

FUNDAȚIA CULTURALĂ "CARPATICA"

publică sub egida

**Uniunii Scriitorilor din România și
Uniunii Universităților Clujene**

ORAȘUL

**Revistă de cultură urbană
Anul XIX (2024), Nr. 1-2 (63-64)**

REVISTĂ PREMIATĂ CU "DISTINCȚIA CULTURALĂ" A ACADEMIEI ROMÂNE

Fondată la Cluj-Napoca în 2006, de către arhitect Ionel Vitoc

SUMAR

ORAȘUL – Nr. 63-64

EDITORIAL	5	EDITORIAL	59
		TOTUL DESPRE GALA LAUREAȚILOR "UNIȚI SUSȚINEM EXCELENȚA" 2024 ȘI DESPRE PERSONALITĂȚILE PREMIATE	
		<i>Mihai MOGA</i>	
		INTERVIU CU DR. MATEI MIKO – PREȘEDINTELE „ASOCIAȚIEI CULTURALE PRO TRANSILVANIA”, INVITAT LA ZIUA LIVE	
		<i>„Orașul”</i>	
		GALA LAUREAȚILOR 2024 A ASOCIAȚIEI CULTURALE „PRO TRANSILVANIA”	
ACADEMICE	6	ANIVERSĂRI	68
		<i>Ioan CHIRILĂ</i>	
		PROF. UNIV. DR. MIRCEA POPA – UN SPIRIT DEDICAT CULTURII ȘI NEAMULUI	
		<i>Mircea POFA</i>	
		CONSTANTIN CUBLEȘAN – NEPREȚUIT ISTORIC AL ORAȘULUI	
		<i>Octavian CĂFĂȚÎNĂ</i>	
		PROFESORUL VASILE MUSCĂ LA 80 DE ANI - UN CURS DE FILOSOFIE	
		<i>Ioan F. POP:</i>	
		PROFESORUL VASILE MUSCĂ – LA 80 DE ANI	
		<i>Adrian ȚION</i>	
		UN SCRITOR SUB FASCINAȚIA MITULUI – CONSTANTIN ZĂRNESCU – 75	
		<i>Adrian POP</i>	
		GHEORGHE MUȘAT NONAGENAR	
		<i>„Orașul”</i>	
		GHEORGHE ȘCHIOPU – 91 DE ANI!	
		<i>Emil A. LUCA</i>	
		50 DE ANI DE LA APARIȚIA REVISTEI „NAPOCA UNIVERSITARĂ”	
		<i>Emil A. LUCA:</i>	
		NICOLAE MANIU, UNUL DINTRE MARI ARTIȘTI PLASTICI AI EUROPEI, LA 80 DE ANI	
VIATA SPIRITUALĂ	21	BIBLIOTECA DE IDEI	89
		<i>Teodor ARDELEAN</i>	
		DIARIUM ACADEMICUM SEPTENTRIONIS	
		<i>Ioan CHIRILĂ</i>	
		ALIPIREA DE DOMNUL	
FILOSOFIE	24	DIN RAFTUL BIBLIOTECII CU TEZE DE DOCTORAT	95
		<i>Nicolae SABĂU</i>	
		REPERTORIUL AL BISERICILOR ROMÂNEȘTI DE ZID DIN JUDEȚELE MARAMUREȘ ȘI SATU MARE. SECOLELE XVII-XIX	
		<i>Vasile MUSCĂ</i>	
		NIȘTE ÎNSEMNĂRI METAFIZICE	
ISTORIE	29	SCEPTIC SUB ACOPERIRE	105
		<i>Marcel MUREȘEANU</i>	
		MONEDE ȘI MONADE	
		<i>Radu MUNTEANU</i>	
		ALEXANDRU IOAN CUZA, ÎNTRE LUMINI ȘI UMBRE	
		<i>Ioan DRĂGAN</i>	
		NOBILIMEA ROMÂNEASCĂ ȘI ORAȘELE DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XV-LEA	
		<i>Victor V. VIZAUER</i>	
		O FEMEIE FATALĂ PENTRU TRANSILVANIA (?!): PRINCIPESA MARIA CHRISTIERNIA DE HABSURG (1595-1598)	
BISERICA ȘI POLITICA	43	PROZĂ	107
		<i>Constantin CUBLEȘAN</i>	
		CAII	
		<i>Edgar ȘELARU</i>	
		REFUGIAȚII	
ORIGINI	47		
RECLAMĂ	52		
EVENIMENT	55		

SUMAR

POEZIE	115	<i>Bogdan Adrian TOMA</i> <i>Sânziana MUREȘEANU</i> <i>George VIGDOROVITS</i>
TRADUCERI	118	<i>Hamvas BÉLA</i> SPIRIT ȘI EXISTENȚĂ
ESEU	121	<i>George DIMITRIU</i> EXPLORÂND DELTA DUNĂRII (I)
PORTRET DE SCRITOR	123	<i>Constantin CUBLEȘAN</i> „EU VINUL VIEȚII ÎL BĂUI CU URĂ” (MIRCEA VAIDA-VOEVOD)
ROMÂNI DE PRETUTINDENI	125	<i>Augusta SUPPLE</i> RECITAL „EMINESCU” ÎN AUSTRALIA
RAFTUL CU CĂRȚI	126	<i>Ion NOJA</i> FILATELIA - DESCHIDERE SPRE LUME „Orașul” OCTAVIAN CĂPĂȚÎNĂ - „CULTURE, CONFESSION, ETHNICITY AND RACE IN THE MIDDLE BASIN OF THE DANUBE” <i>Virgil RAȚIU</i> DIN DANA LUI CORNEL UDREA PORNESC HAI-HUI ORICE EXISTĂ PE TERRA: MATERII, FIINȚE, SPIRITE, INCLUSIV... ETC
ARTĂ PLASTICĂ	132	<i>Negoită LĂPTOIU</i> PICTURA LUI ANDREI ȘCHIOPU - SURSĂ DE MĂRTURII ELOCVENT TRANSFIGURATE <i>Ovidiu AVRAM</i> DESPRE ILUZIE ȘI REALITATE...
CRONICĂ DE ARTĂ	136	<i>Eugen COJOCARU</i> ARTA POST-MODERNĂ (VI)
GRAFICĂ URBANĂ	140	<i>Valeriu TEODORESCU</i> CITADINE
ISTORIA ARHITECTURII	142	<i>Sorin VASILESCU</i> EXPRESIONISMUL
ARHITECTURĂ	151	<i>Andrei TEACĂ</i> CĂTRE UN ORNAMENT DIGITAL
URBANISM	156	<i>Rareș Viorel DRĂGAN</i> <i>Alice OPRICĂ</i> SOLUȚII DE REGLEMENTARE PENTRU O DEZVOLTARE ARMONIOASĂ ȘI DURABILĂ A COMUNEI APAHIDA ÎN CONTEXTUL PRESIUNII DEMOGRAFICE A ZONEI METROPOLITANE CLUJ
ESTETICA JAZZULUI	161	<i>Mihaela ȘINCA</i> JAZZUL ÎN CONTINUĂ DEVENIRE
INTERVIURI	162	„Orașul” DE VORBĂ CU SIMONA NOJA-NEBYLA, PRIMA BALERINĂ A ROMÂNIEI
CINEMA	167	<i>Adrian ȚION</i> TIFF.23. PELICULE PE SCARA EVALUĂRIILOR SUBIECTIVE
SPORT	170	<i>Teodor MATEESCU</i> PRE - OLIMPICE 2024 - ONORURI, DECEPȚII, VIZIUNI...
ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ	173	<i>Dan DRĂGHICIU</i> ESTE PREGĂTITĂ ROMÂNIA SĂ FACILITEZE INSTALAREA DE PANOURI FOTOVOLTAICE CU ACCES PENTRU TOȚI CETĂȚENII EI?
PĂMÂNTUL, SOARELE ȘI LUNA	181	<i>Corneliu TARBA</i> SCHIMBĂRIILE CLIMATICE
CUTIA PANDOREI	185	<i>Zeno MILLEA</i> TOPO ȘI ANTROPONIME ÎN ARDEAL <i>Tudor FĂCURARU</i> ISTORIE RECENTĂ - UN RĂZBOI ULTRASECRET: SINDROMUL HAVANA
OPINII	191	<i>Horia GIURGIUMAN</i> EUROPA, UNIFICARE SAU FEDERALIZARE?
PIETRE PENTRU O ETICĂ	195	<i>Octavian CĂPĂȚÎNĂ</i> PROVERBE ȘI ZICĂTORI (I)
IN MEMORIAM	196	<i>Cristian CHEȘUȚ</i> POVARA DE A FI MUNTE <i>Ionel VITOC</i> ÎNCĂ O MARE PIEDERE - TITU POPESCU <i>Ion NOJA:</i> RĂMAS BUN, DRAGUL NOSTRU TITU! <i>Adrian ȚION</i> LA DESPĂRȚIREA DE MIRCEA IOAN CASIMCEA

EDITORIAL

Încă un an al marilor speranțe!...

Nu știm alții cum sunt, dar românii, cei mai mulți dintre români, de când se știu, se amăgesc, mereu și mereu, cu mai mici ori cu mai mari speranțe, cu speranța anului ce vine, cu a lunii ori a săptămânii viitoare, și, firește, cu speranța zilei de mâine!

Încredere și speranțe în prieteni și neprieteni, în funcționari și politicieni de la sat ori de la oraș, în parlamentari și guvernanți, în jurnaliști ori analiști de toate felurile, în vrăjitori și vrăjitoare, în ei și în promisiunile acestora!

Anul 2024 este încă un an, dintr-un șir lung de ani, în care încrederea și speranțele românilor sunt puse, în mai multe rânduri, la grea încercare! O îndelungată și grea așteptare pentru intrarea într-o mult dorită normalitate!

Românii își vor alege în 2024 conducătorii, primari și consilieri de comune și de orașe, parlamentari, europarlamentari și, nu în ultimul rând, își vor alege, pentru încă cinci ani, președintele!

Și, ca de fiecare dată când au fost chemați să aleagă, în anii care au urmat evenimentelor din decembrie 1989, românilor le rămâne, firește, doar speranța că vor avea mai mult noroc, că aleșii lor nu le vor mai înșela așteptările!...

Dar anul 2024 este și anul altor multe și importante evenimente.

Este „Anul Avram Iancu”, anul 200 de la nașterea celui supranumit Craiul Munților, eroul fără pereche al românilor transilvăneni. Moțul mândru și demn pentru care marea speranță, „unicul dor”, era să-și vadă nația fericită!

Poate că jertfa eroului, spre mai binele neamului său, va fi pildă și pentru aleșii românilor din acest an...

Cum pildă pot fi și jertfele înaintașilor de-acum 520 de ani, conduși de Gheorghe Doja, la 1514, ori ale celor de-acum 240 de ani, care i-au avut în frunte pe Horia, Cloșca și Crișan, în impresionanta și mult prea sângeroasa răzvrătire de la 1784...

Cinstind cum se cuvine memoria înaintașilor, revista „Orașul”, în care secțiunea „Istoria Neamului” are mereu o pondere importantă, își propune ca numărul său viitor să fie dedicat mării aniversări a conducătorului Revoluției din Transilvania de la 1848 - 1849, Avram Iancu.

Nu vor fi uitate nici alte multe și importante aniversări și evenimente culturale, care-și vor găsi locul cuvenit în paginile revistei noastre.

Așadar, doar gânduri bune pentru 2024, cu speranțe și încredere!...

„ORAȘUL”

Ioan-Aurel POP

Generațiile – în conflict sau în armonie?

Ideea de generație și realitatea adiacentă acestei idei au făcut epocă de-a lungul istoriei, mai ales datorită teoretizărilor din ultimele două secole. Cine nu a auzit de „conflictul dintre generații” și cine nu s-a întrebat ce s-ar putea face ori ce s-ar fi

putut face pentru diminuarea lui? Alții, mai realiști, au acceptat acest conflict ca pe un dat al sortii și au încercat să-i releve și părțile sale bune. Adesea s-a vorbit și se vorbește de „generație de sacrificiu”, de „generație pierdută”, de „generație de aur”, de „generație spontanee”, iar uneori se confundă generațiile cu promoțiile. Din punct de vedere istoric, o generație se întinde cam pe 25-30 de ani, încât într-un secol se succed trei-patru generații.

Generațiile au stârnit, însă, interes mai ales în politică și în cultură. Generația de la 1848 a elaborat programul de dezvoltare a României moderne (până la 1918), iar generația romantică ne-a revalorizat Evul Mediu românesc, pus sub obroc de la Renaștere până spre 1800. Generația Marii Uniri a făcut țara întregită și nu a putut scăpa niciodată de obsesia împlinirii sublime de la 1918. Se vorbește și de generația clasicilor literaturii române, generație care a însemnat, în fapt, o epocă. Generația interbelică a dat măsura maturității culturii române. În literatură, au urmat apoi succesiv șaizeciștii, optzeciștii și ceilalți, mai puțin conturați.

Evident, ne putem întreba cât de conștienți au fost membrii acestor grupări de existența lor. De multe ori nu au fost. De exemplu, Eminescu veștejește propria lui lume și o ridică în slăvi pe alta, aparținătoare „zilelor de-aur”: „Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/ Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine/ Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri,/ Sau văd nopti ce-ntind deasupra-mi oceanele de stele,/ Zile cu trei sorii în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,/

Cu izvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări./ Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:/ Cichindeal gură de aur, Mumulean glas de durere,/ Prale firea cea întoarsă, Daniil cel trist și mic,/ Văcărescu cântând dulce a iubirii primăvară,/ Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară,/ Beldiman vestind în stihuri pe războiul inamic”. Cine mai știe astăzi de Țichindeal, de Mumuleanu, de Pralea sau de Beldiman? Lumea contemporană este pentru Eminescu una de decădere față de gloriosul trecut: „Iară noi? noi, epigonii?... Simțiri reci, harfe zdrobite,/ Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,/ Măști râzânde, puse bine pe-un caracter inamic;/ Dumnezeu nostru: umbră, patria noastră: o frază;/ În noi totul e spoială, totu-i lustru fără bază;/ Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!/ Și de-aceea spusa voastră era sunță și frumoasă,/ Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă,/ Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni./ S-a întors mașina lumii, cu voi viitorul trece;/ Noi suntem iarăși trecutul, fără inimi, trist și rece;/ Noi în noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!”. Pentru noi, generația lui Eminescu este una a clasicilor, a acelor care au lăsat modele de urmat, au creat școli și direcții în creația literară și culturală în general. Alecsandri, Eminescu, Maiorescu, Creangă, Slavici, Coșbuc, Caragiale au lăsat în urmă nu numai creații perene, ci și căi de urmat.

Generaționismul are legături serioase cu mitul trecutului ca vârstă de aur. Contemporanii unui ev, făuritorii unei societăți de la un moment dat nu au avut aproape niciodată conștiința că formează grupări ideale, care revoluționează lumea. Și asta nu neapărat din modestie, ci din impresia că trecutul a fost mai bun. De regulă, oamenii, nu doar ca grupuri, ci inclusiv în postura lor de indivizi, pe măsură ce trece timpul, uită mult mai repede necazurile, greutățile, relele, revalorizând în schimb împlinirile, bucuriile, satisfacțiile mărunte. Aproape întotdeauna, în mințile noastre, prezentul este fad, greu, tern sau chiar nenorocit, pe când trecutul capătă dimensiuni fabuloase, edulcorate, edenice. Se întâmplă aceasta și pentru că oamenii nu recepționează realitatea numai cu rațiunea, ci și cu sentimentul. Iar uneori, sentimentul este mult mai puternic decât rațiunea.

Dincolo de toate acestea însă, există un dat obiectiv al acestor grupuri care – făcând abstracție de originalitatea fiecărui creator – se caracterizează prin autori cu anumite trăsături comune. Ilumiștii occidentali se vor cu toții cosmopoliți (cetățeni ai universului) și redimensionează lumea, romanticii reînvie cavaleri în turnir și deplâng castelele princiare și nobiliare ajunse în ruină, realiștii vor să reprezinte lumea în toată nuditatea ei, „așa cum este”, impresioniștii, dimpotrivă, reconstruiesc lumea după stările lor sufletești etc. Natural, acestea nu au fost generații literare sau culturale, ci curente și direcții, dar nici generațiile nu sunt foarte departe de asemenea grupări care au numitori comuni. De unde vin aceste particularități? Teoreticienii artei pentru artă le-ar atribui exclusiv cauze estetice, dar nu este tocmai așa. Nu există creatori pe lumea asta desprinși complet de realitatea lor, de lumea lor, de ideile dominante ale colectivității lor, nici chiar atunci când, unii, s-au refugiat în pustie ori s-au izolat în camere antifonate cu plută. Tot Eminescu dă sentința și în această privință: „Lumea-i cum este și ca dânsa suntem noi”.

Generațiile literare au făcut vogă în cadrul unor curente literare și în afara lor. În

secolul al XX-lea, pe măsură ce planeta se grăbea tot mai tare, curente literare au fost tot mai greu sesizabile. Parcă nu s-au mai aglutinat așa de vizibil și de clar ca cele anterioare. Generațiile, însă, parcă au fost mai vizibile. Generația interbelică a fost urmată, după o perioadă de tranziție penibilă, de proletcultiști, aceștia de șaizeciști, aducători de îndrăzneț „dezgheț”, iar șaizeciștii de menționații optzeciști, surprinzător de temerari pentru condițiile de dictatură. Între „nimic nou sub soare” și „totul curge” – adică între extreme – există o întregă paletă abia perceptibilă de echilibre variabile, iar creația literară se înnoiește mereu, deopotrivă ca expresie și conținut. Sunt notorii conflictele dintre generațiile literare, sunt cunoscute pamfletele dedicate de „tineri” „bătrânilor”, ca și ironiile acestora din urmă față de neofiți. Eu am (mai mult ca martor fascinat, picat în admirație nemărginită) nostalgia „generației de aur” de la „Echinox”, care consuma literatura bună ca untul pe pâine și care crea texte literare ca să înfrunte o lume ostilă și să învingă prin spirit contingentul, mocirla prezentului.

Generațiile literare bune au dat numele unor epoci, ceea ce nu este puțin lucru.

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

Horia BĂDESCU

De ce e estul altfel? (VII)

În bulversanta realitate a colonizării Europei, în această aventură fără precedent și contrazicând teoria faliiilor huntingtoniene, cele mai reticente, refractare și, în ultimă instanță, adversare ale fenomenului migraționist s-au arătat, așa cum am mai

spus, statele Europei de Est. Indiferent că erau de confesiuni creștine diferite. A fost, într-un fel, marea uimire a occidentalilor de a-i vedea pe estici opunându-se directivelor vest-bruxelleze, o dovadă că obediența sperată nu funcționa întru totul și că ceea ce le scăpase, în virtutea acelei străni convingeri că Europa=Occident, era faptul pe care, analizând această situație, Murray îl semnală în întrebarea: „De ce este atât de diferită Europa de Est? De ce pe parcursul crizei imigranților, atitudinea ei în legătură cu frontierele, cu suveranitatea națională, cu coeziunea culturală și cu multe alte chestiuni a fost în așa măsură contrară celei a Europei Occidentale.” Cu atât mai mult cu cât un om politic din Est, prim-ministrul slovac Roberto Fico, avea să rostească adevărul pe care-l poartă în titlu cartea lui Douglas Murray: „Am impresia că noi cei din Uniunea Europeană comitem o sinucidere rituală și nu facem nimic s-o împiedicăm, doar stăm și privim.”

În identificarea acestor diferențe, unele majore, pe care însă lingătorii de pingele vor refuza să le recunoască, Murray o citează pe Chantal Delsol, care la mijlocul anilor nouăzeci petrecuse mai mult timp în țările estice: „Europenii din est, notează aceasta, ne considerau, din ce în ce mai mult, niște ființe de pe altă planetă, chiar dacă la un alt nivel, visau să devină ca noi. Mai târziu, m-am convins că în aceste societăți est-europene trebuia să caut răspuns la întrebările noastre (...) divergențele dintre ei și noi m-au condus la credința că ultimii 50 de ani de bunăstare ne șterseseră cu totul sentimentul dimensiunii tragice a vieții.” Iar „această dimensiune tragică a vieții, care nu fusese ștersă cu totul din Est”, este aceea

care, cred eu, întreținută de un alt curs al istoriei, adăugase valorilor europene comune, nuanțe și evaluări mai profunde și poate mai aproape de tradițiile continentului în considerarea omului în raport cu el însuși, cu societatea, cu lumea. Această dimensiune tragică a existenței, a cărei absență membra Academiei Franceze o sesizează în lumea bulversată de pandemie a acestor zile: „Covid-19 a abolit existența datorită voinței de a proteja viața goală, o viața care nu merită să fie trăită”

Mult încercatul Est avea și încă are, mi-e greu să apreciez pentru cât timp, gravitatea mult-pățitului, poate mai priceput decât alții, cum spune proverbul, în înțelegerea și judecarea urmărilor provocărilor existențiale și istorice. Mult încercatul Est, care își datorează existența unei încăpățănate înrădăcinări, unei obsesive legături cu cei care au făcut posibil să fim așa cum suntem până astăzi, se află mult mai aproape decât Vestul de conservatorismul lui Edmund Burke, potrivit căruia „o cultură și o societate nu funcționează în beneficiul celor aflați întâmplător în viață în momentul prezent, ci reprezintă un pact mai profund între cei morți, cei vii și cei nenăscuți”, un contract social care are mereu în vedere dăinuirea din perspectiva valorilor perene ale umanității. Mult încercatul Est - în care cei vii „fac schimb de taine cu strămoșii/ norodul spălat de ape subt pietre”, după magica zicere a lui Lucian Blaga, are un mult mai acut „simț al coeziunii naționale” și trăiește mai aproape de zăriștea cosmică și transcendentă, pentru a se rupe de rădăcina sa creștină, mai acordat înțelepciunii inimii, mai atent la murmurul nedeslușit care-i vorbește despre scânteia divină care zace în om și despre care, în plină secularizare occidentală, se rostea atât de poetic René Char: „Suntem o scânteie necunoscută care ardem totdeauna cu mult înainte” - Estul acesta nu e dispus să adopte viziunea secularizării-atei. Fiindcă esticii au înțeles că, atunci când, în numele iacobinismului cultului rațiunii, se scurta nasul statuilor creștine, se mutila de fapt chipul culturii europene, care n-avea să-și mai recapete niciodată întreaga lui frumusețe. Iar dacă în celebra frază a lui Diderot: „Omul nu va fi liber până când ultimul rege nu va fi spânzurat cu intestinele ultimului preot” stă esența Iluminismului, atunci mai bine lipsă!

Mult încercatul Est, poartă a invaziilor, de care s-au izbit toți migratorii Evului Mediu și care are o experiență vastă a ciocnirilor cu islamul și a unor spații de viațuire multiculturală cu acesta, nu a fost dispus să se arunce fără chibzuință, să se atașeze unui proiect sinucigaș, cum îl consideră Murray. Și în mod sigur acesta are dreptate când constată că esticii: „Poate că nu împărtășeau sau nu asimilaseră sentimentul de vinovăție al Europei Occidentale (nici n-ar fi avut de ce! n.n) și nu considerau că li se pot imputa toate greșelile lumii. Sau poate că nu sufereau de moleșeala și saturația care afectau țările vest-europene.”

Estul este altfel pentru că în el continuă să existe valori de viațuire și umanitate pe care Occidentul le-a pierdut și despre care vorbea poetul francez Gérard Bayo (cf. *Dacă Orfeu*) cu referire la România: „Sufletul românesc, omenescul din om (fiu al mamei sale și fiu al lui Adam), vreau să spun, așa cum mi-a apărut el încă acolo, vizibil peste tot, în fiecare dintre popasurile mele în Transilvania, în Maramureș, în Carpați... Omenescul cel adevărat, simplu, fratern, născut dintr-o istorie frământată, adesea tragică, uneori manipulată, impregnată de această Ortodoxie care îmi este atât de dragă, de simbolism cosmic și de o poezie debordând din antologii și din cântecele orfanilor din București, omenescul dincolo de orice barieră lingvistică, precum în baraca obscură despre care vorbește Primo Levi, omenescul atât de apropiat de cel al lui Cervantes sau al Castillei și de care Europa are și va avea atâta nevoie.” Ori filosoful Jean Biès, în aceeași carte: „Sensul tradiției sau, mai degrabă, al « transiterii » e de asemenea o noțiune care îmi este dragă și care se regăsește, în mod evident, în *românitate*. (...) Există încă la românii pe care am putut să-i înâlnesc o surprinzătoare disponibilitate pentru entuziasm și admirație, o căldură cordială, primitoare, o vigoare mentală care exista probabil și la noi, aceea a omului de secol XIX. Când te afli în compania unui român, care n-a fost denaturat de modernism, descoperi foarte repede în el arhetipul: încarnarea a ceea ce este, dintotdeauna, principiul sacralului. În acest sens, mai ales prin intermediul lui Eliade, *românitatea* manifestă adevărata vocație a omului, aceea de a sanctifica lumea. Iubesc, de asemenea, la acest popor arta cu care a știut să

păstreze, integrându-le, miturile păgâne, proclamând în același timp « credința lui Abraham ». Spre deosebire de Occident, exceptând aici poate doar creștinismul celtic, Ortodoxia românească, cu cosnstrucțiile ei de lemn pline de căldură și minunatele ei picturi murale, în care transcendentul este așa de omenesc, fără a pierde însă nimic din dimensiunea lui divină, a știut să boteze arhaicul; vechile mituri sunt aici tot atâtea « Bune Vestiri ». Este ceea ce a înțeles o Simone Weil în ale sale « intuiții precreștine » sau un Philippe Sherrard. Creștinismul « cosmic » despre care Eliade a vorbit în colosala sa operă, relațiile dintre rugăciunea inimii și *japa-yoga*, studiate de părintele André Scrima, sunt două ilustrări a ceea ce vreau să spun. *Românitatea* vede în sacru valoarea supremă în care noțiunile de universalitate, de intuiție, de percepție sunt inseparabile nu atât din punct de vedere intelectual cât intuitiv. Moștenirea cea mai veche a umanității europene subzistă încă la acest popor în pofida tuturor obstacolelor.(s.n.)” Din nenorocire depozitarii acestor valori, par a le fi uitat mult prea ușor, seduși de cântecele sirenelor globaliste, al asaltului *progressimului* neo-marxist ori copleșiți de poverile neo-liberalismului. Doar dacă nu cumva, asemeni sacralului, ele nu se vor fi retras în subteranele viețuirii, așteptând ceasul resurecției.

Per ansamblu, însă, greșeala pe care a făcut-o Vestul în raporturile intercomunitare cu Estul a fost a unei atitudini de tip colonial în plan economic și a orgoliului de-a crede că Occidentul nu are nimic de învățat de la Est în plan spiritual. Avertismentului jurnalistului Gerard de Selys îi răspundea peste ani tot un belgian, poetul Jean-Luc Wauthier (cf. *Dacă Orfeu*): „Am să mă repet din nou: a da totul economicului, înseamnă mizeria culturii. Așa încât, în momentul în care țările din Est s-au eliberat, în loc să fi venit să le colonizăm cu aroganța noastră tehnică occidentală, ar fi trebuit să înțelegem că, prizonieri ai unui univers alienant, frații noștri din Est dezvoltaseră, prin carte, prin poezie, un spirit de rezistență spirituală față de tiranii lor. Am fi avut tot atâta de învățat de la ei, cât ei de la noi. E o șansă pe care n-am sesizat-o!”

Această complementaritate benefică, această zestre spirituală intrinsecă ansamblului culturii europene, chiar dacă exprimată

și consumată în orizontul unor experiențe istorice diferite, vizibilă pentru spiritele lucide ale inteligenței umaniste, a fost cel mai ades ignorată cu superioritate, altori refuzată cu obstinație, de către majoritatea celor ce au decis, au condus și conduc destinele acestui construct numit Uniunea Europeană. Estul cu experiența lui istorică, aceea care-l făcea imun la complexul vinovăției, putea fi soluția pentru defetismul expiatoriu al Vestului, pentru lamentația continuă și inexplicabilă, care domină societatea occidentală. La veșnica întrebare, „Mai putem fi salvați?”, Constantin Noica răspundea în, „Scrisoarea către un intelectul din Occident”, care deschide excepționalul său eseu *Modelul cultural European:*, „Nu vă înțelegem. Întrebarea aceasta pe care și-o pune un Franz Alt ne sună ca venind dintr-o Europă bolnavă, aproape isterică. Salvați de ce anume? De fatalismul trecut, nu numai de penibilul determinism al lui Spengler...? Salvați de resemnare? De inacțiune? Salvați de cine știe ce catastrofă?(...) Voi nu spuneți umanității că s-a ivit, de vreo 1500 de ani, o cultură europeană care a împânzit, a exploatat, e drept, dar a și educat cu valorile ei restul umanității, că așadar aproape tot ce se întâmplă astăzi pe glob, și se va întâmpla mâine chiar în cosmos, poartă pecetea Europei, oricât ar pretinde altfel etnografii și istoricii, care descoperă alte lumi, în fond pentru a le scoate din letargie și a le jefui de comorile lor spirituale. Suntem piraiți, conchistadori și corsari în continuare, dar acum suntem corsari ai spiritului – și asta schimbă totul. (Ce hrană de mestecat pentru fanaticii culturii woke, aserțiunile nicasiene! N.n.) De vreme ce n-o spuneți voi, s-o spunem oare noi, marginalii?” Și concluzionează Noica, cu luciditatea care-l caracterizează: „Am scris aceste pagini cu sentimentul fratelui neluat în seamă (cun suntem toți aici), care cerșește pentru el și lume o îmbrățișare. Dacă nu credeți că e posibil, în spirit european, o nouă îmbrățișare, atunci sau cărțile voastre sunt un simpl *bye-bye* spus lumii și culturii, sau lumea de mâine le va arunca în foc, așa cum cerea părintele vostru într-ale scepticismului, Hume, pentru cărțile proaste.”

Noica scria aceste lucruri în 1998. Apelul lui pentru această îmbrățișare fraternă a Vestului și Estului a rămas neluat în seamă atunci când s-a pus problema noii arhitecturi a UE după căderea comunismului.

Ar fi fost mometul ca, în această criză a migranților, care încă nu s-a încheiat și nu dă semne că s-ar sfârși prea curând, lumea politică occidentală și mărimile de la Bruxelles să-și reconsidere modul de a înțelege care ar trebui să fie adevăratele raporturi între statele Uniunii. Pentru că viitorul acesteia depinde, cum spuneam, de conștientizarea faptului că adevărata sfidare a construcției europene este aceea de a vedea dacă europenii sunt capabili sau nu de a-și imagina viitorul împreună cu ceilalți europeni.

Tot așa cum ar trebui să înțeleagă că, în cauționarea viitorului acestui continent, nu pot decide doar aceia care au descoperit că sunt mai egali decât alții, că nu doar niște funcționari bruxellezi, numiți politic în fruntea bucatelor și care nu vor da seama nimă-nui despre faptele lor, dar nici diriguitorii popoarelor europene nu pot și nu au dreptul să ia decizii în numele acestora fără să le consulte. Numai că obstinația cu care decidenții occidentali continuă desfășurarea acestui proiect suicidal, chiar și în plină desfășurare a crizei pandemice și a repercusiunilor ei, și încercarea de a forța mâna Estului reticent, prin modificarea Regulamentelor Dublin, vorbește depre finalități care n-au nimic a face nici cu nevoile economice, nici cu umanitarismul. Avea dreptate Andrzej Duda, președintele Poloniei, să refuze orice manifestare de forță în chestiunea migranților: „Niciun dictat al Uniunii Europene, cred eu, nu trebuie să ne

oblige. Nu trebuie să fim niciodată de acord cu acest lucru.”

Pentru că politicienii vin și pleacă dar popoarele rămân să suporte repercusiunile visurilor sau fantasmelor politice asupra vieții și viitorului lor. Iar acest viitor, rezultat al celor ce se petrec acum, sumă a deciziilor celor de astăzi, așa cum se conturează el din analiza amplă, lucidă, necruțătoare a britanicului Douglas Murray, nu arată bine deloc: „Cu fiecare zi care trece, va deveni din ce în ce mai dificil de găsit un segment suficient de mare de populație care să se opună imigrației în masă și care să poată insista pentru inversarea cursului sau măcar împiedicarea continuării imigrației. Și astfel, încă din acest secol, mai întâi în marile orașe, iar apoi la nivelul unor țări întregi, societățile noastre vor deveni cu adevărat acele „națiuni de imigranți” care am pretins o vreme că-am fi dintotdeauna. (...) Locul acesta, unde orașele internaționale se transformă în ceva asemănător unor țări internaționale, va putea fi descris în multe feluri. Dar nu va mai fi Europa, ci o casă a lumii întregi. (...) Și în timp ce nou-veniții vor fi încurajați să-și urmeze tradițiile și stilurile de viață, europenilor, ale căror familii trăiesc aici de generații întregi, li se va spune în continuare, cel mai probabil, că tradiția lor e una despotică și depășită, chiar dacă ei vor constitui o minoritate din ce în ce mai restrânsă în cadrul populației. Nu este science-fiction. Este, pur și simplu, felul în care arată lucrurile într-o mare parte din Europa Occidentală și felul în care arată viitorul continentului pe baza proiecțiilor demografice actuale.”

Viitor despre chipul căruia nimeni, repet, nimeni nu i-a întrebat pe cei care, ei sau urmașii lor, vor fi obligați să-l trăiască. Cum, pe bună dreptate, acuză Murray. „O întregă clasă politică nu a reușit să priceapă că mulți dintre noi, cei care locuim în Europa, iubim Europa care a fost a noastră. Nu vrem ca politicienii noștri, din slăbiciune, dispreț de sine, rele intenții, saturație sau abandon, să ne transforme căminul în ceva radical diferit.” Și totuși, aceasta e pe cale să se întâmple. Fiindcă precum în gluma lui Bertolt Brecht, „elitele politice au descoperit lipsurile poporului și au rezolvat problema dizolvând poporul și numind un alt popor în locul lui.”

Dar dincolo de vinovăția elitelor politice actuale, *Strania sinucidere a Europei* cetifică deopotrivă adevărul unei culpe mult mai profunde și mult mai vechi, marea trădare a secularizării, a alungării din conștiința și sufletul civilizației occidentale a pattern-ului fondator, creștinismul, matricea seculară a civilizației și culturii întregii Europe. Plata pentru acest act suicidar a ajuns la scadență. Căci, nu-i așa?, „Părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții”! Totuși, poate că nu e totul pierdut, poate că totul depinde, cum speră și Murray, de cum ne vom privi catedralele, bisericile, edificiile culturale care poartă în ele spiritul european. Poate e timpul ca Occidentul să-și asume și să-și retrăiască dimensiunea spirituală fondatoare. Pentru că, această schimbare la față a Europei, pe care ne-o propune clasa politică actuală, prea puțin responsabilă de actele ei, n-are nimic de-a face cu adevărul și relevarea chipului de strălucitoare lumină al spiritualității europene. Ea e doar văcsuirea celei mai importante imagini a esenței spirituale a bătrânului continent, revopsirea nedemnă a chipului davincian al lui Iisus pe care a înfăptuit-o arhiepiscopul de Canterbury, Întâi Stătătorul Bisericii Anglicane.

Realitatea acestor decenii confirmă pe deplin, cel puțin pentru europeni, predicția lui André Malraux: „Secolul XXI va fi un secol religios sau nu va fi deloc!” Putem alege. Încă! Deși dacă mă uit la ce se întâmplă în aceste zile sumbre, în care crizei migranților i s-a adăugat aceea a experimentului planetar de resetare a societății omenești numit pandemie, menit să ne alunge din umanitatea noastră, acest *încă* devine tot mai improbabil. Totul depinde, nu-i așa?, de ce ne dorim pentru copiii noștri. Dacă dorim să semnăm contractul social al lui Edmund Burke sau să ne uităm identitatea și să renunțăm la a mai răspunde milenarelor întrebări: *Cine suntem? De unde venim? Încotro mergem?* Am văzut îndestul ce a oferit umanității *omul nou*, în diferitele lui variante. Să nu repetăm greșeala cu *omul fără identitate*, cu *algoritmii* lui Yuval Noah Harari, care ni se propun în numele unui viitor viciat de el însuși! Deși mă tem că, privindu-ți cu mai multă atenție istoria, numele tău, Omule, e greșeală!

Alexandru GHIȘA

Impactul actului de la 23 august 1944 asupra relației dintre România și Ungaria

80 de ani de la evenimentele din 23 august 1944, de la București, este o perioadă relativ scurtă pentru o interpretare obiectivă a semnificației acestui act pe relația România – Ungaria. Și azi, evenimentul ca atare, dar mai ales consecințele lui, sunt văzute diferit la București și la Budapesta. Dacă în 1940 relațiile între România și Ungaria se asemănau „cu acelea dintre Groenlanda și Polul Sud”¹, cei mai bine de 5 ani de război nu au reușit să „dezghețe” această relație. Ieșirea României din alianța cu Germania a fost pentru Ungaria o descătușare – din acel moment nu mai făceau parte din același sistem de alianțe. Ungaria trece la planul „B” pentru care s-a pregătit de 25 de ani, în „era Horthy”, pentru recuperarea întregii Transilvanii pe cale militară. Încă din octombrie 1919, programul revizionist elaborat de Miklós Horthy menționa România ca principalul dușman al Ungariei „pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme”². Alianța Germaniei cu Ungaria, îi aduce acesteia din urmă primele rezultate în politica ei revizionistă. Astfel, prin compromisul de la München (29-30 septembrie 1938), soldat cu desființarea Cehoslovaciei, Ungaria obține sudul Slovaciei. În bătălia pentru Transilvania, pentru a evita un război al Ungariei cu România, Germania și Italia organizează arbitrajul de la Viena (30 august 1940), prin care Transilvania de Nord este atribuită Ungariei. Ulte-

rior, din conflictul germano-iugoslav, Ungaria obține teritorii din Iugoslavia de Nord. Au fost clipele cele mai mărețe ale lui Miklós Horthy pentru care îi va purta deplină recunoștință lui Adolf Hitler. Dar Ungaria voia perla „Sfinței Coroane” ungare – Transilvania întreagă. În concepția Guvernului de la Budapesta și a Statului Major General al Armatei ungare, ieșirea României din alianța cu Germania era momentul potrivit pentru intervenția armată. Așadar, o primă consecință a actului de la 23 august 1944 a fost instaurarea stării de război între România și Ungaria.

Numai că, de această dată, trupele germano-ungare care trec frontiera stabilită prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, se vor confrunta nu numai cu Armata Română, ci și cu Armata Roșie a URSS. În consecință, prin actul de la 23 august 1944, Uniunea Sovietică ajunge la frontiera cu Ungaria și intră în ecuația româno-ungară. URSS va exploata în interes propriu divergențele legate de Transilvania. Scopul Moscovei era să scoată din război încă un satelit al Germaniei – Ungaria.

Uniunea Sovietică avea o apetență sporită față de Ungaria, pe care o trata cu empatie pentru pierderile suferite prin Tratatul de la Trianon, în care ea nu este printre semnatarii, dar și datorită instaurării la Budapesta, în 1919, a Republicii Sovietice Ungare condusă de Bèla Kun³. Și astăzi, istoriografia rusă consideră Ungaria ca fiind prima țară care a recunoscut Uniunea Sovietică, chiar dacă, la timpul respectiv, nici republica lui Kun nu era recunoscută internațional. La Moscova mai persistă ideea că Ungaria a fost pedepsită la Conferința de Pace, din 1919-1920, pentru „păcatul” bolșevismului, în timp ce România a avut câștig de cauză tocmai pentru răsturnarea regimului Bèla Kun. Chiar și sub Miklós Horthy, un anti-bolșevic și antisemit declarat, contactele cu Uniunea Sovietică au continuat, aceasta din urmă transmițând la Budapesta repetate mesaje de sprijin pentru politica revizionistă maghiară ce viza direct România⁴. În perioada primului război mondial, Rusia țaristă și apoi Rusia Sovietică, au urmărit cu interes soarta Transilvaniei. După acest răz-

1 Expresia aparține ambasadorului Ungariei la București, László Nagy, care a caracterizat astfel relațiile dintre România și Ungaria în mai 1941, Béni L. Balogh, *Problema Transilvaniei în cadrul politicii externe române și maghiare în perioada 1940-1944*, Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare, studii și comunicări, XXVII/II, Supplementum, 2011, p. 175.

2 Mihai Retegan, *În balanța forțelor*, Ed. Semne, 1997, p. 23.

3 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est și politica de forță a Marilor Puteri. Chestiunea Transilvaniei în anii 1940-1946*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022, p. 100.

4 Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de Prieteni. Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, RAO, 2011, p. 124-125.

boi, Uniunea Sovietică va introduce Transilvania în ecuația relațiilor sale atât cu Ungaria, cât și cu România. La Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe de la Moscova, analizele pe aceste relații vorbesc de triungiul geopolitic URSS – România – Ungaria. Cu aceste state, URSS stabilește relații diplomatice abia în 1934. În cazul României, față de care Uniunea Sovietică avea pretenții teritoriale serioase, cazul Basarabiei, relațiile diplomatice au fost stabilite datorită raporturilor personale pe care Comisarul Poporului pentru Afacerile Externe de la Moscova, M.M. Litvinov, le-a avut cu ministrul Afacerilor Străine de la București, N. Titulescu. În stabilirea relațiilor diplomatice cu Ungaria, URSS a luat în considerare faptul că între cele două state nu au existat litigii teritoriale. A prevalat însă sprijinul acordat de Rusia Sovietică Republicii Ungare a Sfaturilor din 1919, care a devenit primul ei aliat, precum și puternicul potențial revoluționar din Ungaria, considerat ca o bază a mobilității exportului de revoluție inițiat de Moscova la timpul respectiv în Austria, în Germania și alte spații occidentale. În același timp, s-a făcut abstracție de ostilitatea regimului horthyst față de bolșevism⁵.

Dacă Béla Kun și regimul comunist instaurat la Budapesta a introdus în Ungaria „teroarea roșie” și a practicat terorismul de stat, urmașul lui la conducerea Ungariei, Miklós Horthy a introdus „teroarea albă” îndreptată împotriva bolșevicilor și a evreilor și a practicat naționalismul de stat. Între guvernul comunist și regimul horthyst a existat însă o linie de acțiune comună – recuperarea teritoriilor ocupate de vecini, adoptată ca punct principal al programelor lor de guvernare. Din acest motiv, în Armata Roșie ungară s-a creat o situație unică, în care un corp de ofițeri conservatori din fosta armată austro-ungară a stabilit legături politice cu stânga radicală, în unele cazuri devenind ei înșiși comuniști, pentru a servi cauza iredentismului naționalist maghiar. Această coabitare este precedentul pentru viitoare colaborări alb-roșii în sprijinul revizionismului maghiar⁶. Astfel, Miklós Horthy, care și-a propus ca obiectiv prioritar recuperarea teritoriilor „Sfintei Coroane”, în primul rând a Transilvaniei, cu sprijinul arma-

tei, a apelat și el la Vilmos Böhm, fost ministru al Apărării sub regimul Mihály Károlyi, apoi Comisar al Poporului pentru Apărare în guvernul comunist și a încorporat în Armata Albă de sub comanda sa foști colaboratori ai acestuia din Armata Roșie⁷.

Și Uniunea Sovietică a aplicat, în cazul Ungariei și a României, un dublu standard. Astfel, la începutul anului 1939, la numai 5 ani după stabilirea relațiilor diplomatice, Ungaria aderă în mod voluntar, fără nici o constrângere, la Pactul Anticomintern. Față de acest gest antisovietic, guvernul URSS anunță, la sfârșitul lunii ianuarie 1939, întreruperea relațiilor cu Ungaria. Moscova a făcut acest pas, dar fără a rupe definitiv relațiile. În declarația oficială, M.M. Litvinov a subliniat că Moscova se va baza „în definirea viitoarelor relații cu Ungaria, ca și cu un stat lipsit de independență”⁸. Ultimele cuvinte au lezat pe regenul Miklós Horthy și aristocrația maghiară, dar a permis continuarea contactelor. Relevant, în acest sens, este anul 1940 pentru triungiul geopolitic URSS – România – Ungaria, când s-a pus pe tapet veriga cea mai importantă de legătură – Transilvania. Convergența de interese ungaro-sovietice pe relația România, în care URSS viza Basarabia, iar Ungaria – Transilvania, a dus repede la reluarea relațiilor diplomatice între aceste două state. Un reprezentant diplomatic al Ungariei la Moscova, la timpul respectiv, Mihály Jungerth-Arnóthy, nota în jurnalul lui că până și cabinetul lui Hitler a motivat necesitatea recunoașterii de către Ungaria a URSS cu speranța susținerii sovietice în problema retrocedării Transilvaniei⁹. Colaborarea Berlinului cu Moscova după încheierea Pactului Ribbentrop – Molotov, de la 23 august 1939, i-a servit Ungariei ca o mână în realizarea obiectivului ei prioritar – dacă URSS intră în Basarabia, ea va intra în Transilvania. După acest moment are loc o apropiere între Moscova și Budapesta și o înrăutățire progresivă a relațiilor lor cu București-ul. După ce Ungaria a ocupat regiunea locuită de ruteni, în ceea ce numim azi Ucraina Subcarpatică, iar URSS a intrat în Polonia de Est, cele două state au ajuns să aibă o frontieră comună. Într-un mod cât se poate

⁷ *Ibidem*, p. 98.

⁸ *Ibidem*, p. 104-105.

⁹ *Ibidem*, p. 113.

⁵ T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *op. cit.*, p. 102-104.

⁶ *Ibidem*, p. 81.

de rapid, URSS s-a transformat din dușman în vecin prietenos. În vara anului 1940, diplomația budapestană exulta de bucurie – avea relații de prietenie cu Germania nazistă și relații cordiale cu Uniunea Sovietică comunistă. În viziunea Budapestei, singurul pericol pentru Ungaria îl reprezenta atunci România, față de care și Uniunea Sovietică manifesta o aversiune deschisă și o ostilitate declarată.

După consultări cu partea germană, conform Pactului Ribbentrop-Molotov, URSS trece la realizarea prevederilor Protocolului adițional secret al acestuia pe relația România. Imediat după capitularea Franței, Moscova transmite reprezentantului României, la 26 iunie 1940, o notă ultimativă care conține cererea de restituire a Basarabiei și de predare către URSS a părții de nord a Bucovinei, conform unei hărți anexate. Se acordă un termen de 24 de ore pentru răspuns din partea României. La recomandarea Germaniei, preocupată să evite implicarea României într-un război cu URSS, dar și cu Ungaria și Bulgaria, care i-ar afecta aprovizionarea cu petrol și cereale, România cedează teritoriile vizate de Moscova, fără să tragă un foc de armă. Fără a mai acorda României răgazul necesar, Uniunea Sovietică ocupă rapid și în forță, Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Primul stat care felicită autoritățile de la Moscova pentru ocuparea teritoriilor românești este Ungaria, prin reprezentantul ei la Moscova, József Kristóffy, dar și la Budapesta, unde MAE ungar îi transmite ambasadorului sovietic că „ungurii sunt cei mai fericiți pentru aceasta decât oricare alt stat, deoarece pentru ei înseamnă lichidarea principiului integrității teritoriale a României și o posibilitate mai facilă de a continua ceea ce (sovieticii) au început”¹⁰. Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe, prin șeful acestui minister, V.M. Molotov, a răspuns ambasadorului J. Kristóffy că URSS consideră „pretențiile Ungariei asupra României ca fiind bine fundamentate”, adăugând că „Budapesta poate conta pe sprijinul Moscovei la orice conferință internațională la care se va ridica problema pretențiilor Ungariei”¹¹.

Numai că, socoteala de la Budapesta și Moscova nu se mai potrivește cu cea de la București și Viena. Prin ultimatum-ul adresat

României, în care s-a inclus și Bucovina, Germania a considerat că URSS a încălcat Pactul, deoarece în Protocolul adițional secret s-a menționat numai Basarabia. Pentru Adolf Hitler Bucovina era un fost teritoriu austriac, cu o populație germană consistentă, care urma să intre în sfera de influență germană. Supărarea lui Hitler l-a determinat pe Stalin să se limiteze numai la Bucovina de Nord. În baza Pactului germano-sovietic, părțile trebuiau să se consulte în problemele de interes. Reacția lui Hitler la ocuparea Bucovinei de Nord de către sovietici, s-a manifestat la arbitrajul de la Viena asupra litigiului româno-ungar privind Transilvania, din 30 august 1940. Aici URSS nu a fost invitată, deși Ungaria își dorea prezența delegaților sovietici și conta pe sprijinul acestora, pentru că ea voia să obțină toată Transilvania, așa cum Uniunii Sovietice i-a fost cedată toată Basarabia.

La Viena s-au luat unele măsuri care au afectat și au atins orgoliul URSS ca mare putere în Europa de Est și Balcani. După cedarea către Ungaria a Transilvaniei de Nord și semnarea unei declarații de cedare către Bulgaria a Dobrogei de Sud (Cadrilaterul), Germania și Italia acordă României garanții privind integritatea și inviolabilitatea teritoriului de stat, iar Guvernul României a acceptat aceste garanții¹². Garanțiile acordate României au deranjat Uniunea Sovietică deoarece i-au limitat drumul spre vest și sud la linia Prutului și a Dunării. Supărarea Moscovei a fost clar exprimată de V.M. Molotov la întâlnirea din 6 septembrie 1940 cu ambasadorul Reich-ului german în URSS, F.W. von der Schulenburg. În primul rând, demnitarul sovietic a acuzat partea germană de lipsă de loialitate față de angajamentul asumat prin Pactul din 1939, deoarece nu a fost nici consultată, nici invitată la Viena, unde s-au abordat raporturile cu două state vecine URSS – Ungaria și România. Molotov a menționat că garanțiile acordate României sunt în dezacord cu dorințele și interesele guvernului sovietic, care revendica Bucovina de Sud¹³. Mai mult, Moscova se afla în contacte cu Sofia și încurajase Bulgaria

12 AMAE, Fond Acorduri și Tratatate. Tratatate multilaterale – Arbitrajul de la Viena (Garanțiile acordate prin schimb de Note).

13 Tofik M. Islamov, Tatiana A. Pokivailova, *Transilvanskii voprosc. Vengero-Rumînskii teritorialnii spor i CCCR, 1940-1946 (Chestiunea Transilvaniei. Litigiul ungaro-român și URSS, 1940-1946)*, ROSSPEN, Moscova, 2000, doc. 25, p. 83-87 (traducere Vasile Oroian).

10 Laarry L. Watts, *op. cit.*, p. 125-126.

11 *Ibidem*.

să revendice toată Dobrogea, pentru a avea o graniță comună, prin care URSS ar fi avut cale deschisă spre Balcani și Strâmtoarele Bosfor și Dardanele, blocată acum de linia Dunării. De asemenea, garanțiile acordate României au surprins și elitele politice și militare de la Budapesta, care își văd blocate planurile de a obține și Transilvania de Sud.

Nemulțumirea Ungariei că nu a primit toată Transilvania și supărarea Moscovei că nu a fost inclusă în corpul arbitrilor de la Viena, a declanșat o întreagă propagandă sovieto-ungară privind „împărțirea României și încetarea existenței sale ca stat” prin transferarea „jumătății Moldovei și a unei părți a României Uniunii Sovietice, a celei de-a doua jumătăți a Moldovei – maghiarilor”¹⁴. Declanșarea războiului sovieto-german, la 22 iunie 1941, a anulat toate speranțele Ungariei de a recupera Transilvania întreagă cu sprijinul URSS. A mai rămas să sperie doar la ajutorul Germaniei. Într-adevăr, Germania, marele câștigător din arbitrajul vienez, a reușit performanța, la 22 iunie 1941, să aibă alături, ca aliați și combatanți, România și Ungaria. Imediat după declanșarea războiului, URSS, prin V.M. Molotov, a mai încercat să atragă Ungaria de partea sa, jucând cartea Transilvaniei. Acesta i-a rea-

mintit lui József Kristóffy sprijinul Moscovei față de pretențiile Ungariei asupra României, că „nu a obiectat niciodată și nu va obiecta nici acum la pretențiile revizioniste ale Ungariei privitoare la Transilvania”. Demnitarul sovietic a mai subliniat încă o dată că „Ungaria va putea conta și în viitor pe sprijinul sovietic în privința Transilvaniei”, dacă nu va participa militar la campania împotriva URSS¹⁵.

La Budapesta se lua în calcul că România, angajată deja în război alături de Germania, ar fi putut primi drept recompensă teritoriul transilvănean pierdut la 30 august 1940. Drept urmare, Ungaria rupe relațiile cu URSS și îi declară război la 27 iunie 1941¹⁶. Gestul Ungariei va determina Moscova să preia problematica Transilvaniei pentru a lua sub control România și Ungaria, în încercarea de a le scoate din războiul împotriva sa. Pe de altă parte, Ungaria face eforturi pentru a păstra contactele cu Moscova, propunând Germaniei să mențină legația ei de la Moscova pe perioada războiului ca un canal de comunicare pentru eventuale negocieri de pace între Germania și URSS. Consecvent acestei colaborări sovieto-ungare împotriva României, chiar și I.V. Stalin a considerat că se cuvenea să acorde

¹⁵ Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 126.

¹⁶ Marcela Sălăgean, *Transilvania în jocul de interese al Marilor Puteri 1940-1947*, Editura Mega, 2013, p. 43.

¹⁴ T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...*, p. 159-162.

un alibi Ungariei, afirmând la sfârșitul războiului că „armata fascistă germană” a avut pe front „numai sprijinul direct al trupelor italiene, române și finlandeze”¹⁷.

În aceste condiții, intră în acțiune coaliția „roșie-albă” din armata ungară, care încearcă să satisfacă solicitarea Moscovei de neimplicare militară, în schimbul Transilvaniei. În anii 1941-1942 nu s-a putut acționa pentru că armata ungară a fost sub comandă germană. Abia din primăvara anului 1943, Miklós Horthy îl numește la comanda Forțelor de Ocupație din Ucraina pe generalul Geza Lakatos, un veteran al Armatei Roșii ungare, fost consilier al lui Vilmos Böhm și ministru în guvernul condus de Bèla Kun. G. Lakatos avea relațiile necesare pentru a negocia înțelegeri de neagresiune cu armata sovietică și cu grupurile de partizani. Tot el obține în ianuarie 1944 o directivă a Înalțului Comandament Sovietic adresată atât Armatei Roșii, cât și grupurilor de partizani, în care se menționa că „unitățile maghiare nu trebuie să fie atacate”. Chiar dacă ele deschideau focul, unitățile sovietice au primit ordinul „să le treacă cu vederea și să tragă numai dacă întâmpinau o rezistență puternică și deosebit de persistentă”¹⁸. Imediat după numirea lui Geza Lakatos, M. Horthy a trimis la Moscova un emisar, în persoana baronului Ede Atzel, devenit comunist, care s-a întâlnit cu generalul Feodor F. Kuznețov, șeful spionajului militar sovietic, de la care a obținut asigurări că:

- Armatei române nu i se va permite să ocupe nordul Transilvaniei;
- Administrația maghiară, poliția și jandarmii nu vor fi înlocuiți de români;
- În Transilvania se va organiza un referendum;
- Înalțul Comandament Sovietic va trimite grupuri de partizani în Ungaria, pentru a-i ajuta pe maghiari la schimbarea de regim.

17 Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 126-127 – Din contră, există date din care rezultă că Înalțul Comandament al Armatei germane a lăudat zelul unităților maghiare. De asemenea, relevant pentru poziția sa pro-ungară, Stalin a informat Tribunalul de la Nürnberg că nu era necesar ca amiralul Horthy să fie judecat drept criminal de război, în schimb a insistat ca mareșalul Antonescu să fie executat (p. 127, nota 1 subsol).

18 *Ibidem*, p. 141.

Comandanții militari sovietici au aprobat cu satisfacție acordul Kuznețov – Atzel, așa cum a fost prezentat în vara lui 1944¹⁹. Ca urmare a acestui acord, oficialitățile maghiare care au intrat în Transilvania de Nord în septembrie 1940, odată cu trupele horthysto-fasciste, se transformă în „combatanți ilegaliști” care au luptat împotriva guvernului român burghezo-moșieresc și devin mari prieteni ai Uniunii Sovietice²⁰.

Asta explică întrucâtva regimul instaurat de Armata Sovietică în Nordul Transilvaniei, în noiembrie 1944. Scoțând Transilvania de Nord de sub administrația statului român, Moscova a stimulat competiția româno-maghiară, amăgindu-i pe maghiari și șantajându-i pe români. Prin acest joc politico-diplomatic, combinat cu ofensiva militară în Transilvania, I.V. Stalin obține instalarea unui guvern comunist la București, renunțarea României la teritoriile basarabene și bucovinene ocupate deja, dar și o atitudine supusă, lipsită de combativitate din partea Budapestei²¹.

Actul de la 23 august 1944 a precedat cu aproape două luni o încercare similară din partea Budapestei, ceea ce a eliminat multe incertitudini care planau asupra destinului postbelic al Transilvaniei²². Spre deosebire de România, Ungaria nu a reușit desprinderea de Germania în 1944. Regentul Miklós Horthy nu a putut acționa precum regele Mihai la București, deoarece Comandamentul Armatei Regale și foarte mulți ofițeri maghiari erau mult mai filogermani decât cei români. La 11 octombrie 1944, Horthy a stabilit contacte directe cu Moscova, unde a trimis o delegație condusă de general colonel Gabor Faraghó, vorbitor de limbă rusă, numit la începutul anului 1941 ca atașat militar în URSS, pentru negocierea unui armistițiu, care s-a și semnat. În calitatea lui de șef al statului, Miklós Horthy a ținut la 15 octombrie 1944 un discurs la radio prin care anunța capitularea Ungariei.

19 *Ibidem*, p. 143.

20 *Ibidem*, p. 144.

21 Vasile Pușcaș, *Impactul evenimentelor de la 23 august 1944 din România în aria Central-Europeană*, în Academia Română, Academia Slovacă de Științe, *Evenimentele de la 23 august 1944 din România și Insurecția Națională Slovacă din 29 august 1944...*, Banska Bystrica – Alba Iulia, 2012, p. 45.

22 Marcela Sălăgean, *Reacția aliaților occidentali și sovietici la evenimentele de la 23 august 1944 din România*, în A.R., A.S.Ș. *Evenimentele de la 23 august...*, Banska Bystrica – Alba Iulia, 2012, p. 55.

A făcut acest pas fără nici o pregătire politică și militară corespunzătoare. Germanii, care controlau segmentul militar și au aflat de acest demers, i-au răpit fiul, Miklós Horthy junior, în ziua în care anunțase capitularea. Ca să obțină eliberarea fiului său, bătrânul amiral a trebuit să revoce proclamația capitulării și să legalizeze preluarea puterii de către Ferenc Szálasy, liderul Partidului Crucea cu Săgeți, de orientare fascistă, care s-a proclamat „conducătorul națiunii”²³. Acesta va duce Ungaria alături de Germania până la capăt, sens în care a transmis poporului maghiar un contra-manifest prin care a făcut cunoscut sprijinul german pentru Ungaria. Această situație va dura până în decembrie 1944, când trupele URSS și ale României intră pe teritoriul Ungariei și ocupă Budapesta.

Bătălia pentru Transilvania va continua în cadrul reuniunilor internaționale de pregătire a păcii de după război și se va derula sub patronajul Uniunii Sovietice, deoarece atât România, cât și Ungaria vor intra în sfera de influență a acesteia. Actul de la 23 august 1944 a determinat o schimbare radicală de atitudine a factorilor de decizie de la Moscova în ce privește apartenența Transilvaniei – evenimentele de la București și Budapesta au schimbat orientarea pro – maghiară a Uniunii Sovietice, în recunoașterea drepturilor României asupra întregii regiuni. În vara anului 1944, la Moscova are loc o întreagă dezbateră pe tematica Transilvaniei la nivelul factorilor responsabili de pregătirea păcii de după război. Astfel, Biroul Păcii din cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe, condus de M.M. Litvinov, adjunct al acestui comisariat – numit în istoriografie „Comisia Litvinov” – a fost însărcinat să elaboreze poziția URSS față de viitoarele tratate de pace și organizarea post-belică a lumii. În iunie 1944, „Comisia Litvinov” a trebuit să răspundă la întrebarea pusă de V. M. Molotov – ce este Transilvania și cui trebuie să aparțină ea?

După mai multe dezbateri pe problematica Transilvaniei, „Comisia Litvinov” a supus analizei trei posibile soluții de rezolvare:

1. Transilvania de Nord, răpită de la România prin cel de-al doilea arbitraj de la

Viena din 30 august 1940, este restituită României;

2. Transilvania de Nord rămâne în componența Ungariei;
3. Transilvania devine stat independent, sub patronajul URSS²⁴.

De notat că analiza pe Transilvania are loc la Biroul Păcii de la Moscova în luna iunie 1944, după ce România și Ungaria au intrat în contacte cu aliații anglo-americani pentru ieșirea din război, la Cairo, Stockholm sau Ankara, dar ambele state au fost îndreptate spre Uniunea Sovietică. Pentru Moscova, atât România, cât și Ungaria, sunt state inamice care au luptat împotriva Uniunii Sovietice și vor fi tratate ca atare. În cazul României, această analiză are loc după ce Armata Roșie a URSS a ajuns pe linia Prutului, la frontiera sa din 1941 și cu două luni înainte de actul de la 23 august 1944. De aceea, la prima variantă – Transilvania de Nord este restituită României – apare plauzibilă în anumite condiții: „dacă se va ajunge la o înțelegere cu România, în schimbul refuzului ei absolut și definitiv de a mai cere Basarabia și Bucovina (de Nord)... cu condiția garanțiilor și a unui oarecare control al nostru asupra politicii ulterioare a României”²⁵. În luarea unei decizii pozitive pentru România, va conta mult supărarea Moscovei că nu a luat parte la al doilea arbitraj de la Viena soldat cu împărțirea Transilvaniei, care va fi declarat nul și neavenit. Expertii sovietici au luat în calcul că pentru România, Transilvania „reprezintă mult mai multă atractivitate decât Basarabia”²⁶.

A doua variantă - Transilvania de Nord rămâne în componența Ungariei – a fost apreciată ca imposibilă deoarece ar însemna o confirmare a arbitrajului vienez, cu sublinierea că „pentru învingătorii fascismului le-ar fi penibil să-și pună semnăturile sub verdictul lui Hitler și Mussolini”. La aceasta, diplomații sovietici mai adaugă observația că Ungaria a pornit război împotriva URSS „fără cel mai mic pretext”²⁷.

Varianta Transilvaniei independente a avut o bună susținere la Moscova. Printre

23 Paul Lendvai, *Ungurii*, Humanitas, Ediția a II-a, 2007, p. 434.

24 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...*, p. 218.

25 *Ibidem*, p. 216.

26 *Ibidem*, p. 217.

27 *Ibidem*, p. 214-215.

cei care s-au pronunțat pentru crearea unui stat nou, al Transilvaniei, sub protecția Uniunii Sovietice, au fost istoricul E.V. Tarle, membru al Academiei de Științe a URSS și consilier guvernamental, I.M. Maiski, fost ambasador al URSS la Londra și colaborator al lui M.M. Litvinov în Biroul Păcii, S.A. Lozovski, Șeful Biroului Sovietic de Informații, D.Z. Manuilski, fost lider al Cominternului și Valter Roman, activist al Partidului Comunist Român (PCR), colaborator titular al Comitetului Executiv al Cominternului la Moscova, care era atunci Statul Major al mișcării comuniste internaționale, singurul originar din Transilvania. Academicianul E.V. Tarle a subliniat că Transilvania nu trebuie restituită nici Ungariei, nici României, pentru că „o Transilvanie independentă era în interesul geopolitic al URSS-ului, ca mare putere a lumii²⁸. Ceilalți susținători mergeau pe ideea că o Transilvanie independentă permitea Uniunii Sovietice să țină sub presiune atât România, cât și Ungaria.

În opinia istoricului rus, Tofik Muslimovici Islamov, specialist pe relația Rusiei cu Austria și Ungaria, care a cercetat documentele „Comisiei Litvinov”, cel mai elaborat răspuns la solicitarea lui M.M. Litvinov aparține comunistului român Valter Roman, în scrisoarea acestuia din 28 iunie 1944, cu următorul conținut: „Ținând cont de întreaga complexitate, varietate și particularitate a chestiunii transilvane, consider că rezolvarea cea mai potrivită și corespunzătoare etapei actuale este crearea unei Transilvanii independente (și față de România, și față de Ungaria), de la râul Tisa până la Carpați (a cărei graniță să fie garantată de Uniunea Sovietică, Anglia și America, pornind de la următoarele motive: 1. Cele două țări care emit pretenții asupra Transilvaniei au participat aproape în aceeași măsură la războiul tâlhăresc al lui Hitler. Atunci care să fie „recompensată” cu alipirea Transilvaniei? (tendința imperialismului englez este de a avea sub influența sa Ungaria, care să includă Transilvania, deoarece se înțelege că în viitor România nu va mai putea fi folosită de nimeni ca centru al intrigilor antisovietice și cap de pod împotriva URSS);

2. Structura etnografică. Între râul Tisa și Carpați locuiesc într-un conglomerat inde-

structibil români și unguri (locuiesc și sași și șvabi, a căror problemă amintește de cea a nemților de pe Volga, iar la nevoie poate fi rezolvată în același mod;

3. Independența economică. Transilvania (prin care astăzi înțelegem Transilvania propriu-zisă, Banatul, Crișana, Maramureșul), reprezintă un singur tot din punct de vedere economic. În perioada alipirii Transilvaniei la regatul român, industria ei era mai dezvoltată decât industria României (Reșița este cel mai mare centru metalurgic, IAR cel mai mare centru aviatic, ASTRA cel mai mare centru al construcțiilor de vagoane și DERMATA cea mai puternică fabrică de pielărie din Balcani). Transilvania dispune de numeroase resurse minerale – cărbune, minereu de fier, cupru, mangan, aur, argint, etc. Ea are, de asemenea, un potențial agrar ridicat. Divizarea efectuată de Hitler în august 1940, care nu avea nimic altceva în vedere decât interesele imperialismului german, contravine tuturor intereselor economice, istorice, naționale și etnografice, la fel cum este contraindicată separarea prin operație a unuia dintre gemenii siamezi care nu pot supraviețui unul fără altul;

4. Rădăcinile istorice. Transilvania a fost ani îndelungați și nu o singură dată țară independentă, cu principe propriu, iar în decursul secolelor XVI și XVII a jucat un rol important în problemele internaționale. Ideea independenței Transilvaniei își are tradițiile și rădăcinile sale atât pentru oamenii muncii români, cât și maghiari. Evenimentele istorice constituie dovada conviețuirii pașnice, de-a lungul secolelor, a ungarilor și românilor din Transilvania, a luptei lor comune împotriva aceluiași asupritori;

5. Transilvania a fost partea cea mai progresistă a țării și atunci când aparținea Ungariei și atunci când aparținea României. Mișcarea revoluționară a ungarilor și românilor a izbucnit nu odată în Transilvania. Muncitorii din Transilvania erau mai organizați decât în alte părți ale Ungariei și României. Mișcarea muncitorească era mai puternică decât în Ungaria și România.

Pornind de la toate aceste circumstanțe, consider că renașterea Transilvaniei independente, atât ca soluție provizorie, cât și ca soluție de tranziție, constituie o rezolvare realistă și oportună care corespunde interese-

²⁸ *Ibidem*, p. 222-223.

lor evoluției progresiste atât a României, cât și a Ungariei (rezolvarea definitivă mi-o pot imagina numai prin instaurarea orânduirii sovietice în Bazinul Dunării). Cu stimă, (Valter Roman)²⁹.

În viziunea „Comisiei Litvinov”, soluția unei Transilvanii independente era una temporară, până la lămurirea posibilităților de colaborare a URSS cu România sau Ungaria. Numai actul de la 23 august 1944, prin care România trece de partea Aliaților și va lupta împotriva Germaniei naziste și a Ungariei horthyste, îl face pe I.V. Stalin să ignore propunerile privind independența Transilvaniei și să decidă restituirea Transilvaniei de Nord la România. Astfel, în Tratatul de Pace cu România, semnat la Paris, la 10 februarie 1947, URSS și-a impus poziția care o avantaja, stabilind ca frontiera sovieto-română să fie cea existentă la 1 ianuarie 1941 (art. 1), după raptul Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța. În același tratat, la art. 2, frontiera româno-ungară este restabilită așa cum exista la 1 ianuarie 1938, anterioară hotărârilor de arbitraj luate la Viena în 30 august 1940, declarate nule și neavenite³⁰. Parafrazând pe istoricii ruși, T.M. Islamov și T.A. Pokivailova, se poate spune că, în ce privește Transilvania, România a pierdut războiul, dar a câștigat pacea³¹. Aceștia uită să menționeze că, în ce privește Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, România a pierdut și războiul și pacea.

Bineînțeles că asemenea dezbateri privind viitorul Transilvaniei au avut loc și în Ungaria. Dacă împărțirea Transilvaniei prin arbitrajul de la Viena, din 30 august 1940, nu a fost privită ca o soluție definitivă, era considerată ca o decizie mai dreaptă pentru Ungaria decât cea rezultată prin Tratatul de Pace de la Trianon, din 4 iunie 1920. În atmosfera febrilă a pregătirilor pentru pacea de după al doilea război mondial, Ungaria a transmis Aliaților învingători propriile ei proiecte privind apartenența Transilvaniei. Relevante

sunt trei memorandumuri transmise la Londra, Washington și Moscova, redactate de Károly Schrecker, economist, Aladár Szegedy-Maszák, diplomat și Endre Bajcsy-Zsilinszky, om de cultură, un exponent al naționalismului ungar.

Memorandum-ul lui Károly Schrecker, ajuns la Londra în primăvara anului 1943, pornește de la ideea unei Transilvanii autonome în cadrul Ungariei, iar o Transilvanie independentă apare ca soluție secundară. Al doilea memorandum, elaborat în iunie – iulie 1944 de Aladár Szegedy-Maszák, director al Direcției politice din MAE ungar, se pronunță pentru respectarea unității Transilvaniei și revenirea acesteia la punctul de plecare din 1918, respectiv la uniunea formată cu Ungaria, dar în care românii și sașii urmau să beneficieze de „largi drepturi naționale”. Diplomatul ungar menționează și el, ca variantă secundară, o Transilvanie independentă, construită pe un sistem cantonal, în care cele trei „națiuni conlocuitoare” – maghiarii, sașii și românii, să beneficieze de drepturi egale. Endre Bajcsy-Zsilinszky, un reprezentant al ideilor național-radicală, redactează documentul la solicitarea MAE ungar din 1943. El susține că „Transilvania trebuie să rămână unitară în

29 T.M. Islamov, *Po povodu reakții v Rumîniî na kniga „Transilvanskii bopros bengero-rumînskii teritorialnii spor i SSSR, 1940-1946. Dokumengti” (În legătură cu reacția din România la cartea „Transilvania. Litigiul teritorial ungaro-român și URSS, 1940-1946. Documente”)*, în *Novaia i Noveișaiia Istoria (Istoria Modernă și Contemporană)*, nr. 6, p. 166-173 (traducere Vasile Oroian).

30 AMAE, *Fond Tratatate și Convenții*, Tratat de Pace cu România, 1947, p. 2.

31 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...*, p.298.

orice împrejurări și astfel să revină integral în cadrul Sfintei Coroane”. Din punct de vedere administrativ, el propune împărțirea teritoriului în „patru banate” – două românești, unul maghiar-secuiesc și unul săsesc³². Un singur om de cultură, István Bibó, personalitate marcantă a opoziției democratice, s-a pronunțat pentru împărțirea Transilvaniei. El a elaborat în anii 1942-43, o lucrare privind dezvoltarea statelor și națiunilor în Europa Centrală și de Est, rămasă în manuscris, în care analizează și chestiunea Transilvaniei. Pornind de la apartenența lingvistică și etnică, el optează pentru divizarea teritorială, combinată cu schimbul de populație, care ar permite un aranjament definitiv și reciproc acceptabil pentru România și Ungaria³³.

Troica Aliată – SUA, Marea Britanie și URSS, a abordat chestiunea Transilvaniei în trei întâlniri din februarie 1943, ale Comitetului pentru elaborarea păcii, organism înființat la Washington, la sfârșitul anului 1941. În viziunea părții ungare, soluția optimă a comitetului a fost formulată la 2 martie 1943, care sintetiza convorbirile de până atunci. Aceasta prevedea alipirea Transilvaniei la România, cu acordarea unei largi autonomii Ținutului Secuiesc și cu ajustarea frontierei de vest în favoarea Ungariei, în conformitate cu situația etno-lingvistică. A doua opțiune era pentru crearea unui stat transilvănean autonom, ca membru al unei Confederații Dunărene sau est-europene, eventual realizarea unui condominiu româno-ungar³⁴.

După realizarea la București a actului de la 23 august 1944 și trecerea activă a României alături de aliați, împotriva Germaniei, atât SUA, cât și Marea Britanie și-au limitat interesul față de Transilvania și au cedat URSS inițiativa în această chestiune. Drept urmare, Biroul Păcii de la Moscova va redacta Tratatul de Pace cu Bulgaria, Finlanda, România și Ungaria. Atât în cazul României, cât și al Ungariei, Tratatul de Pace s-a construit pe baza Convențiilor de armistițiu, încheiate la 12 septembrie 1944 și respectiv, la 20 ianuarie 1945, cu Budapesta. În ce privește Transilvania, textele armistițiilor lăsau o portiță de interpre-

tare suficient de largă pentru ca interesele sovietice în zonă să fie mai ușor de gestionat: „Guvernele Aliate socotesc hotărârea Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nulă și neavenită și sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiția confirmării prin Tratatul de Pace...”³⁵. Această formulă a rămas validă până la sesiunea Consiliului Miniștrilor de Externe de la Londra (11 septembrie – 2 octombrie 1945), când problema Tratatului de Pace care urma să fie încheiat cu Ungaria și problema recunoașterii diplomatice a acesteia, au fost ridicate exclusiv în contextul debaterii proiectului Tratatului de Pace cu România. La Londra, delegația sovietică propune completarea art. 19 din Acordul de armistițiu cu privire la frontiera ungară și includerea în Tratatul de Pace a unui articol referitor la restituirea întregii Transilvanii României. În consecință, Ungaria a revenit la fostele frontiere din 31 decembrie 1937 – stabilite de Tratatul de la Trianon în 1920. În proiectul Tratatului de Pace, delegația URSS a motivat „restituirea întregii Transilvanii” României prin faptul că aceasta și-a oferit sprijinul cauzei aliate în războiul împotriva Germaniei³⁶, ceea ce Ungaria nu a făcut. Această decizie a Moscovei de a „restitui întreaga Transilvanie” României, este consecința directă a Actului de la 23 august 1944, de la București. Motivația opțiunii URSS – că România a oferit sprijin cauzei aliate în războiul împotriva Germaniei, a fost însușită atât de SUA, cât și de Marea Britanie, care au semnat Tratatul de Pace cu România și Ungaria, în februarie 1947, la Paris.

Astfel, și în cazul Ungariei, după ce a fost obligată să își retragă trupele și administrația din Iugoslavia, Cehoslovacia și România, se poate spune că a pierdut și războiul și pacea, odată cu Transilvania³⁷.

35 Mihai Alexandrescu, *Convențiile de armistițiu în relațiile internaționale: România, Bulgaria și Ungaria*, în Academia Română, Academia Slovacă de Științe, *Evenimentele de la 23 august 1944 din România și Insurecția Națională Slovacă din 29 august 1944...*, Banská Bystrica – Alba Iulia, 2012, p. 61.

36 Mihály Fülöp, *Pacea neterminată. Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe și Tratatul de Pace cu Ungaria (1947)*, Institutul European, Iași, 2007, p. 70-73.

37 T.M.Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...*, p.298.

32 Ignác Romsics, *Proiecții maghiare și aliate cu privire la viitorul Transilvaniei, 1941-1946*, Muzeul Județean Satu Mare, *Satu Mare, studii și comunicări*, XXVII/II, Supplementum, 2011, p. 152-153.

33 *Ibidem*, p. 153.

34 *Ibidem*.

Ioan CHIRILĂ

Alipirea de Domnul

Sărbătorile Crăciunului ne-au prilejuit aducerea aminte de tinerii entuziaști din Decembrie 89 și de cântarea lor minunată „cu noi este Dumnezeu”, un imn isaianic ce poate fi concentrat în numele Pruncului care în ebraică se pronunță „Immanuel”. Voiam prin aceste gânduri să reaprind în sufletele noastre făclia martirică, cât s-o fi aprins doar voi veți ști! Fără a dori să creez idea de foileton, aș dori să aduc acum în atenția noastră o întrebare-meditație: dacă Dumnezeu este cu noi, noi cât suntem cu Dumnezeu? Moise le spunea conaționaliilor săi care creșteau în Legea Domnului pentru a intra în Canaan: „voi, care v-ați alipit de Domnul, Dumnezeul vostru, sunteți toți vii” (*Deuteronom 4,4*). Verbul „a se alipi” este identic cu cel care exprimă unitatea dintre bărbat și femeie în *Facerea 2,24*; *Rut 1,14* și în celelalte locuri paralele din *Deuteronom 10,20*; *11,22*; *13,4*; *30,20*, făcând trimitere la tema hierogamie care dispăre în postmodernitate dincolo de norii negrii ai întinericului acestui veac. Cuvintele mele nu țintesc însă realizarea unei critici, ci a reamintirii pentru sinele nostru a acelor cuvinte și atitudini care te fac să simți viața, iar viața cea adevărată este cea care din sine mărturisește realitatea sa anastasică, adică participarea sa la înviere, alipirea/unirea sa cu Cel înviat. În cuvântările mitropolitului Antonie al Surojului am întâlnit o exprimare analitică foarte clară a situațiilor concrete ale omului postmodern. El spunea că „atâta vreme cât noi nu avem în nici un fel experiența vieții veșnice, cu siguranță ne vom ține cu disperare de această viață pământească, pentru că aceasta este tot ce avem noi pe lume. Dar în clipa în care vom cunoaște cu adevărat că întru noi locuiește Dumnezeu, că întru noi lucrează Dumnezeu, că viața veșnică a pătruns deja prin venele sufletului nostru, că trăim nu pentru că trupul nostru e viu, ci pentru că sufletul nostru e viu, pentru că eu sunt viu, atunci putem da tot, până chiar și

viața aceasta pământească.” (*Adierea Duhului 2015*, p. 71). Deci, provocarea ar fi aceea: să ne recâștigăm sufletul, în puritatea și veșnicia sa și vom regăsi orizontul vieții noastre celei veșnice!

Alipirea de Domnul o putem realiza în momentul în care conștientizăm faptul că între suflet și minte este o legătură organică și că prin minte omul este deschis infinitului dumnezeiesc, este deschis transcenderii, căderii în sus sau căderii în jos, potrivit alegerii/voinței fiecăruia. Adică și mintea are ca atribut specific dimensiunea spirituală, iar prin capacitatea/manifestarea sa rațională poate citi/vedea, poate aduna/uni, poate aduce toate într-o unire liturgico-doxologică la Dumnezeu. Dar mai are și fantezia/imaginația prin care poate surprinde sau vedea în chip profetic cele care vin și cele care sunt chiar dincolo de Cuvânt. Părintele Stăniloae spunea că „omul e dotat cu percepția sensibilă (simțire) și cu minte, ca cele două organe de sesizare a realității aceasta arată că el este o făptură chinonică, iar acest caracter trebuie să fie adevărat și în sine însuși prin aceea că simțirea trebuie să stea în slujba minții, nu să își subordoneze rațiunea și apoi făurindu-și argumente pretins raționale să-și născocescă moduri proprii de satisfacere a dorințelor, făcând ca lumea să devină astfel pur materială, iar omul unilateralizându-se să devină întreg numai simțire, poftă și mânie sau numai patimă și iraționalitate”, ci mereu să țintească spre ridicarea dintru dezbinare față de semeni și spre refacerea unității firii omenești sfâșiate de păcat (*Filocalia 2*, 2017, p. 15-16). Omul este chemat ca alipindu-se de Domnul să se odihnească întru El pentru ca astfel după Sâmbăta odihnei de puterile naturale să ajungă la Duminica vieții îndumnezeite. „Firea omenească propriu-zis e una, oamenii se deosebesc prin opiniile și înclinațiile voii lor (gnomi). Când voia fiecăruia se pune în acord cu firea din el, se restabilește aceiași voire cu toți, deci se reface unitatea firii. [...] Apoi omul prin multa știință dobândită din luminarea minții va trece cu vederea dincolo de acoperămintele cuvintelor din jurul Cuvântului și va vedea cu mintea goală Cuvântul curat stând de sine” (*Filocalia 2*, 2017, p. 19), iar această urcare se numește *anabasis*.

Aș stărui puțin asupra conceptului de „fire a omului”. Firea este definită de cei doi

termeni fundamentali din discursul antropogenezei – cel de „chip și de asemănare” (*Facerea* 1,26). Omul a fost creat după chipul Său, ori pentru noi Chip al lui Dumnezeu este Hristos și de aici putem înțelege că firea necăzută a omului e cea unită cu divinul în persoana Dumnezeu Om-ului Iisus Hristos. Iar creșterea omului întru asemănare certifică cu ușurință, pentru tot cel ce crede, că el trebuie să crească în asemănarea Treimii celei de o ființă și nedespărțite. Deci firea omului este cea care se împlinește în chip și se desăvârșește întru asemănare, accesând liturgic și faptic, latreutic și mistic, prin rugăciune și prin tăcere minunăția „Firii dumnezeiești” spre a deveni părtaș acesteia. Cum se poate împlini azi această accedere întru transcendență, întru Dumnezeu, ne-o spun Părinții atunci când zic că omul este un micro sau macro-cosmos, când vorbesc despre om ca unire a pământului cu cerul, a lutului cu duhul de viață făcător (*Facerea* 2,7). Ori în acest loc ni se spune că omul s-a făcut suflet viu (*nefeș haia*), iar despre suflet, de pildă Sf. Maxim Mărturisitorul ne spune că „sufletul cuprinde în el însuși cele trei facultăți: inteligența, rațiunea și simțirea – nous, logos și aisthisis” (Hans Urs von Baltha-

zar, *Cosmic Liturgy* 2004, p. 290), inteligența este cea prin care omul poate întâlni pe Dumnezeu în transcendența Sa, rațiunea este cea prin care omul îl poate identifica pe Dumnezeu în lucrarea mâinilor Sale, iar simțirea prin contactul său nemijlocit cu cele create poate ajunge la înțelesul lor (material și teologic) și să-l exprime pe acesta prin anagogie sau simbolism. Pentru ca omul să nu se dezbine în sine cele trei calități ale sufletului trebuie să fie în unitate de voință și de lucrare. Această unitate face ca omul să poată ajunge la golirea minții de preconcepții, de clișee artificiale construite și să se dăruiească locuiri de către Hristos, ajunge la gândul și, mintea și voința lui Hristos: înțelepciunea și-a zidit sieși casă pe șapte stâlpi; logos-ul se regăsește pe sine în Logos și trece dincolo de El în necuprinsul divin deplin conștient și în har îndumnezeit, iar simțirea devine simțire dumnezeiască (*aisithsis theia*) la capacitatea de a vedea cele dumnezeiești, iar această simțire dumnezeiască începe cu Sfânta Euharistie care din simbol devine prezență.

Așadar, alipirea de Dumnezeu este în sine un act de restaurare a omului prin Hristos, dar și o luptă a fiecăruia dintre noi de

a ajunge la unitatea de voință cu Hristos, Cu Dumnezeu, în chipul celei revelate de Hristos în Ghetsimani: „dar nu după cum voiesc Eu, ci după cum voiești Tu, Părinte” (*Matei* 26,39) ori a celei exprimate în Rugăciunea Domnească: „facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ” (*Matei* 6,10). Ori în acest sens aș aduce câteva elemente de pedagogie filocalică înaintea noastră pentru a vedea ce însemnează curățirea minții, curățirea inimii și primirea lui Hristos în templul fapturii noastre, adică alipirea adevărată de Dumnezeu:

„Puterile de căutare și de cercetare a lucrurilor dumnezeiești sunt sădite în firea oamenilor, ființial, de către Făcător, prin însăși aducerea ei în existență... puterea minții și a rațiunii la înfățișarea lucrurilor sensibile și nu numai, ci și a celor dumnezeiești prin luminarea minții de către har, căci proprii înțelepciunii sunt mintea și rațiunea, iar proprii deprinderii opuse înțelepciunii sunt lipsa de rațiune și simțirea (domnia simțurilor), de aceea omul este chemat să manifeste prin minte puterea de a deosebi între cele spirituale și cele supuse simțurilor, între cele vremelnice și cele veșnice, adică să manifeste puterea de discernământ care-l îndeamnă la a se împărtăși din pomul vieții prin plinirea poruncilor divine.” (*Filocalia* 3, 2017, p. 135-138).

Neamului nostru îi este specific conceptul de dor, iată ce zice Talasie Libianul despre omul dornic de alipirea de Dumnezeu, spune că „Dorul întins întreg spre Dumnezeu leagă pe cei ce-l au cu Dumnezeu și întreolaltă... Mintea care a dobândit dragostea duhovnicească nu cugetă despre aproapele cele ce nu se potrivesc cu dragostea” (*Filocalia* 4, 2017, p. 9); „liniștea, rugăciunea, dragostea și înfrânarea sunt o căruță cu patru roți care suie mintea la ceruri”, și care face ca în acest *anabasis* omul să caute omorârea voinței din păcat sau a păcatului prin voință și învierea voinței prin virtute sau a virtuții în voință pentru ca astfel să se sălășluiască în el lucrarea exclusivă a lui Dumnezeu.

Alipirea omului de Dumnezeu în acest veac al materialității excesive se realizează ca urmare a luminării minții de către razele dumnezeiești, așa cum am cântat deja la Crăciun, dar ea numai atât ține, câtă vreme noi „unim lucrarea Duhului cu osteneala noastră,

adică rațiunea cu mintea, prudența cu înțelepciunea, făptuirea cu contemplația, virtutea cu cunoștința, credința cu cunoștința fără de uitare, nemicșorând sau neexagerând pe nici una în raport cu cealaltă... atunci va face din decada sa monadă, atunci se va uni și el cu Dumnezeu cel adevărat și bun, unul și singur” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia* 2000, cap. V,12-13). Când mintea se îmbogățește de cunoștința unității, a pus cu totul stăpânire și pe simțire și se face străină de cele ale lumii și se umple de cunoștință și fiind izbăvită de patimi se află în acestea: în gânduri simple, în contemplarea fapturilor și în lumina veșnică. Ea nu se mai lasă în veci orbită de iubirea de argint, de slava deșartă ori de plăcere, ci ca minte curățită la culme vrea să fie mereu afară de toate cele create, căci inima sa bună poartă gânduri bune și neîncetata rugăciune: Doamne Iisuse, miluiește mă pe mine păcătosul! Caci rugăciunea va salva omul și lumea, să ne rugăm așadar.

De Sf. Ioan Casian și Gherman, 2024.

Vasile MUSCĂ

Niște însemnări metafizice

Ajunsă la limita sa din urmă orice cunoaștere își desființează obiectul în ipostaza sa de obiect al cunoașterii. Cunoscut deplin, el nu poate susține interesul cunoașterii ca obiect de cunoscut. O cunoaștere omenească ce poartă pecetea relativității,

care nu se lasă prinsă de ambiția de a prinde Absolutul nu periclitează nici adâncul echilibru cosmic, nici ordinea metafizică a lumii. În schimb, o cunoaștere cu pretenția de a fi absolută și-ar desființa obiectul, Absolutul în calitatea sa de Absolut. Și fără Absolut nu ar exista nici relativul, și nici omul însuși ca entitate metafizică. Absolutul trebuie menținut cu orice preț ca imperativul suprem al existenței, iar în concepția lui Lucian Blaga misiunea supremă a Marelui Anonim, ca punct metafizic central al existenței, este de a sta de veghe fără încetare, la garantarea ordinii cosmice. Omul este cuprins într-o „rânduială cosmică” mai înaltă și mai largă, a cărei statornicie nu are voie dar nici dreptul de a o tulbura. Omul vine pe lume și trăiește așezându-se într-o anume „rânduială” metafizică, dinainte și fără el stabilită, care îi produce satisfacții existențiale, întreținând sentimentul său de pace, împăcarea sa cu lumea. Această armonie cu lumea naște în sufletul omului sentimentul unei organizări cosmice solide care aduce împăcare și mulțumire. Poetul Blaga mărturisește acest sentiment într-o minunată poezie – „Inscripție pe o casă nouă” din ciclul „Ce aude unicornul” (1957-59).

„Toate stau la locul lor,/ stă păianjenul în plasă/ ca-ntr-o lume de mătasă./

Nu-l încercă nici un dor/ din ocolul lui să iasă./ Toate stau la locul lor:/

Piatră, floare și ulcior, / Vatră și amar și iască. /Asta-i legea tuturor;/

zări să-și facă din pridvor/ să se simtă bine acasă.”

În această „rânduială metafizică”, întocmită finalist, omul, cu gândirea și cu acțiunea sa, se proiectează pe un fundal cosmic,

în care creația lui de valori constituie atestatul menirii sale cele mai naturale. Căci „rânduiala metafizică” a lumii înseamnă că toate trebuie să stea la locul lor, și lucrurile dar și oamenii, fără a încălca acest consens cosmic originar. Prin natura și prin destinația sa cea mai naturală omul mărturisește însă un instinc demiurgic și o destinație daimonică. Prin prezența sa în orizontul lucrurilor omul este tentat să strice „rânduiala metafizică” a lumii. Aceasta fiindcă prin destinul de creator pe care îl împărtășește, sarcina lui nu este doar de a constata adâncă ordine a lucrurilor, ci dimpotrivă, aceea de a o deranja, căutând prin întrebările ce le formulează să coboare până la rădăcina lucrurilor.

Putem identifica în poezia lui Lucian Blaga, în variate formulări, expresia de maestru a acestui sentiment de încântare de care am pomenit, goethean prin simplitatea sa etern omenească, pe care omul îl încearcă într-o lume pusă în ordine, în care fiecare amănunt este așezat conform logosului său, în locul care i se cuvine ca în filosofia aristotelică a naturii, unde fumul prin ușurătatea sa urcă iar pământul prin greutatea lui trage în jos.

* * *

Reprezentanții școlii romantice din Jena, de la sfârșitul secolului al XIX-lea credeau în ideea înrudirii între ele a tuturor formelor de manifestare a spiritului pe motivul originii lor comune. Toate acestea formau un front comun în jurul artelor, dintre acestea detașându-se, în primul rând, poezia. Desigur, cea mai strânsă este solidaritatea dintre poezie și filosofie (metafizică). Pentru Schelling, filosoful romantismului german, în marele final estetic din „Sistemul idealismului transcendent” (1804), arta îndeplinește cu demnitate funcția de organ suprem al întregii cunoașteri omenești – „arta este unicul organon autentic și veșnic al filosofiei și totodată, unicul document care adevărește neîncetat ceea ce filosofia nu poate să exteriorizeze. Pentru filosof arta este supremă tocmai întrucât parcă îi deschide tărâmul cel mai sfânt, unde arde ca într-o singură flacără, în veșnică și originară reunire, ceea ce e separat în natură și în istorie și ceea ce trebuie să se evite etern atât în viață cât și în acțiune, cât și în gândire.” (F.W.J. Schelling – „Sistemul idea-

lismului transcendentă”, București, Humanitas, 1995, p. 307). Întreg romantismul a lucrat apoi în direcția apropierii dintre filosofie (metafizică) și poezie, în sensul, pe cât aceasta este cu putință, până la identificarea lor care avea să producă mixturi de felul poet-filosof (Hölderlin) sau, mai apoi, filosof-poet (Nietzsche). Aceasta este cu putință pentru că, în fond, obiectul lor comun rămâne Absolutul. Intervenția ulterioară în discuție a lui Heidegger a clarificat un gând fundamental. „Toată gândirea filosofică, chiar și cea mai riguroasă, este în sine poetică și cu toate acestea, niciodată artă poetică.” (M. Heidegger – „Despre eterna reîntoarcere a aceluiași”, București, Humanitas, 2015, p. 108).

Puțin probabil ca Lucian Blaga să fi scos această idee a înfrățirii formelor spiritului și a rolului eminent al poeziei în ansamblul activităților spiritului din lectura lui Heidegger. Pe existențialiști, de altfel, Blaga îi trata cu superioritate ca o dovadă „neputința de a crea”. Dar nu trebuie uitat că L. Blaga este

Immanuel Kant

un bun cunoscător al romantismului german. Din atmosfera spirituală de romantism târziu întreținută în Viena studenției sale de după primul război mondial, în care s-a format, a putut reține și ideea colaborării formelor spiritului, și desigur a apropierii dintre poezie și filosofie, confirmată de curente artistice ale vremii. Cu deosebire relația dintre filosofie și poezie „Înrudirea dinre filosofie și poezie – scrie Tudor Vianu, coleg de familie spirituală cu Lucian Blaga – nu este un efect al identității lor de conținut ci al unui elan către totalitate și necondiționat care le străbate deopotrivă. Am spune că ele nu se ating prin coroanele lor în aer ci prin rădăcinile lor în pământ” (Tudor Vianu, „Filosofie și poezie”).

Aflat sub influența scepticismului sub Kant, pentru Lucian Blaga rostul metafizicii nu este de a-i aduce omului cunoașterea Absolutului, anulându-l, astfel, prin cunoaștere. Mai degrabă rostul metafizicii este dimpotrivă de a certifica existența dincolo de oameni a unui Absolut care nu poate fi cunoscut. Un Absolut care nu poate fi cunoscut este într-un anumit sens o noțiune contradictorie căci orice cunoaștere a Absolutului în ipostaza sa de Absolut are ca efect desființarea acestuia în calitatea sa de Absolut.

Dar conștiința omenească pentru a-și mărturisi intenții și elanuri creatoare trebuie să admită o limită ultimă dincolo de care cunoașterea nu poate să treacă, unde eforturile sale cognitive trebuie să se oprească. Este acest Absolut întocmai unui lucru în sine kantian, care prin afectarea organelor de simț ale omului le procură acestora materia sensibilă a cunoașterii, le provoacă la cunoaștere, fără ca el însuși să poată fi cunoscut. Existența Absolutului ca necunoscut constituie și pentru Lucian Blaga un stimulent pentru cunoașterea și creația omului, prin care necunoscutul este convertit, în forma sa superioară, mai ales în acte de creație. În această înțelegere kantiană a problemei, pentru Lucian Blaga sarcina metafizicii se reduce chiar la stabilirea unei limite a cunoașterii. Ea este știință despre limitele cunoașterii la adăpostul căreia poate funcționa în siguranță Marele Anonim.

Conceperea filosofiei ca știință în cadrul idealismului a dus la urmașii lui Kant la o intensă preocupare pentru posibilitatea cunoașterii absolute pe care Hegel o credea chiar realizată prin idealismul său absolut. Dar lumina totală a cunoașterii absolute coincide cu întunericul Absolut. Este punctul cel mai înalt unde cele două, lumină și întuneric coincid în amiaza cunoașterii. „Amiază – spune Nietzsche – momentul celei mai scurte umbre; sfârșitul celei mai lungi erori; punct culminant al omenirii; incipit Zarathustra” („Cum a ajuns în sfârșit lumea adevărată o fabulă” în „Amurgul zeilor”). În plan metaforic cunoașterea care îl scoate pe om din întuneric sau bezna necunoașterii este, asimilată cu victoria luminii. Întunericul absolut la fel ca și lumina absolută șterg diferențele; ele constituie mediul identității perfecte, în care toate se contopesc în una, se înving distincțiile și datorită fie întunericului fie luminii absolute toate intră într-o unitate în care nimic nu se mai distinge de nimic. Principiul toate sunt una – *hen kai pan*, al lui Xenophan din Colophon – a devenit în istoria filosofiei regula supremă a cunoașterii metafizice. La fel ca a cunoașterii teologice. De obicei, metafizica și teologia plasează această stare a întunericului absolut coincizând cu necunoașterea absolută la început, este starea originilor, cea mai veche cu putință. Este bezna străveche în care toate plutesc într-o unitate nediferențiată. Primele manifestări ale cunoașterii, care impun diferențele ce separă, apar după întunericul Absolut inițial. Diferențele sunt rezultat al unor procese care se declanșează în indiferența inițială, împingând-o către progresive diferențieri. De fapt cele două, întunericul absolut și lumina absolută, coincid pentru că sub regimul lor legea identității cu regula sa a unității, dar care presupune și diferențele, nu mai funcționează. Ele se blochează în unitate absolută, identitate totală fără diferențe. Prin faptul că în ele nu mai putem distinge nimic, întunericul și lumina absolută coincid. Una este oarbă cealaltă orbește; fiecare suprimă vederea ce admite identitatea ca unitate, după expresia lui Schelling, dintre unitate și diferență. În întunericul absolut ca în lumina absolută nu mai putem distinge lucrurile unele de altele.

Lucian Blaga

Începutul și sfârșitul mișcării de la întunericul absolut la lumina absolută se suprapun și întrg procesul îmbracă aspectul unei mișcări în cerc, unde repetiția devine lege a funcționării perfecte. Știința absolută se transformă în neștiință absolută.

În prefața la „Fenomenologia spiritului” (1806), care produce ruptura definitivă dintre Hegel și Schelling, comparând intuiția Absolutului cu o noapte în care toate devin identice, de fapt se suspendă cunoașterea care lucrează și cu unitatea dar și cu diferența. „A te opune cunoașterii care distinge și este împlinită sau care caută și cere împlinirea această unică știință că în Absolut totul este același – sau a înfățișa Absolutul ei drept noaptea în care așa cum se spune, *toate vacile sunt negre* – aceasta este naivitatea goliciunii cunoașterii” (Hegel, „Fenomenologia spiritului”, Prefața, București, Editura Academiei, 1965, p. 16.). Mai cu seamă aceasta remarcă, intuiția ca *noapte în care toate vacile sunt negre* îl va deranja pe Schelling și va marca ruptura definitivă dintre ei, începutul unui război care se va întinde în postumitate.

GRAND HOTEL ITALIA

Private Events: marketingcluj@selecthotels.it - Corporate Events: eventcluj@selecthotels.it
eventcluj2@selecthotels.it - Rezervari Hotel: grandhotellitalia@selecthotels.it - Rezervari SPA: spareception@selecthotels.it

UNIUNEA UNIVERSITĂȚILOR CLUJENE

**UNIVERSITATEA
DE ARTĂ
ȘI DESIGN
CLUJ-NAPOCA**

Radu MUNTEANU

Alexandru Ioan Cuza, între lumini și umbre

Fiecare an ne face să simțim că istoria este povestea sau memoria generațiilor, făcând-o să pară o dimensiune a geografiei ce-i dă ritm și sens. Dar, istoria este și o mare filosofie învățată prin exemple, născută din dorința desprinderii de aparențe.

Tot istoria ne arată că nu suntem înzestrați pentru mari amărăciuni filosofice, chiar dacă pesimiștii aleargă la doctor când îi doare puțin capul...

În lumea planetară a istoriei, de cele mai multe ori nuanța este singura noutate, curiozitatea se vindecă doar cunoscând și văzând, iar nepăsarea este un viciu opus curiozității ce alterează chiar și amintirea.

Există momente în viață când ne dăm seama că nimic nu trece mai repede ca timpul. Trecerea lui nesfârșită îmbrățișează totul și absoarbe lumina făcând ca mari trăiri din viața noastră să se piardă, în timp ce lucruri fără importanță devin simboluri heraldice într-o lume pe care timpul continuă să o cizeleze și s-o îmbătrânească...

În istoria popoarelor apar uneori momente de cumpănă și primejdie. Atunci, fatalitatea sau voința divină aduc în fruntea aceluiași popor una sau mai multe personalități pentru a-l călăuzi. Așa a fost Alexandru Ioan Cuza...

Alexandru Ioan Cuza – principe al Principatelor Unite între anii 1859-1861, respectiv al României Mici, între anii 1861-1866, este fondatorul României ca stat rămas pentru eternitate cu acest nume.

Viața sa – o clipă între două veșnicii – a început la 20 martie 1820 la Bârlad și s-a sfârșit la 15 mai 1873 la Heidelberg, în Germania, iar apoi prin contribuția lui Nicolae Iorga, rămășițele sale pământești sunt aduse în țară.

A studiat Literele și Dreptul la Iași și Paris, iar în 1839 lucrează în sistemul judiciar al timpului. Încă din 1840 îl găsim alături

de Vasile Alecsandri, Costache Negri și Mihail Kogălniceanu la întruniri care urmăreau stabilirea unor reforme pentru emanciparea țării, iar în efervescentul an 1848, Cuza este membru în Comitetul Revoluționar al Moldovei, cu consecințe importante pentru perioada exilului său (1848-1849) petrecut la Paris și Constantinopol.

În anul 1857, Cuza este ales în Divanul Ad-Hoc al Moldovei din partea Partidei Naționale, iar în 1859 fiind ales domnitor în Moldova și în Țara Românească realizează în acest mod Unirea Principatelor. Tot el a declarat oficial numele țării – România și a fixat capitala la București.

La 24 ianuarie este aniversarea Unirii Principatelor și de atunci apa Milcovului a dispărut pentru istorie și a fost redată geografiei. Dar lucrul acesta s-a mai întâmplat. De exemplu: "Nu mai există Pirinei!" este replica istorică rostită la 16 noiembrie 1700 de către Ludovic al XIV-lea, când nepotul său, ducele de Anjou, desemnat succesor la tronul Spaniei, venise să-și ia rămas bun de la bunic. Cu alte cuvinte, dată fiind rudenția care se stabilise între cele două case regale, munții Pirinei nu mai despărțeau, ca până atunci, două state ostile...

A fi realist acum sau cu ani în urmă nu este același lucru. Fiindcă lumea a căpătat altă lumină și noi umbre, alte nuanțe și multe ambiguități. Dar indiferent de timp, înțelepții sunt mereu prudenți și nu contrazic ceea ce nu înțeleg. Iar, ca să înțelegi e nevoie mereu să afli mai mult, chiar și atunci când e vorba de un fapt atât de cunoscut cum este Unirea...

Mă gândesc la contextul politic al aceluiași timp, după Războiul din Crimeea (1854-1856), pe fondul unei Rusii slăbite mai ales după moartea țarului Nicolae I. Urmașul său, Alexandru al II-lea, a fost mai înțelegător cu evoluția istoriei, dar și mai slab. Așa se face că pentru prima dată, de veacuri, în 1856, Rusia cedează teritorii la presiunea puterilor occidentale. Ca urmare, sudul Basarabiei este restituit principatului Moldovei. Dar nu din spirit de justiție istorică, ci doar ca Rusia să nu mai poată controla gurile Dunării.

În cele două județe primite români erau minoritari, fiindcă pe parcursul a sute de ani otomanii au populat zona cu turci și tătari, dar partea majoritar românească (centrul și nordul Basarabiei) rămânea în continuare Rusiei...

În acest cadru politic favorabil, la 1858, reprezentanții Marilor Puteri se reunesc la Paris și decid că principatele române se pot uni, cu condiția să aibă doi domnitori și câteva instituții comune la Focșani. Tot aceste puteri au hotărât organizarea «adunărilor ad-hoc» pentru alegerea domnitorului, dar rezultatele din Moldova sunt măsluite de caimacamul (locțiitor domnesc în accepțiunea otomană) Nicolae Vogoride - un fanariot de sorginte bulgărească...

Atunci, românii se plâng lui Napoleon al III-lea, care după ezitări o convinge pe Regina Victoria a Angliei să obțină acordul sultanului pentru anularea alegerilor. Acestea sunt reulate, unioniștii câștigă și, după tergiversări, la 5 ianuarie 1859, un colonel aproape necunoscut - Alexandru Ioan Cuza - devine domnitor al Moldovei. Ce va face Bucureștiul? Aceasta era întrebarea fiindcă acolo prestigiul și meritele Brătienilor erau de necontestat, dar la presiunea populară este ales ca domnitor tot Alexandru Ioan Cuza. Era 24 ianuarie 1859...

Prin acest act se încălca hotărârea Marilor Puteri în legătură cu cei doi domnitori și au urmat trei ani de tratative diplomatice intense "nășite" de Napoleon al III-lea, pentru a se admite faptul doar pe durata domniei de șapte ani a lui Cuza. Din 1862 "Principatele Unite ale Valahiei și Moldovei" se numesc România, iar drapelul are culorile de la 1848, albastru, galben și roșu.

Cuza a fost un domn remarcabil, aducând România pe calea reformelor. El a reușit, cu toată opoziția Rusiei, secularizarea averilor mănăstirești, fapt deosebit fiindcă de veacuri domnii și boierii români, înainte de pasul spre eternitate, făceau daruri mari bisericilor de la muntele Athos, de la Locurile Sfinte din Palestina, de la Sfânta Ecaterina, din Egipt sau Muntele Sinai. Așa, cu timpul, a șaptea parte din pământul arababil al țării aparținea unor biserici din afara granițelor. Mai mult, acestea trimiteau egumeni în mănăstirile românești pentru a urmări gestionarea bunurilor și a banilor care luau drumul muntelui Athos, Palestinei și al Egiptului. Această hotărâre s-a luat în ultimele luni ale lui decembrie 1863, când Kogălniceanu era prim-ministru, iar consecințele n-au fost ușoare.

Așa s-a putut împărți o suprafață de două milioane de hectare la peste 500.000 de familii

de țărani, dar actul în sine n-a adus o ameliorare semnificativă a vieții țăranilor...

Un mare merit al domniei lui Cuza a fost adoptarea codurilor moderne în legislația românească, după modelul francez și belgian. Așa a apărut Codul civil, Codul penal și legile privind învățământul și introducerea alfabetului latin etc.

Astfel, la noi se scrie cu caractere latine numai din 1863. Înainte scriam ca rușii, bulgarii, sârbii cu litere chirilice, dând impresia Occidentului că facem parte din familia slavă. Tot lui Cuza îi datorăm alegerea capitalei la București, deși acesta a discutat cu liderii politici și economici ai timpului o altă variantă. Dar, faptul că Bucureștiul era mai mare ca Iașiul (și mai departe de Rusia), aflându-se pe axa comercială dintre Austria și Turcia, a primat. Dar de ce a fost detronat Cuza? Din multe motive. O parte le-am arătat...

La urcarea sa pe tron, Cuza s-a angajat să domnească șapte ani și să favorizeze alegerea unui domn străin, pentru a anula și disputele dintre marile familii ca Ghica sau Bibescu, Cantacuzino sau Mavrocordat. Dar, Cuza n-a făcut nimic în această direcție, determinând însă apropierea conservatorilor cei mai de dreapta, de liberalii cei mai de stânga (Brătienii și Rosetti). Știm ce s-a întâmplat, Cuza a semnat abdicarea cu eleganță și a doua zi a plecat spre Austria. N-a reproșat niciodată nimic și n-a revendicat niciodată nimic...

A doua zi după abdicarea lui Cuza se constituie un guvern provizoriu prezidat de Ion Ghica. Acesta oferă coroana României principelui Filip de Flandra, al doilea fiu al regelui Belgiei, dar acesta ezită fiindcă țara era vasală Turciei. Nici Napoleon al III-lea nu agreea varianta. Atunci, guvernul provizoriu l-a delegat pe Ion Bălăceanu să trateze problema la Paris, el întâlnindu-l odată pe împăratul Franței pe câmpul de luptă de la Solferino când era emisarul lui Cuza. Acesta a fost argumentul alegerii sale...

Faptele din culisele diplomatice ale evenimentului sunt prezentate nuanțat sub versiuni istorice cunoscute, dar este interesant cum a ajuns principele Carol (nepot al lui Napoleon al III-lea) în România.

Când bătrânul prinț Anton de Hohenzollern, tatăl locotenentului de 26 de ani din armata prusacă (principele Carol) s-a decis să-l trimită pe acesta în România (unde avusese loc

plebiscitul), tensiunile dintre Austria și Prusia erau la vârf, iar traversarea împărăției austriece era extrem de riscantă. Atunci s-a apelat la o stratagemă și pe baza unui pașaport elvețian și cu o identitate de împrumut tânărul Carol s-a îmbarcat pe un vas dunărean, cu care din "întâmplare" călătorea și Ionel Brătianu. Așa a ajuns în țară la 10 mai 1866 și istoria noastră intră într-o nouă etapă...

A trecut timpul și, din păcate, unii n-au mai recunoscut valoarea lui Cuza sau istoria pe care trebuie să ne-o asumăm. Iar dacă vom merge tot așa va veni o vreme când nu ne vom mai recunoaște nici pe noi înșine. Dar, în istoria contemporană, discriminarea dintre înger și nălucă nu este bine stăpânită, de parcă nimeni nu știe încotro se duce și de unde vine, lăsând mereu adevărul să se învecineze cu tăcerea.

Apoi, dacă cel mai important reper al lumii creștine este iubirea, înseamnă că el este un ideal ratat. Fiindcă nimeni nu-și iubește semenul sau istoria ca pe el însuși și interesele sale. Iar eșecul iubirii devine un eșec intelectual al cunoașterii...

Din când în când, timpul face ca istoria să se amestece cu oboseala albă a memoriei și să pună stăpânire pe fapte, întâmplări și lucruri, învingându-le încet, după ce le mângâie cu lumină tăcută și praf...

La 24 ianuarie, ne amintim în sărbătoare de Unirea Principatelor și gândul coboară iscoditor spre trecut. Omul este mereu curios, iar curiozitatea se vindecă doar cunoscând și văzând, fără să uităm că nepăsarea este un viciu opus curiozității ce poate altera chiar și amintirea...

La 24 ianuarie se cântă "Hora Unirii" apărută în publicația lui Kogălniceanu "Steaua Dunării" la 9 iunie 1856, dar puțini știu că în text sunt reproduse părți integrale din "Hora Ardealului", publicată în "Foaie pentru minte, inimă și literatură" a lui Gh. Barițiu din 14 iunie 1848...

Cinstind această sărbătoare, mă gândesc și la alte lucruri care s-au petrecut înainte și după înfăptuirea Unirii. Astfel, este important de știut că în perioada premergătoare Unirii apar în Principate primele trei loje masonice de obediență franceză, toate având același nume (Steaua Dunării), la București, Iași și Galați. Acestea au întreținut relații strânse cu delegația europeană (alcătuită din masoni)

Alexandru Ioan Cuza

pentru supravegherea alegerilor din Moldova și Țara Românească, promovând ideea alegerii aceleiași persoane: Alexandru Ioan Cuza, venerabilul lojei din Galați.

După câțiva ani de domnie, Cuza și-a pierdut o mare parte din sprijinul politic intern, iar imaginea sa se erodează și în cancelariile Marilor Puteri. Grupul său de susținători este din ce în ce mai restrâns, iar Primul Domn al Principatelor își uită dezamăgirea doar în apropierea iubitei sale Maria Obrenovici. Pe Cuza nu l-a cruțat nici boala, iar în octombrie 1865 îi scrie împăratului Napoleon al III-lea că ar dori să se retragă în mai 1866...

În acești ani, Cuza intră în conflict cu «Steaua Dunării» din București pe care o înlocuiește arbitrar (în 1862) cu loja «Alexandru Ioan Cuza I-ul». Așa se face că masoneria română devine din ce în ce mai nemulțumită de absolutismul domnitorului și se organizează într-o opoziție ocultă, dar bine dirijată de Kogălniceanu în vederea unei lovituri de stat, care s-a și produs în 1866.

Nimeni nu contestă intențiile bune ale lui Cuza, dar reformele sale impuse prin decrete s-au transpus anarhic, iar diferența dintre pro-

iecte și realitate a produs o nemulțumire generală. Mai grav este faptul că, dincolo de efectele propagandei, între domnitorul reformist și națiune se produce o ruptură.

În acest climat, forțele politice se coagulează într-o coaliție «monstruoasă» având ca scop revenirea statului la Programul anunțat pe pajiștea de la Islaz și consideră că o lovitură de stat este un rău necesar. Dar, ca orice conspirație respectabilă trebuia pregătită. Pentru aceasta, promotorii mișcării s-au grupat în loja masonică «înțelepții din Heliopolis» și au pregătit cancelariile Europei pentru eveniment, folosind mijloace clasice. Astfel, aceștia furnizau ritmic presei europene informații (reale sau fabricate) despre corupția și nesiguranța din România, urmărind o izolare oficială a țării. Apoi, au speculat o serie de contacte ale lui Cuza cu emisarii Rusiei, lansând ideea că Domnitorul ar intenționa să cedeze tronul unui favorit al marelui imperiu de la răsărit, etc.

În iunie 1865, Grigore Brâncoveanu, CA. Rosetti, Ion C. Brătianu, Anastasie Panu, Ion Ghica, Constantin Brăiloiu, Dimitrie Ghica și Gheorghe Știrbei redactează un fel de jurământ prin care «în caz de vacanță a tronului» să susțină un Principe Străin. Obosit și imprudent, Cuza transmite un mesaj la 17 decembrie 1865, prin care arată că este de acord cu orice eveniment în folosul țării...

Dar, rămânea legătura privilegiată a Domnitorului cu armata, chiar dacă acesta amânase reforma în domeniul militar. După înăbușirea, cu ajutorul armatei, a revoltei din 3 august 1865, unii ofițeri aveau rezerve în legătură cu intervenția în forță a armatei în societate. Acest lucru a fost speculat de maiorul Lecca, omul care avea sarcina din partea venerabilului francmason de atragere în mișcarea complotistă a unor conducători din armată. Ca să fie sigură treaba, în cele din urmă s-au asigurat și de sprințul iubitei Domnitorului...

Așa se face că, în noaptea de 10 spre 11 februarie, Maria Obrenovici a primit misiunea de a-l ține pe Cuza cât mai târziu la o partidă de cărți, pentru a nu ieși în oraș unde își planificase o escapadă nocturnă și care i-ar fi dat ocazia să surprindă anumite pregătiri ale complotiștilor.

Ofițerul de serviciu care comanda garda Palatului era în temă, iar regimentul de artilerie al colonelului Haralambie luase poziții

în apropiere. Apoi, ofițerii Pillat, Costiescu și Lipoianu au pătruns în Palat și au urcat la etajul unde erau dormitoarele princiare. În primul se afla Elena Doamna împreună cu copiii, iar alături Domnitorul Cuza cu Maria Obrenovici, care lăsase deliberat ușa descuiată.

Complotiștii l-au surprins pe Cuza dormind cu pistoalele pe noptieră. S-a trezit cu pistolul lui Costiescu la tâmplă, iar Maria Obrenovici a fost condusă acasă de Lipoianu. Apoi, Pillat s-a aplecat și pe spatele acestuia, cu pistolul la tâmplă, Cuza a semnat actul abdicării. Așa s-a reintrodus sistemul democratic parlamentar în țară...

Apoi, istoria a dovedit cât de mult a contat influența Eugeniei (care-l îndrăgise pe CA. Rosetti) asupra soțului ei, împăratul Napoleon al III-lea, la sugestia căruia este adus la putere prințul Carol...

După abdicare, țara a fost condusă de o locotenentă domnească (N. Golescu, N. Haralambie și L. Catargiu) și de către un guvern provizoriu în frunte cu I. Ghica, până la 11 mai 1866...

Dacă ne-am gândi mai atent am putea spune că 11 februarie 1866 este ziua trădării când ofițerii Haralambie, Călinescu, Crețulescu, Lecca, Pillat, Berindei, Costiescu, Candiano-Popescu, Lipoianu trădează pe cel căruia îi făcuseră jurământ de credință. Deși un grup de 141 de ofițeri activi ai armatei îi înaintează în același an un memoriu lui Carol prin care îi cer acestuia aplicarea legii, conform căreia trădătorii trebuiau pedepsiți, memoriul este ignorat, iar apoi cei care au trădat devin generali, iar Candiano-Popescu chiar aghiotant regal.

După abdicare, Cuza se stabilește la Viena și Florența, dar în anul următor îl roagă pe Carol să-i permită să trăiască în țară la Ruginoasa, dar este refuzat...

Apoi, la 15 mai 1873, moare la Heilderberg...

După lovitură de stat, apare suspectă graba Adunării electivă de a-l proclama Domn stăpânitor al Principatelor Unite pe Contele de Flandra, sub numele de Filip I. Liderii masoneriei române arătau că domnia lui Cuza a fost provizorie și reprezenta doar o etapă de reforme cu neputință de realizat de un Prinț Străin, fără a-l compromite.

Dar, Filip I aparținea ilustrei familii de Orleans, pretendentă legitimă la tronul Fran-

ței - iar Napoleon al III-lea ofensat, amenință că-și va retrage sprijinul masonic și diplomatic dacă nu se va renunța la această numire. După o lună de căutări, împăratul a fost de acord cu propunerea lui Carol venită din partea Angliei, fiind rudă pe linie maternă cu acesta...

Cuza a abdicat în anul în care Nobel a inventat dinamita și primul cablu telegrafic submarin traversează Atlanticul. Tot în același an Dostoievski a scris "Crimă și pedeapsă", iar Eminescu publică în "Familia" poezia "De-aș avea..."

Dar nu trebuie să uităm niciodată importanța lui Cuza. Apoi, trebuie să ne reamintim că el a inițiat constituirea primei agenții diplomatice a Principalelor la Paris (1860), sub el s-a întemeiat Universitatea din Iași (1860), sau că la 3 februarie 1862 s-a format primul guvern unitar al României, condus de Barbu Catargiu - premier asasinat în urma atentatului de la 8 iunie, în același an...

Tot în vremea lui Cuza s-a întemeiat "Junimea" la Iași (1864), an în care s-a instituit Consiliul de Stat, iar Kogălniceanu a prezentat Adunării legea rurală, s-au promulgat legile administrative pentru organizarea teritoriului și pentru înființarea consiliilor județene, s-a statuat prin lege organizarea judecătorească a României moderne și se inaugurează Universitatea din București. Tot în perioada respectivă intră în vigoare Codul penal, Codul civil și ia ființă Casa de Depuneri și Consemnațiuni...

Apoi, nu trebuie să uităm că în 1860, la insistențele Domnitorului Cuza, se elaborează primul proiect de lege referitoare la brevetele de invenție care avea ca scop protecția industriei țării. Dar, legea nu a fost adoptată, deși în 1861 a existat o nouă inițiativă, iar în 1865 un nou proiect de lege a brevetelor de invenții n-a avut șansă de succes.

Desigur, nu trebuie uitat faptul că a introdus învățământul primar gratuit și obligatoriu, sau că a pus bazele Academiei Române. A înființat instanțele judecătorești, tribunalele județene, Curțile de Apel și Curtea de Casație, a impus sistemul metric de măsurări și greutate, a înființat Armata Națională, Garda Națională și Arsenalul Armatei. A inaugurat diplomația românească și primul Ministru de Externe, deși țara nu avea dreptul, nefiind un stat independent, a pus bazele sistemului sanitar centrali-

zat și a serviciului poștal alături de înființarea primei linii telegrafice. A început lucrările primei linii de cale ferată (București-Giurgiu) etc.

Timpul trece și ne învață că în fiecare clipă se petrec lucruri care cer un sfat, dar istoria îi uită de obicei pe cei precauți. În schimb, i-a ținut minte pe cei care au ars până la capăt, renunțând la o înțelepciune care nu-i învăța decât cum să se spele mai repede pe mâini. La marile evenimente, martorii absenți stau în fața destinului cu capul aplecat într-o parte și-l privesc cu ochii lor orbi, cu care nu se poate vedea decât nevăzutul...

Tristețea poporului român este că, în momentele cruciale ale istoriei, cheia problemelor lui nu s-a găsit niciodată în ușă, iar o altă tragedie a noastră este că, toată existența românilor ne atestă că, la răscrucea istoriei, pentru ei circulația n-a fost bine dirijată.

Sigur, viața este mereu un prilej de a ne întreba: "Cine suntem, de unde venim și încotro ne îndreptăm?" Iar noi trebuie să răspundem gândind. Dar gândind mult!

Fiindcă cu cât gândirea îți este mai săracă, cu atât nu-ți poți înțelege dorințele și nu le poți construi. Dar este important să gândim mereu, fiindcă gândurile ne organizează timpul și tot ele ni-l destramă. Apoi, pe acest drum, după un timp vom înțelege că norocul e făcut din lacrimile noastre...

Chiar dacă istoria seamănă cu o viață scrisă pe apă într-un roman al trecutului, chiar dacă ea este o privire retrospectivă asupra unui imens cimitir al iluziilor, se pare că trăim într-un secol care nu mai are răbdare să asculte șoaptele istoriei. Fiindcă ea nu ascunde totdeauna și pentru toți aceeași taină și se adresează tuturor pentru că nu se adresează precis nimănui.

O facem acum, când în politică, se joacă nepermis cu valorile naționale. Acestea sunt valorile cele mai vechi și cele mai sigure. Ele nu se opun prin natura lor altor valori. Nu valorile naționale - ci alte lucruri - creează conflicte cu rădăcini istorice nefericite.

Noi românii, la fel ca mulți alții, ne-am obișnuit să privim lumea de pe înălțimea unui munte de neșansă pe care ne-a aruncat istoria, dar înțelegem că sub noi stă un neam nemișcat în genunchi!

Și Dumnezeu ne va ajuta!

Ioan DRĂGAN

Nobilimea românească și orașele din Transilvania în secolul al XV-lea

Apariția și dezvoltarea orașelor în evul mediu a reprezentat fenomenul cel mai evident de progres economic și social, cu efecte pozitive la nivelul întregii societăți. Producătoare de bunuri materiale și de venituri consistente la buget, orașele s-au bucurat de protecția directă a puterii centrale, care a patronat colonizările și întemeierile și le-a asigurat avantaje speciale prin acordarea de privilegii repetate. La fel ca în tot arealul central și est european, urbanizarea în Transilvania a avut la bază colonizarea în principal cu elemente din lumea germană. Așa s-au format orașe privilegiate precum Cluj, Sibiu, Brașov, Bistrița sau târguri miniere precum Rodna, Baia Mare, Baia de Arieș ș.a. Alături de acestea s-au dezvoltat o serie de târguri dependente de mari feudali laici sau de biserica catolică, cu privilegii mai restrânse și populație diversă, predominant locală.

Raporturile nobililor români cu marile orașe privilegiate, au fost relativ sporadice, de natură economică, misiuni în calitate de familiari ai unor dregători sau magnați, colaborări militare, comerciale etc. De pildă, nobilii Căndea de Râu de Mori, liderii Țării Hațegului, îi informau pe sașii sibiieni despre mișcările turcilor. În orașele săsești s-au stabilit, cu acordul suveranului, boieri și pretendenți de peste Carpați, unii, precum Ladislau Olahus, jude regal în Orăștie sau Ștefan Olahus din Sibiu, tatăl umanistului Nicolaus Olahus, chiar cu reședință permanentă, integrându-se în comunitatea locală. Orăștia merită aici o mențiune specială, prin faptul că, deși oraș săsesc privilegiat, aici a funcționat de timpuriu o concivilitate între sași, maghiari și români.

Mult mai consistente au fost însă relațiile cu orașele și târgurile din ținuturile de concentrare nobiliară românească din Maramureș,

Hunedoara, Banat, Zarand ș.a. În rândul acestora este însă de făcut o disociere: între orașele sau târgurile miniere (salinare): Sighet, Hust, Teceu, Visc și Câmpulung din Maramureș, Baia Mare, Baia Sprie, Rodna, Baia de Arieș, așezări de oaspeți privilegiați, proprietatea regelui sau reginei, foarte bogate și, de aceea, puternic susținute de autoritatea centrală și alte așezări urbane, precum Hunedoara, Hațegul, Dobra, Sântămăria Orlea, Caransebeșul, Lugojul, Margina, Recaș, Timișoara, Șiria, Vărădia, Baia de Criș, Beiuș, Făgăraș ș.a. Și acestea din urmă au fost colonizate cu „oaspeți” și dotate uneori cu anumite privilegii, însă nu au reușit să se emancipeze, exceptând Caransebeșul, de sub stăpânirea unor mari feudali. Statutul lor juridic și numărul redus al coloniștilor în mijlocul unor ținuturi masiv românești le-a făcut de timpuriu deschise nu doar schimburilor economice, ci chiar așezării românilor în interiorul lor, unele căpătând destul de repede o compoziție dominant românească. Unii dintre nobilii români erau originari ori au dobândit proprietăți în aceste târguri și orașe mai mici, devenind orășeni.

În Timișoara, centru administrativ important, reședință a lui Iancu de Hunedoara și a căpitanilor generali ai „părților de jos” ale regatului ungar în perioada următoare, întâlnim nobili români veniți din zonele apropiate. Documentele menționează hațeganii Mihai de *Pala* (azi Băuțar), ajuns jude al orașului la începutul secolului, pe fratele său Iacob zis Postăvarul și pe castelanul Petru de Breazova, la 1464. Un alt hațegan (*Hadzaky*), Nicolae, era vicecastelan în Timișoara la 1446. Vincențiu de Timișoara, fiul lui Ștefan de Bujor, din districtul bănățean omonim, devenea cunoscut, mai târziu, în calitate de castelan și vicecomite de Hunedoara în slujba Corvineștilor, în intervalul 1479-1483.

Dintre toate așezările urbane se distinge Caransebeșul, reședința Banatului de Severin, ținut prin excelență românesc. Colonizat inițial cu „oaspeți” străini constituiți în două târguri, Caran și Sebeș, orașul a obținut privilegii repetate pentru contribuția sa la lupta antiotomană, a crescut prin aportul demografic al românilor din zonă și a obținut la sfârșitul secolului al XV-lea dreptul orașului Buda, capitala regatului, adică pri-

vilegii urbane depline. Nobilii din Bizere: Ladu, Nicolae și Iacob, obțineau la 1429 un loc de casă (*fundus curie*) vizavi de mănăstirea franciscană, pe care Iancu de Hunedoara îl confirma la 1450 alesului Nicolae de Bizere și rudelor sale. Cu acest prilej omul guvernatorului obținea și un loc de moară (*unum locum molendini*) sub acea curte, pe râul Sebeș. Nobilul Ștefan de Moceriș cumpăra în ianuarie 1457 un fânaș de la „chibzuitul” (*circumspectus*) Andrei Dan, fostul jude al orașului, ambii fiind numiți de către sfatul orășenesc, care atesta tranzacția, „concetățeni” (*nostris concives*). Aci rezida și nobilul Iacob Gârlișteanu, viitorul ban, care obținea un privilegiu regal de scutire „*de orice contribuții censuale și servicii pe care ar trebui să le plătească sau să le facă în oraș pe seama acelei case*” și totodată îl scoate „*de sub orice judecată și jurisdicție a judeului și juraților aceluia târg*” punându-l sub jurisdicția banilor sau vicebanilor de Severin. Familia nobiliară de Marga s-a așezat în oraș probabil odată cu vicebanul Iacob de Marga (1459-1467), un

urmaș al său, probabil nepot, Ștefan Diacul, fiul lui Gheorghe *Margay*, devenind notarul Caransebeșului.

Treptat, familiile marcante ale banatului severinean și-au stabilit reședința, sau una din reședințe, în orașul Caransebeș, care devine „reședință de nobili”, cum apărea unui călător din secolul următor, și covârșitor românesc, cu aportul și altor categorii sociale așezate aici din regiunea înconjurătoare. Deja, juzii orașului și o parte dintre jurați nu se mai alegeau dintre „oaspeți”, ci dintre nobilii români.

„Oaspeții” regali din târgurile privilegiate din Maramureș au intrat destul de frecvent în conflict cu nobilimea românească dimprejur, am putea spune: chiar de la colonizarea lor. Locuitorii din Câmpulung la Tisa au ocupat cu prilejul unei hotărniciri două mănăstiri, pământuri, fânețe și păduri din hotarul nobililor români din Sarasău și Săpânța, obligându-i pe aceștia să apeleze la dreptatea regală. La 1459 aceiași nobili erau nevoiți să deschidă proces contra călugărilor paulini de la Remeți, lângă Teceu, care le-au ocupat terenuri cu

ocazia unei hotărniciri. După doi ani, nobilul Petru Gherheș iarăși se plânge de uzurparea unor terenuri din Săpânța de către aceiași călugări și de către oaspeții din Câmpulung la Tisa.

În anumite împrejurări, unii orășeni ajungeau proprietari în zonele rurale dominate de nobilimea românească. Locuitori și funcționari din Hust, reședința comitelui maramureșean, au obținut prin donație sau cumpărare posesiuni rurale în dauna nobilimii românești din zonă. Nobilii maramureșeni se plângeau regelui de faptul că Ioan Monetarul din Baia Mare a pus mâna ilegal, cu suprapreț, pe moșiile zălogite ale lui Mihai Iuga de Ferești, copărtaș al lor, și le provoacă numeroase neajunsuri. Bănosul personaj mai posedă o locuință și în Sighet. Ne găsim și aici în fața unei încercări de „imixtiune”, de astă dată prin intermediul banului, în sânul obștii nobiliare românești maramureșene.

Fenomene și episoade precum cele înregistrate mai sus nu sunt fapte singulare, ci se înscriu în obișnuitul raporturilor dintre orașele privilegiate și nobilimea din jur. Unii nobili maramureșeni s-au așezat în Sighet, capitala comitatului. Cunoaștem cazul nobilului Mihai Știbor, locuitor în Sighet, dar descendent din familia Nan de Giulești.

Un conflict secular au susținut cnezii deveniți nobili de Lupșa cu orășenii mineri privilegiați din Baia de Arieș. În anul 1479, orășenii, cu judele în frunte, au năvălit cu forța armată asupra posesiunilor nobililor din Lupșa, le-au jefuit și le-au distrus casele și le-au luat documentele de proprietate.

La 1487 Matia Corvin pune capăt temporar disputei pentru cele două localități numite Lupșa. Cnezii lupșeni primiseră act de recunoaștere a nobilității încă la 1366 de la Ludovic de Anjou, însă băieșii posedau privilegiu din 1325, prin care Carol Robert le conferă un teritoriu de o milă și jumătate în jurul orașului, în perimetrul căreia se situau și cele două așezări disputate. Pe acest temelie juridic regele Matia a anulat actul predecesorului său de la 1366, deposedând pe nobilii din Lupșa de stăpânirea propriu-zisă a celor două posesiuni și lăsându-le nobililor Nicolae, Ștefan și Matia „numai funcția cnezială” (*solummodo*

Iancu de Hunedoara

keneziatus honore). Nu este vorba în acest caz de o retragere integrală a titlului nobiliar, ci de o disjungere între cele două componente ale nobilității și cnezatului stăpânirea (*dominium*) pământului și supușilor și funcția cnezatului (*honor*), cu componentele ei juridice și administrative cunoscute. Cu alte cuvinte, nobilii de Lupșa exercitau de aici înainte în satele lor de origine doar atribuțiile cnezului sau judeului sătesc din oricare sat dependent. Cu siguranță ei ar fi decăzut până la urmă din tagma nobiliară dacă n-ar fi reușit, prin bogăție, slujbe regale și căsătorii avantajoase să-și revină din această lovitură.

În finalul considerațiilor noastre, dorim să subliniem încă o dată faptul că atât nobilimea românească, cât și orășenii de aceeași origine, sunt puternic minoritari în Transilvania în această perioadă, ca reflectare a stării de inferioritate politică a românilor în ansamblul lor. Ei sunt însă suficient de semnificativi peste tot și fără considerarea lor orice istorie a nobilimii și a orășenimii din Transilvania nu poate fi întregă.

Victor V. VIZAUER¹

O femeie fatală pentru Transilvania (?!): principesa Maria Christierna de Habsburg (1595-1598)²

Acest articol s-a născut ca răspuns la precaritatea scrierilor și al informațiilor cunoscute în istoriografia românească, dar și europeană, despre una dintre principesele Transilvaniei, Maria Christierna de Habsburg. Dacă în Ungaria povestea principesei a inspirat, pe lângă câteva studii și articole, două biografii istorice și un roman, în spațiul românesc am întâlnit, cu micile excepții de rigoare, doar site-uri, blog-uri și ziare ce prezintă pe scurt viața Mariei Christierna, având ca prim scop atracția turistică și promovarea senzationalului. Titlul materialului a fost inspirat de cartea lui Benda Kálmán, *Erdély végzetes asszonya. Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*, prima parte a titlului traducându-se ca *Femeia fatală a Transilvaniei*.

De ce femeie fatală? Se cuvine clarificată afirmația – sau credința (ori zvonurile din epocă) – conform căreia (cărora) Maria Christierna a fost „fatală” pentru Transilvania. Toată narațiunea s-a axat pe neconsumarea mariajului de către principele Sigismund Báthory (de Șimleu, 1572-1613), ceea ce i-a determinat repulsia – dar și atracția, în același timp – față de noua soție și dorința perpetuă de a fi departe de ea, chiar și în altă țară dacă se poate și, bineînțeles, de a divorța. Se crede că această nefericită căsătorie ar fi alimentat și dorința lui Sigismund de a abdică cât mai rapid și de a părăsi țara. De asemenea, principele a cheltuit o bună parte din banii țării pe trivialități, aducând la curtea sa actori, muzicanți și bufoni din Italia, deși acest comportament este anterior căsăto-

riei cu Maria Christierna. În urma acestor evenimente Transilvania a avut de suferit, neavând parte de o conducere unitară și stabilă, care ar fi fost cauza principală a problemelor din anul 1598 (în primul rând), acestea manifestându-se pe mai multe paliere: politic, economic, financiar și militar.

Maria Christierna de Habsburg. Principesa austriacă s-a născut în ziua de 10 noiembrie 1574, la Graz, în familia arhiducelui Austriei Interioare, Carol de Habsburg, și al arhiducesei Maria de Bavaria – ca al doilea copil din 15, 9 dintre aceștia fiind fete –, unul dintre frații ei devenind împăratul Ferdinand al II-lea (1619-1637). A fost crescută într-un mediu iubitor, primind o instrucție în acord cu vremurile, Maria Christierna acumulând cunoștințe necesare pentru administrarea gospodăriei, iar educația religioasă a învățat-o la supunere și sacrificiu, aici înțelegându-se și sacrificiul pentru atingerea intereselor politice ale familiei. A fost educată în limba germană, dar a cunoscut bine și latina – fapt mai rar întâlnit în epocă în cazul fetelor –, aceasta din urmă fiindu-i foarte utilă în Transilvania, ea necunoscând maghiara. Din punct de vedere estetic, Maria Christierna a fost considerată de către contemporani ca fiind o femeie frumoasă, plăcută, blândă, cu suflet nobil și inima mereu deschisă spre frumos, dar și spre ceilalți oameni.

Se pare că în epocă, la alegerea miresei, pe lângă alte aspecte – cum ar fi averea, influența politică a familiei etc. – un rol important era acordat frumuseții. Se spunea că și unchiul principelui, Ștefan Bocskai, a ales-o pe Maria Christierna dintre fiicele arhiducesei Maria pentru că „avea statura frumoasă, privirea drăgălașă și cu toate că beneficia de toate podoabele femeiești, era blândă și prietenoasă”.

Contractarea căsătoriei dintre Sigismund și Maria Christierna. Mariajul princiar. Solia trimisă de către Sigismund la Graz, capitala Știriei, pentru a obține în căsătorie mâna uneia dintre fiicele arhiducesei Maria de Habsburg – după finalizarea negocierilor din ianuarie cu împăratul – a ajuns în ziua de 27 februarie 1595. Aceasta era formată din nobilii Ștefan Bocskai (prim consilier și unchi al principelui), șeful soliei, Gergely Csáky (consilier princiar), Alfonso Carillo (duhovnicul principelui), Ladislau Siger, Ioan de Frata (nobili cunoscători într-ale dreptului) și Albert Huet (judele Sibi-

¹ Cercetător științific III, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române; e-mail: victor.vizauer@acad-cj.ro

² Varianta extinsă a acestui studiu, intitulată *Principesa Maria Christierna de Habsburg: femeia fatală a Transilvaniei?*, a fost publicat în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*. Series Historica, LXII, 2023, p. 133-153.

ului). Această căsătorie era una dintre cererile principelui Sigismund pentru a încheia alianța antiotomană cu împăratul (și rege al Ungariei) Rudolf de Habsburg. În cele din urmă, pe data de 5 martie 1595, a fost semnat contractul de căsătorie, pentru Maria Christierna semnând mama sa și arhiducele Maximilian, iar în numele lui Sigismund Báthory membrii soliei, în frunte cu Ștefan Bocskai.

Contractul de căsătorie cuprindea 11 puncte, din care am extras doar câteva aspecte: cadoul de nuntă al principelui Sigismund consta din 60000 de florini și cetatea Făgăraș cu întregul său domeniu și toate veniturile sale; dacă Maria Christierna ar rămâne văduvă, să primească pentru întreținere Ocna Mureș, Monor și cetatea Aiudului cu orașul și întreg domeniul; principesa putea să țină un număr de slujitori în conformitate cu rangul ei, pe cheltuiala vistieriei princiare; principele dădea soției sale, pe lângă cheltuielile curente, 2000 de monede de aur anual etc.

Drumul spre Transilvania al principesei a fost lung (din cauza unei boli, durând circa 6 săptămâni) și oarecum periculos, deoarece era destul de aproape de teritoriile controlate de turci sau în care obișnuiau aceștia să efectueze raiduri. Când Sigismund a aflat că viitoarea sa soție este aproape și dorind să o vadă în carne și oase înainte de primirea oficială, principele a săvârșit un act demn de romane sau filme. Alături de Simone Genca și îmbrăcând haine italienești, principele s-a întâlnit cu convoiul princiar la Carei, fără însă a-și dezvălui identitatea, după care s-a îndreptat cu repeziciune spre Alba Iulia pentru a organiza o primire fastuoasă Mariei Christierna și însoțitorilor ei.

Nunta princiară a fost descrisă în detaliu încă din epocă, de către Farkas Bethlen, fiind reluată de-a lungul vremii de istorici. În data de 6 august 1595, după-amiaza la ora 4, a avut loc ceremonia în biserica special decorată pentru eveniment. Împăratul Rudolf al II-lea era reprezentat de episcopul de Oradea, Martin Pethe, care o ducea de mâna dreaptă pe Maria Christierna – îmbrăcată în haine maghiare de mireasă –, de mâna stângă ținând-o reprezentantul arhiducelui Maximilian (și rege ales al Poloniei), Francisc Dersffy, în fața lor mergând mama miresei, arhiducesa Maria. După ce mirii au ajuns în fața altarului, ambasadorul papal a ținut o cuvântare și apoi i-a căsăto-

Maria Christierna de Habsburg

rit pe tineri, actul fericit fiind anunțat mulțimii din jurul bisericii prin salve de tun și sunet de trâmbițe. Evenimentul a continuat cu tradiționala și îmbelșugata petrecere, fiind pregătite trei mese: una pentru principii și reprezentanții imperiali, papali și arhiducali; într-o altă încăpere era masa rezervată femeilor; și într-o a treia sală era masa pentru nobilii ardeleni și ceilalți ambasadori. După masă, cuplul princiar a dansat „dansul mirilor”, acesta fiind inițiat de nobilii Ștefan Bocskai și Gaspar Kornis. Mulțimea de afară nu a fost uitată, pentru ei fiind organizate diferite jocuri și activități.

Zvonurile de la curte. Din nefericire pentru cuplul princiar căsătoria lor nu a fost una reușită, înafară de latura sa politică ce viza alianța dintre Transilvania și Habsburgi în lupta contra otomanilor. Căsătoria lui Sigismund cu Maria Christierna nu a fost consumată, din cauza unei probleme a principelui, pe care ar fi descoperit-o cu circa 3 zile înainte de căsătorie, și despre care el însuși ar fi vorbit soției sale. Cei doi trăiau ca „frați” chiar și atunci când erau singuri. Cardinalul Andrei Báthory declara mai târziu că „Sigismund a jurat pe mâna mea că nu a avut niciun fel de treabă din aia cu ea”. Este

Cetatea Făgărașului

posibil ca stilul de viață al principelui să fi contribuit la apariția neajunsurilor fizice. În urma legăturilor sale cu mai multe curți princiere italiene, în special cea din Toscana, Sigismund și-a adus un mare număr de cântăreți, comedianți și acrobați italieni, alături de care obișnuia să petreacă. De asemenea, influența turcească era destul de puternică la curtea de la Alba Iulia. Astfel, probabil că moravurile îndoielnice cultivate sub influența celor două moduri de viață și distracție au lăsat urme vizibile asupra tânărului domnitor.

Bineînțeles că viața „frățească” a cuplului princiar nu a putut să rămână un secret, mai ales că Maria Christierna îi scria mamei sale absolut tot ce i se întâmpla – despre neputința lui Sigismund (despre „acel lucru”, cum era denumit raportul intim dintre cei doi soți) și evoluția situației din cuplu o informa cu regularitate –, dar și unele persoane de la curte, între care Ștefan Bocskai, au observat această stare a lucrurilor. Au existat și voci care au sugerat că Maria Christierna ar fi fost influențată de către iezuiți să ducă o viață ca de mănăstire, separat de soțul ei, însă este foarte puțin probabil acest lucru. De asemenea, s-a înaintat și ipo-

teza conform căreia Sigismund ar fi iubit altă femeie, fiind posibil vorba despre fiica ducelui Toscanei, ori avea alte planuri, precum căsătoria cu fata sultanului, acesta oferindu-și fiica în locul alianței matrimoniale cu Casa de Habsburg. Alte zvonuri o aveau în prim-plan pe Margareta Maylad, soția lui Ioan Iffju, vechea iubire a lui Sigismund, care cu ajutorul unor poțiuni l-ar fi îndepărtat pe principe de soție, pentru a-i rămâne fidel Margaretei. Și o ultimă posibilitate sugerată se leagă de întâmplarea de la Carei, când principele a mers înaintea convoiului ce îi aducea soția pentru a o vedea pe ascuns, Sigismund fiind dezamăgit de imaginea palidă și bolnavă a Mariei Christierna (ca urmare a bolii prin care a trecut în ultimele săptămâni).

Nici contemporanii săi și nici istoricii sau alți specialiști consultați nu au putut ajunge la o concluzie cu privire la „problema” lui Sigismund, dacă s-a născut cu ea ori a apărut la un moment dat și care ar fi putut să-i fie cauza. Analiza grafologică a scrisorilor principelui au arătat că la 23 de ani dădea impresia unui om mai în vârstă, epuizat psihic și care ar fi trecut printr-o boală înainte de anul 1595, ceea ce ar fi putut să-i provoace impotența. De asemenea,

nu este exclus să fi suferit de sifilis, boală care de la începutul veacului al XVI-lea apărea din când în când în familia Báthoreștilor. În cele din urmă, nobilul Gyulafi Lestyán scria că principesele ar fi suferit de somnambulism, boală care ar fi putut influența sau chiar determina celelalte neajunsuri ale sale, atât fizice, cât și pe cele ale caracterului.

Ca urmare a acestor probleme din mariaj principesele a profitat de fiecare oportunitate de a se afla departe de soția sa, una dintre acestea fiind războiul cu turcii, deja în 1595 Sigismund plecând din capitală în vederea ajutorării lui Mihai Viteazul, apoi călătoriile sale la Praga (1596, 1597) etc. La 2 aprilie 1597, când Sigismund se afla la Praga pentru a negocia renunțarea sa la Transilvania și despărțirea de principesă, ministrul imperial Rumpf scria arhiducesei Maria, mama Mariei Christierna, printre altele, că tot ceea ce spune și face principesele ardelean are ca motivație dorința sa de a nu fi în același loc cu soția sa.

„Închisoarea” principesei și guvernările sale. După puțin timp de la căsătorie Sigismund a trimis-o pe Maria Christierna în cetatea Gherlei, dar după aceea mare parte a timpului a petrecut-o în cetatea Chioarului, bineînțeles aflându-se și la Alba-Iulia cu intermitențe, dar și pe domeniul ei de la Făgăraș. La Chioar, unde își petrecea timpul într-o atmosferă de liniște vecină cu plictiseala, uneori avea parte și de distracție, una dintre cele mai populare ale vremii fiind vânătoarea, principesa scriind mamei sale la 20 decembrie 1597 că o să fie organizată de către castelan o vânătoare de capre sălbatice, în special pe cele albe admirându-le mult.

După lungi negocieri între Sigismund și împărat la 23 decembrie 1597 s-a încheiat înțelegerea pentru renunțarea principelui la Transilvania, divorțul de Maria Christierna și preluarea guvernării de către principesă până la venirea în țară a arhiducelui Maximilian. Și cu această ocazie, printre altele, este pomenită problema fizică a lui Sigismund, din cauza căreia cuplul princiar nu avea copii.

Am utilizat în titlul acestui subcapitol „guvernările” principesei deoarece nu o singură dată s-a aflat Maria Christierna la conducerea țării. Prima ocazie a survenit la începutul anului 1596, când Sigismund a fost în vizită la Rudolf al II-lea la Praga, lăsând frâiele guvernării în mâinile principesei asistată de doi con-

silieri, unul dintre aceștia fiind Ștefan Bocskai, care era și principalul decident în problemele țării. În această perioadă principesa s-a aflat la Alba-Iulia.

Revenind la anul 1598, în luna aprilie s-a animat atmosfera și în foarte liniștita cetate a Chioarului. La 16 aprilie au venit trimiși de vază la principesă pentru a o ruga să preia guvernarea țării. Din solia distinsă făceau parte, printre alții, unul dintre comisarii împăratului, Nicolae Istvánffy, apoi contele Thurn, părintele Carrillo, nobilii Ștefan Csáky, Petru Géczy și căpitanul Chioarului. În acest timp, solia separată a nobilimii ardelene o aștepta pe principesă la Dej. La 18 aprilie Maria Christierna a acceptat să preia guvernarea țării până când împăratul nu spune altfel, însă dorința ei a rămas de a se întoarce acasă la Graz, iar împăratul să găsească cât mai rapid un înlocuitor pentru ea. A doua zi au pornit spre Alba-Iulia.

Chiar dacă abia acum era principesă cu adevărat, Maria Christierna știa că este totuși o unealtă în mâinile altora, ea reprezentându-l pe împăratul-rege (al Ungariei) Rudolf al II-lea, guvernarea propriu-zisă fiind exercitată de către comisarii regali (și imperiali) în frunte cu Ștefan Szuhay, iar pe documentele oficiale, semnate de ea, de către unul dintre comisari și de cancelar, era trecută și formula „poruncim și din autoritatea împăratului”. Cu toate acestea, Maria Christierna a urmărit cu interes, empatie și responsabilitate ceea ce se întâmpla în Transilvania și înafară, implicându-se în rezolvarea problemelor ivite, după cum reiese și din scrisorile către mama sa, căreia îi scria că are foarte multe de făcut.

Răzgândirile principelui Sigismund Báthory. Principele s-a plictisit destul de repede în noile sale principate, la aceasta adăugându-se și sărăcia acestora – se spunea că și grajdurile palatului de la Alba Iulia arătau mai bine decât locuința princiară din Opulia, pe care contemporanii au și poreclit-o în glumă Inopia. Nici împăratul nu și-a onorat obligațiile contractuale față de Sigismund, căruia trebuia să-i plătească încă din aprilie 1598 o sumă de bani, pe care însă nici în august fostul principe ardelean încă nu a văzut-o. Nu este de mirare că Sigismund – care între timp a continuat să urmărească evenimentele de acasă, știa că arhiducele Maximilian întârzie să preia guvernarea, iar comisarii imperiali nu sunt iubiți – și-a

pus în gând revenirea la conducerea Transilvaniei. Astfel, într-una din zile a ieșit la vânătoare cu întreaga curte și, la un moment dat, a dat pinteni calului și a dispărut. A trecut în Polonia însoțit numai de două persoane și, călare, îmbrăcat în haine ungurești, a ajuns la Cluj în seara lui 20 august.

Comisarii împăratului nu au putut să facă nimic împotriva întoarcerii lui Sigismund Báthory la conducerea Transilvaniei, deoarece toată țara era împotriva lor și l-a sprijinit imediat pe fostul principe. Prin urmare, pe data de 28 august 1598 cuplul princiar, șezând împreună în aceeași trăsură, au plecat spre Turda, unde în ziua următoare, în cadrul Adunării Țării, Sigismund a depus jurământul în fața stărilor. În tot acest timp Maria Christierna a fost alături de el.

În anul 1599 principele se răzgândește din nou cu privire la guvernarea Transilvaniei și hotărăște să renunțe – făcându-l pe vărul său Andrei Báthory urmaș la tron în cadrul Adunării Țării de la Mediaș din luna martie (principele a abdicat pe data de 17, iar Andrei Báthory a depus jurământul în fața stărilor la 30 martie) – și să divorțeze. În același timp Sigismund a trimis soli și la împărat pentru a-și negocia plecarea în acord cu înțelegerea de la abdicarea precedentă, lui Rudolf spunându-i că predă țara în schimbul unui loc unde să se retragă cu soția lui – Trebisch sau Leutomisch – și suma de 100000 de florini anual. Pe când s-a ajuns la un acord cu împăratul, pe 6 aprilie 1599, prin care la conducerea țării urma să vină arhiducele Maximilian, Transilvania avea deja un nou principe în persoana cardinalului Andrei Báthory.

Divorțul și plecarea definitivă a principesei din Transilvania (1599). După hotărârea de a renunța din nou la tron și în timpul negocierilor cu Habsburgii și cu cardinalul Andrei Báthory, Sigismund a trimis-o din nou pe soția sa în „exilul” din cetatea Chioar. De aici a fost chemată la Alba Iulia, unde Sigismund i-a comunicat schimbarea din vârful conducerii principatului și hotărârea sa de a divorța. Noul principe, Andrei Báthory, nu a fost atât de indiferent față de principesă, nutrind o mare atracție față de ea și chiar gândindu-se să renunțe la cariera eclesiastică și să o ia în căsătorie. Cu o astfel de mișcare ar fi atins două țeluri dintr-o dată: și-ar fi împlinit o plăcere personală și, în același timp, această căsătorie ar fi putut crea o apropi-

Sigismund Báthory (de Șimleu, 1572-1613)

ere de împărat. Însă Maria Christierna a refuzat categoric acest aranjament, preferând să părăsească Transilvania și să se întoarcă în orașul natal, Graz. Acest lucru s-a și întâmplat destul de repede, la 15 iulie 1599 nunțiul papal Girolamo Porzia scriind cardinalului Cinzio Aldobrandini că a ajuns la Graz pe 13 iulie și că principesa Maria Christierna ajunsese tot acolo cu patru săptămâni în urmă. Peste numai o lună, după ancheta cerută de papă, pe data de 17 august, în aceeași biserică din Alba Iulia în care a și avut loc mariajul, nunțiul papal a declarat ca nulă căsătoria dintre Sigismund Báthory și Maria Christierna de Habsburg.

Maria Christierna după anul 1599. După pronunțarea divorțului Maria Christierna a dus o viață destul de retrasă, departe de bucuriile vieții zilnice, cu toate că nu au lipsit doritorii care să o ia de soție, înafară de noul principe al Transilvaniei, Andrei Báthory. Alți pretendenți au fost un nepot al papei, Gianfrancesco Aldobrandini (imediat după divorț), prințul Florenței (în 1602) și chiar Ștefan Bocskai (după ce a rămas văduv; 1606), însă, după cum îi scria arhiducele Ferdinand împăratului la 29 iunie 1602, gândurile fostei principese a Transilva-

niei sunt în altă parte și nu mai pot conta pe ea în privința vreunei căsătorii politice.

În luna iulie a anului 1607 Maria Christierna, împreună cu sora sa Eleonora, a intrat în mănăstirea de maici din Hall, Tirol, înființată de o soră a tatălui lor, Magdalena, în 1567. După moartea stareței în anul 1612, ea a fost aleasă noua stareță, funcție în care a și rămas până la moartea survenită pe 6 aprilie 1621.

Concluzii: a fost Maria Christierna fatală pentru Transilvania? În urma celor expuse până acum se poate afirma că persoana Mariei Christierna a fost de rău augur pentru Transilvania? A exercitat principesa o influență atât de nocivă asupra principelui încât nenorocirile abătute asupra țării în acea perioadă să poată fi puse pe seama ei? Sau a fost doar o unealtă a sorții? Probabil că răspunsul se află undeva la mijloc.

Se știe bine ce fel de caracter avea Sigismund și de ce posibile boli suferea. De asemenea, prima sa retragere de la conducerea țării a avut loc înainte de căsătoria cu Maria Christierna. În acel moment teama pentru propria viață l-a influențat pe principe, teamă apărută în mijlocul conflictului politic intern între taberele pro Habsburgică – în fruntea căreia se afla chiar Sigismund – și cea pro turcă, astfel în iulie 1594 renunțând la tron în favoarea vărului său Baltazar Báthory, pentru ca după numai trei săptămâni să revină. Celelalte renunțări au căpătat contur în mintea principelui atunci când situația internă și externă a țării se complica și nu părea să găsească o cale de ieșire.

În ce o privește pe Maria Christierna, în unele scrisori adresate mamei sale, afirma deschis că își iubește soțul și că nu dorește să se recăsătorească cu altcineva, în cazul în care Sigismund ar divorța de ea, dar după un timp însă, ca urmare a neconsumării mariajului, principesa a ajuns chiar să-și insulte soțul. Istoricul contemporan Ștefan Szamosközi a avut numai cuvinte frumoase despre principesă la plecarea sa din Transilvania, descriind-o ca fiind o femeie cu suflet curat și fără păcate, care nu alimenta nici zvonuri și nici calomniile, o persoană care a îndurat în liniște și cu suflet mare toate nedreptățile, pe care nu le-a meritat. Dacă a fost vinovată Maria Christierna pentru ceva din ceea ce a făcut Sigismund, pentru deciziile acestuia, cu siguranță nu s-a întâmplat intenționat. Nu am întâlnit informații sau acuzații ale contemporanilor care să indice că principesa

ar fi încercat să-l manipuleze pe Sigismund în vreun fel. Probabil că nici nu ar fi reușit.

Cu toate că Maria Christierna nu a avut un rol direct în deciziile soțului ei, nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că „neputința” lui Sigismund și zvonurile apărute din această cauză în jurul cuplului princiar au creat frustrări în sufletul acestuia, care au alterat capacitatea sa de a rezista în clipele de cumpănă și de a lua deciziile cele mai potrivite pentru țară și pentru sine. Chiar dacă principesa s-a împăcat cu situația și a acceptat să trăiască cu soțul ei precum doi frați, pentru principe ea rămânea „oglindea” incapacităților și frustrărilor sale și care, coroborate cu situația politico-militară din regiune, dar și cu problemele interne, l-au făcut pe Sigismund Báthory să creadă că singura lui scăpare se află în renunțarea la tron, divorț și retragerea din viața publică.

Bibliografie selectivă

- Benda, Kálmán, *Erdély végzetes asszonya. Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*, Helikon kiadó, Budapest, 1986.
- Documente privitoare la Istoria Românilor*. Volumul III. Partea II. 1576-1600. Culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, București, 1888.
- Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae. Erdélyi országgyűlési emlékek*, Vol. III (1576-1596) și IV (1597 – 1601). Ed. Szilágyi Sándor, A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1877-1878.
- Transilvania and the Papacy in the Age of the Báthorys. Documents II (1595-1613)*. *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Okmánytár II (1595-1613)*. Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I, Vol. 5. Adattár XVI-XVII. századi szellemi mozgalmak történetéhez. 38. Edited by / Közreadja Tamás Kruppa, Budapest – Rome – Szeged 2009.
- Szádeczky, Lajos, *Báthory Zsigmondné Mária Krisztierna*, Budapest, Az Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája, 1883.
- Szilágyi, Sándor, „Carrillo Alfonz diplomacziái működése (1594-1598)”, în *Értekezések a történelmi tudományok köréből*, Ed. Fraknoi Vilmos, A II. Osztály rendeletéből, A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1877.
- Szilágyi, Sándor, „Okmányok és levelek az 1595-1598-iki Prágai alkudozások történetéhez. A Bécsi cs. k. államleveltárban levő eredetiekről”, în *Magyar Történelmi Tár*, 1877, p. 149-239.
- Veress, Endre, *Carrillo Alfonz jezsuita-atyja levelezése és iratai (1591-1618)*. *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, Vol. XXXII, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1906.

Alfons BRAUHLE

Documente - Șvabii din Satu Mare și lupta lor de renaștere -1919-1935 (I)

În colțul nord-vestic al României de azi, acolo unde e punctul de contact între Cehoslovacia, Ungaria și România, se găsește o zonă de așezări locuită de peste 60.000 de germani, care a fost numită Satu Mare, după numele capitalei județului. Localitatea Satu Mare mai numără, printre cei 60.000 de locuitori ai săi, doar circa 500 de germani, cu toate că este o veche așezare întemeiată de germani. Satu Mare nu este totuși centrul așezărilor șvabești, acesta fiind reprezentat mai degrabă de orașul Careii Mari situat la 30 km spre sud-vest, în jurul căruia, pe o rază întinsă, se află 10 comune șvabești. În Carei trăiesc printre cei 18.000 de locuitori, peste 6.000 de persoane de origine șvabească (îndeosebi meseriași), care, din păcate însă, nu mai sunt și vorbitoare de limbă germană, cam 6.000 de evrei; restul populației este de origine română, maghiară, slovacă sau ruteană. Limba uzuală este maghiara, deși numai o mică parte a populației este de origine maghiară. La fel de variată ca și compoziția populației (la care se mai adaugă și țigani, armeni și sârbi) este și gama de religii: romano-catolică (șvabi, maghiari, slovaci), calvino-reformată (maghiari), luterană (germani), greco-catolică și ortodoxă (români, ruteni), armeano-creștină și, pe lângă ele, religia iudaică. Problemele balcanice se ivesc la tot pasul. Celelalte sate, în număr de peste 25, în care șvabii nu locuiesc în general singuri, sunt situate la mare distanță unele de altele, mai ales în județele Sălaj și Satu Mare, dar și în Bihor (Neupalota) și Maramureș (Vișeu de Sus și Borșa). Trei sate (Wahlei, Merk și Saiten) au rămas la Ungaria, dar sunt situate în imediata apropiere a graniței românești. [...]

Lucrarea mea intenționează, în primul rând, să prezinte lupta germanilor, pe care au trebuit să o ducă mai ales după sfârșitul războiului, împotriva tendințelor de maghiarizare din partea clerului catolic german din naștere, dar educat în spirit maghiar și pe care eu însumi am avut ocazia să o cunosc la fața locului. [...] Poporul este foarte cucernic și reli-

gios - spre deosebire de șvabii bănățeni, care sunt indiferenți față de religie. Ei formează majoritatea catolicilor din episcopia Satu Mare (75 %), care se întindea inițial și pe teritoriul ungar și cehesc și căreia i s-a repartizat, cu câțiva ani în urmă, și partea românească a episcopiei Oradea Mare. Deoarece o mare parte a proprietăților episcopale se află încă în Ungaria, iar clerul superior, la fel ca și cel inferior, este sprijinit din zonele ungurești cu mari sume de bani, preoții catolici susțin cu mult fanatism tendințele revizioniste ungare, care se referă în primul rând la aceste zone de graniță. Majoritatea școlilor șvabești fiind școli bisericești, clerul are cea mai mare influență asupra instrucțiunii publice și este principalul vinovat de maghiarizarea conaționaliilor noștri. Ei au reușit chiar ca, după 1918, să deznaționalizeze mai mulți germani, pe teritoriul statului românesc, decât în perioada dintre anii 1867 și 1918. Mari speranțe și-au pus, șvabii, în episcopul Stephan Fiedler, șvab din Banat, înscăunat în anul 1931; dar el a ajuns în scurt timp sub influența clerului superior de orientare maghiară, de care se lasă acum condus. Întreaga sa mentalitate este caracterizată prin cuvintele adresate unui învățător pe care îl cunosc personal, la o audiență: „Să devenim tot mai sfinți, și atunci este totuna dacă ajungem în ceruri ca germani sau ca maghiari.” Dar, desigur, acolo se intră numai ca maghiar! Altui tânăr dascăl, care avea mari merite în regermanizarea satului Tiream, i-a spus la sfârșit: „Mergeți în numele Domnului! Nu! Nu în numele Domnului! Continuați-vă lucrarea diavolească! Va trebui să răspundeți odată în fața lui Dumnezeu.”

Înainte de a analiza situația actuală, trebuie să aruncăm o scurtă privire retrospectivă în istorie. Poporul maghiar, un trib mongol, era aproape să-și piardă limba spre sfârșitul secolului 18. Herder scrie în „*Glasurele popoarelor*” că maghiara este pe cale de dispariție. Dar după anul 1800, a început o puternică deșteptare națională, a cărei intensitate nu a slăbit nici până în ziua de azi. Persoanele culte vorbesc și ele din nou limba maghiară. Conștiința națională redeșteptată s-a manifestat la revoluția din 1848, care a putut fi înăbușită numai cu ajutor rusesc. Maghiarul arogant, mândru de rasa lui, privește cu dispreț la celelalte popoare, căci „în afară de Ungaria

nu mai există nimic, și dacă există, atunci nu este ca în Ungaria”.

La scurt timp, după acordul austro-ungar din anul 1867, prin care maghiarii își obțineau propriul stat, a început maghiarizarea celorlalte grupuri etnice, care constituiau aproape două treimi din populația noului stat. Maghiarii au devenit experți în deznaționalizarea altor popoare. Ei și americanii au fost cei care au supt cel mai mult sânge străin. Printre cele 10 milioane de vorbitori de limbă maghiară de astăzi, poate că nici 4 milioane nu sunt de origine maghiară. În orașe și printre oamenii cultivați, găsim foarte puține trăsături mongole; pe lângă aceasta, aspectul orașelor ungurești, în special al Budapestei, este - cu excepția Dobrișului - pe deplin nemțesc. Ungaria, ca și America, este un mare mormânt al specificului național german. Maghiarii se priceau mai ales să transforme persoanele culte aparținând unor popoare străine în maghiari convinși, fanatici. În Satu Mare, aceasta s-a petrecut încă de timpuriu, atât - cu clericii, cât și cu dascălii. Școli germane superioare nu existau acolo deloc, iar pe la 1900, nu mai exista nici o școală germană elementară. Germana a fost izgonită cu forța din biserică și din școală. [...] Copiii au fost obligați să vorbească ungurește și pe stradă, și acasă. Cei ce se opuneau erau bătuți fără milă (de către învățător), după cum mi-au povestit mai mulți șvabi în vârstă, din tinerețea lor. Încetul cu încetul, limba maghiară a început să fie folosită la toate materiile. Populația șvăbească își trimitea fiii foarte de timpuriu la școli superioare. La Satu Mare este surprinzător cât de mulți copii de țaran studiază, în acest fel asigură țaranul viitorul copiilor săi. Șvabi din Satu Mare ocupă și astăzi funcții înalte în Ungaria (de ex. episcopul de Raab, un număr mare de profesori universitari etc). Acești studenți ieșeau din școlile maghiare ca adepți ai naționaliștilor maghiari și nu se mai socoteau ca aparținând comunității șvăbești, ci aceleia a intelectualității maghiare. Această intelectualitate șvăbească maghiarizată se întrecea cu elementele maghiare fanatice din fruntea populației șvăbești, în efortul de a-și maghiariza propriul popor. Dascălii care se evidențiau în mod deosebit primeau premii mari.

Sașilor și românilor le-a fost ușor să-și păstreze intact specificul lor național moștenit

din vechime, deoarece sașii și românii aveau biserica lor națională. care avea în mână învățământul și instrucția publică. Aceste biserici naționale s-au aflat întotdeauna în primele rânduri ale luptei pentru apărarea și înfăptuirea năzuințelor populare. În fruntea ei se aflau conducători spirituali care își iubeau poporul, luptau pentru drepturile lui, trăiau și mureau pentru el. Altfel stăteau lucrurile cu șvabii catolici din Satu Mare. Ei aveau în pătura lor cultă numai renegați, cărora le era rușine că sunt șvabi și care credeau că, dacă se declară maghiari, chiar sunt maghiari („*îmi este rușine că m-am născut șvab*” - zicea deunăzi preotul din Arduș).

Limba maghiară a început să fie socotită curând drept limbă „domnească” și îndeosebi familiile, ai căror fii studiau, au ajuns să se folosească de ea și au căzut pradă maghiarizării. Partea proastă este, în primul rând, că lipsea orice legătură cu patria de origine, astfel încât puteau fi induși în eroare, spunându-li-se că în Germania n-ar exista nici un șvab și că dialectul șvăbesc, ar fi un amestec de germană, turcă, poloneză și ivrită.

Războiul mondial a adus cu sine, ca și la toți ceilalți germani din diasporă, o trezire a sentimentului național (la trecerea trupelor germane, soldații sătmăreni se întâlneau cu soldați germani și ajung să cunoască însemnătatea limbii universale germane).

Mai întâi, întreaga regiune, cu excepția a 3 comune, a revenit României Mari. Modul specific de trai al naționalității germane a fost garantat prin rezoluțiile de la Alba Iulia, iar noul prefect de Satu Mare a dispus introducerea, într-o serie de comune, a limbii de predare germane; această dispoziție nu a fost însă niciodată dusă la îndeplinire, deoarece lipseau dascălii corespunzători, care să poată vorbi limba germană literară. Acum a început și o luptă deosebit de abil și fanatic condusă, a clerului catolic împotriva nou trezitei conștiințe șvăbești. Mai cu seamă amenințarea că Satu Mare ar putea reveni în orice clipă Ungariei i-a intimidat din nou pe cei mai mulți dintre șvabi. Majoritatea șvabilor nu erau mulțumiți nici de noul stat căci diferențele dintre Ungaria și România sunt foarte mari. În statul român domnește corupția, românii culți sunt foarte rari, armata oferă un tablou jalnic, din punct de vedere

economic Satu Mare regresează, pentru că piețele naturale de desfacere sunt luate, iar România este un stat agrar; statul român nu-i plătește pe cei care predau la școlile bisericesti, ca Ungaria. Pe lângă aceasta, șvabul se simte mult superior românului („valahi”) și teama de o românizare este de aceea nefondată. În schimb, spiritul maghiar este socotit întotdeauna ca „domnesc”. Ungaria mai este considerată și astăzi de șvabi drept țară pierdută, lăudată - în pofida asupririi populației! Astfel, noua mișcare ar fi fost din nou înfrântă, dacă în ultima clipă (1925) nu s-ar fi înființat, cu ajutorul sașilor și șvabilor bănățeni, „Comunitatea germano-șvăbească Satu Mare”. Această comunitate, care s-a dezvoltat foarte repede, a determinat reluarea luptei partidei maghiare consolidate, sub conducerea clerului. Majoritatea învățătorilor, ca niște vasali credincioși, i-au urmat pe preoți, care, ca și aceștia, sunt în majoritate de origine germană. E aproape incredibil cum aici, de la înălțimea amvonului, se face numai politică. Cei cu simțăminte șvăbești sunt etichetați de aici drept comuniști, oameni fără Dumnezeu etc., iar cine îi urmează pe conducătorii șvabi trebuie să stea la stînga la Judecata de Apoi și va fi damnat de Dumnezeu, care, ca și Maica Domnului, înțelege numai maghiara.

Numai cel ce cunoaște populația evlavioasă din zona Satu Mare poate înțelege că, datorită acestei politici, o mare parte din șvabi l-a urmat pe preot; și astfel, cele mai multe comune oferă tabloul trist al unei comunități sătești destrămate. Cu excepția a vreo 5 sate, în care activează până azi „comunitatea”, spiritul șvăbesc predomină totuși. Se face distincția între sate bune și rele din punct de vedere politic și din punct de vedere al limbii. Există anumite sate în care s-a pierdut aproape cu desăvîrșire spiritul șvăbesc, dar în care oamenii se mai consideră încă cu mândrie șvabi (de ex. Schamagosch), pe de altă parte mai există comune în care se vorbește bine șvăbește, dar care sunt de orientare maghiară (de ex. Terbesch și Camin). Situația actuală este, după observațiile mele, aproximativ următoarea:

1) Cu caracter șvăbesc clar sunt în primul rând comunele mai sărace din munți: Scheindorf (cel mai bun sat german, în care, din 1914, se află la post preotul Ettinger,

singurul preot ce, suportând cele mai mari șicane, se recunoaște ca aparținând poporului german și predică în nemțește), Burlescht, Homorod, Schandern și Sukunden. La acestea se adaugă Petrești și Dindești Mic lângă Careiul Mare și protestantul Kriegsdorf, de asemenea Vișeu de Sus din Maramureș.

2) Spiritul maghiar a pătruns deja, mai mult sau mai puțin, în: Ardud, Ratești, Beltiug și Hurez, în celelalte sate de munte; de asemenea în Tiream, Batartsch, Grosstarna, Camin și Wahlei (Vallaj în maghiară).

3) Și mai maghiarizate sunt: Schinal, Foeni, Terbesch, Neutrestenburg, Madrats și Santen.

4) Numai șvabii trecuți de 50 de ani mai știu nemțește în Schamagosch, Moftinul Mare, Gilwatsch, Terstenburg.

5) Aproape total maghiarizate sunt satele Kaplau și Stanislau (ambele lângă Carei, Josefhausen și Turterebesch (ambele la depărtare față de celelalte așezări), Darotz, Careiul Mare și Satu Mare.

Asupra situației din celelalte comune nu sunt informat. Acesta este așadar rezultatul unei activități de aproape 40 de ani de maghiarizare și, în primul rând, al luptei înverșunate de după război. În această perioadă, maghiarii au obținut chiar mai mult decât înainte.

Care a fost poziția clerului în această luptă (începând cu 1925) - iată ce vreau să explic acum mai îndeaproape. Față de mișcarea, începută după război, de renaștere națională a populației șvăbești sătmărene, au luat poziție oficială, chiar de la începuturile ei, atât autoritatea episcopală, cât și clerul din dioceza Satu Mare (cu o excepție). Credincioșii șvabi au fost politicos invitați să se țină deoparte de mișcare. Această luare de poziție oficială a avut loc în 1926, printr-o foaie volantă adresată populației șvăbești sătmărene: „Îndemn către onorata noastră populație șvăbească”, care a fost semnată de toți canonicii și toți preoții din dioceză, cu mereu unica excepție a preotului Ettinger. Poziția episcopului Tiburtius Boromisza a fost adusă la cunoștința populației printr-o scrisoare pastorală. Preoții accentuează în „Îndemnul” lor că nu judecă mișcarea șvăbească pe motive politice, ci bisericesti. Totuși, această dușmănie față de biserică nu a putut fi probată, ceea ce este de altfel evident, fiind totuși o chesti-

une publică, ce nu vine în contradicție ideologică cu biserica. Luarea de poziție a conducerii bisericii este așadar nefondată din punct de vedere ecleziastic. Cu toate acestea, clerul a încercat să-și motiveze opoziția, prin aceea că mișcarea contravine intereselor bisericii, vrând să-i impună acesteia păstoria într-o limbă neînțeleasă de credincioși. În „Îndemn” se pretinde de fapt că șvabii, în urma unei asimilări de 200 de ani, ar fi fost maghiarizați, astfel că ei, cu excepția bătrânilor, n-ar mai înțelege limba maternă șvabească. Ar fi, prin urmare, imposibil să li se introducă învățământul și păstoria în limba germană. „Fruntașii șvabilor vor să răstoarne tot ce există, să schimbe dintr-o dată tot ce s-a făcut în 200 de ani”.

În realitate, marea majoritate a șvabilor sătmăreni mai înțelege limba maternă șvabească și cei mai mulți o folosesc exclusiv ca limbă uzuală. Sătmărenii nu au fost deznaționalizați în urma unui proces natural de asimilare, ci intenționat, prin politica dusă de biserica și școala maghiară. De aceea au fost maghiarizate instituțiile bisericii și școlii, dar în familii, la marea majoritate, s-a păstrat limba șvabească. De altfel, conducătorii șvabilor au vrut să inițieze, de la bun început, un proces treptat de dezvoltare națională în rândurile populației și de regermanizare treptată a instituțiilor lor bisericești și școlare. Conducătorii au făcut încercări repetate de a discuta cu autoritățile bisericești din Satu Mare posibilitățile de a pune de acord strădaniile lor cu interesele bisericii. Cererile lor referitoare la aceasta au rămas mereu fără răspuns. Chiar și conducătorii spirituali și lumești ai Banatului catolic, canonicul prelat Blaskowitsch, canonicul director Nischbach și Dr. Kaspar Muth au intervenit la Aula episcopală sătmăreană pentru a aplana neînțelegerile. Și ei au fost respinși.

Opoziția clerului față de limba germană avea în realitate exclusiv motive politice. Autoritatea episcopală, care mai avea încă pe atunci venituri de la proprietățile sale rămase în Ungaria, își baza atitudinea pe o reviziune așteptată cu deplină siguranță. Și ca urmare a atitudinii lor șovino-maghiare, pentru ei nu mai exista altă cale, decât aceea de a se pune și mai departe cu totul în slujba intereselor politice maghiare și de a continua

politica de deznaționalizare a școlii și bisericii ungurești din perioada premergătoare războiului, chiar și sub guvernarea românească. Astfel, în multe locuri, s-a eliminat din slujbă și ceea ce mai rămăsese în limba germană, după un plan bine stabilit. Biserica a vrut să se justifice și afirmând că populația însăși ar respinge cauza șvabească și că i s-ar impune limba germană cu forța. Această afirmație este desigur ușor de combătut. Tocmai exprimarea spontană a conștiinței naționale a șvabilor i-a îndemnat pe preoți și chiar pe episcop să-și exercite întreaga lor influență preoțească, respectiv episcopală, asupra populației șvabești profund religioase. Episcopul avertiza în scrisoarea sa pastorală menționată ca oamenii să nu se lase angrenați în discuții cu «corupătorii de șvabi». Toți cei 9 ani de-atunci încoace, clerul a făcut totul ca să înstrăineze populația de mișcarea șvabească. În semioficiala foaie a diocezei, ei îndreptau cele mai violente atacuri împotriva acestora, și asta ani în șir. Acționau împotriva lor în cadrul relațiilor particulare cu credincioșii, al ședințelor și adunărilor, în predicile lor. Îi defăimau pe fruntașii șvabilor chiar de la înălțimea amvonului. Refuzau introducerea predicii și a învățământului în limba germană, chiar și acolo unde acestea le fuseseră cerute. Îi defavorizau pe credincioșii șvabi datorită orientării lor șvabești, le pricinuiau mereu nedreptăți.

Depindea deci numai de atitudinea clerului dacă mișcarea șvabească sătmăreană se impunea pe toată linia în ritm rapid sau dacă își croia drum cu greu, pas cu pas, în luptă cu clerul de orientare maghiaro-șovină. Se poate auzi mereu la șvabi afirmația: „*La noi toți ar fi șvabi dacă n-ar fi domnul părinte împotriva*». Libertatea voinței populare a fost în acest fel desființată, printr-o influențare ilegală timp de aproape 10 ani, printr-o folosire abuzivă a mijloacelor oferite de biserică și religie din partea clerului. Cu toate acestea, după lupte grele, mișcarea șvabească a cuprins deja cea mai mare parte a populației. Dacă «autoritatea bisericească», în ciuda eforturilor susținute depuse până acum, nu a putut să o reprime, de acum înainte îi va fi și mai greu s-o facă. Îndeosebi intelectualii șvabi în curs de formare constituie o garanție pentru progresul neîntrerupt al mișcării germane.

Corneliu TARBA

Răspuns la o așa-zisă cercetare privind istoria genetică a Balcanilor văzută prin prisma migrației slave

Înainte de sărbătorile de iarnă (2023) a apărut în media din România un articol cu un titlu frapant: „Presa ungurească jubilează la știrea că ADN-ul românilor este de origine slavă în proporție de 50-60%”. Jurnaliștii unguri făceau referință la un studiu

apărut în revista Cell (Celula), cu titlul „A genetic history of the Balkans from Roman frontier to Slavic migration” (O istorie genetică a Balcanilor de la frontiera romană la migrația slavă). Trebuie spus că lucrarea reprezintă un studiu paleogenetic/arheogenetic extrem de complex, cu caracter multidisciplinar, și pe deplin accesibil doar unor specialiști. Cei care au însă posibilitatea să acceseze și mai ales să înțeleagă acest articol vor constata că ceea ce clamează jurnaliștii unguri „se potrivește cu realitatea ca nuca în perete”. Precizăm de asemenea că la acest studiu au participat peste 70 de autori, majoritatea din Serbia, Croația, Spania, Italia și alte țări europene, dar și din Statele Unite ale Americii și Canada, și că datele prezentate nu îndreptățesc emiterea unor enormități ca cele de mai sus. Să spunem totuși în favoarea jurnaliștilor unguri că formularea echivocă a unor concluzii, precum și existența în acest articol a unei figuri (Fig.4B) ce prezintă o hartă cu cercuri divizate în sectoare, de arii proporționale cu frecvențele unor caractere genetice atribuite preponderent anumitor populații din Europa, ridică semne de întrebare nu numai cu privire la România (de unde nu au fost de fapt colectate date!) ci la întregul spațiu balcanic. Să sperăm că aceasta reprezintă doar o lipsă de atenție a autorilor principali (responsabili de conținutul articolului) la o posibilă „șopârlă” strecurată de unii din ceilalți extrem de mulți autori (majoritatea de origine slavă!) care au participat la acest studiu, ceea ce i-a făcut pe jurna-

liștii unguri să sară la concluzia atât de dragă revizioniştilor din această etnie: așa-dar, avem dreptate, românii nu au fost primii în Transilvania (chiar dacă aceasta înseamnă implicit că nici ungurii nu au fost primii, dar, decât să fi fost românii, tot mai bine slavii!). Și acum, să vedem ceva mai mult din ceea ce prezintă și mai ales sugerează studiul.

În primul rând, autorii au avut în vedere un studiu genetic comparativ al populației din Balcani în mileniul I al erei noastre (aproximativ anii 1-1000), în raport cu populația actuală. Din punct de vedere spațial, colectarea de material osos vechi din care s-a extras ADN-ul de studiu nu a avut în vedere teritoriul din nordul Dunării. Din cele 138 de probe de os vechi luate în studiu, una singură a provenit din România, și aceea de undeva de lângă Ploiești, iar după câte rezultă din articol, studiul nu a utilizat nici probe de control (adică recoltate de la populația actuală) din România. Fiind vorba de o analiză statistică, care are relevanță numai dacă este reprezentativă, studiul nu înseamnă absolut nimic pentru România și cu atât mai puțin pentru Transilvania.

Pentru a înțelege mai bine discuția care urmează va trebui să introducem noțiunea de haplogrup. Există diferite modalități, mai mult sau mai puțin riguroase de definire a acestei noțiuni. Voi folosi aici o definiție mai puțin riguroasă din punct de vedere genetic dar acceptabilă (sper!) și mai ales necesară pentru a fi înțeleasă de publicul larg. Vom spune că haplogrupurile reprezintă seturi de caractere genetice moștenite de la un strămoș comun, ele fiind notate prin litere sau combinații de litere și numere. Precizăm că este vorba doar de analiza pe linie paternă, respectiv a genelor din cromosomul Y, care se transmite exclusiv de la tată la fiu. (Există ceva similar și pe linie maternă, dar acest tip de analiză nu a fost folosit aici). Dacă vom privi o hartă genetică de tip cromatic a distribuției diferitelor haplogrupuri în populația de astăzi din Europa și Asia Mică (mai exact, Peninsula Anatolia) vom constata cât de amestecate sunt culorile reprezentând aceste haplogrupuri, cu frecvențe variabile de la o zonă la alta, dar și cu regiuni mai largi în care se observă totuși dominanța clară a unuia sau câtorva haplogrupuri mai importante, ceea ce poate fi explicat în primul rând prin anumite limitări impuse de ultima perioadă glaciară și

apoi prin amestecul populațional extensiv din timpul migrațiilor din perioada târzie a paleoliticului, odată cu sfârșitul perioadei glaciare, apoi din neolitic și epoca bronzului și mult mai puțin de ceea ce s-a întâmplat în perioada evului mediu, când vorbim de migrația mai limitată a unor populații, în general relativ mici, de goți, gepizi, huni, slavi, avari, turci, bulgari, maghiari, mongolo-tătari etc, care, cu excepția slavilor (în Europa) și a turcilor (în Asia Mică) au lăsat destul de puține urme.

România, așezată la „răscruce de drumuri” între est și vest și între sud și nord are o moștenire genetică foarte bogată/variată și complexă. De aceea, a alege un haplogrup caracteristic românilor este foarte dificil. Populația României (și a Republicii Moldova) prezintă practic aceleași haplogrupuri pe care le au toate popoarele din Balcani, chiar dacă în proporții uneori diferite, partea comună fiind moștenită mai ales prin intermediul străbunilor noștri traci (ramura daco-getică, în cazul nostru) de la populația ancestrală a acestor locuri. Deci, dacă ar fi să alegem un haplogrup caracteristic, acesta nu poate fi decât unul foarte vechi, de dintăntea venirii triburilor ce au adus dinspre est în Europa limbile indo-europene. Multiple cercetări paleogenetice și arheologice au arătat că cel mai vechi și singurul haplogrup major pe linie paternă apărut încă din paleolitic în Europa (numită de specialiști „Vechea Europă”) este haplogrupul I („i mare”, cu mai multe subgrupuri sau ramuri), iar acesta are la noi într-adevăr cea mai mare frecvență dintre toate haplogrupurile (peste 30%). Se crede că el s-a individualizat în regiunea sud-estică a Balcanilor prin separarea dintr-o linie comună IJ, apărută încă în urmă cu peste 35.000 de ani. Separarea s-ar fi produs acum circa 20.000 de ani, haplogrupul I extinzându-se treptat, în mod preponderent spre nord-vest, nord (adică Dunăre) și nord-est (corespunzător regiunii de coastă a Mării Negre din zona bulgară, română și partial ucraineană de azi), odată cu deglaciațiunea, simțită în această regiune mai devreme decât în majoritatea celorlalte părți ale Europei, la rândul său, haplogrupul J extinzându-se preferențial (dar nu total) spre sud-est, sud și sud-vest. Din acest moment, locuitorii din regiunea balcano-danubiano-pontică sunt numiți de obicei danubieni. Prima întâlnire a acestei populații cu triburile venite dinspre răsărit,

vorbitori de limbi indo-europene (ce vor contribui la formarea „Noii Europe”) s-a produs în urmă cu circa 6200 de ani. Specialiștii spun că avut loc mai întâi o „simbioză” cu o populație pre-celtică, purtătoare a haplogrupului R1b, după o conviețuire de 1700 de ani. Se poate spune că în felul acesta s-a format o populație pre-tracică. Definitivarea poporului trac a avut loc după o noua fuziune cu triburi din est, de această dată majoritar purtătoare a haplogrupului R1a (grup evident înrudit cu R1b). Poate nu le vine unora să creadă, dar popoarele celto-germano-saxone (unde domină haplogrupul R1b) și cele slave (unde domină haplogrupul R1a) sunt genetic strâns înrudite. Vorbind teoretic despre traci, pentru că au la bază substratul danubian, cu o populație veche și relativ numeroasă, am putea spune că traci primordiali ar fi trebuit (sau, cel puțin ar fi putut) să aibă un genom format în proporție de cel puțin 50% haplogrup I și cel mult 25% „grefa” R1b și tot atât „grefa” R1a. Noi nu știm de fapt care a fost inițial proporția exactă a acestui amestec. Știm doar că ulterior, peste Dacia și restul Balcanilor au venit și alți migratori, care au mai completat puțin tabloul genetic. Totuși, având și azi cea mai mare frecvență, am putea spune că haplogrupul I (cu ramurile sale) este caracteristic populației din România. De fapt, el este caracteristic întregii populații din Balcani, unde în regiunea de sud, în unele zone, depășește 40% și pe alocuri chiar 50%, dovadă că migrațiile ulterioare în această regiune, inclusiv ale slavilor, nu au avut un impact genetic major, așa cum lasă autorii articolului în discuție să se înțeleagă, haplogrupul R1a (caracteristic slavilor) nedepășind decât pe alocuri 20%, deși în timpul migrației din evul mediu ei au venit cu frecvențe ale acestui haplogrup depășind uneori 60%, așa cum există și astăzi în estul Poloniei, sudul Belarusului și nord-vestul Ucrainei, cele mai probabile surse ale migrației slave spre sud, și, după unele păreri, chiar locul de origine al slavilor. Toate aceste informații ne spun că atât slavii cât și bulgarii ajunși în Balcani au fost în mare parte asimilați genetic de populația autohtonă, ceea ce a rămas totuși de la slavi fiind limba.

Si acum putem reveni la figura mult contestată (Fig.4B din articolul în discuție), ca să înțelegem ce este echivoc/inșelător la ea. În loc să prezinte toate componentele genetice sub

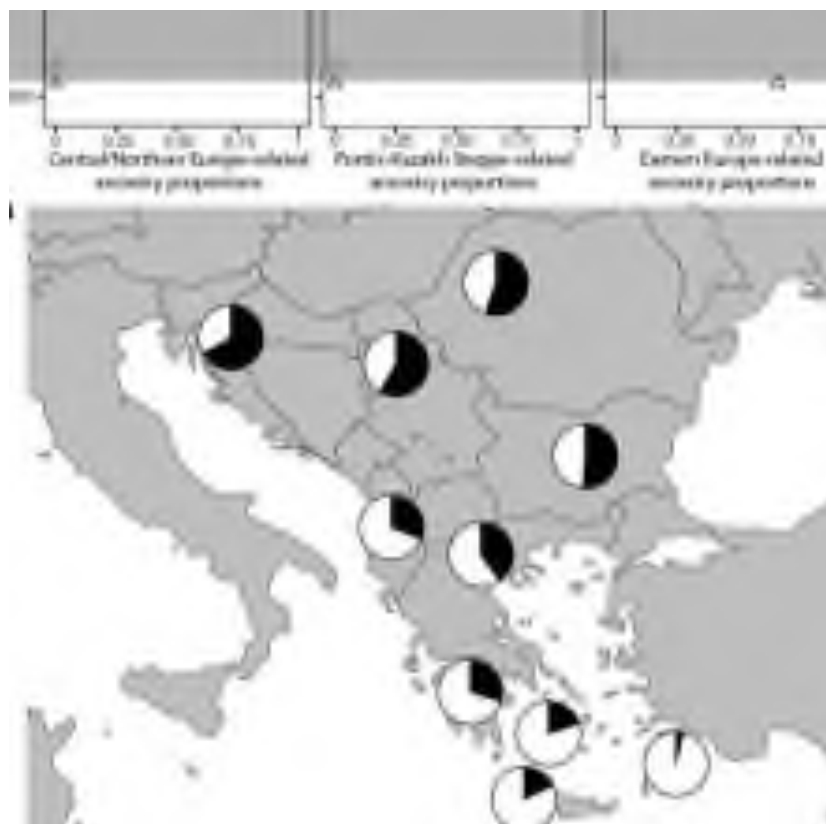

Fig.4B

forma mai multor sectoare de culori diferite, care să includă explicit toate haplogrupurile (sau cel puțin cele mai importante), fiecare cu o arie proporțională cu frecvența sa, cercurile sunt doar în alb și negru, unde negru este definit vag ca „proportion of Eastern-European-related ancestry” (proporția legată de originea/descendența est-europeană”) și care depășește în general 50% din aria cercului. În plus, tocmai în rezumatul lucrării, autorii dau frecvența caracteristicilor genetice slave de azi în spațiul balcanic ca variind între 30 și 60%, cu alte cuvinte ne lasă cumva să credem că această origine est-europeană despre care se vorbește și în Fig.4B ar fi în întregime de natură genetică slavă, în loc să se prezinte distinct proporția haplogrupului R1a, caracteristic slavilor. Mai mult, se spune la sfârșitul rezumatului despre acest aport de caractere genetice slave că reprezintă (în traducere): „...”una din cele mai mari schimbări demografice din toată Europa în timpul perioadei de migrație”, lăsând să se confunde aportul lingvistic cu cel demografic. De fapt nu numai că haplogrupul autohton I depășește cu mult în Balcani ponderea haplogrupului R1a, dar mai există un alt haplogrup autohton care singur se apropie ca pondere de R1a.

Haplogrupul la care facem referință aici este frate cu I, desprinzându-se din trunchiul comun IJ, așa cum am amintit anterior, și care evident este notat cu J. Cu pondere mai mare este prezentă ramura J2, care are la noi o frecvență de până la 15%, fiind ceva mai mare decât a vecinilor noștri, inclusiv a celor din sud (bulgari, macedoneni, sârbi, croați), dar și acolo depășește uneori 10%. Cum s-ar explica faptul că în România este ceva mai mare decât în sudul Balcanilor? Răspunsul îl putem deduce coroborând ceea ce știm deja despre acest haplogrup cu o altă observație făcută tot de cercetători străini, și cu unele fapte istorice, cunoscute din izvoare scrise și/sau din cercetări arheologice și lingvistice. Cercetătorii au observat că în unele zone mai restrânse și izolate din Macedonia (atât cea sudică, grecească, cât și cea nordică), unde populația vorbește o limbă romanică (de fapt un dialect al limbii române!) frecvența haplogrupului J2 este mult mai mare decât în rest și uneori chiar mai mare decât în România. Dacă acest haplogrup ar proveni numai din zestrea genetică a tracilor/dacilor, atunci frecvența lui ar trebui să fie relativ apropiată, cel puțin în tot spațiul sud-dunărean al Balcanilor. Cea mai probabilă sursă suplimentară de

gene ale acestui haplogrup, atât în România cât mai ales în acele așa-numite enclave din sud putea proveni de la: (1) trupele romane (care au cucerit și stăpânit temporar aceste teritorii); (2) administrația romană; (3) coloniștii romani. Există date istorice care atestă că, cel puțin în Dacia, coloniștii au fost mai numeroși decât în alte provincii romane, iar pe de altă parte știm că în sud stăpânirea romană a durat un timp mult mai lung. Așa cum spuneam când am prezentat modul de separare a cuplului IJ, știm că haplogrupul J este mai bine reprezentat la sud, est și vest de Peninsula Balcanică. În particular, J2 este prezent în sudul Greciei și în centrul Italiei (de unde puteau veni cei mai mulți coloniști), unde frecvența sa depășește 20%, iar în zonele de coastă și în Sicilia ajunge până la 25%. Apoi, să nu uităm că militarii romani proveneau nu numai din Italia ci și din Spania (frecvența haplogrupului J2 circa 15%, Traian însuși fiind de origine iberică!), și mai general din tot Imperiul Roman, care cuprindea multe populații în care haplogrupul J2 are și azi frecvențe în general de peste 20% (unele zone din Orientul apropiat și mijlociu și parțial din Africa de Nord), toți vorbind însă limba imperiului. Iată, deci, și un răspuns celor care întreabă mereu: unde sunt genele romane la români? Deși nu toate sunt gene biologice, trebuie să luăm în considerare și aceste „gene” lingvistice sau culturale, care sunt de fapt mai importante.

Un argument în favoarea ipotezei propuse mai sus îl reprezintă chiar unele date ale studiului pe care îl analizăm. Prezența haplogrupului J (în mod esențial, ramura J2) în probele vechi din țările balcanice în proporție de cel puțin 33%, dar și prezența populațiilor de astăzi vorbitoare de limbi romanice nu numai în Macedonia (asa zișii morlaci) ci și a vlahilor din Serbia, Bulgaria etc, toate având proporții ale ramurii J2 mai mari decât a populației pe ansamblu ne spun că (1) substratul etnic în aceste zone trebuie să fi fost nu numai de origine tracă ci și romană, greacă etc, și (2) că populațiile locale adoptaseră până la venirea slavilor limba și cultura romană (limbă păstrată până astăzi sub forma unor dialecte ale limbii române), exact ca în Dacia (azi, România). Diferența este că cei din nordul Dunării (să le zicem daco-români), erau probabil mai numeroși și mai uniți, astfel că majoritatea slavilor migratori, după o ședere mai

scurtă sau mai lungă și-au continuat drumul spre sud, unde au întâlnit probabil o rezistență mai mică din partea populației autohtone (probabil, mai puțin densă). Este posibil chiar ca o parte a populației slave să fi ales să plece din nordul Dunării spre sud, sub presiunea noilor invadatori (avari, cumani etc), în timp ce adevărații autohtoni (unde putem include și persoanele asimilate) au ales „calea codrului și a muntelui”, lucru cunoscut din istorie despre români. Evident că o parte din slavii intrați pe teritoriul Daciei post-romane a ales să rămână aici, unii fiind asimilați iar alții păstrându-și chiar și azi limba și obiceiurile, așa cum o dovedește existența unor comunități ucrainiene. Prezența în România a unei frecvențe generale de circa 17% a haplogrupului R1a, dar nicidecum a 50-60% (cifra visată de revizionistii unguri și probabil și de cei ruși), și mai ales influențele lingvistice slave din limba română atestă o conviețuire de zeci sau chiar sute de ani a slavilor și românilor, dar aceasta nu înseamnă că anumite părți ale spațiului în care se vorbește limba română de cel puțin un mileniu ar aparține istoric Rusiei, așa cum lasă de înțeles conducerea de la Kremlin, după ce a avut tupeul să-și atace în mod perfid proprii frați genetici, negându-le dreptul de a alege ceea ce doresc. Dacă ar fi să aplice și alții același raționament bolnav, atunci țările din vestul Europei ar trebui să revendice teritoriile mai multor țări din Europa Centrală (inclusiv a Ungariei), care au frecvențe de până la 20-25% ale haplogrupului R1b, de origine germano-celtică. Trebuie să înțelegem odată cu toții că nu există rasă pură, că ceea ce ne face români, unguri, ruși, sârbi etc nu este nici genetica și nici forța armelor, ci limba, cultura, tradițiile istorice și hotărârea liber consimțită de a trăi împreună.

De fapt, abia când ne uităm pe harta frecvenței haplogrupurilor din Europa și vedem cât de amestecate sunt diferite culori ne dăm seama cât de înrudiți suntem cu toții, că Uniunea Europeană (UE) este într-adevăr casa comună a tuturor europenilor care doresc să respecte un anumit set de reguli civilizatoare, dar care trebuie la rândul ei apărată de cei care încalcă aceste reguli (deși ar putea fi și ei parte a UE!), nu să ne „dăm unii mari și tari”, nu să abuzăm de opinii separate, acțiuni care nu fac decât să-i bucure și să-i ajute pe dușmani.

 ONCOS[®]
— înființat în 1999

 ONCOS

IUBEȘTI • MĂNĂNCI • CREȘTI
Fermiele
ONCOS TRANSILVANIA

Vasile ONACA

De la „Cloșca cu pui” la hala industrială modernă

-profesie și destin-

Printre preocupările gospodărești primare și esențiale pentru existența umană, un rol deosebit l-a avut întotdeauna creșterea pasărilor, vietăți care, domesticate și ținute pe lângă casa omului, i-au asigurat o bună parte din hrana sa zilnică. În universul satului românesc păstrat în memoria colectivă din străvechimea lui, cloșca cu pui rămâne o imagine sugestivă pentru gospodăria familiei. Cine a copilărit la țară știe și păstrează amintiri pe cât de frecvente pe atât de vii și nostalgice cu cloșca înconjurată de pui, cu cocoșul care trezea satul în zori cu cântecul său, cu găina cotcodăcind, semn că și-a lăsat oul în cuiabar. Copil fiind, cine n-a auzit de întâmplările cu vulpea și gaia (uliul), răpitorii de pe sol și din aer a blajinelor înaripate din ogradă?

Călăuziți de ideea atestată de științele etno-sociale, o activitate economică își dovedește importanța sa în timp asupra unei colectivități umane și după urmele lăsate de ea în vorbirea uzuală, cotidiană a acelei colectivități, după influența exercitată de ea asupra vocabularului și obiceiurilor, după contribuția sa prin sensuri figurative la proverbe, zicători sau expresii verbale frecvent uzuale. Ajungem astfel la o concluzie evidentă și surprinzătoare: familia galinacee ne-a influențat felul de a gândi și-a ne comporta, de-a ne evalua moralitatea și felul nostru de-a fi într-o măsură neegalată de alte specii de viețuitoare. Exemple ca: „Asta-i la mintea cocoșului!”, „Taci, nu mai cotcodăci!”, „Harnic, dar se culcă odată cu găinile”, „Asta doarme ca și cloșca pe ouă”, „Femeia poate să fie albină și atunci adună, sau găină care împrăștie!”, „O mamă bună își adună copiii în jurul ei cum cloșca își adună puii.”

În același timp, cu aceeași pregnanță iese în evidență faptul că bucătăria românească se bazează într-o mare măsură pe produsele provenite din carnea de pasăre, îndeosebi de pui, cele mai accesibile pentru toate categoriile de consumatori. Într-o Românie rurală, baza etnică a națiunii noastre, până nu demult, de

primăvara până toamna, carnea de pasăre asigură hrana principală cu consistență proteică pentru familie. Atunci, puiul de găină luat din curte era la casa cu mai mulți copii mai mare decât îl arăta cântarul, pentru că reușea să aline foamea la toți.

Nicio vietate menită să ne asigure hrana nu are măruntaiele gătită atât de așteptate de copii precum cele ale puiului de găină. Deși trăim într-o perioadă dominată de publicitatea culinară, nicio reclamă nu a ajuns să fie atât de urmărită de public precum era pe vremuri *ceremonialul găinii* de la nunțile tradiționale. Și momentele zilei în care gazda ieșea pe scările casei strigând cunoscuta chemare: „pui, pui, pui!” și arunca semințe inocentelor zburătoare din ogradă rămân obiceiuri în memoria adulților și a copiilor, mărturii benefice că gospodăria lor este una trainică și armonioasă, un mediu de viață prielnic și prietenos.

Creșterea și folosirea animalelor ca sursă de hrană și mijloace vii de muncă a rămas una dintre cele dintâi ocupații cu continuitate în timp. Activitatea de culegător și vânzător la care omul primitiv a recurs împins de nevoi au fost activități episodice, bazate pe oferta întâmplătoare, ocazională a naturii. Astăzi însă, cu asumarea rolului de creștere și valorificare economică a animalelor și a pasărilor domestice, rolul lui se schimbă decisiv în raportul de conviețuire cu natura ca mediu de viață, pentru că omul este obligat să gândească și să înfăptuiască un proces de durată, deloc simplu sau ușor; să asigure hrana animalelor și pasărilor în spații protejate destinate lor,

condiții de înmulțire și creștere, valorificarea produselor obținute - lapte, carne, ouă, lână, piele - să creeze primele mijloace tehnice pentru a folosi forța animalelor la transport, cultivarea pământului etc.

Iar din rândul acestora, atribuțiile cele mai importante care condiționează întregul proces economic îl au inginerul zootehnist și medicul veterinar. Zootehnistul îmbrățișează o meserie veche de când lumea, fiind continuatorul oamenilor care au făcut din relația lor cu fauna domestică sursa de existență pentru semenii lor. Creșterea animalelor ca sursă de hrană și mijloace vii de muncă a fost printre cele dintâi preocupări ale omului care i-au impus continuitate în timp și organizare cu rezultate dependente de un lanț causal mai lung urmărit în scopul obținerii efectelor dorite.

Activitatea primară de culegător și vânzător la care omul a recurs tot din nevoi existențiale era una episodică, ce se baza pe oferta ocazională a naturii. Odată cu asumarea rolului de creștere și valorificare economică a animalelor domestice, raportul omului cu natura se schimbă semnificativ: el devine dintr-un beneficiar al roadelor naturii, un factor de decizie implicat în transformarea naturii conform dorințelor și intereselor sale. În mod curios și aparent paradoxal se poate spune că omul a reușit să se desprindă de natură, să devină prin civilizarea sa antinatură. Cu ajutorul faunei domestice, receptivă la îndemnul ființei gânditoare, omul s-a distanțat de natura din care făcea parte și, în măsura în care limitele biologice i-au permis, a reușit să o „umanizeze”.

Folosind aici noțiunea de „umanizare” poate dăm dovadă, în aprecierea unora, de o îndrăzneală excesivă. O facem cu convingerea că astfel surprindem esența procesului în cauză. Căci ce înseamnă a domestici o vietate ne-umană, dacă nu a o obișnui cu un comportament cât mai nonconflictual cu felul de a fi al omului, de a o face compatibilă cu umanitatea noastră?

Pentru a face față acestei vaste și complexe activități, omul a fost nevoit la rândul lui, să-și lărgească orizontul de cunoaștere, să-și pună în practică ideile novatoare, să se specializeze. Crescătorii de animale și păsări sunt în majoritate cei care trăiesc în mediul rural.

Priceperea lor primară se bazează pe însușirea tradiției. Dar astăzi, și în acest domeniu este stringent necesară performanța, iar performanța presupune inevitabil știință. Abia știința însușită teoretic, aplicată operativ și eficient certifică profesii cu rol hotărâtor și în acest domeniu de vastă cuprindere și vitală importanță.

Mitologia cerului ocupa un loc aparte, pe cât de personalizat, pe atât de frecventabil și inedit și în etnocultura românească. Ea este dovada faptului că din timpuri ancestrale, etno-gândirea noastră reflecta legătura intrinsecă dintre munca cea de toate zilele și felul de-a percepe cosmosul cunoscut de noi. Noi ne însușim cosmogonic universul, dar îl particularizăm și cu felul nostru mioritic de-a fi, cu alte cuvinte, îl integrăm în viața colectivității, îl aducem la condiția preocupărilor casnice. Iată de ce la români *Pleiadele* cerului se mai numesc și „Cloșca cu pui” sau „Stelele ciobanului” și au fost până nu demult folosite de ciobani ca ceasornice astrale. În nopțile de iarnă, când cloșca era pusă la clocit în casă, la apariția pleiadelor pe cer, ea se mișca în cui-bar, fie dintr-un instinct ancestral, fie că auzea cântatul cocoșului de afară, iar de primăvara până toamna, stelele ciobanului (aceleași pleiade) vesteau timpul de scos oile la păscut.

Continuator al uneia dintre cele mai vechi profesii din lume, inginerul zootehnic este preocupat în mod firesc de multele probleme zilnice cu care se confruntă și mai puțin de conotațiile istorice, culturale și spirituale generate de meseria sa cu rădăcini în timpuri imemorabile. Dar evocarea lor echivalează cu un surplus de înțelegere asupra modului în care crescătorul de animale și păsări a văzut și a înțeles lumea din perspectiva preocupărilor sale.

Am copilărit la țară într-o curte țărănească prin care cloștele cu pui se simțeau în voia lor, la fel ca vitele din grajd, scroafa cu porci din coteț și oile cu miei din strane. Bagajul meu de cunoștințe și sentimente l-am completat și diversificat în timp, dar acea mică traistă cu valorile începutului a rămas în el vie și continuă să germineze idei. Mă trezesc de obicei când „Cloșca cu pui” se vede încă pe cer și o fac pentru că o altă cloșcă, de dimensiuni terestre și cu efecte produse în folosul vieții, mă cheamă la datorie.

75

Uniunea Scriitorilor din România - Filiala Cluj

12 MARTIE 2024
UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA, FILIALA CLUJ

Conferință
arhitect **Ionel Vitoc**

Revista **ORAȘUL**
Istoric și perspective

Teodor MATEESCU

Irina PETRAȘ

Ion NOJA

Ionuț ȚENE

Personalități și scriitori din cadrul revistei clujene "Orașul", care au devenit „Cetățeni de Onoare” ai municipiului Cluj-Napoca

Mircea Popa - Licențiat în Filologie, la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Mircea Popa a absolvit în anul 1960 ca șef de promoție. Zece ani mai târziu, în anul 1970 a obținut titlul de doctor în filologie. Devine profesor la Săcuieni, jud. Bihor (1960-1961), muzeograf la Muzeul Banatului din Timișoara (1961-1962), profesor la liceul din Aleșd (1962-1963), apoi cercetător științific (1963-2009) la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca, profesor asociat la Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” (1991-1994) și profesor titular la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia (1995-2009).

Mircea Popa este eseist, critic și istoric literar, o personalitate marcantă a vieții universitare și cultural-științifice. Serviciul academic adus universității a stat sub semnul profesionalismului, consecvenței pentru cunoașterea și recunoașterea valorilor autentice ale literaturii române, a responsabilității intelectuale, a unei înalte ținute științifice și morale, a competenței și seriozității – calități care i-au fost recunoscute și apreciate prin numeroasele distincții care i-au fost acordate. Dintre acestea, amintim: Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române (1978); Premiul de eseu, critică și istorie literară al Asociației Scriitorilor din Cluj-Napoca (1980); Premiul Uniunii Scriitorilor (2004); Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler (2004); Ordinul Meritul pentru Învățământ în grad de Comandor (2004); Crucea Transilvană (2009); Senior al Clujului (2010); Medalia Corneliu Coposu (2014); membru de onoare a Societății „Avram Iancu” (2019) – an în care a primit și „Distincția Culturală” din partea Academiei Române.

Pe merit, profesorul Mircea Popa s-a remarcat ca unul dintre cei mai importanți istorici literari ai României, dar și ca un critic literar de mare finețe, mărturie stând sutele

de cronici și recenzii făcute la cărțile clujenilor, fiind una dintre cele mai prezente și importante personalități implicate în viața citadină a municipiului Cluj-Napoca.

Din CV-ul domnului Mircea Popa reiese faptul că acesta a publicat peste 70 de cărți și peste 1000 de articole, studii, prefețe, recenzii și ediții îngrijite, scriitorul preocupându-se de istoria cărții și presei românești din Transilvania, a trecutului Școlii Ardelene, de societățile și asociațiile literare. A scris despre mișcarea literară pașoptistă din Ardeal și istoria elitelor românești, fiind considerat cercetător avizat al literaturii diasporei și exilului românesc.

Dintre cărțile de autor care reflectă viața sau opera unor personalități, care și-au pus amprenta asupra istoriei Clujului, amintim: Ilarie Chendi. Monografie – București 1973; Ioan Molnar Piuariu. Monografie – Cluj, 1976 (ed. a II-a revăzută și adăugită, 2016); Octavian Goga, între colectivitate și solitudine, Cluj-Napoca, 1981; Introducere în opera lui Ion Agârbiceanu – București 1982; Sextil Pușcariu și Muzeul Limbii Române. 150 de ani de la înființarea Academiei Române – Cluj-Napoca, 2016; Cuibul privighetorilor. Clujul lite-

rar după Marea Unire – Cluj-Napoca, 2017; Avangposturi ale Marii Uniri – Cluj-Napoca, 2017; Lucian Blaga. Perspective transilvane – Cluj-Napoca, 2018 etc.

Personalitate activă și neobosită, prof. dr. Mircea Popa, a condus peste 60 de lucrări de doctorat cu teme de critică și istorie literară, fiind unul dintre cei mai de seamă continuatori ai Școlii Clujene de Filologie, educând și formând generații de tineri cercetători.

Spirit înzestrat cu un acut simț civic și al datoriei profesionale, a apărut și promovat cu consecvență valorile culturale autentice românești, așezându-le la loc de cinste, alături de valorile civilizației și culturii universale.

Este Cetățean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca prin Hotărârea nr. 543/7 iulie 2022 a Consiliului Local.

*

Ionel Vitoc - absolvent în anul 1969 al Institutului de Arhitectură „Ion Mincu” din București (azi Universitatea de Arhitectură și Urbanism)

Este autorul unui impresionant curriculum profesional, pe parcursul unei cariere de 53 de ani, fiind șef de proiect sau membru în echipe de proiectare ale unor imobile în municipiile Cluj Napoca, Sibiu, Baia Mare și Satu Mare. A ocupat funcția de arhitect șef al municipiului Sibiu.

În domeniul urbanismului, arhitectul Ionel Vitoc a fost șeful de proiect la Schița de sistematizare a municipiului Cluj Napoca 2000, (azi Planul Urbanistic General), Detaliul de sistematizare a zonelor industriale din municipiul Cluj Napoca, detalii de sistematizare a centrelor de cartier Mănăștur și Mărăști, Detaliu de sistematizare a centrului istoric Cluj Napoca, studii privind circulația generală, precum și introducerea transportului în comun cu tramvaiul în municipiul Cluj Napoca, Studiu de amplasarea garajelor colective și a stațiilor de benzină în municipiul Cluj Napoca, Studiu de restaurare a centrelor istorice, Baia Mare, Cluj Napoca, Satu Mare, Zalău.

În domeniul arhitecturii de obiect, Ionel Vitoc este autorul unor lucrări emblematice Grand Hotel Italia. O lucrare în care prin realizarea ei ar fi devenit un impact major în configurarea zonei centrale a municipiului Cluj Napoca, Complexul subteran din piața Avram Iancu. Alte câteva lucrări de referință sunt sediile administrative ale E-ON

Gaz Cluj strada Decebal, sediul întreprinderii de rețele magistrale de transport gaz din piața Mărăști; sediu de birouri bd. Eroilor nr. 16; vilele Milano Maritima, Bianca, Geta, Persida, Cristina; hale și unități industriale; biserica Sf Gheorghe din cartierul Grigorescu Cluj Napoca. Numeroase centre expoziționale în București, Sibiu, Cluj Napoca, Turda, lista lucrărilor fiind mult mai lungă.

Ionel Vitoc este fondatorul Fundației Culturale pentru Protecția Patrimoniului Cultural Național, „CARPATICA”, având principal obiectiv sprijinirea și promovarea tinerelor talente prin:

*Casa Artelor, loc în care se organizează: expoziții, întruniri, spectacole și recitaluri,

*Tabăra de Artă pentru copii la Vălenii Șomcutei

* Editarea revistei de cultură urbană, „ORAȘUL”.

„ORAȘUL” este o revistă complexă deja cu tradiție, cu circa 60 de numere apărute cu egida Uniunii Scriitorilor din România și a Uniunii Universităților Clujene. Revista întrunește colaborări ale celor mai mari personalități culturale clujene. La 8 decembrie

2021, colectivul redacțional a primit Distincția Academiei Române.

Ca urmare a activității sale, **Ionel Vitoc** a fost declarat Cetățean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca prin Hotărârea nr 861/5 decembrie 2022 a Consiliului Local.*

Marcel Mureșeanu - creator de poezie autentică, cu o creație remarcabilă, ajuns la o vârstă octogenară, poetul clujean Marcel Mureșeanu este unul dintre cei mai importanți poeți români în viață, un gânditor și un producător de frumos.

Cu o nobilă angajare în viața comunitară și respect pentru identitatea națională, activ pe tărâmul creației și al vieții culturale decenii în șir, cu o lirie de foarte bună calitate, Marcel Mureșeanu aparține generației poezilor ardeleni lansați în anii 1960 și face parte din elita culturală a comunității clujene.

Dăruit idealurilor majore de progres, de libertate a conștiinței, Marcel Mureșeanu a fost mereu preocupat de soarta orașului și a semenilor săi. Activitatea sa este indisolubil legată de municipiul Cluj-Napoca, la a cărei dezvoltare culturală a contribuit constant. De asemenea, Marcel Mureșeanu este o personalitate cu recunoaștere națională și europeană, care a făcut cunoscut municipiul Cluj-Napoca în țară și în străinătate. El rămâne un model de ținută etică și estetică exemplară, o personalitate marcantă a Clujului cultural, pe care l-a slujit și continuă să îl slujească cu credință de cărturar și artist de un înalt grad intelectual.

Născut în județul Cluj, la 28 noiembrie 1938, într-o familie de învățători, Marcel Mureșeanu a copilărit în localitățile din jurul Huedinului. Din 1955, a urmat cursurile secției de Română a Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, facultate pe care a absolvit-o în 1960. În timpul studenției, a debutat cu poezii în revista clujeană „Tribuna” (1957) și a devenit un poet ilustru, publicând un număr mare de volume la diverse edituri din țară.

Marcel Mureșeanu a fost profesor și redactor la diverse publicații din Transilvania și apoi din Suceava, unde s-a stabilit la un moment dat. În 1996 revine la Cluj-Napoca pentru a deveni una dintre figurile emblema-

tice ale orașului, participând activ și substanțial la viața culturală clujeană, fiind prezent totodată în periodice literare-culturale din toată țara. La Cluj-Napoca, a fost inspector la Inspectoratul Județean de Cultură Cluj, după care director al Teatrului de Păpuși „Puck”, iar apoi redactor șef adjunct și senior editor al revistei de cultură urbană „Orașul”, căreia i-a dat acest nume. În paralel, a desfășurat o bogată activitate literară, colaborând la cele mai importante reviste literare din zonă, dar și din Bucovina și din capitală. În prezent, este senior-editor al revistei de cultură urbană „Orașul”, publicație care apare sub auspiciile Fundației Culturale „Carpatica”.

Numeroasele sale articole și luări de atitudine, consemnate în paginile mai multor reviste – cum ar fi „Orașul”, „Bucovina literară”, „Steaua”, „Tribuna”, „Convorbiri literare” – atestă un scriitor înzestrat, care practică o poezie elevată, cu o tematică umanistă, cu o fantezie și un imaginar poetic care îl așează în rândul celor mai de valoare poeți contemporani români.

Dintre volumele tipărite de poezie, proză și aforisme, cuprinse în CV-ul domnului Marcel Mureșeanu, amintim următoarele: Pe adresa copilăriei (poezie, 1969), Versuri de vacanță (1973), Călător în insomnii (versuri, 1991); Am fost de față (versuri, 1993), Capriciile săgetătorului (versuri, 1997), Pe mine mă caută (poezie, 1998), Șarpele casei (proză, 2020), Monede și monade (aforisme, 2001), Hărțuire textuală sau a doua față a crinului (2001), Memoria lui Orfeu (proză, 2002), Schimb de întuneric (poezie, 2003), Octogonul (proză, 2006), Poeme. 1968-2008 (antologie, 2008), Oracol (poezie, 2010), Cu voia corbului (poezie, 2012), Teama (poezie, 2016), Timp. 1969-2016 (poezie, antologie de autor, 2018).

Opera lui Marcel Mureșeanu a fost tradusă în alte limbi, devenind cunoscută peste hotare. Astfel, Boeme (2009), ediție cu ilustrații de Irina Petraș, se bucură de varianta în franceză (Alexandru Jurcan), engleză (Cristina Tătaru), italiană (Gabriela Lungu).

De asemenea, după poemele lui Marcel Mureșeanu au fost create spectacole teatrale-muzicale, precum sunt „Atenție, cad înșeri!” și „Cinci tablouri cu umbrele” (muzică Constantin Rîpă).

De-a lungul anilor, creația lui Marcel Mureșeanu a fost recompensată cu numeroase premii, diplome, medalii, ordine importante ale statului, aprecieri în presă. Dintre premiile literare primite de către ilustrul poet, amintim: Premiul pentru poezie al Festivalului Național „Mihai Eminescu” (Putna, 1992); Premiul Fundației Culturale din Bucovina (Suceava, 1997); Premiul pentru poezie al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România (Cluj-Napoca, 1998, 2004); Diplomă de excelență a Ministerului Culturii și Cultelor pentru întreaga activitate în instituțiile culturale artistice (2003); Premiul „Ion Alexandru”, pentru poezie, al revistei „Grai” (Bistrița, 2004); Premiul „Bucovina literară”, pentru poezie, al Societății Scriitorilor Bucovineni (Suceava, 2004); Premiul „Negoiță Irimie”, pentru poezie, al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România (Cluj-Napoca, 2006); Premiul revistei „Orașul”, pentru poezie (Cluj-Napoca, 2007); Premiul pentru poezie al Festi-

valului Internațional „Lucian Blaga” (Cluj-Napoca, 2010); Premiul pentru poezie al Societății Scriitorilor din Bucovina (Suceava, 2013, 2014).

Opera i-a fost recompensată nu doar cu premii/diplome, ci și cu distincții, Marcel Mureșeanu fiind deținător al Ordinului „Meritul Cultural” în grad de Cavaler (2004).

Dincolo de numeroasele premii prin care s-a tradus recunoașterea publică a poetului, 81 de autori au scris (note, recenzii, cronici și interviuri) despre cărțile tipărite ale lui Marcel Mureșeanu, după cum relevă CV-ul acestuia. Criticul Adrian Țion a publicat în 2013 volumul „Marcel Mureșeanu – Promontoriul 75”, care este o monografie despre importanța și valoarea estetică a scrierilor sale.

La rândul lui, Marcel Mureșeanu a făcut parte ani de zile din comisia Festivalului de Poezie „Nicolae Labiș”, participând la selecția premiilor tinerilor debutanți, patronată de „Bucovina literară”. La Cluj, a condus cu exigență și demnitate rubrica literară a revistei „Orașul” și a contribuit la realizarea paginii de cultură a ziarului „Făclia”.

Marcel Mureșeanu este membru al Uniunii Scriitorilor din România din 1970 și al Societății Scriitorilor din Bucovina din anul 1990.

Din cele prezentate mai sus, rezultă că Marcel Mureșeanu reprezintă o personalitate marcantă a Clujului cultural. Volumele sale de versuri s-au succedat anual într-un ritm constant, dovedind originalitate și putere de creație. Operele sale au devenit modul obișnuit de participare la viața literară a țării, de exprimare a bogăției sentimentelor. Viața scriitorului, poetului și omului de cultură Marcel Mureșeanu este strâns legată de cetatea clujeană sub aspect intelectual și profesional.

Este Cetățean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca din data de HCL nr. 577/12 iulie 2023, fiind votat de Consiliul Local.

Totul despre Gala Laureatilor "Uniți Susținem Excelența" 2024 și despre personalitățile premiate

Continuând o lăudabilă și valoroasă tradiție, aceea de a onora și omagia, în semn de respect și apreciere, valorile contemporane, personalități din domeniul culturii, artei, științei, tehnicii, a sportului și a vieții sociale, precum și entitățile emblematice ale Cetății, „Asociația Culturală Pro Transilvania” – Președinte Dr. Matei Miko, a organizat, la sfârșitul lunii aprilie, o ediție specială a „Galei Laureatilor 2024”.

Mihai MOGA

Interviu cu Dr. Matei Miko – Președintele „Asociației Culturale Pro Transilvania”, invitat la ZIUA LIVE

Mihai Moga: Bine v-am găsit din nou la Ziua Live, e vineri, e final de săptămână; După atâtea emisiuni pe teme de politică și administrație, îi mulțumesc doctorului Matei Miko, invitatul meu de astăzi, că îmi dă oportunitatea să schimbăm un pic tema, și să vorbim despre lucrurile care contează cu adevărat, până la urmă, pe termen lung, în viață, să vorbim despre cultură, despre valori. Bine v-am găsit, vă mulțumesc că ați acceptat invitația mea.

Dr. Matei Miko: Mulțumesc mult Mihai, și mă bucur să putem dialoga un pic pe o temă care ne este dragă, știu, amândorura.

Mihai Moga: Pretextul pentru care ne întâlnim astăzi este că mâine, la Cluj Napoca de la ora 19:00, la Cinema Teatru Florin Pier-sic are loc un eveniment produs de tine Matei, Gala Laureatilor "Uniți Susținem Excelența", un eveniment care, dacă ar fi să îl sumarizăm în câteva cuvinte, premiază valorile contemporane, dacă ar fi să folosim doar 3 cuvinte, dar te rog pe tine să ne spui mai multe despre eveniment. Nu e la prima ediție, ba din contra, are o tradiție destul de îndelungată.

Dr. Matei Miko: Da este adevărat, Gala Laureatilor a început ca eveniment de sine stătător în 2009, deci iată că suntem la 15 ani de la prima Ediție a Galei Laureatilor, ca eveniment de sine stătător. Inițial a fost integrat în Balul Operei, pe care l-am produs din 1992. Și în 2009 pentru că am ajuns la un volum destul de important, atât al Balului, cât și al Galei, am decis să fac două evenimente separate. La vremea aceea la operă, sâmbătă era Balul Operei, și duminică era Gala Laureatilor.

Deci nu este un concept nou. Iată, are 15 ani, și a debutat atunci în 2009, cu "Seniorii Cetății". A fost prima decernare a acestui onorant titlu. Sigur, publicul nu știe că în spatele acestui moment de decernare este o muncă asiduă, și este o comisie. Există o comisie de nominalizare și de decernare a acestui titlu.

Mihai Moga: Cine face parte din această comisie?

Dr. Matei Miko: Da este o Comisie formată de președinte, iar președintele este Academicianul Ioan Aurel Pop.

Mihai Moga: Încă de la început?

Dr. Matei Miko: De la început, de la prima ediție s-a format această comisie. La început a avut o componență de președinte și doi membri. Primul membru a fost regretatul Constantin Mustață, care ne-a părăsit în 2013, și a fost oarecum suplinat locul lui de un alt ziarist, de Demostene Șofron. Al 2-lea membru este cunoscutul arhitect Ionel Vitoc, care vâslește și el în vâltoarea culturii Cetății, cu revista lui, și cu toate activitățile lui enorme ale Fundației Carpatice, prin revista Orașul. Deci aceasta este comisia de la bun început, trei persoane care nominalizează și decid cui i se decernează această onorată distincție. Tot ei decid și asupra distincției "Emblemă de Cluj". Este aceeași comisie. Cred că în decursul anilor deciziile lor au fost judicioase și întotdeauna onorante.

Sigur că pe urmă, în 2011, am adăugat la acest palmares de reverență pentru valoare în domeniul culturii, a educației, a sportului. Am adăugat, și un alt titlu, "Emblemă de Cluj". Sunt acele locuri, instituții care definesc Cetatea mult peste granițele ei. Țin minte că la început a fost Grădina Botanică, de exemplu, sau Universitatea Babeș Bolyai, liceul Emil Racoviță, deci aceste embleme într-adevăr ale Clujului,

care ne onorează, și care au făcut ca renumele “cetății” să depășească granițele zidului, ca să-l numesc așa, atât național, cât și internațional.

Mihai Moga: Așadar, pe sâmbătă seara, pe scena Cinema Teatrul Florin Piersic se vor decerna, ați menționat titlul “Emblemă de Cluj”, titlul de “Senior al Cetății”, dar pe program mai apare un titlu. Se numește “Spiritus Mentor”. M-am uitat un pic în istorie la cei care au primit de-a lungul timpului acest titlu, și vreau să vorbim un pic despre el.

În 2015 a fost decernat domnului Acad. Prof. Ionel Haiduc. Apoi, în 2016, trofeul “Spiritus Mentor” a ajuns la Acad. Horia Colan. În 2017, trofeul a fost înmănat din nou unui Acad., domnul Ioan Aurel Pop,, iar în 2019, ultimul an în care s-a decernat (până în 2024) acest trofeu l-au primit domnul Acad. Prof. Univ. Dr. Emil Burzo și Prof. Univ. Dr. Ioan Sbârciu. Vedem, s-a dus acest trofeu mai mult în zona academică, și în zona universitară. Ce înseamnă până la urmă “Spiritus Mentor” în accepțiunea ta?

Dr. Matei Miko: “Spiritus Mentor” este încă un trofeu adăugat Galei Laureatilor. Este

un trofeu suprem, deci, după cum ați văzut din 2015, că în 9 ani s-a acordat de 5 ori, nu în fiecare an.

După cum ai văzut, și tu lista care ai citit-o, ai enumerate-o, sunt personalități excepționale care au primit acest trofeu. Ca să-ți răspund oarecum, gândirea a fost să onorăm acele personalități care au contribuit în mod excepțional la formarea, la întărirea identității spirituale și culturale, a noastre, a tuturor celor care au beneficiat de accesul la educație și la cultură.

Mihai Moga: Sunt oameni care și-au pus amprenta peste mai multe generații, și asupra unor instituții, până la urmă e un cumul observ de factori care acumulează la culturarea acestor personalități.

Dr. Matei Miko: Atât domnul Acad. Ionel Haiduc, cât și domnul Acad. Ioan Aurel Pop, au fost ambii rectori ai Universității Babeș Bolyai, apoi ambii președinți ai Academiei Române, în două sesiuni, deci așa; Acad. Horia Colan, nu mai vorbim; Acad. Emil Burzo, și el la rândul lui fost președinte al filialei Cluj a Academiei Române, iar domnul prof. Sbârciu a fost

rectorul, apoi președintele Senatului Universității de Artă, și Design din Cluj, cu o contribuție extraordinară la dezvoltarea Universității și la prezența oarecum a rezultatului muncii și educației lor în lume. Chiar acum, profesorul Sbârciu, pictorul Ioan Sbârciu, de data aceasta, este la cea mai importantă expoziție de pictură din Europa, Biennale de la Veneția, unde a fost onorat. A primit un Palazzo întreg ca să-și expună operele. Marțea trecută a fost vernisajul, un succes excepțional, deci iată că, și după decernarea acestor titluri, viața confirmă aceste merite. Trebuie să spun un lucru interesant, la început m-am gândit că, ce trofeu poate primi un asemenea om? Și m-am gândit că, sigur, dorind să ne apropiem oarecum de perfecțiune, am rugat printr-o prietenă dragă de a mea să primim niște bucăți de marmură albă de la Carrara, din cariera din care s-a extras blocul din care Michelangelo a zămislit PIETA. Acestea au fost primele premii, primele trofee.

Apoi în 2022 am contribuit, și am dezvelit la Alba Iulia, Statuia Reginei Maria, pentru care am căutat o marmură românească, de la Rușchița. Și cu excepțională colaborare, a lui Alexandru Nicolici, de la Baia Mare, sculptorul Mircea Rusu. Nicolici a fost oarecum, dacă vrei, dirijorul acestei acțiuni, la care am participat cu cel mai mare drag. Pentru că am crezut tare, că facem un lucru foarte bun. Mircea Rusu a zămislit din acel bloc de 38 de tone, 3 M / 3 M / 3 M statuia, și la centenarul Încoronării, la Alba Iulia, a fost dezvelită. Începând din acest an, trofeul pentru Spiritus Mentor se numește "Muntele cunoașterii", și este o bucată din marmura din care s-a zămislit statuia Reginei Maria. La festivitatea de mâine seară, prin care o să îl onorăm, trebuie să spun...

Așadar, în 15 ani, 6 trofee, deci la aproximativ trei ani cumva, a venit un trofeu. Cel de-al 6-lea este pentru domnul Academician Doru Pamfil, și el fost rector al USAMV-ului, un om excepțional, care acum este președintele filialei clujene a Academiei Române. Deci, după cum vezi, există un fir roșu călăuzitor, sunt acei oameni care au contribuit masiv la educație, și la răspândirea a ceea ce noi numim cultură, dar și identitate, pentru că fiecare din acești oameni au contribuit masiv la educația tinerilor noștri, într-un sens care este foarte

important, azi, când după cum am discutat înainte, este o scădere a apetitului, și a consumului de cultură.

Mihai Moga: Dacă ne întoarcem la titlul "Emblemă de Cluj", și putem afla cel puțin un nume de pe lista celor care vor fi onorați mâine seară la Cinema Teatru Florin Piersic. Putem afla un nume?

Dr. Matei Miko: Da. Embleme de Cluj sunt acei oameni, instituții, evenimente, care duc, cum ți-am spus, faima orașului, eu o numesc "cetate", faima "cetății", mult dincolo de granițele ei, atât național, cât și internațional. Și au fost lucruri, și sunt în continuare și asemenea elemente istorice, dar sunt și elemente contemporane. Și anul acesta îi vom onora. Vor fi opt Embleme de Cluj. Un exemplu îți dau, vom onora un premiant, să-l numim așa, care a făcut extraordinar de multe, și a adus un eveniment excepțional la Cluj. Este vorba despre Transylvania Open, turneul de tenis, care este un lucru formidabil că se întâmplă aici, la Cluj. Am văzut ce jucători a adus și ce va aduce la Cluj în continuare. Și sigur că onorăm pe un tânăr, pentru că e tânăr, dar care a muncit formidabil nu numai la acest turneu, nu numai la acest turneu. A muncit formidabil ca să contribuie și să împodobească, așa putea numi, "cetatea", cu evenimente de mare prestigiu. Este vorba de Patrick Ciorcilă.

Mihai Moga: Nu e doar o Emblemă de Cluj, Transylvania Open e și un ambasador de Cluj, pentru că face parte din galeria acelor evenimente care duc numele Clujului peste hotare. Nu generează interes doar pe plan local sau regional, ci sunt un ambasador foarte bun al Clujului și al ospitalității clujene, al muncii clujenilor, al ideilor din Cluj, care dau valoare până la urmă vieții sociale, culturale, face parte, și sportul din viața noastră. De-a lungul timpului, m-am uitat un pic peste cei care au primit acest premiu de Emblemă de Cluj, și avem companii importante, oameni... De exemplu în 2017 a fost decernată universităților, celor 6 universități de stat din Cluj, dar și Spitalului de Recuperare. În 2016, Institutul Inimii a primit emblema de Cluj, Mănăstirea Nicula, într-adevăr o emblemă în zona spirituală, dar și Festivalul Mozart, Salina Turda, Festivalul Untold. În 2015, într-adevăr, TIFF, un eveniment care de foarte mulți ani, ține

ștacheta sus în zona culturală și a filmului. Centrul Cultural German, ca să mai enumerăm. Grădina Botanică ai spus-o deja. În 2014, Serviciul Salvamont Salvaspeo care în acel domeniu face extrem de multe lucruri bune, și poate unul din cele mai importante lucruri, are grijă de viața celor care merg pe munte sau în peșteri. Inspectoratul de Jandarmi, Teatrul Maghiar și Opera Maghiară, chiar tot în 2014, Academia de Muzică Gheorghe Dima, Asociația Clujul Comoară, Cluj Arena, care a devenit, și ea, în mod evident un simbol, și o emblemă a Clujului. În 2011 a fost acordat prima dată, cel puțin așa mi-am notat eu, acest premiu l-a primit, ca să terminăm cu începutul, Teatrul Național din Cluj Napoca, Opera Națională Română, Aeroportul Cluj, evident o emblemă de Cluj, TETAROM, administratorul parcurilor industriale care, și ele au devenit, cel puțin în zona economică, cu ceva reprezentativ, Fabrica de încălțăminte Clujana, care din păcate din ea a rămas deocamdată doar brandul, știu că se încearcă păstrarea lui. Terapia în 2012, un an mai târziu, Banca Transilvania, Farmec, Consiliul Județean Cluj, și în 2013, cele două cluburi de fotbal din oraș, CFR și U Cluj, împreună cu mai multe companii, care au susținut sau au devenit de-a lungul timpului embleme prin faptul că există pe piață de foarte, foarte mulți ani. Anul acesta, așadar, merge premiul la Transylvania Open și Patrick Ciorcilă. Trecem la titlul de "Senior al Cetății", un alt titlu important pe care aș vrea să ni-l explici puțin. Cum a venit idea, când a fost el decernat prima dată, și mai ales ce reprezintă. Ce este, ce înseamnă, cine este acel "Senior al Cetății"?

Dr. Matei Miko: "Senior al Cetății", în primul rând, nu în accepțiunea de vârstă. Ci în accepțiunea de Grand Senior, mare senior al cetății. Este vorba de acele personalități extraordinare care prin munca lor au contribuit esențial la dezvoltarea, din nou, a spiritualității, a culturii, a sportului cum ai spus mai înainte, deci care și-a adus o contribuție semnificativă la ceea ce este astăzi creuzetul din care pleacă atâtea valori, cum este Clujul.

Deci când spui "Senior al Cetății", nu spui neapărat o persoană în vârstă, spui o persoană pe care trebuie s-o respectăm, care este un o persoană de mare respect. În Spa-

nia, de exemplu, granzii de "Grand Senior" nu se descopereau în fața regelui. Era un privilegiu. Deci în primul rând, ideea era să onorăm aceste personalități, și în anii aceia, citind mult despre treaba asta, cum ar trebui să onorăm, am fost de mai multe ori, am vizitat Muzeul Legiunii de Onoare la Paris, și așa mai departe. M-am documentat un pic, și am crezut că, așa am simțit că ăsta este titlul. Din nou, nu eu decernez, eu sunt tehnicianul care creez cadrul în care se desfășoară aceste evenimente, este aceeași comisie de care am vorbit, care vine cu nominalizările și decid până la urmă cine este, cui i se decernează acest titlu. Anul acesta, desigur că din nou suntem într-o situație în care o să onorăm mari personalități. Cred că vrei un nume.

Mihai Moga: Bineînțeles, asta căutam, da.

Dr. Matei Miko: M-am gândit, da. O să dăm un nume din cei șapte care vor fi onorați în acest an, și cred că numele cu care aș dori să încep este al domnului Rector Prof. univ. dr. Vasile Jucan, care este rectorul Universității Academiei Naționale de Muzică "George Dima". El conduce această instituție și nu doar o conduce ci s-a implicat masiv în rezolvarea unei probleme pe care această instituție o are de-o vreme, și anume găsirea unui sediu, și realizarea unui deziderat foarte important de a creea celor care studiază muzică, într-un oraș, într-o cetate, unde avem două opere. Asta este o situație deja particulară. Avem o Filarmonică, da, avem Academia de muzică, deci iată patru instituții de cel mai înalt nivel musical, și dânsul a reușit, și cred că în scurt timp vor beneficia de un sediu nou cu sală de spectacole, cu săli de curs moderne, cu tot; și din acest motiv, cred că domnul profesor Jucan merită pe deplin să fie onorat cu acest titlu.

Mihai Moga: Ne-ai obișnuit, Matei, ca evenimentele pe care le produci să aibă un mix extrem de interesant și atrăgător. Cu una sau două surprize mereu în aceste evenimente. Care e conceptul evenimentului de mâine, dacă vorbim, am discutat despre decernarea premiilor, dar acest lucru e doar o parte din ceea ce se va desfășura pe scena Cinema Teatru Florin Piersic. La ce să ne așteptăm?

Dr. Matei Miko: Sigur că decernările sunt partea esențială a evenimentului de mâine, dar ele trebuie pe urmă cumva com-

Mircea RUSU, Matei MIKO, Alexandru Nicolici

pletate și de niște momente care să fie o desfășurare pentru suflet, pentru spirit, și vor fi două momente muzicale. Sunt două momente speciale cu care lumea nu prea este obișnuită. Eu încerc întotdeauna să fac lucruri un pic mai puțin uzuale. Deci odată o să avem un concert de chitară clasică, care ne este oferit de domnul Andrei Constantin. Andrei, domnul profesor Andrei tot la conservator iată, cu un grup de chitară clasică pe care îl conduce. Sunt mai rare astea în astfel de situații. Deși dânsul are un festival care, iată, și la peste 30 de ani, deci, cu asta poate că am, și revelat deja un pic din ce nu trebuia să vorbesc,, dar în orice caz va fi un concert. Va fi un concert de chitară clasică, după care urmează un recital. Un recital de muzică, de operă, de muzică clasică, susținută de un contratenor. Contratenorii sunt mai rari. E o voce rară, și Alexandru Costea, pe care l-am adus de la București, e un tânăr. El este pe afiș de altfel. Alexandru este foarte tânăr, este încă student în anul trei la Conservator, dar un talent excepțional. Sosește astăzi

de la București, și va avea un recital, în care va fi acompaniat la pian de un artist clujean, iarăși foarte cunoscut, de Lelia Serafinceanu de la Opera Națională Română din Cluj. Vor delecta publicul, sunt sigur, cu un recital care va rămâne memorabil. Sunt sigur, pentru că eu l-am ascultat pe Alexandru, și trebuie să vă spun că îți va rămâne, asta va rămâne, vocea lui rămâne. După care sigur la ieșire o să invităm lumea la un pahar de vin, așa ca să mai socializăm un pic, să comentăm, să îi felicităm, și cei din sală pe cei care au fost premiați, pentru că până la urmă aceste evenimente trebuie să și adune, să și aglutineze puțin lumea, pentru că lumea care va veni va fi lumea care este interesată de aceste genuri. Poate încă un lucru aș mai spune, iarăși dau din casă, dar trebuie să spun treaba asta că e important. Anul acesta, clubul Rotary Cluj-Napoca împlinește 30 de ani. Este unul din primele trei cluburi care s-au fondat în România. Și la acești 30 de ani, sigur că o să li se acorde și lor o "Emblemă de Cluj". Ceea ce am vrut să

spun este că președintele anul acesta al clubului nostru este Valentin Vișan, fiul lui Dorel Vișan, și pentru această decernare vor veni la Cluj ambii guvernatori ai districtului Rotary 2241, atât Ovidiu Bunget de la Timișoara, cât și Mihaela Vlad de la Baia Mare. Ambii guvernatori vor fi pe scenă să-i decerneze clubului, prin Vali Vișan, acest trofeu. E o mare realizare, să ai doi guvernatori Rotary la un asemenea eveniment la Cluj.

Mihai Moga: Vreau să vorbim un pic pentru că ne apropiem de finalul emisiunii,, dar nu vreau să încheiem înainte să discutăm un pic despre rolul acestor premii, pentru că până la urmă, dincolo actul de a omagia și răsplăti în mod direct, pe o scenă în fața unui public, a unor instituții sau personalități care au în spate niște realizări într-un timp mai lung sau mai scurt, dar importanța realizării lor trebuie să fie foarte mare, indiferent de timpul în care au fost realizate. De ce e important să avem acest exercițiu al recunoștinței până la urmă, și ce efecte ar trebui să aibă asupra generațiilor actuale și viitoare, pentru că evenimentul cum l-aș percepe eu, are efecte dincolo de spațiul restrâns al Cinema Teatrului Florin Piersic sau al celor două ore alocate.

Dr. Matei Miko: Da, eu cred că acest eveniment este extrem de important, extrem de important, pentru că de fapt este o reverență aduse valorilor, ori în ziua de azi cred că este foarte important să subliniem cu roșu care ar trebui să fie modelele tinerei generații, și din acest punct de vedere, cred că într-un moment cand e o ușoară tendință de...

Mihai Moga: E și o confuzie, Matei, asupra, în primul rând, termenului de model. Cine și ce ar trebui să însemne un model? Cred că generațiile tinere, în primul rând, au confuzie pentru că vedem că sunt modele influențeri de pe Tiktok și Instagram, cu sute de mii de urmăritori. Ori nu asta trebuie să însemne un model, să fără să-i blamăm pe acei oameni care fac un job sau o treabă, dar e vorba de un alt gen de modele până la urmă.

Dr. Matei Miko: Mihai în mare este o reverență adusă dascălilor, acelor oameni care ne educă. Și care ne educă și profesional, dar și spiritual, și care oarecum ne ajută să putem să păstrăm și să ne întărim identitatea națională. E foarte important acest lucru, cred

eu. Și din acest motiv nici un efort nu merită precupețit ca să îi aplaudăm pe acești oameni, și să zicem o reverență publică, și să le arătăm de fiecare dată celor care încă mai au curiozitatea să vadă în această direcție.

Mihai Moga: Și tu Matei ești unul, ca să continui idea, unul dintre cei care încă mai au curajul să facă evenimente culturale. Mă uitam, și discutam înainte de emisiune, mă uitam pe barometrul consumului cultural, și asta discutăm în ultimul minut al emisiunii. Din păcate, consumul de cultură a scăzut. Dincolo de perioada de pandemie prin care am trecut, și care evident că a afectat acest lucru, există niște cifre, și comparații 2019 față de 2022, care ne fac să ne uităm cu îngrijorare la zona culturală. Citesc, pe scurt, doar participarea la spectacole de teatru a scăzut de la 29% în 2019 la 20% în 2022, vizionarea de filme la cinematograful de la 35 la 26%, mersul la bibliotecă de la 28 la 17%, vizitarea muzeelor sau galeriilor de artă de la 38% la 30%, scăderi pe toate planurile din păcate. Tu te încapățânezi să faci evenimente culturale. Mai avem încă nevoie de cultură? Dacă mă uit pe social media, mesajul e că nu sau că alt tip de cultură domină acum în spațiul public.

Dr. Matei Miko: Am avut nevoie, avem nevoie, și vom avea nevoie de cultură, întotdeauna.

Mihai Moga: Un răspuns scurt și cuprinzător, mulțumesc. Am ajuns la finalul emisiunii, dar ne revedem sâmbătă seara, de la 19, la Cinema Teatru Florin Piersic, ediția 2024 a Galei Laureatilor. Invitați unul și unul, premianți unul și unul, dar și două momente interesante lirice și muzicale. Matei, îți mulțumesc pentru prezența în emisiune, și succes sâmbătă.

Dr. Matei Miko: Mulțumim foarte mult.

Mihai Moga: A fost alături de noi Dr. Matei Miko, producătorul Galei Laureatilor, care se întâmplă din nou sâmbătă, mâine, la Cinema Teatru Florin Piersic, de la ora 19:00. Evenimentul va fi transmis pentru cei care nu vor ajunge în sală, în direct pe pagina de Facebook a evenimentului, așa că cei care nu pot ajunge sau nu sunt în Cluj pot în continuare să urmărească acest eveniment pe pagina de Facebook. Până data viitoare, eu sunt Mihai Moga, și vă spun o zi excelentă în continuare.

„Orașul”
**Gala Laureatilor 2024
 a Asociației Culturale
 „Pro Transilvania”**

Evenimentul, desfășurat sub deviza „Uniți susținem excelența”, a avut loc la 27 aprilie, în Sala Cinema - Teatru „Florin Piersic” din Cluj-Napoca și s-a dorit a fi o reverență reușitelor confirmate de timp, prin acordarea, la propunerea unei comisii conduse de către Academicianul Ioan Aurel Pop - Președintele Academiei Române, și din care au făcut parte arhitectul Ionel Vitoc - Președintele Fundației „Carpatica” și Director Fondator al revistei de cultură urbană „Orașul”, și jurnalistul Demostene Șofron, a Titlurilor „Senior al Cetății”, „Spiritus Mentor” și „Emblemă de Cluj”.

Titlul „Senior al Cetății” a fost acordat domnilor: Prof. Univ. Dr. Vasile Jucan - Rector al Academiei de Muzică „Gheorghe Dima, Liviu Mocanu - sculptor, Prof. Univ. Dr. Nicolae Sabău - pensionar, fost Șef al Catedrei de Istoria Artei în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității Babeș Bolyai, Prof. Univ. Dr. Ioan Drăgan - cadru didactic asociat al Universității Babeș Bolyai, fost șef al Arhivelor Naționale și al filialei Cluj, David Crescenzi - pianist, dirijor de orchestră și cor, Director Artistic al Operei Naționale Române din Cluj-Napoca, Prof. Univ. Dr. Vasile Muscă -

Șef al Catedrei de Istoria Filosofiei Antice și Medievale din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș Bolyai, Dănuț Goga - Preotul Paroh al Bisericii Sfântul Apostol Toma.

Trofeul și Medalia „Spiritus Mentor” au fost acordate Academicianului Doru Pamfil, Președintele Secției de Științe Agricole și Silvicultură a Academiei Române, Președinte al Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, iar „Emblema de Cluj” s-a acordat Institutului Oncologic „Prof. Dr. Ion Chiricuță” Cluj-Napoca, Serviciului de Ambulanță al Județului Cluj, Serviciului Mobil de Urgență, Reanimare și Descarcerare Cluj-Napoca, Clubului Rotary Cluj-Napoca, la 30 de ani de activitate, Asociației Sports Festival, Turneului de Tenis de Câmp „Transylvania Open”, Echipei de baschet „U-BT Cluj-Napoca, Asociației Transilvania International Guitar Festival, Trupeii „Compact”.

De subliniat că dintre personalitățile premiate au făcut parte și colaboratorii revistei noastre, „Orașul”, Prof. Univ. Dr. Nicolae Sabău, Prof. Univ. Dr. Vasile Muscă și Prof. Univ. Dr. Ioan Drăgan.

Programul Galei a fost completat cu un recital de excepție, susținut de contratenorul Alexandru Costea și cu un concert de chitară clasică al binecunoscutului virtuos Constantin Andrei.

Felicitări deopotrivă organizatorilor și premianților „Galei Laureatilor 2024”!

David CRESCENZI, Daniel METZ, Ioan DRĂGAN, Ion SBÂRCIU, Emil BURZO, Vasile JUCAN, Ionel VITOC, Nicolae SABĂU, Vasile MUSCĂ, Radu MUNTEANU, Negoită LĂPTOIU, Liviu MOCAN, Cornel CĂTOI

Acad. Emil BURZO prezintă pe Vasile JUCAN

Negoiță LĂPTOIU prezintă pe Liviu MOCAN

Acad. Doru PAMFIL - Spiritus Mentor, acad. Ionel Haiduc și Matei MIKO

EMBLEMĂ DE CLUJ, prezintă prof. univ. TEOFIL LUNG

EMBLEMĂ DE CLUJ, prezintă Teodor MATEESCU

Ioan CHIRILĂ

Prof. univ. dr. Mircea Popa – un spirit dedicat culturii și neamului

La împlinirea vârstei de 85 de ani de viață, suntem alături de distinsul universitar și cercetător dr. Mircea Popa, laudând multiplele sale roade în câmpul cercetării istoriei literaturii române, al lingvisticii și în câmpul asumării unor responsabilități

civice închinat neamului românesc, culturii și identității naționale. Spirit efervescent, mereu căutător al fundamentelor axiologice ale culturii, dl. prof. univ. dr. Mircea Popa și-a adunat acest har de pe câmpurile minunate ale BiHORULUI, unde a văzut lumina lumii în 29 ianuarie 1939 și unde a început să adune nectarul cunoașterii la școlile din Bogeiu (Marghita), Ciutelec și Popești; studiile liceale le-a început la Oradea și le-a finalizat la Vadul Crișului în 1956. În același an, obținând media maximă la examenul de admitere, a intrat la Facultatea de Filologie din Cluj, secția Română-Istorie, pe care a absolvit-o în 1960, ca șef de promoție. După absolvirea facultății, asumă responsabilitatea de profesor la Liceul din Săcuieni, pe urmă pe cea de muzeograf la Muzeul Banatului din Timișoara (1961-1962). Se reîntoarce în activitatea didactică și, pentru un an (1962-1963), este profesor la Liceul din Aleșd. În 1963 ocupă, prin concurs, un post de cercetător la Secția de Istorie Literară și Folclor a Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” a Filialei din Cluj a Academiei Române. În anul 1970 finalizează studiile doctorale, obținând titlul de doctor în literatură, cu o teză despre Ilarie Chendi. În 1978, prof. Iosif Pervain, conducătorul său de doctorat, s-a retras de la conducerea Secției de istorie literară, iar prof. M. Popa a fost desemnat succesorul acestuia, conducând Secția până în anul 2007. Activitatea didactică desfășurată de către prof. Mircea Popa a fost foarte bogată. A format numeroase generații de studenți, masteranzi și doctoranzi, introducându-i în domeniul isto-

rii literaturii române sau al istoriei cărții, al tiparului și al presei: între 1991-1992 a predat Istoria culturii din Transilvania, în cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca; între 1992-1995 a predat și la Universitatea din Oradea (Vezi vol. Olga Morar- Maria Vaida, *Mircea Popa la 70 de ani. Biobibliografie*, Ed. Aeternitas, Alba-Iulia, 2009, pp. 12-16, precum și în volumul alcătuit de prof. Mircea Popa cu ocazia aniversării a 80 de ani de viață: *Mircea Popa – 80. Mărturie literară. Activitate științifică. Corespondența primită*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2019).

Evocarea noastră (*Prof. univ. dr. Mircea Popa – un spirit dedicat culturii și neamului*, în „Tabor”, nr. 3, martie, 2024) trece în revistă și alte activități didactice ale profesorului (între care se numără cursuri de Istoria cărții și a tiparului, de Istoria Presei, de Biblioteconomie, de Istoria Literaturii Române la universitățile din Oradea, din Tg. Mureș („D. Cantemir”), din Cluj-Napoca („Avram Iancu”), fiind titularizat, în 1994, pe post de profesor la Istoria Literaturii Române la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia unde a predat între 1994-2007, inclusiv la Școala doctorală participând și la cursurile de masterat la Facultatea de Jurnalism din Cluj-Napoca). După pensio-

Mircea Popa

nare (2009), a funcționat în calitate de profesor emerit în cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, având responsabilitatea de a preda cursuri la nivel doctoral. În toată această perioadă, a continuat și activitatea de cercetare în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din cadrul Filialei Cluj a Academiei Române, conducând, în calitate de responsabil de temă două lucrări ale Secției, *Dicționarul cronologic al romanului românesc* și *Dicționarul romanului tradus în România*, amândouă lucrări premiate, ca apoi, să coordoneze munca sectoarelor academice de la Cluj-Napoca și Tg. Mureș, la marea lucrare *Dicționarul general al literaturii române*, sub conducerea acad. Eugen Simion.

În paralel cu munca de cercetare în câmpul istoriei și criticii literare și cu cea de profesor universitar, o mare parte din activitatea dl. prof. univ. dr. Mircea Popa s-a desfășurat în cadrul Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român („Astra”). S-a așezat în mod firesc sub tutela acestei prestigioase asociații cu caracter cultural, întrucât corespundea idealurilor sale de conservare și promovare a culturii românești. Cu privire la rolul Astrei în istoria și cultura neamului, prof. Mircea Popa arată că „punându-se cu trup și suflet în serviciul culturii naționale, «Astra» a adunat sub flamurile ei tot ceea ce era mai bun și mai notabil din sânul națiunii române, pornind un larg curent de emulație în creația literară, în producția teatrală și muzicală, în etnografi e și folclor, astfel încât prin intermediul ei s-a realizat o fericită osmoză între păturile culte și cele țărănești, deoarece lucrarea ei a pătruns până în cele mai îndepărtate colțuri ale Ardealului, din Banat până în Maramureș și din Făgăraș până în Bihor.” La temelia înființării Astra (în 1861) a stat dorința unor clerici și intelectuali de seamă ai Transilvaniei de a crea un climat favorabil pentru emanciparea pe plan cultural a tuturor românilor. În rândul acestora s-au numărat, printre alții, sfântul ierarh Andrei Șaguna, care va fi ales și primul președinte al asociației, Timotei Cipariu, George Bariț, Vasile Ladislau Pop, Alexandru-Sterca Șuluțiu ș.a. În Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii, se precizează că scopul acesteia „e înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studiu, elaborarea și edarea de opuri prin

premier și stipendii pentru diferitele specialități de științe și arte și alte asemenea”. Ca atare, Asociațiunea „polarizează atenția tuturor cercurilor științifice și culturale din țară, fiind socotită ca expresia cea mai ardentă și cea mai deplină a unității de acțiune și de organizare pe tărâm cultural științific, rezultanta efortului general de a ridica pe această cale cauza unității naționale”. La scurt timp după constituirea Asociației de la Sibiu, s-a organizat și Despărțământul Cluj al „Astrei”, la conducerea căruia s-au perindat Grigore Silași, Basil Podoabă, G. Ilea, Amos Frâncu, Teodor Ciortea, Eugen Pop Păcurariu, Valentin Poruțiu, Sextil Pușcariu, Marin Ștefănescu, Nicolae Bogdan, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan. Sub conducerea lor s-au organizat numeroase activități cu caracter cultural, continuate cu puteri sporite după Marea Unire, când și s-a editat la Cluj revista „Gând românesc” (între anii 1933-1944), avându-l ca redactor pe Ion Chinezu, și „Revue de Transylvanie” sub conducerea lui Silviu Dragomir. Acțiunile culturale ale Despărțământului Cluj al Astrei au fost oprite în timpul regimului comunist, asociația fiind desființată prin Decizia 12054 / 31 decembrie 1948 a Ministerului Artelor și Informațiilor și prin Hotărârea nr. 399 / 14 aprilie 1950 a Consiliului de Miniștri. Activitatea Astrei clujene a fost reluată, în 1996, când a fost ales președinte acad. Dumitru Protase. După retragerea sa din funcția de președinte al Astrei, funcția a fost preluată de prof. Popa, care a continuat munca de împlinire a țelurilor „Astrei”, acelea de dezvoltare a literaturii și culturii naționale, urmărite și susținute cu stăruință de către președintele ei. Mărturie stau publicațiile realizate prin contribuția sa efectivă la redactarea revistei „Astra clujeană” și la și „Astra blăjeană”, precum și în volume dedicate Astrei și personalităților ei. Diversitatea materialelor publicate în „Astra clujeană” a făcut ca această revistă să fie foarte relevantă pentru obiectivele generale ale „Astra”. Prof. M. Popa s-a ocupat de redactarea revistei încă din anul 2000. La început, era prevăzut să apară doar câte un singur număr pe an, însă în anii care au urmat s-a ajuns la patru numere pe an, împreunate câte două. În timp, prin implicarea domniei sale, numerele publicate au devenit din ce în ce mai bogate în conținut, cu studii de calitate, despre oamenii și manifestațiile Astrei și despre subiecte cu caracter istoric și cultu-

ral, din trecut și din prezent. În fiecare număr există o suită de secțiuni care pot fi organizate în diverse niveluri tematice: memoria națională; personalități, evenimente; literatura evenimentelor, fi le de bibliografi e mărturisitoare; opinii și atitudini; cronici și recenzii. În cadrul revistei sunt aduse în atenția cititorului pagini din istoria neamului și a Astrei, fiind onorată memoria unor dascăli și personalități care au contribuit la progresul culturii române, oferindu-se perspective literare și recenzii pe marginea cărților relevante publicate pe teme de cultură și istorie. Relevant este și volumul *Astra și cultura națională* (2024), în care prof. Mircea Popa a reunit o suită de personalități relevante pentru idealurile Astrei din trecut și din prezent, începând de la întemeietorii și președinții Astrei, continuând cu realizări ale „asociațiunii” și zugrăvind, în final, aspecte cu privire la oameni apropiați ai Astrei contemporane. Prima secțiune a cărții, „Întemeietorii și președinții «Astrei»”, se prezintă ca o reverență pentru cei trecuți la viața veșnică, și un mănunchi de medalioane ale personalităților care au depus eforturi considerabile pentru a coagula și păstra unitatea de credință, de limbă și de neam românesc sub tutela Astrei. Sunt evocați mitropolitul Andrei Șaguna, primul președinte al Astrei (1861-1867), Timotei Cipariu, care a fost mai întâi vicepreședinte (1861-1867) și ulterior președinte (1877-1887), după care Vasile Ladislau Pop (1867-1875), George Barițiu (1888-1893), Ioan Micu-Moldovan (1893-1901), Iosif Sterca Șuluțiu (1904-1911), Andrei Bârseanu (1911-1922), Vasile Goldiș (1923-1932), Iuliu Moldovan (1932-1947). În cea de-a doua secțiune a cărții „«Astra» – obiective, realizări, fapte. Oameni din trecut și de azi” sunt prezentate principalele publicații periodice ale Astrei, reviste prestigioase, de înaltă ținută academică, începând cu „Transilvania”, care a fost cel dintâi organ de presă al ei (Mircea Popa, Vasile Lechințan, *Astra – 150 de ani* (2013). Pot fi citate câteva exemple din impresionantul număr de studii și articole publicate de către prof. M. Popa: „*Astra – 150*”, (2011); „*Inaugurarea statuii Lupoaiței la Cluj*”, (2011); „*Blaga în actualitate*”; „*Ion Agârbiceanu și societatea Astra*” (2013); „*Prima traducere în volum a operei blagiene* (2014); „*Transilvania din cuvinte*” (2013); „*Cinstirea înaintașilor*”, (2015); „*Arghezi și Brâncuși*” (2016); „*N. Ivan – un om al inițiativ-*

velor durabile”; „*Unirea cea mare*” (2017); „*Astra și Marea Unire*” (2018); „*Documentele Marii Uniri*” (2020) etc. La acestea se adaugă cele apărute în „*Astra blăjeană*”, texte adunate recent de Claudia Oancea-Raica în vol. *Repere astriste în cultura blăjeană* (2023). Prof. Mircea Popa a dedicat și câteva lucrări activității acestei nobile instituții, cum ar fi: *Uleiul din candelă: Astra și spiritul Blajului* (2009); *Astra și Marea Unire* (2017); *Astra și Universitatea din Cluj în perioada interbelică* (2019); *Vasile Ladislau Pop-cel de al doilea președinte al Astrei* (2019), *Presa Asociațiunii Astra* (2022), *Astra și cultura națională* (2024).

Se cuvine să stăruim puțin asupra ultimei contribuții, menite a constitui o sinteză rolului jucat de Asociațiunea Astra, și în special de Despărțământul Cluj al ei, prin întărirea legăturii cu organizațiile de la sate, prin presă, conferințe, biblioteci, case naționale etc., făcând din adunările Astrei adevărate sărbători ale culturii. Sunt evocate, după aceea, Adunările generale ale Astrei de la Cluj, adunarea din 1867, caracterizată drept „una din adunările cele mai strălucite” și adunarea planificată pentru 1939, despre care a relatat elogios Mircea Eliade, care nu a avut loc din cauza izbucnirii războiului. Este evidențiat, în continuare, rolul pe care l-a avut Universitatea Daciei Superioare pentru națiunea românească din Transilvania. Ultima parte a secțiunii este dedicată unor personalități în relație cu Astra (Mihai Eminescu, Ion Breazu, Ion Agârbiceanu, Emil Racoviță, Iuliu Hațieganu, Ion Mușlea). Cea de-a treia secțiune a cărții, „Oameni și aspecte ale «Astrei» contemporane” cuprinde creionări ale celor care au fost și a celor care sunt apropiați ai Astrei. Prof. Mircea Popa îi evocă pe episcopul Nicolae Ivan, pe protopopul Aurel Munteanu, mitropolitul Bartolomeu Anania, acad. Dumitru Protase, prof. Crișan Mircioiu, acad. Horia Colan, artista Susana Coman Bosica, istoricul Vasile Lechințan, prof. dr. Florea Marin, istoricul Gelu Neamțu, sociologul și eseistul Eugen Cucerzan și prof. Aurel Răduțiu. În lista celor numărați între „contemporanii noștri” se numără acad. Ioan-Aurel Pop, prof. Ioan Bolovan (membru corespondent al Academiei Române), acad. Marius Porumb, prof. Vasile Pușcaș (membru corespondent al Academiei Române), arhitectul Ionel Vitoc, pr. prof. Ioan Chirilă, pr. prof.

Ioan Bizău, prof. dr. Alexandru Rotaru, col. (r). dr. Vasile Ștefan Tutula, criticul literar și poet Maria Vaida, prof. Emil Luca și artistul Teodor Botiș. Privit în ansamblu, volumul *Astra și cultura națională* pune în lumină munca extraordinară a oamenilor din trecut, clerici și laici, cei care au așezat cultura românească pe o traiectorie clară și, totodată, îi responsabilizează pe cei de astăzi să continue această muncă, clădind pe fundamentul început de înaintași. În calitate de președinte al asociației Frăției Ortodoxe Române sau „F.O.R”, prof. M. Popa a căutat atragerea și implicarea intelectualității clujene în viața pastoral-misionară a Arhiepiscopiei și Mitropoliei noastre. În anul 2008, în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca, în Duminica prăznuirii tuturor sfinților, mitropolitul Bartolomeu a anunțat înființarea acestei asociații nonprofit, compusă numai din mireni, având scopul de a susține inițiativele și acțiunile Bisericii Ortodoxe Române, de a intensifica actul propovăduirii creștine, de a contribui la sporirea întraajutorării sociale și religioase. Statutele și proiectul de program al asociației au fost reactualizate de către prof. Mircea Popa, participant activ în Comitetul de inițiativă. În programul „F.O.R” publicat în revista „Renașterea”, domnia sa a arătat că titulatura și modelul asociației a fost asociația cu același nume, care a funcționat la Cluj în perioada interbelică (1933-1939), sub conducerea prof. Sextil Pușcariu, cu binecuvântarea episcopului Nicolae Ivan. Cu privire la motivul înființării asociației și a rolului pe care îl va împlini, prof. Mircea Popa a subliniat că „având în vedere că societatea românească de astăzi trece printr-un acut moment de cumpănă, de criză de identitate și de regăsire de sine, dată fiind moștenirea dureroasă și vidul religios lăsate de către regimul ceaușist, un nou grup de oameni de cultură clujeni, constituiți într-un nou comitet de inițiativă, au luat hotărârea de a reînființa, pe baze noi și cu statute modificate, o nouă societate cultural-ortodoxă care să aibă menirea de a activa în sânul societății civile pentru o nouă resurrecție spirituală la nivel creștin”. Prof. Mircea Popa a cultivat, încă din timpul studiilor doctorale, o cultură a recunoștinței față de personalitățile care au avut o contribuție relevantă la cultura neamului, cultură pe care a împărtășit-o publicului cititor în volume dedicate unor scriitori

ca: *Ilarie Chendi* (1973); *Ioan Molnar Piuariu* (1976); *Octavian Goga între colectivitate și solitudine* (1981); *Eminescu – contextul receptării* (1999); *Timotei Cipariu-ipostazele enciclopedistului* (1994), *Victor Papilian – eseu monografic* (2007); *Prezențe literare. Oameni și cărți, I-III*, (2011-2015); *Lucian Blaga. Perspective transilvane* (2018); *Lucian Blaga, prin cenușa veacului* (2019) ș.a. În relație cu vechea asociație din timpul interbelic, prof. Mircea Popa a precizat în finalul articolului: „faptul că am reluat numele vechii asociații ortodox-creștine din perioada interbelică nu are niciun fel de conotație temporală și nu trimite în niciun caz la vreo formă de activitate ce ar avea legătură cu mișcarea legionară” (*Ce a fost și ce este „Frăția Ortodoxă Română”*, în „Renașterea”. Nr.7-8/2008). Asociația și-a propus ca, sprijinind Biserica, să urmărească recuperarea demnității spirituale a omului contemporan și să promoveze valorile creștine, pentru a contribui la o fortificare a sufletului și la redobândirea componentei vieții morale. Asumând responsabilitatea conducerii „F.O.R”, prof. Mircea Popa a întreținut o colaborare strânsă cu mitropolitul Bartolomeu de la care, în anul 2009, a primit distincția „Crucea transilvană” pentru mireni. Aceeași colaborare strânsă se observă și cu mitropolitul Andrei, prin participarea activă la acțiunile culturale ale Bisericii: membru în colegiul de redacție al publicației „Tabor”, participant cu studii și articole la revistele și volumele redactate de către Mitropolia noastră. Cu privire la activitatea de cercetare, aș remarca faptul că domnia sa a adus la lumina tiparului manuscrise inedite din clasicii literaturii române, fapt care arată munca extraordinară a acestui „arheolog” de text literar. A adus la lumină și a schimbat cronologii în ceea ce privește politica și presa, insistând pe nevoia ca cititorul să fi e „cu mai multă băgare de seamă la tot ce citește, să caute a se învăța singur să judece și să aleagă binele de rău.” De fapt, pe parcursul activității sale, a căutat să reîmprospăteze memoria colectivă, să aducă în atenție personalități și texte ale literaturii române, să valorifice tezaurul literar românesc. Îl sărbătorim pe unul dintre cei mai asidui cercetători, fie al bibliotecilor și arhivelor, fie al istoriei literare românești, un spirit dedicat culturii și credinței străbune!

Ad multos annos!

Mircea POPA

Constantin Cubleşan – neprețuit istoric al Orașului

Revista „Orașul” a adunat în jurul ei de-a lungul anilor câțiva remarcabili oameni de cultură din toate domeniile de manifestare. Astfel, revista l-a avut drept redactor pe unul dintre cei mai valoroși poeți ai literaturii actuale, Marcel Mureșeanu; pe unul din admirabilii comentatori de artă, Negoiță Lăptoiu; pe unul dintre cei mai importanți filosofi din noile generații, pe Vasile Muscă; pe unul dintre cei mai importanți oameni ai muzicii corale, Constantin Rîpă; pe unul dintre cei mai de seamă comentatori ai operei lui Constantin Brâncuși, Constantin Zărnescu; pe unul dintre vajnicii apărători ai limbii române, Viorel Hodiș; pe cel mai subtil și mai înnoitor reprezentant al noilor orientări lirice, Ion Cristofor; pe unul dintre marii reprezentanți ai criticii actuale, Adrian Țion; pe reporterul radio, Theo Mateescu. Alți doi oameni de cultură, fără de care nu poate fi definit Clujul cultural și literar contemporan, Constantin Cubleşan și Horia Bădescu sunt oaspeții (și membri activi) ai asociației noastre, reprezentând în cel mai înalt grad Clujul zilelor noastre. Despre unul dintre ei am să vă vorbesc astăzi, ca despre omul care, la fel ca Arghezi, a străbătut Clujul, cu bastonul, oferind, rând pe rând, la anii senectuții, o vibrantă imagine a orașului nostru, păstrat în culcușul inimii sale, cu o forță inegalabilă a evocării, cu dragostea celui care l-a cunoscut de aproape în multiplele lui ipostaze de oraș-comoară spectacular, de Alma Mater de neuitat. E vorba de Constantin Cubleşan, omul nostalgiilor senine și al evocărilor spumoase, pline de vibrație lirică și contemplație epică. Niciunul dintre noi, veniți la Cluj din alte ținuturi ale țării, n-am strâns atâta lumină în suflet pentru „orașul viselor noastre”, ca acest neobosit condeier de clasă și mare maestru al ceremoniilor citadine.

Nu e la mijloc doar o notă sentimentală, ci și una profesională, de cronicar și memoria-

list al societății, oamenilor și mediilor prin care a trecut, și mai despre fiecare eveniment, personaj sau situație condeierul său se înmoaie în călimara cu suc de muguri primăvăratesci, conferind semnele contemporaneității faptelor și evenimentelor narate. Privirea sa caldă îmbrățișează deopotrivă farmecul și rugina străzilor, impetuoșitatea anotimpurilor calme, suplețea gândurilor și locurilor îndrăgite, îmbrăcându-le în acel parfum de epocă în stare să dăinuie și după apusul nostru.

Cunoscut critic și istoric literar, Constantin Cubleşan este o adevărată memorie vie a orașului nostru, om care păstrează în intimitatea sa culturală o sumă de amintiri și de întâmplări despre Cluj, care s-au pierdut în negura timpurilor. Trăind în mediul scriitoricesc elevat al orașului, cu treceri succesive pe la Studioul de Radio, la „Tribuna”, la „Dacia”, la Teatrul Național, el a avut șansa să cunoască zeci de scriitori, de artiști, de oameni de cultură, cu care a legat prietenii, corespondență sau i-a însoțit în multe din escapadele lor profesionale sau de agrement. Recent, el a nemurit orașul nostru cu evocările lui pline de căldura

Constantin Cubleşan

amintirii, în cartea intitulată *Clujul de altădată* (Ed. Casa Cărții de Știință, 2021), aducând în prim planul amintirilor oameni și locuri din urbea noastră pe când orașul trecea prin transformările anilor 1960-70, când neliniștea tinereții ne scotea mai des din case decât în ziua de azi, și când omul petrecea prin locurile anume destinate, o parte din serile care erau rezervate socializării, întâlnirii cu prietenii și cu muzele favorite. Nu e prima oară când acesta își oprește privirea asupra peisajului cultural și literar al Clujului, oferindu-ne anterior cărți despre poezii și scriitorii „Tribunei”, ai „Stelei”, despre eminescologii clujeni și, în general, despre viața culturală a orașului nostru. De data aceasta, firul amintirii coboară mult în timp până la momentul vieții studentești, când a cunoscut de aproape pe membrii cenaclului literar al Filologiei, cu care a devenit prieten, și pe care-i evocă într-un capitol special. Noi am fost, așa cum o spune în preambul autorul, generația care am așteptat de o viață schimbarea mult dorită, care să ne aducă bunăstarea, așa după cum ne-au promis de-a lungul anilor, toți cei care ne-au condus, și acum, la bilanț, constatăm că nu s-a întâmplat nimic din toate cele cu care am fost amăgiți. Am fost o generație mințită, dar care a crezut mereu în viitor, o generație care a așteptat și mai așteaptă și astăzi schimbarea în bine a României. Cu acest adânc sentiment de reîntoarcere în timp, citim frumoasele rânduri ale autorului despre Clujul de altădată, care nu mai seamănă cu cel de astăzi, Clujul de atunci era mult mai frumos, deși era mai „bătrânicos” și mai ruralist, dar era „al nostru”, al tinereții noastre și tinerețea lui ne mai leagă încă bătrânețea de azi. Pana iscusită a lui Constantin Cubleşan posedă capacitatea de a-l face să renască din nou din paginile cărții sale, așa cum l-am trăit noi, cum l-am simțit noi, și cum și-a arătat el atunci tainele unei generații pornite să cucerească viața. De la atmosfera amfiteatrelor, la fumul de țigară al Arizonei, la frumusețea popasului pe o bancă din parcul cu bărcile de la Chios, în tovărășia unei colege atracțioase, totul a fost trăit și retrăit de forța vibrândă a condeiului său. Nu lipsesc ștrandurile orașului, cafenelele, locurile de reculegere din cimitir sau din biserici, aroma neștersă a parfumului teilor din mai-iunie când mergeam la examene, întâmplările hazlii sau comice, giumbușlucurile tinereții și melosul

versurilor unui poet recent descoperit. Cenaclul schimburilor de idei, sala din curtea Filologiei din care se auzea vocea reverberată a lui Ion Vlad, scrâșnetul vocabulelor insolite de la slava veche, silueta severă cu pletele-n vânt a decanului Pervain, mereu mucalit și pișcător, serile de neuitat de la teatru sau Operă, cu atmosfera tinerească din balcoanele și logiile, de unde am ascultat fermecați jocul strălucit al unor actori, prieteni de generație, pe care i-am îndrăgit, după cum vocile catifelate ale unor cântăreți superbi de Operă ne-au format cultura muzicală, alături de concertele simfonice dirijate de maestrul Ciolan, Bergel sau Mandea, după cum ne-au rămas în auz sunetele superbe ale taragotului lui Mitru Fărcaș de la Casa de Cultură a Studenților, unde seară de seară putem urmări spectacole studentești cuceritoare, așa cum le-a descris și Petre Poantă în cărțile sale dedicate Clujului. Deși cartea lui Cubleşan ne propune ale popasuri, și vizite prin cartierele mărginașe ale unui Cluj pe care nu-l cunoșteam în întregime, silueta unor oameni care au marcat viața de atunci a orașului universitar răsar din paginile cărții spre a ne propune întâlniri miraculoase peste timp, cum sunt cele cu Al. Căprariu, Mircea Braga, Marcel Mureșeanu, Iosif Pervain, Ion Vlad, Ion Pop, Vasile Fanache, Crișan Mircioiu, Negoită Lăptoiu, Mircea Popa, surprinși fiecare cu caracteristica lui esențială. Generația scriitorului, care a fost și mea, a avut șansa să vadă ridicându-se din mijlocul nostru oameni de talent ca D.R. Popescu, Buzura, Igna, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, să-i vedem urcând pe treptele gloriei. Generația mea a prins încă croitorii particulare, pe bătrânul Maniu din vecinătatea casei lui Matei Corvin, care ne repara stilourile și le făcea să zbârnăie pe hârtie la cursurile notate aproape cuvânt cu cuvânt. Generația mea l-a mai prins urcând și coborând din cartierul Andrei Mureșanu pe bătrânul Agârbiceanu, sau să asistăm înfiorați la revenirea în public al lui Blaga, cu care doream să ne întâlnim la fiecare ședință de UTC, când eram întrebați și, în replică, ei ni-l propuneau pe Nagy Istvan, făcut academician spre bătaia de joc a scrisului românesc. De neuitat a rămas conferința blagiană despre Goethe, care a marcat revenirea sa în public și la întâlnirea cu un public care-l iubea și venera.

Generația mea a mai trăit câteva momente deosebite, precum dreptul câști-

gat la 24 ianuarie 1958, de ziua Unirii Principatelor, să putem asculta și juca din nou Hora Unirii, înconjurând mână în mână Piața Unirii, după cum am putut vedea spectacolul cu *Apus de soare* cu marele Calboreanu în rolul principal; a avut șansa de a o vedea jucând pe marea Sturza-Bulandra, pe Birlic sau pe alți actori de palmares. Noi am putut asculta cursurile de istorie ale lui David Prodan, lecțiile măiestrite de istoria artei ale lui Vătășeanu, am putut face galerie la meciurile celebre al Universității, aflată atunci într-o perioadă de glorie, cu jucători adorați de public, ca Mateianu și Ivansuc, ne-am putut entuziasma la piesele și prozele lui Dere Popescu, Cacoveanu sau Cubleşan, socotindu-le ca propriile noastre victorii. Generația mea mai poartă în nări parfumul neegalat al florilor de tei din fața universității, atunci când ne duceam la examene, și purtam pe buze frânturi din Gaudeamus, imnul studentesc, cu care, fiecare generație făcea înconjurul Clujului în noaptea de după banchetul de absolvire. Generația mea i-a cunoscut și prețuit pe Ladea și Vlasiu, pe Jarda, cu nelipsitele lor glume, pe pictorii cu expozițiile lor minunate, care-i urmam în lumea imaginarului. Generația mea a avut privilegiul să asculte glasul de tunet al rectorului Daicoviciu, cel solemn și dăruit de oratorie al fiului său Hadrian, lecțiile ferme-cate ale lui Vătășeanu, care ne făcea cunoscute comorile artistice ale lumii, cuibul de singură-tăți creatoare al lui Marino sau Zaci, ale căror memorii europene ne făceau să visăm și noi la luminile Occidentului. Am stat ceasuri întregi în colț la Librăria Universității, pândind cărțile noi apărute, ne-am lăsat ademeniți de vizita la Hordou condusă de Breazu (am avut onoarea de a-i sta de gardă la catafalc), l-am urmat și pe Ștefan Pascu ca să inaugurăm, pe un frig de crăpau pietrele, monumentul de la Bobâlna, l-am condus la tren la plecarea sa spre Iași, pe Alexandru Husar, am asistat nu o dată la poveștile dureroase împărtășite de Mihadaș, ne-am petrecut măcar o noapte în discuțiile prietenești de la Pelișor, Ursus sau Hubertus, am frecventat cafenelele studentești Arizona, Croco sau Cola, locașurile tainice din grădinile de vară, am petrecut clipe de neuitat la Broscuța Verde, după câte un meci pasionant în parcul Babeș, am păstrat farmecul unor ieșiri în teren de Săptămâna cărții, unde i-am ascultat cântând pe Dumitru Mircea sau Petre Bucșa,

iar în crâșma lui Mongolu, irmoasele lui Tașcu și Sasu, însoțite de balade fără pereche ale lui Horia Bădescu. Mă văd, împreună cu autorul în colț la Librăria Universității admirând pur și simplu peisajul uman studentesc, cu fetele frumoase care au dispărut în colbul provinciei. Multe din locurile pomenite de Constantin Cubleşan nu mai sunt, sau nu mai arată așa, au dispărut înghițite de noile construcții; mulți dintre cei evocați sunt doar umbră și fum, dar readucerea lor în memorie, echivalează cu un gest pios, căruia condeii lui Cubleşan știe să-i imprime nuanța așteptată. Calmul spunerii, nostalgia vremii trecute aruncă peste cuvintele bine ticluite ale lui Constantin Cubleşan unda dulce a unei amintiri aburite de lacrimile strivite între gene. Rămânem încântați și bucuroși că a păstrat atât de bine în amintire aroma vremurilor trecute și îi dorim să rămână mereu tânăr și cu sufletul plin de icoanele minunate ale unui trecut pe care îl purtăm mereu în sufletul nostru.

Constantin Cubleşan nu e doar evocatorul orașului, cu locurile lui pitorești, îndrăgite și frecventate. Ca om al Cetății, el a narat ca nimeni altul fauna scriitoricească clujeană, începând cu redacțiile celor mai importante reviste, „Tribuna” („Tribuna” și tribuniștii), „Steaua” (Poeții „Stelei”), dar și ai Clujului în general (Poeți ai Clujului de azi, Poete ale Clujului de azi), descriind oamenii, scene memorabile, întâmplări neobișnuite din redacție, viața din furnalele de foc ale citadelor de gândire și simțire clujeană. Nu m-aș mira să vină în curând pe piață cu o carte despre prozatorii Clujului (celor mai importanți dintre ei le-a dedicat monografii inspirate), iar prietenilor și oamenilor pe care i-a iubit, Bartolomeu Anania și Marcel Mureșeanu le-a dedicat cărți speciale, și, ca panoplia să fie cu adevărat întreagă, să ne ofere și o carte despre criticii și istoricii literari ai orașului, sau despre artiștii lui. Frecventator pasionat al tuturor mediilor de cultură, om cu memorie prodigioasă, cu o vizibilă capacitate de înmagazinare a spectaculosului cotidian, Constantin Cubleşan a adus în cercul literar al „Orașului” verva necesară disputelor și confruntărilor de idei, spontaneitatea glumelor, în grațioasa lor stare de imponderabilitate contagioasă. Dumnezeu să-i dea sănătate, să-l avem printre noi cât mai mult cu putință!

La Mulți ani!

Octavian CĂPĂȚÎNĂ

Profesorul Vasile Muscă la 80 de ani - Un curs de filosofie

Profesorul Vasile Muscă, asistent al filosofului D.D. Roșca, el însuși de formație clasică, adică temeinică, este pensionat prematur, în baza unei legi care tratează și profesorul de informatică și profesorul de filozofie în același mod. În acest

context profesorul emerit, Vasile Muscă, ține între 2018 și 2020 un excepțional curs de filosofie la *Fundația Culturală Carpatica*, l-a care am participat. Dincolo de claritatea și armonia prezentărilor două lucruri sunt de remarcă. Primul este prezentarea contextului istoric în care apar ideile de a lungul veacurilor și al doilea înrâurirea ulterioară a noilor idei asupra mersului istoriei. Așa cum putusem constata cu propriile simțuri, că nu poți scrie o *etnogeneză românească* dacă nu ești și bun filolog clasic (sanscrită, persană, greacă, latină, slavonă etc), tot așa, în urma cursului de filozofie, mi-am dat seama că nu poți fi istoric de amplitudine, dacă nu cunoști bine apariția și mersul ideilor în istoria Europei. Fiecare dintre noi are imaginea *Etnogenezei românilor* datorată filologului I.I. Rusu sau studiul lui Ioan Chindriș despre *Discursul lui Simeon Bărnuțiu* în catedrala din Blaj di 14 mai 1848, două momente care ilustrează pe deplin concluziile de mai sus.

Nu știu câte alte universități din țară și din Europa adună fericit în aceiași facultate disciplinele de filozofie și de istorie, cum este la UBB. După cum nu știu dacă actualii profesori de facultatea clujeană sunt conștienți și valorifică corespunzător această îmbinare a celor două discipline. Pensionarea abruptă a profesorului Vasile Muscă, dimpotrivă arată mici și meschine interese și nu conștientizarea valorii mersului ideilor în dezvoltarea societății europene (a istoriei). În cadrul cursului de filozofie ținut la *Fundația Carpatica*, profesorul Vasile Muscă a pus și spinoasa problemă –

la ce ne ajută, azi, filozofia? Iar răspunsul explicit și implicit a fost că ne ajută, indiferent de profesie (medic, matematician, inginer, economist etc) să gândim. Să ne mirăm, să ne întrebăm, să analizăm, să punem corect problema, să căutăm soluții și să rezolvăm provocarea, adică să gândim.

Un asemenea curs e păcat să se piardă; cred că *Fundației Culturale Carpatica*, cu sprijinul nostru, îi revine onoarea de a publica în volum acest curs.

În discuțiile și disputele din cadru redacției revistei *Orașul*, profesorul intervine de cele mai multe ori, socratic, cu câte o întrebare simplă, dar eficace: Care-i scopul? Ce se urmărește? Care sunt obligațiile? Ce argumente sunt? Întrebări care urmăresc claritatea, care obligă preopinentele, de multe ori, la reconsiderarea poziției inițiale. Este o onoare pentru oricine să fie în dialog cu herr profesor.

PS. Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de învățământ românesc în universitatea clujeană, poate singurul profesor în viață, care a fost contemporan cu unii din elita academică ce a pus baze strălucite (humboldiene) universității clujene și care putea da seama de acestea, profesorul Vasile Muscă, nu a fost nici măcar invitat la sărbătoare în 2019.

Vasile Muscă

Ioan F. POP:

Profesorul Vasile Muscă – La 80 de ani

Cu o îndelungă și constantă preocupare exercitată în perimetrul filosofiei – cu preponderență în istoria filosofiei –, profesorul universitar Vasile Muscă este adeptul unei viziuni armonizante a valorilor filosofice, reducând la minimum tentația oricărei speculații care nu se sprijină pe *solul* ferm al cercetării și documentării. Viziunea demersului filosofic integrator vine din natura sa apolinică, natură căreia îi lipsește patosul disputelor sterile.

Autorul preferă metoda expunerii clare, folosind un limbaj accesibil, lipsit de orice artificii sau coloraturi de jargon. După cum scriul său poartă amprenta distinctă a celui care nu doar s-a luminat pe sine cu iubirea de înțelepciune, ci a încercat să lumineze numeroase generații de studenți. Profesorul Vasile Muscă este un speculativ cu voie de la rațiune, un gânditor care îmbrățișează cu entuziasm, dar și cu circumspecție, tărîmul atît de diafan al ideilor filosofice. Filosofia greacă antică și cea germană constituie zona sa predilectă de interes, cu un accent pe iluminismul german. Calmul valorilor, prudența epistemologică, crezul în adevărurile *tari*, care pot interfera cu istoria, rămîn reperiile sale călăuzitoare. Ca profesor de filosofie, acesta preferă gîndirea sistematizată, filosofia de tip rațional. Ca gânditor privat (în sensul lui Kierkegaard), el preferă sclipirea ideatică personalizată, curajul de a gîndi pe cont propriu. De fapt, aceasta este dilema oricărui profesor care vrea nu doar să interpreteze filosofia, ci și să-și creeze o concepție proprie despre filosofie. Ca atare, „profesorul de filosofie trebuie să se arate sensibil în fața cerinței de a-și transcende condiția de om al simplei prelegeri universale, citite sau rostite liber, care nu a primit încă invitație la întîlnirea cu Ideea, singura care abia îl poate face filosof cu adevărat”, cu o precizare a sa. Căci, deși filosofia este – hegelian vorbind – chiar istoria filosofiei, farmecul ei cogni-

tiv stă chiar în re-inventarea ei. Sau, după cum cu îndreptățire spune A. Kenny, „orice istorie serioasă a filozofiei trebuie să fie un exercițiu de filozofie în sine și de istorie deopotrivă”.

Autorul se numără printre cazurile rarissime care pot povesti cu limpezime ceea ce au înțeles din filosofie. Cu bonomia sa molipsitoare, de anahoret uitat printre cărți (în imensa sa bibliotecă), profesorul Vasile Muscă se mișcă discret nu doar între filosofia greacă și cea germană, ci și – mai nou – oscilează între Oradea și Cluj, în tendința de a *locui* holderlinian un *topos* ideatic și concret deopotrivă.

Iluminismul ca vîrstă a rațiunii

La întrebarea ce este iluminismul în datele lui esențiale – și pe care o circumscrie cartea profesorului universitar Vasile Muscă, *Vîrsta rațiunii. Ipostaze filosofice ale iluminismului*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2012 –, se pare că I. Kant a dat cel mai scurt și mai convingător răspuns: „esența iluminismului rezidă în curajul de a gîndi cu propriul cap”. Sens în care iluminismul devine nu doar o problemă cognitivă, ci și una de manifestare a voinței. Raționalismul de tip modern – mai ales prin R. Descartes – a deschis și înspre alte zone de prospecțiune dimensionalitățile sale gnoseologice. Iar, prin I. Kant, „cultul rațiunii” va fi dus în cele mai temerare perspective ale sale, atît de factură intelectuală, cît și morală.

Rațiunea de tip iluminist devine instanța supremă căreia îi sînt tributare toate coordonatele inteligibilității lumii, inclusiv cele religioase. Odată cu Revoluția franceză, ea va face un pas sigur (poate prea sigur) în meandrele politicului, unde își va pierde definitiv inocența. Toată această mișcare filosofică, tot acest tumult ideatic al cunoașterii temeiurilor ultime își găsește precursorul în gîndirea lui G.W. Leibniz. Deși acest filosof nu face parte în sens stric cronologic din cercul iluminist. Concepția monadologică a filosofului german va da fundamentul unei interpretări integratoare a înțelegerii lumii, încercînd să depășească dualismul cartezian. Așa după cum s-a spus, de la G.W. Leibniz a învățat epoca luminilor „evanghelia progresului”, entuziasmul și încrederea în posibilitățile nelimitate ale rațiunii umane. Paginile cărții accentuează faptul că iluminismul pune rațiunea față în față cu propria sa istorialitate, o așază într-o evoluție ascendentă a spiritului

uman. Raționalismul secolului al XVIII-lea va înrîuri în toate curente de idei care i-au urmat, marcîndu-le profund evoluția, unele concepte ale sale vizînd atemporalitatea. Vîrsta rațiunii iluministe este vîrsta propriei priviri autoscopice, dar și una a corelării rezultatelor ei cu dimensiunea spațio-temporalității. Ideea entuziastă de progres va pune totuși în dificultate nu doar perspectivele sale metafizice, ci și scopul și sensul istoriei. Avîntul prea mare al rațiunii progresului este pîndit de capcanele utopismului. Rațiunea *luminată* pînă la orbire de propriul ei entuziasm se poate întoarce chiar împotriva fundamentelor sale. Parafrazîndu-l pe B. Pascal, am putea spune că și rațiunea are unele umbre pe care nici ea nu le poate cunoaște. Ea poate atinge paradoxul de a fi din cînd în cînd... *irrațională*. Se poate împotmoli în capcanele propriei cogitațiuni. De aceea, în anumite momente de blocaj, rațiunea trebuie să se lase condusă și de *poezia* ei. Ipostaze (în sens platonician) reliefante sînt surprinse în contextul iluminismului de tip francez - Montesquieu; în cea a problematizării unei noi filosofii a istoriei -, dar și apogeul acestuia atins prin intermediul *Enciclopediei*. Nu este uitat nici iluminismul de factură ardeleană care, în contrast cu cel francez, este inițiat, prin Școala Ardeleană, de preoți greco-catolici, precum nici cel din alte provincii românești, fenomen ce surprinde o încercare de sincronizare cu spiritul vremii.

Profesorul Vasile Muscă are - aspect rar întîlnit - stofă de povestitor de filosofie, simplificînd lucrurile pînă la totala lor comprehensiune. Tenta paideică răzbate dintre rînduri, ideile evoluînd înspre o viziune sintetică. Cartea este un necesar excurs asupra „vîrstei” raționalității iluministe, care arată, în ultimă analiză, că această mișcare de idei nu a fost decît o Renaștere proiectată în viitor. Iluminismul, ca fenomen, rămîne vîrsta matură a oricărei raționalități. Iar concluzia cății nu poate fi decît una, și anume: dincolo de „vîrste”, de timp și de ipostaze filosofice, cei care gîndesc rațional, cu propria minte, rămîn etern niște vajnici „ilumi-niști”...

Marea amiază a gîndirii filosofice

Istoric al filosofiei cu lungi stagii de serviciu, profesorul universitar Vasile Muscă ne propune un răgaz meditativ consacrat, de această dată, insolitei filosofii a lui F. Nietzsche, în car-

VASILE MUSCĂ MAREA AMIAZĂ

IDEEA
EUROPEANĂ

tea cu titlul *Marea amiază, Studii și eseuri despre Nietzsche*, Ed. Ideea Europeană, București, 2014. Într-un demers analitic, dar și cu tentă expositivă, autorul privește empatic și comprehensiv una dintre cele mai strălucite minți care s-au exersat în tărîmul filosofiei. Căci ce poate fi mai provocator decît să te apleci exegetic asupra celei mai fascinante gîndiri care a încercat să înțeleagă ultimativ rostul omului pe pămînt, proiectîndu-l în idealitățile cele mai înalte. După cum a formulat cea mai radicală sentință, pe urmele lui Hegel, împotriva divinității, și anume că „Dumnezeu a murit”.

Gîndirea sa a marcat nu numai o ruptură cu tradiția filosofică, ci și cu sfîrșitul metafizicii occidentale. Studiile și eseurile cuprinse în acest volum vizează toate etapele gîndirii nietzscheene, după cum extrapolează și pun în relație de contiguitate toate conceptele esențiale ale filosofului german. Autorul parcurge cu acribie cele mai importante momente care i-au marcat lui Nietzsche traiectul spiritual, punctele nodale în care acesta a dărîmat vechile concep-

ții culturale și filosofice. Formația sa de filolog clasic îi va deschide creatorului lui *Zarathustra* perspectiva re-gîndirii unor idei în legătură cu trecutul, dar, mai ales, cu adaptabilitatea lor la prezent. El își aliază cultura greacă, în special elenismul, pentru a redimensiona din temelii datele ontologice ale prezentului. Acesta devine un schopenhauerian frenetic, în ideile cărui se regăsește din plin. De fapt, cartea lui A. Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, este cea care îl convertește la filozofie. Chiar conceptul de voință îl va prelua din filosofia acestuia, îmbogățindu-l semantic cu alte orizonturi și sentențe apodictice. „Gîndirea lui Nietzsche procedează trăgînd două mari linii paralele: necesitatea păstrării mitului – tragedia antică – filosofia presocratică, pe de o parte, necesitatea restaurării mitului – drama wagneriană – filosofia schopenhaueriană, pe de altă parte”, după cum precizează autorul cărții. Interogația filosofică nietzscheană va schimba liniile gîndirii moderne prin interpretările radicale făcute pe seama antichității și creștinismului, printr-o viziune istorică opusă celei hegeliene. Orientarea interesului cognitiv spre existențialitatea imediată este de preferat, în viziunea sa, încrederii în viața de apoi. Viața se poate transforma dintr-un *nunc fluens* în *nunc stans* numai prin forțele umane cele mai îndrăznețe și mai capabile, adică prin genii; idei care vor culmina cu supraomul nietzschean. Autorul „voinței de putere” va dărîma mitul serenității și calmului lumii grecești, originînd-o pe acesta nu doar în apolinic, ci și în dionisiac. Tot el este cel care va pune capăt impersonalității filosofiei de sistem, de factură hegeliană, instaurînd dominația eului personal al filosofării, deturnînd raționalul în volitiv. Voința de putere devine coordonata axiologică a gîndirii și înțelegerii lumii. Adevărul trece din absolutul senin al impersonalității în relativismul subiectivizant al eului cogitabund. Fragmentul, incursiunea apoftegmatică va lua locul gîndirii sistematice, aducînd ideile mai aproape de personalitatea celui care le rostește, făcînd din filosofie o artă a vieții. Ruperea omului de orice contingență factuală va duce la o viziune antiistorială a lui Nietzsche, supraomul său refuzînd orice tip de istorialitate.

Ca profet *à rebours*, el pune diagnosticul final al creștinismului, după cum încearcă să rupă filosofia de teologie. „Unul dintre moti-

vele pentru care Nietzsche respinge creștinismul este și acela că acesta a înfipt ideea păcatului ca un ghimpe dureros în chiar miezul conștiinței omenești”, este de părere autorul. Sentința radicală a morții divinității este formulată în contextul unei acute crize spirituale în care filosoful „științei voioase” credea că poate deveni diagnosticianul și tămăduitorul ei. În legătură cu șocanta sa alegație, „Dumnezeu a murit”, profesorul Vasile Muscă face o afirmație netă: „A-ți imagina moartea lui Dumnezeu în corporalitatea sa – admițînd că Dumnezeu este și corp – întocmai ca în cazul oricărui alt om, a oricărui alt existent născut este, spus direct, radical, o stupidenie”. Afirmația „Dumnezeu a murit” este afirmația unui creștin revoltat. Mai grav era dacă spunea că el nu există sau că nu s-a născut. Căci, dacă Dumnezeu a murit, înseamnă, în mod logic, că a existat. Contrar acestei incitante și controversate spuse nietzscheene, Dumnezeu nu a murit. El s-a născut înainte de a fi și a înviat după ce a murit. Mai mulți filosofi, printre care și M. Heidegger, cad de acord în legătură cu faptul că Dumnezeul care a murit, în concepția lui Nietzsche, nu este Dumnezeul creștin. El reprezintă mai mult o entitate supra-sensibilă care este lipsită de orice vitalitate, și care decurge din lipsa de vitalitate spirituală a omului însuși. „«Voința de putere», «nihilismul», «eterna reîntoarcere a aceluiași», «supraomul», «dreptatea» sunt – după cum susține M. Heidegger - cele cinci cuvinte fundamentale ale metafizicii lui Nietzsche”. Apropierea filosofiei sale de rostirea poetică și de sentința cu caracter profetic constituie o altă coordonată majoră a acestui gînditor insolit. Dincolo sau dincoace de adevărul ideilor nietzscheene rămîne spectacolul unic al unei gîndiri care a refuzat orice îngrădire dogmatică sau limite gnoseologice, una care și-a aliat chiar și boala în elanul ei speculativ.

Profesorul Vasile Muscă nu este doar atras în mod vădit de filosoful „eternei reîntoarceri”, ci se lasă și *contaminat* de stilul aforistic al acestuia, dacă luăm în calcul însemnările și meditațiile nietzscheene de la sfîrșitul cărții. De altfel, cartea este o incursiune hermeneutică în captivanta filosofie a lui Nietzsche, un demers bazat nu doar pe interpretări personale, pe o privire sintetică a subiectului, ci și unul ancorat într-o bibliografie redevabilă.

Adrian ȚION

Un scriitor sub fascinația mitului – Constantin Zărnescu – 75

De la romanele tinereții până la ultimele apariții editoriale, prozatorul și dramaturgul Constantin Zărnescu și-a impus un regim de lucru respectat cu obstinție, ale cărui roade nu încetează să se arate. La 75 de ani, palmarele său editorial este impresionant: peste 30 de titluri (proză, teatru, eseuri, comentarii critice și reeditări). Dacă romanul de debut *Clodi primus* (1974) mergea pe ideea interacțiunii cu realitatea filtrată prin sensibilitatea unui tânăr student cu handicap, în *Meda, mireasa lumii* (1979) investiga realității din mediul studentesc clujean e acaparată de fascinația culturii antice cu care vine în contact prin studiu, interferată cu aluzive motive de folclor autohton. Atracția mitului antic și a formelor lui de manifestare în diferite direcții (prozastice, teatrale, eseistice) l-au marcat și l-au îndreptat spre studierea și aprofundarea unor arhetipuri fundamentale ale culturii și istoriei europene. Reper al acestor căutări devine modelul tragediei antice scriind piesa *Regina Iocasta* încadrată structural în canoanele clasice ale tragediei grecești. Tot sub cupola miraculoasă a revelării mitului, de această dată numit Brâncuși, stau primele preocupări pentru tipărirea aforismelor marelui sculptor, culese, adunate și comentate în cartea de mare succes, apărută în 1980, *Textele și aforismele lui Constantin Brâncuși*. Succesivele studii despre „Demiurgul de la Hobîța” s-au întregit în voluminosul volum *Civilizația vizuală Brâncuși* din 2021, amplu studiu enciclopedic scris întru gloria lui Bâncuși.

Mutatis mutandis, dar tot sub fascinația mitului, scrie Constantin Zărnescu amplul studiu monografic *Patimile lui Dracula*, un fel de reparație adusă mitului internațional Dracula, lansat de romanul lui Bram Stoker și multiplicat până la caricatură în producțiile cine-

matografice de serie horror. Extrem de bine documentat, cu pasiune și aplicație, Constantin Zărnescu provoacă, în volumul din 2024 *Patimile lui Dracula*, o adevărată lectură-dezbateră pe tema domniei lui Vlad Țepeș, cel care a îngrozit Europa prin pedepsele aplicate dușmanilor. Interesul pentru personalitatea vulcanică a domnitorului e veche și s-a manifestat intermitent de-a lungul vieții autorului, legând documentarist și fantezist percepția despre personajul istoric devenit legendă.

Înainte să ia cunoștință de magia conținută în mitul lui Dracula, adolescentul Constantin Zărnescu a cules legende de la ciobanii vâlțeni, cu apetența înnăscută pentru cultul miraculosului. Așa se explică pasiunea scriitorului de mai târziu pentru studiul istoriei lui Vlad Țepeș. Așa se explică stăruința de a împleti în scrierile sale filonul eposului popular cu biografia domnitorului muntean Vlad Țepeș Drăculea în extinsul mit internațional, căruia i-a adus aplicat întemeiate corecții. În piesele sale de teatru și în eseurile sale istorice bine documentate și inspirat comentate, figura fabuloasă a domnitorului muntean se ridică viguros într-o

Constantin Zărnescu

nouă lumină, grație marelui său talent de a fanta în proximitatea mitului. Talentul de prozator al lui Constantin Zărnescu e prezent în toate fibrele cărții unde documentul, legenda primesc viață prin puterea imaginativă a povestășului de a se implica sentimental, spiritual-empativ în descrierea evenimentelor. Personaje din piesa de teatru scrisă despre Dracula participă la învierea discursului și la proiecția în absolut a întregii istorii relatate. Legenda cu fata-fecioară-prințesă Elisa e sublimată în fictiv comentariu prozastic ce dă amploare fantastică poveștii. Fata hărăzită de destin „călătorului rătăcitor”, „cavalerului medieval” Vlad, logodnica sa, e considerată trădătoare și Vlad o ucide. După moarte, ea i se arată lui Vlad

spre a-l călăuzi și preveni de capcane și dezastre. Peste legendă cade „un fum drăcesc”. Elisa „fuese fidelă, virgină și iubitoare (scrie autorul). Se întâmplase o fatalitate! Elisa nu îl înșelase și nu îl trădase. Îl iubise!” Este de-a dreptul seducătoare această împletire a faptului real cu legenda și ficțiunea producătoare de simboluri în eternitatea istoriei.

Noua ediție a *Patimilor lui Dracula*, desigur, îmbunătățită și adăugită, magistral complinită la dimensiunea unei enciclopedii funcționale, la îndemâna oricui, încununează opera eseistică a scriitorului polivalent Constantin Zărnescu la frumoasa vârstă de 75 de ani.

Felicitări și la mulți ani!

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

Adrian POP

Gheorghe Mușat nonagenar

Este frumos obicei a onora pe acei care, înaintând în vârstă și străbătând deceniile în șir precum nave de cursă lungă, pot privi cu mulțumire în urmă, pe luciul apelor timpului, o luminoasă dâră înspumată ce stăruie sfidând efemeritatea.

Muzicianul Gheorghe Mușat a adunat, la mijlocul lunii mai, nouă decenii de viață plină, decenii de-a lungul cărora a ilustrat exemplar arta de a se reinventa, punându-și mereu înainte ambițioase țeluri, spre care s-a îndreptat cu tenacitatea celui ce pune preț înalt pe munca neobosită, la capătul căreia se află satisfacția idealului împlinit. Realizările muzicianului s-a clădit de bună-seamă mai înainte de toate pe talent, pe darul său artistic ce a curs pe făgașul muzicii – făgaș pe care i-au ieșit în cale un șir de întâlniri providențiale cu personalități de înaltă valoare ce i-au influențat benefic drumul vieții, și față de care a nutrit mereu cea mai sinceră admirație sinceră și caldă recunoștință.

A pornit din Țara de Sus a Moldovei, fiind născut în 1934 în comuna Baia, localitate al cărei nume poartă ilustre rezonanțe istorice încă din vremuri medievale, atunci când temporar a fost capitală a Moldovei, dar și loc de bătălie între oștirea lui Ștefan cel Mare și cea a lui Matei Corvin. Asemenea locuri încărcate de istorie poartă cu siguranță o vibrație anume. Înclinațiile artistice nu au lipsit din familia viitorului muzician, tatăl său fiind un iscusit și recunoscut artizan al lemnului cioplit. Atras de muzică, tânărul Gheorghe a prins a cânta la trompetă – un instrument îndrăgit în satele Moldovei – ajungând să urmeze studii muzicale liceale la Iași. A fost o simplă întâmplare că la un concert dirijat de Antonin Ciolan s-a ivit necesitatea pentru un trompetist suplimentar în orchestră, și că acest trompetist suplimentar a fost tocmai elevul Mușat; întâmplarea s-a dovedit providențială, căci marele dirijor l-a remarcat și l-a sfătuit să continue studiul trompetei la Cluj. Și astfel a trecut munții în Transilvania, unde avea să rămână definitiv. Nu mult mai târziu, în 1955, când Ciolan a devenit dirijorul proaspăt înființatei Filarmonicii clujene, acesta l-a chemat să facă parte din prima garnitură de instrumentiști ai orchestrei, încă student fiind, și astfel îi revine

onoarea să se numere printre membrii fondatori ai remarcabilului ansamblu clujean. După doar doi ani, Mușat a fost desemnat șeful partidei de trompetă, poziție pe care a menținut-o până la pensionarea sa.

A doua întâlnire providențială a fost cea cu Erich Bergel, discipolul lui Antonin Ciolan și unul din cei mai valoroși dirijori ai generației sale, cel căruia, abia ajuns tânăr și promițător dirijor al Filarmonicii clujene, i-a fost retezată înflorirea profesională prin internarea într-unul din lagărele de muncă forțată ale regimului represiv comunist. Reîntors cu sănătatea zdruncinată, lui Bergel i-a fost interzis să mai apară în postură de dirijor, în schimb i s-a permis să cânte în orchestră. A ajuns astfel în cadrul partidei de trompetă condusă de Gheorghe Mușat, fiind întâmpinat cu afecțiune și grijă, chiar protejat – căci Bergel nu era desigur un trompetist profesionist... S-a legat în acei ani o prietenie profundă și durabilă între cei doi, întreținută din ambele părți și după ce Erich Bergel, revenit între timp la pupitrul dirijoral, a emigrat și a avut o remarcabilă carieră internațională.

Gheorghe Mușat

(foto: Transilvania Reporter)

Providențiale au fost și întâlnirile cu compozitorul Cornel Țăranu, fondatorul ansamblului de muzică contemporană Ars Nova, unde Mușat s-a aflat din nou printre membrii fondatori, și unde cuprinderea sa profesională s-a lărgit considerabil prin abordarea celor mai noi și inovative aspecte ale scriiturii muzicale contemporane; cea cu trompetistul de talie mondială Adolf Scherbaum, cu care a colaborat la Bayreuth, orașul faimosului Festival Wagner ca și al unui important Festivalului Internațional al Tineretului, urmându-i acestuia la conducerea cursurilor internaționale de trompetă din celebrul centru muzical german; cea cu sculptorul Ion Irimescu, patriarh al artei românești și autor al unui splendid bust înfățișându-l pe Antonin Ciolan, reprodus la inițiativa lui Erich Bergel și prin strădania tenace a lui Gheorghe Mușat în monumentul turnat în bronz ce poate fi admirat în Parcul Central al orașului.

Ajuns la vârsta pensionării, Gheorghe Mușat s-a aflat în fața unui nou început: el nu s-a mulțumit a fi doar pentru sine un martor al

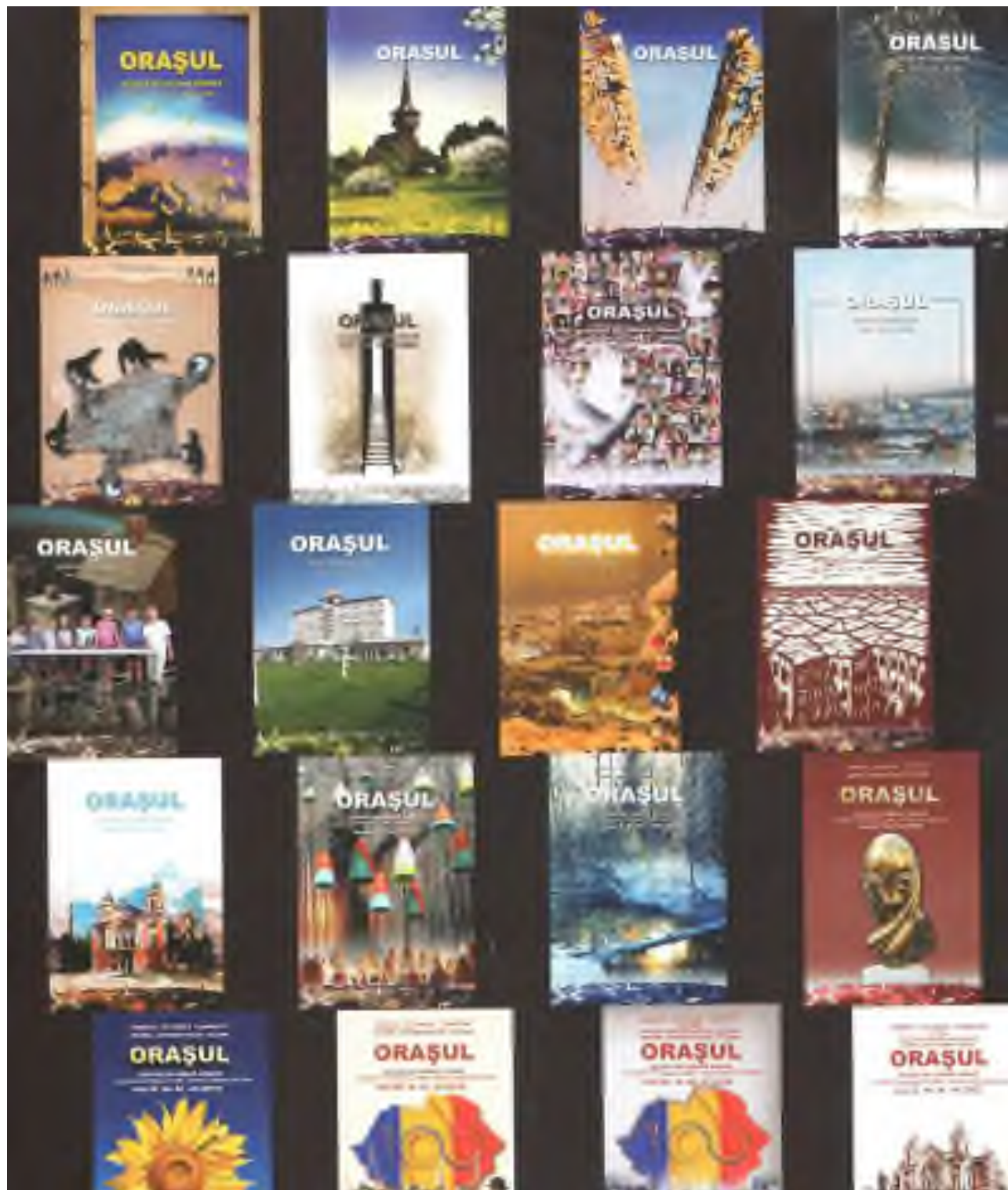
istoriei trăite, ci a voit să împărtășească această istorie, mai ales portretizând și aducând la lumină detalii despre viața și personalitatea acelor oameni lângă care s-a simțit onorat să se afle. Și astfel a început să scrie, progresând și limpezindu-se cu fiecare pagină așternută, revenind în ediții noi, întregite și rotunjite ale cărților ce-i aveau ca subiect pe Erich Bergel, Antonin Ciolan, lumea colorată a muzicienilor clujeni sau experiențele sale de la Bayreuth. Cărțile lui îmbină amintirea cu documentul citat, în dorința de a păstra momente și chipuri, crâmpeiele din care se degajă și iriază figurile personalităților pe care a avut bucuria de a le avea aproape și a le prețui necondiționat. Cărțile sale s-au bucurat mereu de o bună primire, fiind distinse și cu premii, încurajându-l să rămână neobosit: chiar în acest an a lansat un ou volum, de această dată cuprinzând între aceleași coperte pe cei doi frați Bergel – Erich, dirijorul nestăvilit și Hans, scriitorul, poetul și gânditorul ajuns la înțelepciune. Și cine știe ce ne mai rezervă viitorul din partea lui Gheorghe Mușat!

„Orașul”
**Gheorghe Șchiopu –
91 de ani!**

Domnul inginer Gheorghe Șchiopu, din Bacău, este unul dintre cei mai interesați cititori ai revistei de cultură urbană, ORAȘUL, de la apariția acesteia până azi.

La 20 martie, în acest an, domnul Gheorghe Șchiopu împlinește 91 de ani. Cu ocazia împlinirii onorabilei vârste îi dorim La Mulți Ani, cu sănătate și putere de lectură!

În semn de recunoștință Fundația Culturală Carpatica îi oferă Diploma Aniversară pentru atașamentul pe care l-a oferit realizatorilor revistei ORAȘUL.

Emil A. LUCA

50 de ani de la apariția revistei „Napoca Universitară”

Povestea poate începe în Clujul anilor '50 ai veacului trecut. Un Cluj care, la fel ca întreaga Românie, trăia „în miezul unui ev aprins”, în fapt un deceniu negru, un deceniu obsedant, al abuzurilor și al răfuieiilor politice de tot felul! Abuzuri, răfuieii și epurări! Era vremea în care din universitățile clujene erau alungați mulți dintre cei mai valoroși dascăli, care, firește, nu se mai potriveau cu „vremurile noi”!

A fost și cazul lui Lucian Blaga, strălucitul profesor, academician, diplomat, filozof, eseist, poet, dramaturg, traducător și jurnalist, care s-a retras în ultimii săi ani de viață, ca bibliotecar și cercetător al Institutului Academiei, într-un ungher al Bibliotecii Centrale Universitare, „bârlogul”, cum avea să-i spună poetul.

O perioadă neagră pentru omul - Om Blaga, dar fertilă și strălucită pentru omul de cultură Blaga, pentru că acolo și atunci, poetul, filozoful și dramaturgul avea să creeze o parte însemnată a operei sale!

Și pentru că pașii l-au purtat mai mereu pe străzile din apropierea „bârlogului” său, se prea poate ca Blaga să fi sădit o „mirabilă sămânță”, doar la câțiva pași de Bibliotecă, unde, chiar înainte de „marea lui trecere”, avea să răsară un alt lăcaș important de cultură al Clujului!...

Casa de Cultură a Studenților din Cluj își deschidea porțile la 22 august 1960, când tânărul ei director, Laurențiu Hodorog, primea, de la marea vremii, cheile a peste o sută de încăperi.

Ei bine, rând pe rând, Casa cea nouă avea să devină „acasă” pentru tot mai mulți dintre studenții Clujului, fie reuniți în felurite formații și trupe, fie participanți la spectacole ori la alte manifestări desfășurate în generoasele sale încăperi!

„Omul sfințește locul!” La Casa de Cultură Clujeană doi au fost purtătorii de steag, deschizătorii de drum, Dumitru Fărcaș și Laurențiu

Hodorog! Cu ei și cu „Mărțișorul” lor s-au scris primele pagini ale istoriei Casei Clujene. „Mărțișorul”, apoi celelalte ansambluri ale universităților clujene, „Mugurelul”, „Românașul”, „Bărbuncul”... Au urmat corul „Intermezzo”, sub bagheta magică a lui Gelu Furdui, trupele de teatru, de muzică ușoară ori jazz, de dans modern, brigăzile artistice și câte și mai câte!...

Încetul cu încetul, Casa avea să devină gazdă bună și pentru presa studentescă, pentru Studioul Studentesc de Radio și pentru revista „Napoca Universitară”.

Napoca Universitară... Se poate spune că primul pas în presa studentescă a fost posibil în urma ușorului dezgheț politic din 1968. Așa a apărut la Cluj-Napoca, în decembrie 1968, revista trilingvă (română, maghiară și germană) de cultură a studenților din Universitatea Babeș-Bolyai, „Echinox”. O revistă care-i avea la acea vreme în frunte pe Marian Papahagi și Eugen Uricariu...

Dar Clujul putea și mai mult! Iar revista „Napoca Universitară” a apărut în martie 1974, ca replică la „Echinox” și cu un sprijin important al liderului studenților clujeni de la acea vreme, Andrei Marga...

„Napoca Universitară” pornea la drum cu o echipă din care făceau parte Tudor Cățineanu (redactor șef), Dan Baciș și Soo Istvan (redactori șefi adjuncți), Augustin Cupșa și Eugen Georgescu (secretari de redacție), Mircea Pele, Cristina Bohaciu, Ioan Gavra, Adriana Iuhăș, Iustin Lupu, Antoniu Malczanek, Adrian Moroianu, Dan Ioan Munteu, Vasile Păcuraru, Monica Ropan,

Wilhelm Schmits, Dan Ioan Vâcla, Mihai Zaharia (redactori), Ioan Cuciurcă (prezentare grafică), Alexandru Țintișan (tehnoredactor) și Varga Attila (fotoreporter).

Au trecut apoi prin redacția „Napoca Universitară” Octavian Știreanu, Vasile Pușcaș, Andrei Marga, Ovidiu Mureșan, Mircea Bălan, Mircea Bele, Emil Brătescu, Ioan Buduca, Dan Drăguliu, Olivia Florea, Paul Hărăguș, Molnar Ladislau, Ioan N. Pop, Andrei Rusu, Annemarie Schuller, Alexandru Țion, Ioan Groșan, Ioan Șimonca, Constantin Hârlav, Dan Nicolau, Nora Triff, Mircea Gomescu, Gheorghe S. Suciu, Mircea M. Bălan, Eugen Crihan, Olivia Florea, Dan Ioan Muntiu, Lucian Perța, Andrei Rusu, Nora Triff, Werner Sander, Borbely Erno, Tiberiu Ban, Horia Pop, George Țâra, Tania Șerban, Alexandru Sorin Man, Victor Eugen Breaz, Viorel Igna, Alexandru Sorin Man, Tiberiu Alexa, Dan Chisăliță, Ioan Iacob, Ion Mureșan, Marta Petreu Muntean, Rodica Silvia Stănea, Ilie Urlea, Marcel Lupșe, Alex. Diaconescu, Loredana Piloff, Radu Săplăcan, Tiberiu Alexa, Georgel Gal, Marta Petreu Munteanu, Emil Dragoș Scrieci, Lucia Strungariu, Katalin Szocs, Maria Teodor, Adriana Veriș, Dan Crecan, Cornel Crăciun, Loredana Pilof, Petru Munteanu, Liliana Balței, Mircea Bulzan, Sorin Cociș, Romulus Ghișa, Gheorghe Olteanu, Alexandru Hegeduș...

Ca organ al Consiliului Asociațiilor Studenților Comuniști din Centrul Universitar Cluj-Napoca, revista își propunea să devină, așa cum reiese din editorialul primului număr, „un for de dezbateri și atitudine, un cadru de manifestare a libertății și responsabilității studenților noștri, un amfiteatru pentru colocviul generațiilor”.

Firește, „Napoca Universitară” nu avea cum să concureze cu „Echinoul”, chiar dacă în multe dintre paginile ei cultura era la ea acasă! Și chiar dacă era o revistă multiculturală, cu pagini și în limbile maghiară și germană!

„Napoca Universitară” era, mai degrabă, o „altfel” de școală de presă, prin care se perindau, an de an, „ucenici” de la mai toate universitățile și institutele clujene. O școală cu un fel de „calificare la locul de muncă”, în care, bobocilor din anii mici, le creșteau treptat penele, astfel că, la absolvire, cei mai mulți părăseau și „cuibul”, și presa, și Clujul! Peste o sută și cincizeci de „napociști” din 1974 și până în 1989, între care multe nume grele, nume cu rezonanță, nume de poveste!...

In redacția „Napoca Universitară”: Emil A. Luca, Dorin Serghie, Felix Costescu, Emil Crețu

Am intrat în redacția „Napoca Universitară” în anul 1980. Echipa pe care am găsit-o îi cuprindea pe Constantin Hârlav, Dorin Serghie, Florian Ardelean, Dan Antonoaie Zepa, Constantin Hiriza, Ioan Lumperdean, Breda Ferenc, Ilie Urlea, Dana Iliescu, Eugen Bunea, Geo Constantinescu, Florin Chima, Ion Hotico, Marius Lazăr, Mihai Pascaru, Toth L. Șandor, echipă împrăștiată cu Radu Clichici, Emil Crețu, Edmond Hârlav, Mircea Radu Mureșan, Viorel Cacoveanu, Cornel Diță, mai apoi cu Ovidiu Coriolan Pecican, Anton Florin Boța, Elena Maria Șorban, Demostene Șofron, Ioan Viorel Bădică, Mariana Popescu, Otilia Andron, Felix Marin Costescu, Radu Buda, Lucian Mătiș, Călin Nemeș, Adrian Stăvariș...

Au urmat Voicu Răureanu, Sorin Goia, Victor Martin, Dorel Moțiu, Papp Dora, Simona Secherneș, Vasile Verdeș, Viorel Mureșan, Ovidiu Nușfelean, Gabriel Cojocar, Dana Glăjaru, Dorel Moțiu, Adrian Chircă, Monica Tripon...

Desigur, și „epoca” noastră a avut lumina și umbrele ei! Multe umbre, dar și ce multe lumini, ce multe și plăcute amintiri! Iar una dintre experiențele memorabile a fost, neîndoind, activitatea din subredacția revistei centrale, „Viața Studențească”, revistă săptămânală care apărea în capitală, și care la Cluj-Napoca își avea sediul „în sânul” redacției „Napoca Universitară”. Din ea făceau parte, de obicei, doi sau trei dintre redactorii „napociști”. Bucurie și satisfacție pentru că „Viața Studențească” era o revistă cu o mai largă răspândire și vizibilitate!

Mai mult, contactul cu oamenii din redacția bucureșteană, multe nume grele din presa

Redactori „foiști”: Anton Florin Boța (AFB), Emil A. Luca, Radu Clichici, Mihai Vînturache, Alexandru Lele

vremii, unele de referință și astăzi, reprezenta un privilegiu pentru studentul ziarist de provincie! Și asta cu atât mai mult cu cât, printre redactori ori printre colaboratorii „Vieții”, am regăsit destui „clujeni”, echinoxști ori napociști, de prima linie: Ana Blandiana, Ion Cristoiu, Octavian Știrianu, Cornel Nistorescu, Ioan Buduca, ori grupul „Ars Amatoria” – Radu G. Țeposu, Ioan Groșan, George Țăra...

Firește, momentul de vârf al colaborării cu echipa „Viața Studențească” l-a reprezentat participarea, în echipa lărgită a revistei, la editarea cotidianului Jocurilor Mondiale Universitare de la București, „Universiada ‘81”! Ce echipă, ce valoare, ce experiență, ce bucurie!...

...Cum bucurie ne aducea și fiecare număr „Napoca Universitară” ieșit de sub tipar! În calitate de „cap limpede”, printre redactorii de la cotidienele clujene, printre zețarii și linotipiștii pe care-i zoream să grăbească șpalturnile pentru corectură, ne simțeam și noi veritabili ziariști! Ne bucuram de momentul în care, la BT-ul (BT = bun de tipar) semnat de noi, se apăsa pe butonul rotativei!...

Dar, revista ca revista, așa cum spuneam, cu bune și cu mai puțin bune! Neîndoielnic, succesul mare al echipei „Napoca Universitară” l-au reprezentat, de departe, suplimentele, „Foile”, cum ne plăcea să le spunem, care aveau un regim aparte. Astfel de suplimente se concepeau și apăreau fie la începutul anului universitar (Ghidul Bobocului), fie la evenimente speciale, de obicei la festivalurile studențești, locale ori naționale, care se desfășurau la Casa de Cultură a Studenților.

Ei bine, la astfel de ocazii, „cenzura”, care, firește, funcționa încă din plin, era mai puțin vigilentă! „Foile” se lucrau de obicei seara, după consumarea unui eveniment, se tipăreau în cursul nopții, iar în ziua următoare erau așteptate, realmente, ca pâinea caldă!

Satisfacția noastră era cu atât mai mare cu cât reușeam, „din neatenție”, să promovăm mai multe „șopârle”! „Șopârlele” erau, de obicei, unele desene, caricaturi ori parodii, care doar în astfel de ocazii puteau să treacă de cenzură!

Să spunem că dintre foiștii activi au făcut adesea parte și doi „napociști” care aveau să devină primii eroi ai Revoluției clujene, artistul plastic Lucian Matiș, căzut sub gloanțe în acel sângeros decembrie ‘89, și prietenul său și al nostru, Călin Nemeș, rănit grav, și decedat la rându-lui, la puțină vreme.

Avea să se stingă și revista! Din ultima echipă „Napoca Universitară” făceau parte Dan Pantea, Liviu Man, Dan Baci, Simona Secherneș, Cristian Contraș, Lucian Fulea, Sabin Roșca, Ciprian Moga, Ioan Lumperdean, Cristian Ursu, Alin Fumurescu, Adrian Coman, Tudor Cristea, Tiberiu Nistor, Ilie Papuc, Horea Muntenuş, Simona Gealepu, Mihaela Moişan, Daniel Necşa, Kelemen Hunor, Kiss Botond...

...Cum se va stinge și revoluționarul proiect „NU”, de după decembrie 1989, al câtorva dintre redactorii napociști...

Dar spiritul „Napoca Universitară” este încă viu, încă trăiește, și la Cluj-Napoca, la București ori în altă parte, iată, și la 50 de ani de la apariția primului număr al revistei!...

Emil A. LUCA:

Nicolae Maniu, unul dintre marii artiști plastici ai Europei, la 80 de ani

Între oamenii de seamă ai Clujului, Nicolae Maniu ocupă un loc aparte! Asemenea multora dintre personalitățile artei și culturii românești, Nicolae Maniu a căutat și a găsit recunoașterea și consacrarea în artă, departe de țară, în marile capitale europene. Abia după 1990 avea să fie cunoscut și recunoscut și în România, la reîntoarcerea acasă, la Cluj-Napoca...

S-a născut la Turda, în județul Cluj, la 11 aprilie 1944, dar a crescut și s-a format la Cluj, fiind atras de mic de lumea artelor, de „artele frumoase”. Așa se face că a urmat cursurile Liceului de Artă (absolvent 1963), apoi pe cele ale Institutului de Artă „Ion Andreescu”, secția sculptură, din Cluj-Napoca (absolvent 1969).

Alternând o vreme între sculptură și pictură, Maniu este atras, încă de timpuriu, înțelul cu înțelul, de muzele picturii.

„Talentul” cu care a fost înzestrat îl inspiră în însușirea unei viziuni artistice originale, care-l va însoți mereu, și care-și va pune amprenta pe întreaga sa operă viitoare.

Participă, începând din 1971, la expoziții colective din țară, dar și de peste hotare, orga-

nizate de către Ministerul Culturii de la acea vreme, lucrările lui ajungând până la Moscova, Berlin, Sofia, Kosice – Cehoslovacia (unde este distins cu Diploma de onoare a juriului la Trienala internațională, 1976), Madrid, Linz – Austria, ori în America, la Philadelphia și Boston.

Începe să guste din cupa succesului, să-și ia zborul spre înălțimi, într-o altă lume, cu cerul senin, mai deschis spre proiectele sale îndrăznețe, proiecte mai greu de deslușit aici, în țară, în acei ani de „împliniri mărețe”. Zbor care începe sub cerul Germaniei Libere, la Koln, în anul 1983. De-acum îi este deschisă calea europeană, fiind prezent în expoziții personale și de grup în Germania, Elveția, Austria, Olanda, Franța...

Din 1986 participă regulat la Saloanele tradiționale din Paris. Este prezent în galerii la Târguri Internaționale de Artă din Basel, Geneva, Roma, Barcelona, Bruxelles, Hamburg, New York, Miami...

Despre acei ani de afirmare a lui Maniu în arta occidentală, Ionel Jianu avea să consemneze, în „Les artistes roumains en occident” – ed. American Romanian Academy of Arts and Sciences – 1986: „Există în desenul său o forță, o siguranță, o măiestrie admirabile. Dar acestor calități tehnice li se adaugă o strălucire și o claritate a culorilor ocru, gri și bleu ce au uneori transparențe de acuarelă. Nevoii de perfecțiune a limbajului artistic îi corespunde

PROMETEU - ulei pe pânză - 100x90 - 1991 - colecție particulară

Nicolae Maniu

o viziune umanistă, bazată pe o vastă cultură, în care realul și imaginarul se împletesc într-o unitate perfectă și armonioasă. (...). Nicolae Maniu pune întrebări despre sensul existenței noastre, ne invită să medităm, dar în tablourile sale de o sobră și impresionantă măiestrie nu există o angoasă existențială. Prin amplexarea și intensitatea viziunii sale picturale, prin precizia aproape magică a tehnicii sale, prin puritatea și luminozitatea culorilor, Nicolae Maniu se afirmă ca una dintre personalitățile cele mai originale ale artei contemporane”.

La rândul lor, Philippe Clerc și Michel Palisse, completeau, în „Cognac International Magazine”, nr.3, 1990, portretul de artist al lui Maniu: „Să-l prezinți pe Nicolae Maniu, înseamnă în primul rând să vorbești despre magia Istoriei care face din acest om originar din Carpați un latin cu o sensibilitate atât de mediteraneană, încât se identifică el însuși, ca italian (sau mai precis, dac și roman) și francez în același timp, într-o manieră «din ce în ce mai iremediabilă», cum îi place să spună. (...). Astăzi, Nicolae Maniu expune în întreaga lume și numeroase muzee internaționale își dispută cu colecțiile particulare capodoperele acestui artist care se relevă unul dintre cei mai mari ai timpului său”.

După 1990 își reia legăturile cu Țara, cu prietenii de acasă, de la Cluj-Napoca.

În 1993 se stabilește la Paris, în capitala europeană a artelor, orașul care a revărsat lumină peste numele și operele multora dintre românii neînțeleși și prea puțin deslușiți în țara „Micului Paris”.

Aici, Nicolae Maniu cunoaște adevărata glorie, fiind propulsat în cele mai exigente topuri europene de profil.

Este expus în permanență de „Opera Gallery” în Paris, Londra, Veneția, Monte Carlo, Geneva, New York, Miami, Singapore, Hong Kong, Seul, Dubai, tablourile sale intrând în muzee și în numeroase colecții private de prestigiu din multe țări ale lumii.

Este invitat de onoare la Saloanele de Artă Plastică Internațională organizate de diferite Primării din Franța, reprezentând România.

Primește numeroase premii și distincții, printre care: Premiul I și Medalia de Aur decernat de Federația Națională a Culturii Franceze, Marele Premiu la Bienala Euro-

IMPOTRIVA CURENTULUI ulei pe pânză - 100x80 - 1991 - colecție particulară

peană „Artă și Comerț” de sub înaltul patronaj al Ministerului Culturii din Franța, Medalia de Aur „Merit și Devotament Francez”, Ordinul „Meritul Cultural” cu grad de ofițer, decernat de Președinția României, distincția „Senior al Cetății”, acordată de Primăria Municipiului Cluj-Napoca, Titlul „Ambasador Onorific al Culturii Române în Germania” etc.

L-am cunoscut pe Nicolae Maniu prin intermediul altui mare artist clujean, Ovidiu Avram. „Fugit” la rândul lui din țară, în 1988, Ovidiu avea să fie bine primit și găzduit de prietenul lui în Germania, apoi, împreună, intrând, la Paris, în lumea bună a artiștilor plastici occidentali.

Ce carieră, ce multe împliniri, ce multe și mari succese a adunat Nicolae Maniu!

Dar oricât de mare artist este Maniu, ajuns, iată, la 80 de ani de viață, pe-atât de mare este Omul Maniu, rămas același clujean simplu și modest, gata să-ți împărtășească, la o cană de vin, secvențe din impresionanta și atât de minunată sa aventură europeană!

La Mulți Ani, Maestre Nicolae Maniu!

Teodor ARDELEAN
**Diarium Academicum
 Septentrionis¹**

- extras -

7 decembrie

1865. Din Sarasău Baziliu Jurca îi scrie în limba maghiară o scrisoare de 4 file lui **Victor Mihalyi de Apșa**, prezentându-i disensiunile dintre românii maramureșeni ieșite la iveală cu ocazia ultimelor alegeri parlamentare (Arhiva Victor

Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

1866. În manuscrisul lucrării *Analecta historia comitatum Maramorus concernenti*, realizată de profesorul de drept privat maghiar Gustav Wenzel, devenit în acest an și Rector al Universității din Pesta, pot fi descoperite și documente maramureșene, unele publicate în rezumat în 1857, ceea ce demonstrează atât interesul pentru astfel de „argumente istorice”, cât și o pasiune comună cu cea a studentului **Ioan Mihalyi de Apșa**, aflat în ultimul an de studiu universitar.

1866. În mai multe numere consecutive (11, 12, 13, 14, 16, 17) din „Familia” lui **Iosif Vulcan**, Georgiu Marchiș, protopop al Careiului și redactor al revistei „Armonia” din Viena, publică nuvela istorică *Orfanii*, în care acțiunea se petrece într-un sat sătmărean, în preajma evenimentelor anului revoluționar 1848. Născut la 16 aprilie 1836 în satul Tămaia (azi, comuna Fărcașa, Maramureș), face școala la Baia Mare, apoi Oradea și teologia la „Sfânta Barbara” Viena. Profesor la Beiuș, protopop la Carei. A mai colaborat cu revistele „Gazeta Transilvaniei”, „Muza României”, „Amicul școalei”, „Amvonul”, „Sionul românesc” ș.a. A trecut la cele veșnice în Carei la 28 aprilie 1884. La moartea sa, revista „Familia” îl elogia ca pe „unul dintre cei mai inteligenți preoți ai diecezei orădene”. Bun poet, unele din

1 Lucrarea, în curs de finalizare, urmărește relația dintre Maramureș, ca ținut românesc primordial în timp și spațiu și Academia Română, instituție ce conferă pecetea magnificenței în știință și cultură. În forma actuală diseminăm informațiile cu scopul de a provoca revizuirea și adăugiri posibile.

creațiile sale (6) fiind confundate cu scrieri lirice ale lui **Mihai Eminescu!**

15 martie 1866. În „Familia” lui **Iosif Vulcan** apare o „producție literară” intitulată *Doina*, de Simion Botizan din Maramureș. În notița redacției care însoțește textul poeziei se arată: „Junele autor al acestei poezioare acum întâia oară pășește înaintea publicului, îl recomandăm atenției cititorilor noștri”. (Apud Ioan Boroica – *Două destine literare retezate: Simion Botizan și memorialistul Artemiu Anderco*, în Acta Musei Maramorosiensis, V, 2006, p. 269).

1 aprilie 1866. La propunerea lui **C.A. Rosetti**, Locotenenta Domnească, prin Decretul nr. 582, a aprobat formarea la București a unei Societăți Literare, cu „misiune specială” de a stabili ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Numărul membrilor Societății era fixat la 21, împărțiți în așa fel încât să cuprindă toate provinciile locuite de români, înăuntrul României sau în afara hotarelor, după cum urmează: 4 din Muntenia, 3 din Moldova, 3 din Transilvania, 3 din Basarabia, 2 din Banat, 2 din Bucovina, 2 din Maramureș și 2 reprezentanți ai aromânilor din sudul Dunării.

2 aprilie 1866. Scrisoare redactată de **V.A. Urechia, Al. Papiu Ilarian, Al. Treboniu Laurian** și semnată de circa 100 de persoane din toate provinciile locuite de români, trimisă de la București lui **Iosif Hodoș**, deputat român în Dieta de la Pesta, care, împreună cu Ilie Măcealaru, **Vincentiu Babeș** și alții, au protestat împotriva încorporării forțate a Transilvaniei la Ungaria: „Prea onorabilului nostru domn și apărător, toți românii adevărați sunt deplin convinși că Transilvania liberă și independentă e unica scăpare a naționalității române în Dacia superioară. Lupta dar ce susțineți în această cauză mare și sântă, e o luptă de onoare și de viață pentru întreaga națiune română” (**E. Hodoș**, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 92-93).

17 aprilie 1866. În „Familia” din Pesta („Foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni”) nr. 10, articolul de fond este constituit din medalionul dedicat lui **Iosif Hodoșiu**. Superbe sintagme care merită antologate: „cu mintea înaltă conferescu la edificiul de chiamare domesticiască a luminei eterne”, „negrele tempestări ale trecutului ne-au ținutu în amortire spirituală, răpindu-mi puterile materiale”, „a da tribut de recunoștință la acei rari luceferi”. Iar

concepția editorialistului este simplă și sinceră că redacția n-ar fi putut face mai mare plăcere cititorilor, decât să împărtășească portretul acestui bărbat, a cărui purtare în Dieta din Pesta „a aflat plăcerea și aprobarea tuturor românilor”.

22 aprilie 1866. Printr-un alt decret, Locotenența Domnească desemnează membrii Societății Literare din afara hotarelor. Pentru Maramureș sunt nominalizați **Iosif Hodoș** și **Alexandru Roman**.

22 aprilie/3 mai 1866. Prin Înaltul Decret nr. 698, Locotenența Domnească numea primii 14 membri ai Societății Literare Române: din Maramureș – **Iosif Hodoș** și **Alexandru Roman**; din Transilvania – **Timotei Cipariu**, **Gavril Munteanu** și **Gheorghe Barițiu**; din Banat – **Andrei Mocioni** și **Vincentiu Babeș**; din Bucovina – **Alexandru Hurmuzaki** și **Ambrosiu Dimitrovici**; din Basarabia – **Alexandru Hâsdeu** (Hasdeu), **Constantin Stamati** și **Ioan Străjescu**; din Macedonia – **Ioan Caragiani** și **Dimitrie Cozacovici**. Au urmat apoi alte decrete în 1866 și apoi în 1867 și / sau numire de membri pentru Bucovina, Moldova, Muntenia.

28 aprilie 1866. Alexandru Papiu Ilarian (care, în fapt, forma împreună cu vărul său **Iosif Hodoș** și cu „bătrânul student” Bărnuțiu o „trinitate prietenească” extrem de solidă!) îi scrie lui I. Hodoș o epistolă clarificatoare în legătură cu faptul că a fost numit prin Decretul Locotenenței Domnești din 22 aprilie 1866 Membru fondator al Academiei Române reprezentând Maramureșul: „Cum ai putut tu numai crede că nu voi purta eu grijă ca tu să fii denumit?”. De altfel și în presă s-au făcut propuneri pentru membrii Societății, iar Iosif Hodoș era printre ei, amintindu-se că posedă și un bogat material documentar pentru un dicționar românesc (Vezi: „Concordia, VI, nr. 34, 28 aprilie 1866, p. 154).

3 mai 1866. C.A. Rosetti trimite scrisori celor desemnați să intre în Societatea Literară Română, comunicându-le numirea și cerându-le acceptul. Li se promite și decontarea cheltuielilor de drum.

6 iulie 1866. Din Pesta, **Alexandru Roman** îi trimite lui **George Barițiu** o scrisoare în care îl informează că „decretele” s-au primit încă de la „începutul lui mai”. E vorba de actele prin care **Alexandru Roman**, **Iosif Hodoș**, **Vicențiu Babeș** și **Andrei Mocioni** erau numiți membri ai Societății Literare Române, viitoa-

rea Societate Academică, viitoarea Academie Română. În epistola trimisă, Al. Roman detaliază și alte aspecte legate de „aprobări”, „cheltuielile de transport”, persecuțiile Guvernului maghiar, neînțelegerile între vârfurile intelectuale românești ș.a.

17 iulie 1866. Ioan Mihalyi de Apșa îi scrie din Sarasău fratelui **Victor Mihalyi de Apșa**, anunțându-l că a terminat Facultatea de drept și a obținut diploma de avocat. Relații despre cunoștințe și rude. Îi solicită cărți de drept canonic (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

22 iulie 1866. În urma izbucnirii epidemiei de holeră, la cererea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din București, se amână convocarea Societății Literare Române, fără ca prima sesiune să poată avea loc.

1 august 1866. Victor Mihalyi de Apșa primește invitație la ședința de constituire a unei asociații a inteligenței din Maramureș.

16-17 august 1866. Cea de-a șasea Adunare generală ASTRA a avut loc la Alba Iulia, în urma propunerilor insistente ale lui Axente Sever, exprimate la Brașov (1862) și Abrud (1865). Lucrările au fost conduse de mitropolitul **Andrei Șaguna**. Au susținut disertații interesante: **Timotei Cipariu** (*Despre ortografie și principiul etimologic*) și **Iosif Hodoș** (*Despre istoria literaturii italiene*).

Septembrie-octombrie 1866. În revista „Familia”, numerele 29-32, între 11/23 septembrie-2/14 octombrie este publicat discursul lui **Iosif Hodoș**, numit, din partea Maramureșului, ca membru în „Societatea Literară”, viitoarea Academie Română, a cărui primă sesiune a fost amânată pentru anul 1867.

6 octombrie 1866. Din Roma, („Tusculanae”), **Victor Mihalyi de Apșa** îi trimite lui **August Treboniu Laurian** o scrisoare amicală în care îi relatează despre programul de învățământ al Colegiului grecesc „Sf. Atanasie”, cursuri, profesori, studenți, polemici pe teme dogmatice, înființarea gărzii militare papale (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

24 noiembrie 1866. Din Lăpușul Unguresc, **Demetriu Varna** îi scrie lui **Victor Mihalyi de Apșa**, solicitându-i sprijinul pentru obținerea parohiei vacante de la Năpradea.

13 decembrie 1866. De la Roma, **Victor Mihalyi de Apșa** primește o scrisoare în limba italiană conținând aprecieri la adresa atașamentului său față de biserica greco-catolică și de Imperiul Austriac (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

1867. S-a alcătuit Secția Istorică a Societății Academice Române, pentru a respecta prevederile din Statute și anume de a culege documente din domeniu, a face prospecțiuni arheologice și a premia operele istorice demne de a fi popularizate între români. La început au fost doar trei membri: **G. Barițiu** (președinte), **Iosif Hodoș** (vicepreședinte) și **Nicolae Ionescu** (secretar), dar cu timpul numărul a crescut cu **Al. Papiu Ilarian**, **V.A. Urechia** și **Al. Odobescu**, iar în această Secție au fost prezentate cele mai multe comunicări.

1867. **Victor Mihalyi de Apșa** publică lucrarea *Desertatiune despre cearta bisericască pentru botez dintre Ștefan și Sfântul Ciprian din Cartagina* (Informație din mediul academic bisericesc unit de la Blaj).

9 martie 1867. Devenind Membru fondator al Societății Literare Române, din partea Maramureșului, **Iosif Hodoș** își continuă cu și mai mult elan activitatea de luptător pentru drepturile românilor în Dieta de la Pesta (din partea cercului electoral Zarand). În ședința Camerei din această zi memorabilă Iosif Hodoș pledează împotriva proiectului guvernului referitor la presă, considerându-l un atentat la libertatea presei. „Numai cu ajutorul presei libere (s.n.) poate omul să-și exprime sentimentele inimii și ideile minții sale. Fără presă liberă cultura e o cultură forțată, cugetul liber e o scânteie dumnezeiască născută moartă, cugetarea liberă e numai o tortură”. (Teodor Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, vol. IV, 1906, p. 153-154).

7 ianuarie 1867. Din Budapesta, Simion Botezanu îi scrie lui **Victor Mihalyi de Apșa** despre condițiile grele în care și-a făcut studiile și îi solicită sprijin spre a le putea termina (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

5 aprilie 1867. Intelectualii Teodor Sabo și Ștefan Bilțiu din Baia Mare adresează o amplă scrisoare lui **George Barițiu** în care, îngrijorați în fața acțiunilor de maghiarizare și de restrân-

gere a drepturilor politice ale românilor din nord-vestul Transilvaniei, cereau lui Barițiu să intervină în România spre a primi un ajutor material pentru deschiderea unui gimnaziu românesc la Baia Mare. (Biblioteca Academiei, Fond corespondență, manuscris 1005, fila 272).

8 iulie 1867. A trecut dincolo, în zările veșniciei Simion Popp de Băsești (1826-1867). Într-o postare din finalul anului 2023, dr. Viorel Câmpean de la Biblioteca Județeană Satu Mare menționează: „La repausarea acestuia în 8 iulie 1867, în vârstă de doar 41 de ani, *Familia* lui **Iosif Vulcan** a relatat înmormântarea sa, specificând că a rostit un discurs Gavril Lazăr de Purcăreți, precum și Ioniță Scipione Bădescu, în numele iubiților elevi”.

31 iulie 1867. La București se pregătesc festivitățile prilejuite de inaugurarea Societății Literare Române. Membrii ardeleni ai Societății au fost primiți la Băneasa de o mulțime de români entuziaști să vadă „pentru întâia oară în sânul său întreaga limbă românească”. Discursul de bun venit a fost rostit de Ioan Fălcoianu, iar răspunsul „l-a dat mai întâi maramureșeanul **Iosif Hodoș**”. Acesta și-a exprimat bucuria de a fi acolo „unde cuvântul este liber”. „E frumoasă libertatea voastră. Nu v-o invidiem însă, o dorim și pentru noi. O dorim și lucrăm și o sperăm”. Altfel spus, în concepția intelectualului de peste munți, noi românii avem „unitatea limbei... de la Tisa până la Marea Neagră”, doar că trebuiau rezolvate „forma ei, unitatea gramaticii și dicționarului”. A luat apoi cuvântul **Alexandru Roman**, care a mulțumit, atât personal, cât și în numele lui **Timotei Cipariu**. La Banchetul din seara aceleiași zile au vorbit din nou Iosif Hodoș și Alexandru Roman, acesta din urmă încheind apoteotic: „Fie ca din unitatea limbii literare, pe calea cea pacinică a științelor să rezulte unitatea noastră națională”.

27 august 1867. Pe Diploma emisă la această dată de Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și semnată de Iacob Bologa se menționează că **Ioan Mihalyi de Apșa** a devenit membru al ASTREI.

1 august 1867. Au loc la București festivitățile de inaugurare a Societății Literare Române așa cum fuseseră schițate de **V.A. Urechia** și se hotărăște ca nume de botez „Societatea Academică Română”. Manifestarea la care a participat o mare mulțime de entuziaști, a beneficiat și de

prezența unor miniștri, deși era momentul unei crize ministeriale, cabinetul Crețulescu fiind înlocuit cu un mare cabinet prezidat de Ștefan Golescu. Au cuvântat: Ș. Golescu, V.A. Urechia și **T. Cipariu**, care a accentuat că misiunea Societății este „înaltă” și scopul „sacru”. „Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămâne să continuăm și să terminăm...”. Vedeta de decor a sălii a fost Harta tuturor provinciilor locuite de români, cu portretele lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare.

6 august 1867. Cronicile vremii consemnează desfășurarea Primei ședințe a Societății Academice Române, în prezența ministrului Dimitrie Brătianu. În volumul *Istoria Academiei Române (1866-2006)*, Editura Academiei Române, 2006, acad. **Dan Berindei**, apreciază: „Ardelenii, reprezentând în general curentul etimologic, au participat masiv. **Iosif Hodoș, Roman, Cipariu, Munteanu, Barițiu** sunt totdeauna prezenți la lucrările sesiunii (cu excepția lui Roman, un timp bolnav)...” (p. 72). Și apoi, la pagina 73, după ce subliniază rolul „dominant” al lui Cipariu, acad. Dan Berindei menționează: „Dintre ceilalți ardeleni, se remarcă Barițiu și figura de tribun a lui Iosif Hodoș”.

12 august 1867. Din activitatea Societății Academice Române remarcăm atitudinea lui **Iosif Hodoș**, care a propus să se trimită o adresă de felicitare Adunării generale a ASTREI ce se ținea la Cluj (a șaptea de la întemeierea Asociațiunii la Sibiu). De altfel, așa cum se poate observa și din presa vremii („Românul”, „Albina”, „Concordia”, „Gazeta Transilvaniei”...) opinia publică avea mari așteptări de la Societatea Academică în chestiunea unității românilor.

24 august 1867. La Societatea Academică Română au fost votate „Statutele”, care au fost înaintate ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice. A fost lucrarea principală a primei sesiuni, alături de inițiativa episcopului **Dionisie Romano** de a întemeia o Bibliotecă a Academiei. A primit aprobare și sigiliul Societății, în care a fost reprezentată zeița Minerva.

11 septembrie 1867. Societatea Academică Română (cu 22 de membri din care 15 activau în Secțiunea filologică-literară), desemnează comisia pentru stabilirea ortografiei române, cu litere latine, formată din **Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, George Barițiu, Iosif Hodoș și Alexandru Roman**.

13 septembrie 1867. La București s-a ținut un banchet comemorativ spre a cinsti Bătălia din Dealul Spirii din 1848. Au participat și câțiva dintre membrii Societății Academice Române, remarcându-se prin cuvântările lor **Iosif Hodoș și Alexandru Roman**, care au vorbit explicit și limpede despre „unitatea limbii” ce va putea aduce și „unitatea fizică”, dar și cu referire la „dorul” ce mistuie pe cei din Transilvania, privind peste Carpați.

18 septembrie 1867. Membriilor ardeleni ai Societății Academice Române străini de oraș, în drumul lor spre casă (**T. Cipariu, I. Hodoș, Al. Roman**) li s-a oferit un banchet la Brașov. Oraș în care „Gazeta Transilvaniei” remarcase, atât caracterul uneori superficial al ședințelor de la București, fără rezultate semnificative, cât și valoarea în sine a aglutinării unor forțe intelectuale pentru un scop nobil. În definitiv ceea ce s-a petrecut la București constituie prima manifestare publică a deplinei unități naționale culturale a românilor.

3 octombrie 1867. Din Oradea Mare, **Victor Mihalyi de Apșa** îi trimite o scrisoare în limba italiană lui **August Treboniu Laurian** în care îi relatează despre tânărul teolog Ion Popa din Băița și despre testamentul mitropolitului Șuluțiu.

23 octombrie 1867. Se aprobă „Statutele Societății de lectură a românilor maramureșeni”, înființată pentru „câștigarea și lățirea diferitelor cunoștințe de literatură națională, arte și economie”. Societatea își propune să deschidă la Sighet o sală de lectură cu jurnale, să înființeze o bibliotecă în care să predomină cărțile în limba română, să țină adunări generale în care să se producă disertațiuni literare și economice. Printre militanți: Mihail Pavel, Iosif Man, Ioan Bușiția, **Ioan Mihalyi de Apșa**, Vasile Mihalca, Simion Botizan ș.a.

26 noiembrie 1867. O nouă scrisoare de la **Victor Mihalyi de Apșa** din Oradea Mare către **August Treboniu Laurian**. Îi comunică instrucțiunile episcopului Ioan Vancea de Buteasa privind celebrarea liturgiilor pentru studentul român Ludovic Leményi, mort la Roma în primul an de studii și îl informează că a fost numit vice notar consistorial și vice secretar la Tribunalul matrimonial.

22 decembrie 1867. Se constituie, la Sighet, Societatea de Lectură a Românilor, numită mai târziu „Dragoșiana”.

31 decembrie 1867. **Alexandru Roman** îi scrie din nou, din Pesta, lui **George Barițiu** despre „Federațiunea”, „Concordia”, „Albina”, „clica Babeș-Mocioni”, intrigi și mașinațiuni, întâlnirea cu **Ion C. Brătianu** (ministru de finanțe), „fratele Hodoș”, Andrassy, necesitatea unui jurnal nou, sprijinirea morală etc.

3 ianuarie 1868. Apare, la Pesta, primul număr din „Federațiunea”, ziar politic, literar, comercial și economic, sub redacția lui **Alexandru Roman**. Intenția, despre care Roman îi vorbește lui **Ioan Micu Moldovan**, a cărui colaborare o solicită, este de a da „jurnalistică române din Austria un zbor mai mare, voi să deștept gustul la cetire al românilor și voi să avem un jurnal cu limba curat românească, ferită de maghiarisme și germanisme, nu numai în înțelesul gramatical, ci și politic”.

22 ianuarie 1868. Se emite Decizia consistorială prin care **Victor Mihalyi de Apșa** este numit asesor la scaunul consistorial al Episcopiei greco-catolice de Gherla.

18 aprilie 1868. Profesorii Ioan Bușția și Ioan Pop de la Preparandia din Sighet se adresează intelectualilor maramureșeni ca să sprijine pe **Alexandru Roman**, redactorul șef al ziarului „Federațiunea” (Budapesta), care era „judecat la arest de un an”.

23 aprilie 1868. Din Pesta, **Alexandru Roman** îi expediază lui **George Barițiu** o scrisoare prin care îl „încunoștințează” că a primit „acțiunea” în procesul de presă al „Federațiunei”. Totodată, așa cum se obișnuia între mai marii „cauzei”, îl informează pe Magistrul său cu unele aspecte ce îi vizează pe companiunii acestei cauze. **Vincentiu Babeș** și „Albina” („unde te poștește ca să-i fii colaboratoriu, căci nu are nici un bărbat de renume”), Rațiu, „care ostenește ca să înduplece pre deputații ardeleni a face odată ceva în cestiunea unirii, dar cântă „surzilor”, Șaguna (cu „afaceri bisericesti”) ș.a.

16 iunie 1868. O dată istorică pentru români și mai ales pentru Maramureș. Este ziua în care se intersectează destinele celor doi Membri fondatori ai Societății Academice Române din partea Maramureșului: **Alexandru Roman** și **Iosif Hodoș**. În ședința Dietei de la Pesta Iosif Hodoș deputat de Zarand, se opune învinuirii deputatului **Alexandru Roman**, pentru cele trei articole în ziarul „Federațiunea” (nr. 25, 28 și 30). Prezentând articol după articol, el demontează învinu-

rea cu argumente temeinice. (Teodor Păcățian, op. cit. p. 371).

9 iulie 1868. „Stimatisime d-le și bade!” își începe adresarea **Alexandru Roman**, din Pesta, către **George Barițiu**. Multe amănunte despre „Federațiunea” („dracul cel negru de care nici somnul lor nu e cu odihnă”, „mare spin în ochii lor”, „a dracului de urâtă”), Andrassy, procesul de presă, Déak, Șaguna (care „au fost calvin până la al 18 an al vieții sale, când merse la Carloveț a se face călugăr și sârb”), Vancea de Buteasa etc. Iar rugămintea „să mă încunoștințezi despre toate câte trebe să le știi”, este firească, deoarece „Este mod a influința și prin jurnalistică, pre căi laterale, printre șine”. Și-i mai scrie Al. Roman și de pericolul de a fi condamnat „pre timp mai îndelungat, apoi să mă scoată din profesiune” (n.n. – adică de la catedra de limba română de la Universitatea din Pesta pentru a cărei existență Alexandru Roman s-a luptat constant).

13-14 august 1868. În cadrul Adunării Generale ASTRA de la Gherla, Mihail Pavel, vicarul Maramureșului, a cerut completarea statutelor cu un paragraf în care să se stipuleze extinderea activității Asociațiunii asupra comitatelor Maramureș, Satu Mare și Ugocea. Au fost aleși ca membri onorari **B.P. Hasdeu** și **V.A. Urechia**.

15 septembrie 1868. În ședința Societății Academice Române, **Iosif Hodoș** ține un discurs interesant în care abordează o temă de factură literară: „Despre literatură și belle-arte”, cu argumente pertinente, demne de a fi recitate și în zilele noastre, limbă elevată, viziune sintetică, nuanțe încărcate de spirit diacronic. Abordează și chestiunea unui „teatru în limba română”.

21 septembrie 1868. Cu ocazia serbărilor Societății de arme, la București, în prezența unui public numeros, **Iosif Hodoș**, recent numit ca membru fondator din partea Maramureșului în Societatea Literară Română, luă cuvântul și rosti un discurs emoționant și simbolic. În „Federațiunea”, în care este apoi publicat, citim: „Când limba se cultivă, ea tinde la unitate, precum una este poporul ce o vorbește, când cultivăm arta de a da la țintă, tindem a da la una singură; când ne îmbrăcăm țara cu strade ferate, tindem la unitatea comunicațiunii, și așa mai departe. Știți însă cum exprimă poporul asemenea tendințe de unitate? El o zice foarte natural, foarte pur și simplu: «noi românii tot una suntem». Și când o zice poporul aceasta, atunci ori ași putea crede, numai una nu o voi crede nicio-

dată: nu cred că va piere vreodată dintre români conștiința unității naționale”.

18 octombrie 1868. La întâlnirea membrilor Societății „Petru Maior” a studenților de la Universitatea din Pesta, **Alexandru Roman** le vorbește despre nevoia „întăririi caracterelor” și trebuința de a urma „calea culturii”. De menționat că în această perioadă în Dietă aveau loc dezbaterile faimoaselor proiecte de lege pentru naționalități, iar Al. Roman era membru al acestei Camere. Printre participanți a fost și **Ioan Slavici**.

21 octombrie 1868. Este numit mitropolit la Blaj episcopul de Gherla Ioan Vancea, născut la 18 mai 1820 în satul Vășad din Bihor, supranumit nobiliar „de Buteasa”, deoarece familia sa se trăgea din acest sat al Țării Chioarului. Originile istorice sunt însă în Oncești (Văncești), Maramureș. În anul următor, însoțit de secretarul mitropolitan dr. **Victor Mihalyi de Apșa**, pleacă la Roma, unde, printre alte activități, săvârșește prima liturghie greco-catolică în limba română, în Catedrala Sf. Petru. În cadrul Conciliului Ecumenic Vatican I, Ioan Vancea de Buteasa a apărut autonomia, ritul și limba liturgică română.

1 Decembrie 1868. În fruntea „Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș” este ales ca secretar **Ioan Mihalyi de Apșa**, cel ce de fapt semnase anterior în calitate de notar, actul ei constitutiv.

2 decembrie 1868. În procesul verbal al ședinței comitetului „Asociațiunii”, redactat și scris de dr. **Ioan Mihalyi de Apșa**, se menționa: „Comitetul Asociațiunii, fiind convins că societatea de lectură, de se va organiza în înțelesul statutelor sale, va putea aduce rezultate frumoase și folositoare în privința lățirii literaturii și culturii române naționale”.

15/27 decembrie 1868. Autograf de la **Titu Maiorescu** (1840-1917), critic literar, estetician și om politic, pe pagina de gardă a volumului lui M.J.G.D. Armengaud *Les galeries publiques de l'Europe*, Imprimerie générale de Ch. Lahure, Paris, 1866: „O piatră pentru clădirea etajului al cincilea. / Iassi, 15/27 Dec. 1868 / T. M.”. Pe aceeași pagină este textul nesemnat: „O cărămidă de acum un veac / venită din mâna lui Titu Maiorescu / ca să se ridice cu noroc așezarea / pe Teleajăn și cea din capul / și inima Țării. Clăditorului din / partea ostenitorilor dela Otopeni / 1969 Luna Darurilor”. Lucrarea se găsește

la Secția Multiculturală a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”.

1869. După apariția în 1866 a volumului *Poezii populare ale românilor* (425 p.) de **Vasile Alecsandri**, istoria folcloristicii românești înregistrează noi dimensiuni, atât în culegerea materialelor, cât și în publicarea acestora. Astfel, în vara anului 1869 Societatea Literară „Orientul” stabilește un plan de culegere a folclorului în toate teritoriile românești. Ioniță Scipione Bădescu (n. 15 mai 1847 în Răstolțul Mare, Sălaj), care făcea parte din Comisia pentru Ardeal, desfășoară prima acțiune de culegere a folclorului maramureșean. De menționat că I.S. Bădescu a fost redactor la „Trompeta Carpaților” și la „Timpul” împreună cu **Mihai Eminescu**, **Ion Luca Caragiale** și **Ioan Slavici**. Ulterior a publicat o parte din materialul colectat în „Convorbiri literare”, făcând o selecție exigentă.

1869. În *Precuvântare* la lucrarea sa despre Actele sinodale ale Bisericii Greco-Catolice Române, cărturarul și profesorul de la Seminarul din Blaj **Ioan Micu Moldovan** scria: „Doamne, mare lipsă am avea de *cunoașterea* vieții și a fazelor prin care a trecut biserica noastră! Crescuți mare parte în școli străine și alăptați cu principii mai vârtos de ale străinilor, cunoaștem istoria, dreptul și așezămintele altora, iar despre ale bisericii noastre sau nu avem nici idee, sau de avem oarecari cunoștințe, acelea de regulă sunt prea defectuoase, acestea fiind cauzele neputinței noastre, atunci când încercăm să îndreptăm răul și greșeala”. Receptiv la aceste observații canonic metodologice vicarul Tit Bud din Maramureș va pune în operă mai multe lucrări: *Disertațiune despre episcopii și vicarii români din Maramureș* (Gherla, 1891), *Însemnări și date despre înființarea parohiei greco-catolice române din Sigetul Maramureșului* (Gherla, 1905), *Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mânăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911* (Gherla, 1911) ș.a.

1869. În revista „Familia” condusă de **Iosif Vulcan** este publicat articolul studentului Simion Botizanu *Seara de Sfânt Vasiiu în Maramureș*, citit anterior într-o reuniune a Societății „Petru Maior” din Budapesta. Este considerat primul material consacrat folclorului maramureșean. Autorul (16 iulie 1844-5 ianuarie 1873) mai publicase poezii în „Concordia”, „Federațiunea” și „Familia”.

Nicolae SABĂU

Repertoriu al bisericilor românești de zid din județele Maramureș și Satu Mare. Secolele XVII-XIX

doctorand: Pr. Cibian Marius CĂTANĂ

Atașamentul, respectul și prietenia pe care o port față de realizatorii, „ctitorii”, revistei „Orașul”, periodic de istorie urbană aflat sub egida Fundației Culturale „Carpatica” Cluj-Napoca, a Uniunii Scriitorilor din România și a Uniunii Universităților Clujene, întemeiat în anul 1996, sub Președenția Arh. Ionel Vitoc și contribuția redacțională a ilustrilor oameni de cultură clujeni sau a unor personalități din România, m-a responsabilizat și provocat la o nouă propunere pentru **Cuprinsul** publicației, în care să fie integrată o secvență inedită, având genericul: **Din raftul bibliotecii cu teze de doctorat**. Aici vor fi publicate referate ale unor lucrări de doctorat de mare valoare științifică, teze de doctorat scrise sub conducerea științifică a universitarilor clujeni, sibieni și orădeni lucrări care din varii motive nu au văzut lumina tiparului. Debutul îl reprezintă **Referatul** de evaluare a tezei de doctorat: **Repertoriu al bisericilor românești de zid din județele Maramureș și Satu Mare. Secolele XVII-XIX**, Doctorand: Pr. CĂTANĂ Cibian Marius, Conducător științific: Prof.univ.dr. Nicolae SABĂU. Universitatea „Babeș-Bolyai”. Facultatea de Istorie și Filosofie, Cluj-Napoca, 18.02.2014.

Un scurt preambul la referatul de mai sus face trimitere, plăcută constatare, la o programată alegere tematică a disertațiilor întocmite sub frumoasa cupolă a istoriei artelor din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității noastre, cercetări vizând o generoasă extensie temporală, cuprinsă între medieval și modern dar și o expresă cuprindere a principalelor genuri artistice, a muzeografiei, a investigațiilor interdisciplinare în care istoria artei s-a regăsit/completat prin înfrățirea cu geografia artistică, geografia umană, peisajul geografic, peisajul cultural și

peisajul urban, urbanism, cercetarea peisajelor urbane prin vedute dar și reabilitarea și restaurarea monumentelor istorice.

Arhitectura, această *carte a popoarelor* a reprezentat unul dintre genurile preferate de doctoranzi noștri, care au elaborat disertații consacrate unor teme precum: *Arhitectura barocă din Gherla* (V. Pop, 1997), *Biserici Baroce din Banat* (A. Buzilă, teză doc., mss., I, II, 1998), *Biserici medievale românești din sud-vestul Transilvaniei* (Gh. Petrov, 2002), *Edificii militare și eclesiastice din jud. Satu Mare* (Kis Imola, 2003), *Fortificația bastionară de tip Vauban de la Alba Iulia în prima jumătate a sec. al XVIII-lea* (T. Goronea), *Barocul cultural-artistic din Oradea* (A. Chifor, 2005), *Arhitectura populară a bisericilor de lemn din Transilvania în context european* (Arh. R. Zamfir, 2007), *Vechi reprezentări grafice ale Orașelor din România* (Anda-Lucia Spânu, 207), *Cetea din Gherla. Răspândirea fortificației în sistem bastionar italian în Transilvania* (Kovács Klára, 2009), *Programe de arhitectură în Clujul anilor 1867-1918* (Arh. Gh. Vais, 2009), *Arhitectura reli-*

Coaș, Biserica Ortodoxă, 1730

gioasă a românilor din Transilvania în perioada interbelică (R.D. Băneasă-Jula, 2010), *Grădini istorice în Transilvania* (Arh. A. Milea, 2011), *Patronajul artistic al contelui Teleki Sámuel* (Orbán J., 2012), *Conservarea monumentelor în Transilvania* (I.V. Rus, 2012), *Limbajul emblematic în arta transilvăneană din secolele XVII-XVIII* (Kovács Zsolt, 2012), *Monumente renascentiste, baroce și neoclasice din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei* (Mihály Melinda, 2013) și *Arhitectura ecleziastică în Episcopia Greco-Catolică de Oradea /1848-1860/* (G. Rus, 2013).

Sumara rememorare a istoriei acestor contribuții datorate tinerilor istorici de artă ne induce o doză de optimism în pofida „fibrilațiilor” neașteptate la care a fost supusă, în ultima perioadă, specializarea noastră, sperând că, tenacitatea, buna pregătire și pasiunea noilor generații, cu sprijinul profesorilor-seniori care înțeleg și prețuiesc încă istorica disciplină, astfel că aparentul impas despre care, la modul general, au vorbit și au scris chiar unii istorici de artă europeni consacrați, va fi depășit (Hans Belding, *Das Ende der Kunstgeschichte?*, München, 1983).

Subiectul disertației de azi se adaugă benefic și integrator programului expus mai sus: Voluminosul **Repertoriu al bisericilor românești de zid din Județele Maramureș și Satu Mare (Secolele XVII-XIX)**, reprezintă, în acest sens, o dovadă de netăgăduit.

Am parcurs o lucrare amplă, nu doar prin numărul paginilor și al ilustrațiilor cuprinse (266 pp.), prin aparatul critic infrapaginal (835 note), ci și la nivelul bibliografiei și al surselor documentare inedite (137 izvoare arhivale episcopale, protopopiale, parohiale, *Cărțile de aur* ale bisericilor gr.cat., Documentații de restaurare, Istoric și scurt istoric al bisericilor parohiale, Monografii și Jurnale) și editate, constând din izvoare [(*Șematism*), volume tipărite(207 titluri), Documente, Periodice, articole și studii (59 titluri), a *Anexei 1* cu imagini ale elementelor arhitecturale și decorative, (47 ilustrații color), *Anexa 2* Inscricții (27 epigrafe), *Anexa 3* ilustrând localitățile și monumentele județelor Maramureș (67 Pl. color) și Satu Mare (71 Pl. color) prezente în ridicările topografice iozefine din perioada 1764-84 (67 hărți color) la care se adaugă cele 66 de relevee]. Bogata ico-

Cetățele, Biserica Ortodoxă, 1790

Baia Sprie, Biserica Ortodoxă, 1793

Seini, Biserica Ortodoxă, 1882

Giulești, Biserica Greco-Catolică, 1888

nografie a tezei e întregită de releveele (planuri, secțiuni longitudinale și transversale, axonometrii), tipuri și detalii de clopotnițe și coifuri de turn, sisteme/tipuri de boltire, tipuri de goluri ale ferestrelor datorate doctorandului, relevee, fațade, frontoane, pridvoare și portice, portaluri și ancadrame de ferestre, detalii decorative (49 il.), tabele și grafice (5), două hărți, prima cu marcarea administrativ-teritorială a comitatelor (sec. al XIX-lea) peste care sunt suprapuse actualele județe Maramureș și Satu Mare și a doua despre *Repartiția teritorială a bisericilor românești de zid (sec. XVII-XIX) în Județele Maramureș și Satu Mare*. De o valoare și o importanță deosebită sunt și ilustrațiile celor 146 de biserici repertoriate din județele Maramureș (295 ilustrații) și Satu Mare (323 ilustrații).

Lectura acestei teze ne-a procurat o mare satisfacție și o bucurie pe măsură, aceea a reluării, chiar și dacă virtual, a acelor călătorii, cunoașteri/descoperiri a ineditului în fața acestor monumente istorice, cercetări de/pe teren care ne-au marcat/transformat și pe noi în cei aproape cincizeci de ani de înfrățire cu ele (parcurgându-se între anii 1971-1983, localitățile rurale și orășenești din 10 județe transilvane, apoi începând cu anul 1991, până în anul 1999, cercetarea monumentelor religioase și laice din 120 de localități săsești). O asemenea experiență a trăit-o în răstimpul celor patru ani de muncă și doctorandul nostru, Pr. Cătană, în compania celor 132 de biserici cercetate. Preambulul, motivarea cercetării ne edifică asupra scopului urmărit, „*localizarea și cunoașterea geografică a patrimoniului cultural-ecclesial, a bisericilor de zid din nord-vestul României prea puțin cercetate până în prezent dar și a complexelor problematice confesionale și istorice ale acestei zone*”. Așadar, scopul era acela al unei restituiri și introduceri în circuitul științific a noutăților conexe patrimoniului Episcopiei ortodoxe a Maramureșului printr-o cercetare exhaustivă a acestei probleme, funcție de o metodă cu un evident conținut analitic consonant mijloacelor specifice istoriei artelor în care primează studiul arhitectural comparativ. Bogatele informații adunate pe teren au fost completate prin folosirea documentelor fundamentale, inventare, devize de lucrări, contracte, relevee, corespondență, monografii-manuscris conservate în arhivele parohiale, a fondurilor arhivistice ale Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului, Mitropoliei Clujului, Maramu-

Boiu Mare, Biserica Ortodoxă, 1830?/1848?

reșului și Sălajului, ale Protopopiatelor din Eparhie, a DJAN-Maramureș, a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

De mare utilitate a fost stăpânirea de doctorand a tehnicii telemetriei, cu ajutorul căreia a reușit să execute desene/măsurători în vederea întocmirii de relevee la monumentele ce nu aveau asemenea planuri.

În scopul individualizării zonei în care sunt cuprinse monumentele, *primul capitol* este dedicat cadrului natural, acestei importante zone geografice (10.560 km²), cu factori naturali și de conținut antropic favorizant viețuirii, dezvoltării activităților umane, mediu căutat, preferat, de multe etnii, creatoare a unui relevant multiculturalism evidențiat prin habitate specifice și spații mentale etnografice definitorii.

Istoria organizării și a evoluției teritorial administrative (*Capitolul II* cu șase subcapitole), clarificarea suprapunerii peste spațiul geografic al actualelor județe Maramureș și Satu Mare, a unităților administrativ-teritoriale din secolele XVII-XIX (v. harta), precum comitatele (Maramureș, Sătmăru, Solnocul Interior, Sălaj și Ugocea) dar și zonele cu tradiții etnografice distincte, numitele „Țări” (Chioarului, Lăpușului,

Maramureșului, Codrului), reprezintă obligatoriul „atrium” al construcției teoretice urmărite. E precum o întoarcere în timpul istoric și spațiul geografic-administrativ de odinioară, în care s-a desfășurat viața bisericească, animată de preoții și călugării din Maramureșul voievodal, Chioar, Lăpuș și Sătmar, bazată pe toponimiile unor locuri cu vechi origini creștine, pe mărturii documentare (nume de preoți din secolele XIII-XV) și pe urmele materiale ale unor biserici și mănăstiri, dovezi ale existenței unei arhaice organizări bisericești românești

Viața religioasă a românilor din Maramureșul voievodal, Chioar, Lăpuș și Sătmar (*Capitolul III*) este prezentată în cele patru subcapitole (*Primele forme de organizare bisericească, Mănăstirea Peri, Episcopia de Muncaci, Episcopia de Gherla*) pe baza izvoarelor și a primelor mărturii documentare, istorice și juridice; a diplomelor nobiliare ce consemnează nu doar onomasticii purtătorilor ci și toponime și nume ale preoților dintre secolele XIII-XV, locații/locuri ale unor biserici și mănăstiri medievale românești. În acest context, de justificată atenție s-a bucurat excepționalul eveniment al emiterii acelei *Gramata* de patriarhul Antonie IV al Constantinopolului (1389-90, 1391-97) prin care mănăstirea Peri devine *stavropighie* a Patriarhiei Ecumenice, emancipându-se de sub jurisdicția episcopului eparhiot, secțiune la care doctorandul a adăugat și o scurtă istorie a Episcopiei și a ierahilor ortodocși maramureșeni.

Secolele XVII-XIX, răstimpul consacrat cercetării, a fost amplu dezbătut de Pr. Cătană, consemnându-se evenimentele importante ce au marcat puternic viața religioasă a acestei zone: anume, desființarea Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului, întemeiată în anul 1391, trecerea unei însemnate părți a românilor și a preoților maramureșeni sub jurisdicția Episcopiei Rutene Unite de Munkacevo (Unirea de la Ujgorod, 1647), modificările administrativ-teritoriale din 1732/33, cu realipirea Maramureșului Ungariei, extinderea autorității episcopilor ruteni asupra zonei, apoi, la mijlocul secolului al XIX-lea, însemnatele schimbări de ordin organizatoric de care beneficiază biserica unită din Transilvania în urma unor lungi și îndârjite acțiuni și proteste la Viena, concretizate într-o apreciabilă lărgire a sferei sale jurisdicționale odată cu înființarea a două noi episcopii (*Ad Apostolicum Sedem* din

26.10.1853) la Lugoj și Gherla, ce se vor adăuga celor existente în Făgăraș și Oradea.

Capitolul IV se vrea o prolegomena la tematica propriu-zisă analizând monumente de zid anterioare bisericilor cercetate în lucrare. Cunoașterea nemijlocită a siturilor și a locașurilor din *Giulești, Sarasău, Cuhea-Bogdan Vodă și Peri* (Hrushovo-Ucraina) coroborată cu mărturiile istorice directe și indirecte, cu detalii arhitectonice și tipiconale specifice ortodoxiei medievale corect individualizate (ex. arhaicele tâmpole de zid cu două uși, sec. XIV, Giulești), a fost întregită de studiul planimetriei, a zidurilor și a paramentelor edificiilor. La unele obiective parcurgerea literaturii de specialitate asociată cu observația pe teren a condus spre o abordare critică, științifică a vechilor lecturi (v. R. Popa și Al. Baboș – Sarasău), apoi, pe un alt palier identificarea unor completări/adăugiri la monument datorate șantierelor de construcții ulterioare, dintre care unele au modificat, ba chiar agresat aspectul original, arhaic, al obiectivului afectat în însăși substanța sa, ne referim aici la „campania” de transformare a vechilor biserici de zid, de plan sală, în locașuri triconc adăugate cu precădere în ultimele decenii (*Bucium, Satu Lung, Fernesiu* etc), acțiuni „zeloase” ce ar fi trebuit sancționate măcar prin cunoscuta și folsitoarea „epitimia”, desigur au fost studiate și excepțiile, biserici ridicate dintr-un început după un asemenea plan (*Bixad, Șișești, Carei* etc.). Concluzia, un adevăr de necontestat subliniind faptul că în arealul cercetat, în paralel cu arhitectura religioasă rurală, preponderent vernaculară (din lemn), în reședințele voievodale și în orașele-cetăți (*Sighet, Hust, Apșa, Bedeu, Biserica Albă* etc.) au fost construite locașuri de zid, monumente datate anterior celor mai vechi biserici de lemn existente astăzi.

Clasificarea tipologică a elementelor/componentelor arhitecturale cu cele șase subcapitole formează obiectul de cercetare al *Capitolului V*. Și în acest caz metodologia subsumează informațiile oferite de documentelor arhivistice, de sursele monografice manuscrise dar mai cu seamă de cercetările și observațiile la monument. Constatările facilitate, sprijinite, de specializarea D-ei Sale, aceea teologică, au fost cu succes completate de observațiile tehnice, raționaliste, inginerști am spune, asupra variantelor planimetrice, a raportului dintre naos și altar, a dimensiunilor și proporțiilor planimetrice, a modalității de iluminare naturală, a sistemelor de boltire de o mare

Sisești, Biserica Greco-Catolică, 1892

varietate, a compartimentării interioare, a rezolvării problemelor de rezistență a elementelor portante ce preiau greutatea și împingerile bolților (stâlpi, arce dublou, pilaștrii adosați, coloane angajate, tribuna/cafusul), al amplasării turnurilor clopotniță dar și a materialelor de construcție și a tehnicilor constructive folosite. Cu aceeași atenție e analizat decorul interior și cel exterior al fațadelor, al portalurilor și al ancadramentelor ferestrelor, epigrafele/inscripțiile, elementele cu valoare artistică.

Pr. Cătană împarte în câteva grupe desenul planimetric al acestor monumente, o primă *grupă-familie* incluzând edificiile sală cu absida altarului decorată, în arc semicircular, în *plin centru*, cum le definește, departajându-le în patru tipologii distincte, aceasta în funcție de curba pe care o trasează arcul absidelor (ex. **a.** cu deschiderea în semicerc de 180°; **b.** arce absidale de 180°, supraalungite; **c.** arce absidale mai mici de 180°, cu o deschidere subcintrată de ± 150°; **d.** biserici cu altarul nedecroșat/*Moisei*).

În grupa a doua au fost incluse locașurile cu absida altarului poligonală decroșată, cu trei variante planimetrice [**a.** abside poligonale decroșate cu laturi egale înscrise în cerc (bisericile din *Mireșu Mare, Bârsana, Dănești, Pișcolt, Sighet* etc.); **b.** abside poligonale cu decroș mai scurt (bisericile din *Chegea, Iadăra, Durușa* etc.); **c.** altar poligonal decroșat cu latura estică mai mică (bisericile din *Sărăud, Satu Mic, Irina* etc.)].

Tipul de absidă poligonală decroșată e întâlnit mai frecvent la locașurile de pe fostul domeniu al Cetății de Piatră și din zona Careiului, planul acesta păstrându-se la două dintre cele mai vechi biserici cercetate: *Coaș* (1730) și *Copalnic Surduc* (1731).

În acest capitol, doctorandul analizează și schemele de împărțire ale interiorului în care individualizează pe lângă specificul tipiconal de divizare în trei spații (pronaos, naos și altar) și modalități de încheiere a corpului apusean al edificiului într-o fațadă cu trei laturi, tip original specific însă arhitecturii vernaculare a zonei.

Doctorandul consacră spațiu și tipului de plan triconc/trilobat, subliniind avantajele de ranforsare a structurii și a elementelor portante a unei construcții religioase dar pentru zona cercetată soluția era una rarisimă, de excepție am spune, iar unul dintre exemplele des invocate, biserica mănăstirii ortodoxe „Sf. Petru și Pavel” din *Bixad* construită între 1765-1771, cu toate că este înzestrată cu cele două abside semicirculare laterale, la capătul răsăritean al naosului (numitele *kliroi*, spații destinate corului în arhitectura de tradiție ecleziastică bizantină), în aspectul ei general este mai degrabă un exemplu al barocului bisericii unite din Protopopiatul Muncaciului, tipul de asemenea abside apărând pentru prima dată în anul 1730 în planul locașului din Mária-pócs (Ungaria). O altă origine și istorie o are însă, planul triconc al bisericii din Șişești, istorie pe larg comentată, celelalte exemple aparțin însă, în sens mai larg, epocii contemporane, în care transformarea bisericilor sală în variante triconc a devenit una atent urmărită.

Analiza sistemelor de acoperire ale bisericilor cercetate reprezintă o contribuție semnificativă a doctorandului în economia lucrării, rezolvarea acestei importante chestiuni tehnice de pe șantierul unui edificiu religios lămurindu-ne asupra cuantumului fondurilor constructive, a pregătirii/experienței meșterilor zidari, creatori ai spațiului construit. După ce dezbate simbolistica celor trei încăperi ale bisericii de-alungul istoriei creștine, Pr. Cătană dezbate tipologia acestor unități de acoperire, de la aceea tăvănită (26 de edificii) la arhaica boltă semicilindrică (în *plin centru*, 22 monumente, în *subcentru*, 38 de biserici și aplatizată, „în mâner de coș”, 14 dintre locașuri. Identifică bisericile acoperite cu bolți în cruce cu muchile aparente (ex. *Ferneziu* etc), cu bolți *boeme/a vela*, specifice epocilor barocă și post barocă, prezente în 54 de monumente religioase.

Cu aceeași rigoare și știință sunt prezentate turnurile clopotniță, modelele arhetipale, spațiul ocupat de ele în întregul locașului, elevația, structura constructivă, foișoarele, camera clopotelor, decorul fațadelor, șarpanta, adică forma coifului/fleșa, consonanțele stilistice cu modele arhaice născute în goticul citadin central-european dar și zonal, adaptarea acestuia formelor baroce dar și manierei neogotice și eclecticice. Clasificarea turnurilor se face funcție de raportarea lor la navă: adosate/alipite, angajate dar și incluse capătului

apusean al navei, deasupra cafasului (*Baia Sprie, Berința, Boiu Mare, Cetățele, Coaș și Hurezu Mare*), așa cum îl vedem la bisericile de lemn.

Capitolul VI consacrat *Decorațiunilor exterioare*, reprezintă un adevărat exemplu al limbajului decorativ prezent pe fațade, dezvoltat prin cornișe, frontoane, socluri, portaluri și ancadrame de ferestre, într-un repertoriu de o sobrietate și simplitate, specifică locațiilor rurale dar care corespundea posibilităților financiare mai limitate ale comunităților beneficiare. Apariția unui program decorativ mai bogat reprezintă adevărate excepții (ex. statuile de *Îngeri sprijinitori* a bolților bisericii... sau eșafodajul ogivelor neogotice, o adevărată „arcă” a bisericii din *Sighetu Marmației*).

Un capitol mai restrâns (pp. 77-82), ce aduce însă însemnate contribuții inedite la istoria arhitecturii ecleziastice transilvănene este cel consacrat *meșterilor constructori (VII)*, așa cum

Sighetu Marmatiei, Biserica Ortodoxă, 1892

au fost consemnați în documente (relevee semnate, chitanțe, contracte, conșcripții, monografii-manuscrite), apoi, menționați de doctorand pe parcursul acestei secțiuni, în chip disparat. Interesul pentru subiectul, din care am făcut și noi o adevărată pasiune, m-a determinat să contabilizez principalele meserii și practicanții lor, prezente/prezenți pe șantierele din zonă, mai cu seamă în secolul al XIX-lea: 37 de maeștrii zidari, 14 pictori și zugravi, 6 maeșteri dulgheri-tâmplari, 3 vărari, 3 pietrari, 3 tinichigii.

O altă constatare ce dă culoare, strălucire acestei comuniuni întru meșteșug este dată de mozaicul etnic al acestor maeștrii activi, pendulanți, într-un areal destul de larg corespunzător unei tradiții mai vechi în care „maestranțele”/echipele constructorilor circulau dintr-o parte în alta a imperiului, începând cu secolul al XVI-lea până în preajma primului război mondial; în această acceștiune onomastică fiind cât se poate de grăitori făcându-ne cunoștință cu maeștrii germani [(Scheizner, Mathias Ekkembergel etc.), români (cei mai numeroși, Criste Ionaș, Ioan Muntean, Fam. Muste etc.), maghiari (Nemeth Iosif, Arpad Incze, etc.), ruteni (A. Barborsky, A. Vaidovschi), slovaci (F.W. Kutnik), italieni (Giovanni Quai, Luigi Martin/i/) și evrei (David Goldstein, Maurițiu Grünwald etc.)].

Drumul anevoios, demersurile birocratice, scriptice obligatorii proiectului de construcție a unei biserici de comunitățile religioase ale zonei, cât și un studiu de caz (biserica din *Seini*) fac obiectul capitolelor VIII și IX. Desigur în chestiunea proiectelor-tip, a unei oferte venite din partea birourilor de specialitate din Viena și Buda, de un mare ajutor pentru doctorand s-au dovedit a fi cercetările istoricului de artă Gabriela Rus, abordate cu acrimie într-o recentă teză de doctorat.

Cap. X., *Symbolistica în arhitectura bisericească* s-a bucurat de o excelentă prezentare bazată pe izvoare, pe scrierile vechilor Părinți/Ierarhi, între care *Mystagogia* Sf.-lui Maxim Mărturisitorul (580-662), și „Constituțiile Apostolice”, ocupă un loc de frunte.

Ultima secțiune (XI) dezbatte repartizarea administrativ teritorială a bisericilor repertoriate, o riguroasă marcarea a locației, a cronologiei construcțiilor, a unor mențiuni conexe activităților șantierele de edificare a locașurilor de cult.

Cea mai consistentă parte a disertației o reprezintă *Repertoriul bisericilor din județele Maramureș și Satu Mare* (pp. 114-262), cu vocile/fișele la monument realizate potrivit unui model de inventariere conceput și folosit de secția de evidență a „Direcției Monumentelor Istorice din Renania, Brauweiler”, experimentat încă începând cu anul 1977, când a inițiat documentarea exhaustivă a patrimoniului cultural artistic în vederea elaborării unei noi liste a monumentelor istorice germane, metoidă utilizată și la noi de istoricii de artă din Cluj, București și Sibiu angrenați în cercetarea și „Documentarea patrimoniului săsesc din Transilvania” (1991-1997) dar și funcție de modelul oferit de Swantje Volkmann în riguroasa sa sinteză asupra arhitecturii secolului al XVIII-lea în Banat (*Die Architektur des 18. Jahrhunderts im Temescher Banat*, Heidelberg, 2001).

Acum, la încheierea referatului meu vreau să remarc excelenta colaborare pe care am avut-o cu D-ul Marius Cătană, diligența și disponibilitatea sa, dorința de cunoaștere și de perfecționare continuă în istoria artelor plastice dar și a unor specializări conexe, fără de care nu putea fi elaborată lucrarea de față. Realizez acum că prin acest demers preotul Cătană în spiritul unui adevărat ecumenism creștin a cunoscut locașul „casă a Domnului” și drept „casă a omului”, înregistrând toate eforturile și sacrificiile omenești, plângerile și înșeninarile care au înlăcrimat sau îmbucurat comunitățile strămoșești, indiferent de confesiunea avută, greco-catolici sau ortodocși, până la împlinirea visului lor, o biserică nouă și trainică pentru credincioși!

Acest elaborat, în principal de istoria artei, cu o evidentă notă interdisciplinară dezvăluie și armonizarea textului cu numeroasele ilustrații artistice dar mai cu seamă informații inedite prezentate și valorificate, propuneri noi, credibile în câteva secțiuni, ce vor îmbogăți cu siguranță literatura de specialitate în momentul în care textul va vedea lumina tiparului.

Ținând seama de toate aceste argumente relative la nivelul științific al acestei cercetări, propunem onoratei comisii aprobarea ei ca teză de doctorat iar candidatului **Cătană Cibian Marius**, acordarea titlului de doctor în istorie al Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

Arh. IONEL VITOC

ARHITECTURA
URBANISM
STUDII DE FEZABILITATE
DOCUMENTATII AVIZE
PLANURI DE AFACERI
CONSULTANTA

B. DULEROILOR NR. 16
400129 CLUJ-NAPOCA
TEL. 0264-596716
FAX. 0264-598466
e-mail:
ionelvitoc@yahoo.com

Medicamentul creierului meu

www.cerebrolysin.com

Marcel MUREȘEANU

Monede și monade

32 - vol. VIII

1

Mintea trebuie ținută curată, pentru că numai înlăuntrul ei au loc întâlnirile cu Dumnezeu.

2

Împovărați de visuri, iar vom cădea în vis!

3

Ce nume lung au unii! Cum vor încăpea-n mormânt?

4

Niciun câine nu bea vin după stăpânul lui!

5

Există tot atâtea feluri de-a muri câte feluri de-a mânca sunt.

6

Ca să răspundem cine suntem trebuie să fim întrebați!

7

Mergi anevoios până la întâlnirea cu tine și când îl întâlnești pe acela îți dai seama că nu ești tu.

8

Ferice de marii actori! Ei oricând se pot uita pe ei înșiși acasă!

9

Oricât ați tortura prezentul, el nu va recunoaște de cine este trimis!

10

„Sunt un dezechilibrat fundamental. Nicio-dată nu voi putea urî pe cineva mai puternic decât îl iubesc pe Dumnezeu!” (Iachint, stareț de Putna, pe drum spre Chilia lui Daniel, vara, 1978.)

11

Între două țipete, viața noastră, ca o piele de șarpe frumos!

12

Cine cade primul își câștigă dreptul de a nu se ridica!

13

Dar care opere se pot considera terminate, rotunjorii mei dragi, în afară celor neîncepute?

14

Cu câtă curiozitate și uimire te ating șobolanii, cu boturile lor umede și roșii, pe străzile pline de ei, parcă ar zice: mai e puțin și se va termina stăpânirea voastră!

15

Ce frânghii sunt acestea care nu ard în flăcările durerilor și mă țin legat de crucea patului.

16

Lumea-i o junglă plină de golgote și nu mai învie nimeni, iar cei care trebuie să se înalțe la cer se nasc fără aripi, ca focile. Stăm între doi tâlhari care vor rămâne și ei la sol.

17

Din pricina binelui, răul a fost dat afară din casă. Acum stă pe stradă, pe șanțuri, doarme pe un munte de gunoi și respiră pestilențele șobolanilor, urlă că nu-l aude nimeni! Ambulanțele trec pe lângă el, dar nu răspund.

Sunt răul, sunt răul, nu mă cunoașteți?, plânge el. Până ieri vă închinați la picioarele mele! Dreptu-i așa? Bine-i așa?

18

Rar și nu din vina lui omoară muntele omul, pe când marea își face o profesiune din asta și devine ea însăși un eșafod.

19

Bunul Dumnezeu este un pragmatic, înconjurat de cele mai idealiste cete îngerești!

20

Tot mai puțin și mai rar scriu despre oameni,
dar și când scriu despre altceva tot despre ei
scriu.

21

Și ce-am văzut acolo? O măreție de dezastre!
Și ce-am mai văzut? O vrabie stând cu gheara
ei puternică și ascuțită pe pieptul unei flori
de cireș!

22

Era plină de ură ca un pom de omizi...

23

Răul, o pată care nu se șterge cu nimic!

24

Iubirea plânge cu glasul urii, stăpâna noastră...

25

Istoria: timp, întâmplare, protagoniști, cădere-n uimire.

26

Fiecare avem un sihastru-n noi, care încearcă
să ne convertească la religia Cavalerilor Mesei
Tăcerii.

27

Încercarea sufletelor revoltate, de a se
întoarce în trupurile lor, este în plină pregătire!

28

Când ne vom da seama că, dintotdeauna, totul
ne-a fost permis?

29

Măinile mele sunt paratrăsnetele prin care
se scurg fulgerele cerului și mă iau cu ele în
pământ!

30

Ecoul, fiul risipitor care nu mai știe să se
întoarcă acasă, iar tu tatăl ce nu-l mai recunoști.

31

Ultima Doamnă care va pleca din viața mea,
fără să mă fi trădat vreodată, va fi Cafeaua și
sufletul său de abur!

32

Lumea a fost făcută și cu sprijinul literaturii.
O parte din ruinele ei stă dovadă.

33

Văd, dimineața, când de abia întrezăresc
lumina, cum ni se îngustează *netrăitul*.

34

Scriu cu gândul că scrisul meu însuși își va
inventa cititorul.

35

Stinge noaptea focul din inima ta, iubito, dar
nu lăsa cenușa să se răcească!

36

Nu-ți va fi rușine de tine când, pregătindu-te
să te sinucizi, te vei răzgândi în ultima clipă?
Faptul că nu vei mai putea suporta repetarea
acestei stări te va face să-ți vezi de treabă.

37

Îndrăzniți să-mi spuneți că Universul este alt-
ceva decât o indicibilă panoramă?

38

E un caz fericit acela când după seducție
urmează abandonul.

39

Nu te îngrășa mai mult decât spațiul dintre
gratiile tale!

40

Literatura pornește de acolo de unde începi
să scrii despre ceea ce nu-ți aduci aminte!

41

Fluxul și refluxul sunt și ale unei mări de
cuvinte.

42

Această minciună m-a închis în adevărul ei!
Acest adevăr m-a închis în minciuna lui!

Constantin CUBLEȘAN

Caii

Cei mai frumoși cai din Valea Alunișului erau ai părintelui Roșianu. Bine îngrijiți, bine hrăniți, ținuti în grajdul curat și prime-nit ca pentru expoziție, cesălați în fiecare dimineață, scoși zilnic la plimbare sau la munci agricole de orice fel, întotdeauna echipați cu harnașament de cea mai bună calitate. Ți-era mai mare dragul să-i privești. Numai că, sătenii aveau dubiul lor în privința rostului acestor splendide exemple, pe care părintele Roșianu le schimba cam prea des. E drept că se ducea, săptămână de săptămână, pe la toate târgurile de țară de prin împrejurimi, cercetând pe-ndelele exemplarele aduse acolo spre vânzare. Niciodată însă, nu l-a văzut cineva cumpărând vreun cal. Și totuși, când intra seara pe ulița comunei, întorcându-se de la târg, aducea, aproape de fiecare dată, legați de fânarul trăsorei sale, în care obișnuia să se preumbe, câte unul sau doi cai, după împrejurări, e drept nu prea arătoși dar tineri și în putere. Îi ținea o vreme în gospodăria sa, îi hrănea, îi bibilea cu toată atenția, până ce aceștia luau o înfățișare de toată frumusețea. Atunci dispăreau ca prin minune, așa cum și apăruseră, chiar dacă părintele nu era văzut vreodată pe undeva să-i ducă la vânzare. Se spunea prin comună că ar avea legături cu niște geambași de la Bolic, renumiți pentru furtul cailor, îndeletnicire preluată din tată în fiu, dar nimeni nu putea proba o astfel de legătură a preotului Roșianu. Și, totuși, caili dispăreau ca prin minune, el aducând de fiecare dată alții în loc.

– Tată, mie nu-mi miroase a bine toată tărașenia asta cu creșterea cailor străini la noi în ogradă! i-a spus, într-o zi, Dorin, fiul său, student la Teologie la Sibiu, nădăjduind ca după absolvire să vină în parohie, în locul tatălui său, care era de-acum aproape de vârsta pensionării.

Părintele Roșianu a clătinat din cap și i-a dat un răspuns ce nu putea să-l mulțumească

pe tânărul teolog, pentru că nu lămură în nici un fel chestiunea.

– Băiete, mi-au fost dragi caili încă de mic și am ținut să am întotdeauna în grajd măcar unul, dacă nu mai mulți. Așa că, nu văd ce te neliniștește, doar ai crescut aici, pe lângă ei.

– Nu mă neliniștesc caili, tată. Mă neliniștește afacerea asta a dumitale, care nu se face cătuși de puțin la vedere. De unde aduci caili?... Cine-i preia după o vreme?... Oamenii din sat te vorbesc de rău pe la spate, zicând că ai avea legături cu bulibașa Corlatu... E ceva adevărat în toată povestea asta?...

– Lasă-i să vorbească. Dacă o să poată dovedi ceva vreodată... vom trăi și-om vedea...

Copil de la țară, Vasile Roșianu crescuse cu cai în bătaură. Doi lipițani, bine îngrijiți de tatăl său, frumoși ca doi zmei, cum i se păreau lui atunci, când într-o bună zi au venit în sat niște străini, cu ordin de rechiziționare și i-au luat pentru armată. Era război și era nevoie de cai la trupă. Vasile, elev pe-atunci, în clasele primare, a înțeles numai că n-o să-i mai vadă înapoi niciodată și că nici bani nu aveau să cumpere alții în loc, care, chiar dacă ar fi putut să-i cumpere, tot așa ar fi fost luați cu japca pentru nevoile statului. A plâns câteva zile apoi și-a spus în sine că odată ajuns mare va face tot ce-i va sta în puteri ca să cumpere alți cai, ai lui, alți zmei.

Într-o zi, pe când se întorcea de la școală, necăjit că fusese certat pentru că nu-și făcuse temele ca lumea, numai ce-l întâmpină un bărbat străin, îmbrăcat mai mult orășenește decât țărănește și îi face semn că vrea să vorbească ceva cu el. Ce avea să-i spună străinul, se minuna Vasile, mai ales că nu-l cunoștea pe omul acela.

– Tu nu mă știi, i-a zis acesta, da' io te cunosc. Ești băiatul lui Roșianu, de pe ulița din josul satului. Dreptu-i?

– Drept, răspunse Vasile.

– Știu că ți-s dragi caili și că ai plâns după ai voștri care au fost rechiziționați.

– De unde știi? a întrebat Vasile, nedumerit de întâlnirea aceasta.

– Iaca, știu. Și mai știu că îți place să călărești... Nu vrei să primești o pereche de cai, de-ai mei, pentru câteva zile, să-i îngrijești și apoi o să ți-i iau înapoi. Și pentru trebușoara asta o să-ți dau și niște bani. Ce zici? Vasile a simțit că nu era ceva tocmai în regulă cu pro-

punerea străinului, așa că a răspuns oarecum nehotărât:

– Trebuie să vorbesc cu tata. Dacă mă lasă, mă prind să te ajut.

– Te lasă, te lasă... Am vorbit deja cu taică-tău și el e de acord, numai tu să nu te împotrivești. Treaba e de taină și nu trebuie să știe nimeni altcineva despre înțelegerea noastră.

Trebușoara s-a perfectat de-ndată, cu voia celor mari, se-nțelege, numai că pentru Vasile *misiunea* nu era tocmai ușoară. Trebuia să meargă, odată pe lună, chiar mai des dacă era cazul, noaptea, în Bolic, de unde să aducă, în călare, câte doi-trei cai, pe care să-i tăinuiască în poiată la ei, apoi să-i îngrijească o vreme, ca să arate cât mai bine și astfel, tot așa, călărindu-i noaptea să-i ducă până la Podul Mureșului, de unde îi prelua omul care îl contactase, și care îi dădea bani frumusei pentru strădania sa. Bani care prindeau bine gospodăriei lor, pe vremea războiului. Tatăl său nu fusese mobilizat, odată cu alți bărbați din sat, pentru că avea un picior înțepenit, după operația care i-o făcuseră doctorii de la Cluj, în urma unei întâmplări grozave, din pădure, când se prăbușise peste el un copac retezat, tot așa, într-o noapte, pe când pădurarii se făcuseră a nu ști nimic de prezența lui pe-acolo.

Afacerea cu caii furați, se-nțelege, a mers strună în toți anii cât a ținut războiul. Iar Vasile, băiat strângător și-a adunat o sumă frumoșică de bani, pe lângă care a mai pus și taică-său ceva, așa că a putut să urmeze gimnaziul, la Huedin, de-ndată de s-a făcut pacea în țară. Dar, în noua orânduire, școlarizarea a devenit gratuită așa că, cu banii puși de-o parte au cumpărat cai, de data asta cu acte în regulă, cu care își lucrau pământul: la arat, la semănat, la strânsul recoltei și la toate celelalte treburi gospodărești, cum se obișnuia la țară. S-a întâmplat însă că pentru avuția pe care o agonisise, taică-său a fost trecut pe liste la... categoria chiaburi. Așa că, i s-a suspendat gratuitatea lui Vasile la școală, iar ai săi nu mai aveau posibilitatea să plătească taxe pentru a-și continua învățătura. Soluția a venit însă curând: *școala de popi* de la Sibiu era gratuită. Vasile, căuia îi plăcea cartea, n-a stat pe gânduri și s-a prezentat acolo la exemenle de admitere. A reușit cu bine și din momentul acela a îmbrăcat odăjdii preotești, învățând pe de rost din Evanghelii și din toate cărțile pe care Seminarul le punea la dispoziția

tinerilor săi învățăcei. În sat însă, lucrurile n-au mers prea bine pentru părinții săi. Au intrat, cu greu, în gospodăria colectivă, care s-a înființat după programul partidului, și caii a trebuit să-i predea obștei, grajdul lor rămânând iarăși fără de frumoasele animale pe care le îndrăgise încă de mic.

Anii au trecut repede și Vasile s-a văzut în fața actului hirotonisirii însă pentru asta trebuia să se căsătorească. Și-a ales o fată din sat, pe care o știa din copilărie, nunta s-a făcut de-ndată și fiindcă parohia de la Valea Alunișului era liberă a reușit să se stabilească preot în sat la el.

N-a dus-o ușor, întrucât biserica nu primea fonduri de la stat. Se gospodărea din donațiile puține venite de la săteni și mai ales din ce primea la nunți, la botezuri și la înmormântări. Se instalase în casa părinților, care însă, curând au trecut în lumea celor drepti... A izbutit să-și cumpere o iapă, albă ca spuma laptelui, cu care, înhămată la o trăsură veche recondiționată, străbătea drumurile a încă trei sate din vecinătate în care lipsea preotul. Așa că putea spune că parohia lui se mărise. S-au mărit și veniturile de pe urma slujirii la *evenimentele* din aceste sate, iar, în ciuda tuturor îngrădirilor religioase venite din partea oficială, popa Vasile Roșianu și-a dobândit o stare materială destul de bună. Ce era însă mai ciudat era faptul că în grajdul său apăreau și dispăreau, din când în când, câte o pereche de cai, pe lângă frumoasa iapă Florica, care se vedea a fi feblețea părintelui Vasile. Trebuie spus că ciudățenia era cu atât mai mare cu cât caii cam răriseră de prin sate, propaganda pentru lucrul pământului cu tractoarele a făcut ca marile herghelii de odinioară să dispară. Comerțul cu cai se făcea la negru, adică pe sub mână și se plăteau sume frumoșele pentru câte un exemplar mai acătării. Numai că el nu negocia niciodată cu nimeni caii pe care îi aducea în grajdul său. Ei veneau de nu se știe unde și dispăreau cam tot într-acolo. Ceea ce dăduse apă la moară unora din sat care îl bănuiau că se înhăitase cu gemașii de la Bolic. Despre asta și discutase în câteva rânduri cu fiul său, Dorin, care crescuse și el în preajma cailor însă nu dezvoltase o pasiune la fel ca părintele său.

În ziua aceea, se nimerise ca grajdul să fi rămas gol. Perechea de cai, pe care îi oploșise părintele Vasile aproape trei săptămâni, dispăruse peste noapte.

Dorin, aflat în vacanță, se instalase la masa din camera lui, adâncit în lectura cărților aduse de la Seminar, făcându-și conștiincios conpecte. De la o vreme însă i se păru că rămăsese prea singur în casă, cu prea mare liniște înprejur. În primul moment nu dădu nici o importanță lipsei tatălui său, om care era deprins a nu sta locului degeaba, niciodată, făcându-și de lucru prin curte, prin grădină și mai ales pe la grajd, supraveghind starea cailor de pripas. Dar, de data asta absența lui din casă i se păru prea lungă, știind că nu mai avea cai în custodie, doar iapa Florica rămânând să fie bibilită ca o prințesă, cum îi plăcea lui Vasile s-o alinte. Se ridică domol de la masă, lăsă cărțile deschise la diverse pagini, și coborî în băătătură. Părintele Vasile nu putea fi altundeva decât la grajd. Se duse agale într-acolo, nu din dorința de a ști cu ce se îndeletnicea părintele, ci pur și simplu simțise dorința de a-l vedea, de a-l însoți stând în povești ca de atâtea alte dăți.

Deschise ușa de la poiată și dintr-odată rămase înlemnit în prag, martor la o scenă pe care nu și-ar fi putut-o imagina niciodată. Urcat pe muchia ieslei, o întorsese pe Florica cu dosul spre dânsul iar el, cu nădragii lăsați pe vine, stătea plecat peste spatele lat al iepei. Surpriza întrevederii îi copleși pe amândoi. O clipă numai. După care, Dorin, cu vocea sufocată în gât, i se adresă grav, aproape necrezându-și ochilor:

– Ce faci, tată?

Revenindu-și din surprindere, popa Vasile sări jos de pe muchea ieslei ridicându-și pantalonii în brăcinar. Apoi se așeză, cu o liniște de sine nemaicunoscută, lângă crupa Floricăi, pe marginea ieslei și privindu-l cu o anume dârzenie pe tânărul său fiu, răspunse, la rându-i, tot cu o întrebare, oarecum disperată:

– Ce-ai vrea să-ți răspund?

Momente lungi de tăcere, cât un veac, s-au așezat între cei doi, de parcă ar fi așteptat o sentință. Fiecare însă, o alta, din perspective diverse. Într-astea, Dorin fu cel care rupse tăcerea:

– Tată, ești preot...

Clătinând din cap, Vasile i se adresă, parcă având o dușmănie în atitudine:

– Dar sunt înainte de toate un om... Un om cu păcatul în soarta pe care o are din totdeauna... Te miră să afli nelegiuirea mea?... Poate ai dreptate să mă condamni însă gândeș-

te-te și tu, ce-ai fi vrut să fac după moartea măică-ti, de acum trei ani?... Mă simt încă bărbat în putere. Să-mi fi luat o altă nevastă?... Poate ar fi fost mai normal însă nu-mi pot imagina o altă femeie decât pe măică-ta în așternutul în care ne-am bucurat amândoi o viață întreagă de dragoste.... Să fi luat la rând vădanele din sat?... S-ar fi aflat de-ndată că... popa nostru e un curvar... Ar fi fost și acela un păcat, poate mai puțin condamnable, dar sătenii mei nu trebuie să mă știe altfel decât că sunt: un om al bisericii, un om al altarului...Așa însă, nimeni înafară de Dumnezeu nu știe cum îmi petrec viața intimă...Mă judecă el, cu siguranță, când va veni vremea aceea. Până atunci, lasă viața asta păcătoasă, așa cum e, să curgă în voia ei. N-am ce să-mi reproșez în fața conștiinței mele. Sau, poate că am dar asta e judecata mea cu mine...

Dorin ascultase totul cu o tristețe nemărginită. În cele din urmă se desprinsese din cadrul porții și înaintă în poiată; o luă de căpăstru pe Florica și o întoarse la locul ei, cu botul în fânul din iesle. Apoi, însuși se așeză pe scaunul de lângă perete, privind afară, undeva, nedefinit, prin ușa rămasă deschisă. Vasile, înțelese că deocamdată spusese cam tot ce era spus, așa că se ridică, aplecat de spate, de parcă ar fi dus cu el o povară materială reală, și cu pași domoli, ieși în curte apoi urcă cele câteva trepte până la prispa vechii sale case părintești, și intră înăuntru. O vreme, o tăcere cum nu mai fusese niciodată în casa lor, puse stăpânire pe totul în jur. O liniște care numai liniște nu era în sufletele celor doi. Când, într-un târziu, popa Vasile auzi din casă tropotul precipitat al Floricăi în ocol. Se ridică la fereastră pentru a vedea și înțelege de ce ieșise iapa de la locul ei din grajd. Fu cuprins de mirare să-l vadă pe Dorin călare, cum nu obișnuia, dând pinteni Floricăi să iasă grăbită la uliță. Se repezi în urma acestora dar strigătul său imperativ: Dorine, stai! – nu fu auzit. Venise prea târziu, când cal și călăreț se pierdeau deja în lungul drumului către ieșirea din sat.

A rămas în poartă să petreacă din priviri galopul celor doi, până ce aceștia s-au topit pe după casele din braniștea satului. Atunci s-a întors și așezându-se pe treptele de la pridvor, așteptă tăcut întoarcerea. Numai că aceasta n-a mai avut loc. Ca orice nălucă, se risipise în depărtări și de atunci nimeni n-a mai știut nimic nici de feciorul popii Vasile, nici de iapa lui Florica. Zadarnice au fost toate căutările...

Edgar ȘELARU Refugiații

Refugiații este un roman autobiografic, semnat Edgar Șelaru - nume de microfon al unui fost redactor de la BBC și Europa Liberă. Personajul principal, Mihai, rememorează perioada de 14 luni pe care a trăit-o în Austria după ce a părăsit România. Specialist în fizica reactorilor nucleari, având o funcție de conducere într-un institut de cercetări, fiind trimis la o conferință științifică la Viena, Mihai, împreună cu soția sa Mona, hotărăsc ca el să nu se mai întoarcă în țară. Cu speranța de a evita persecuțiile până când Mihai va reuși să le scoată din țară, pe ea, și pe fiica lor, Alexandra, Mona le spune tuturor, inclusiv părinților ei, că Mihai a părăsit-o. În Austria, Mihai "se predă" în lagărul de refugiați de la Traiskirchen, dar se alătură apoi unui grup de șapte refugiați români care ajung într-o mică stațiune pe malul Dunării, unde proprietarii de pensiuni, plătiți din fonduri ONU, iau refugiați în gazdă iarna, când nu au turiști. Cartea urmărește ce se întâmplă cu acești români, dar și cu câțiva refugiați din alte țări comuniste. Totodată, românii povestesc lucruri fascinante despre viața lor anterioară, din țară, și despre cum au plecat, iar Mihai își captivează tovarășii de exil în special cu poveștile despre institutul unde lucrase: cu luptele pentru putere, ingerințele irresponsabile ale partidului în chestiunile tehnice și intervențiile permanente ale Securității. Rând pe rând, ceilalți români își văd împlinit visul de a pleca peste ocean, dar lui Mihai acest drum i se închide. Între timp, în țară se întâmplă lucruri care o fac pe soția lui să își piardă încrederea în Mihai, iar el va trebui să se lupte pentru a-și salva căsătoria. Ajuns într-o situație tot mai precară, se ivește cu totul pe neașteptate o soluție mai fericită pentru Mihai decât orice ar mai fi putut el spera. (redacția)

Refugiații este un roman autobiografic, semnat Edgar Șelaru - nume de microfon al unui fost redactor de la BBC și Europa Liberă. Personajul principal, Mihai, rememorează perioada de 14 luni pe care a trăit-o în Austria după ce a părăsit România. Specialist în fizica reactorilor nucleari, având o funcție de conducere într-un institut de cercetări, fiind trimis la o conferință științifică la Viena, Mihai, împreună cu soția sa Mona, hotărăsc ca el să nu se mai întoarcă în țară. Cu speranța de a evita persecuțiile până când Mihai va reuși să le scoată din țară, pe ea, și pe fiica lor, Alexandra, Mona le spune tuturor, inclusiv părinților ei, că Mihai a părăsit-o. În Austria, Mihai "se predă" în lagărul de refugiați de la Traiskirchen, dar se alătură apoi unui grup de șapte refugiați români care ajung într-o mică stațiune pe malul Dunării, unde proprietarii de pensiuni, plătiți din fonduri ONU, iau refugiați în gazdă iarna, când nu au turiști. Cartea urmărește ce se întâmplă cu acești români, dar și cu câțiva refugiați din alte țări comuniste. Totodată, românii povestesc lucruri fascinante despre viața lor anterioară, din țară, și despre cum au plecat, iar Mihai își captivează tovarășii de exil în special cu poveștile despre institutul unde lucrase: cu luptele pentru putere, ingerințele irresponsabile ale partidului în chestiunile tehnice și intervențiile permanente ale Securității. Rând pe rând, ceilalți români își văd împlinit visul de a pleca peste ocean, dar lui Mihai acest drum i se închide. Între timp, în țară se întâmplă lucruri care o fac pe soția lui să își piardă încrederea în Mihai, iar el va trebui să se lupte pentru a-și salva căsătoria. Ajuns într-o situație tot mai precară, se ivește cu totul pe neașteptate o soluție mai fericită pentru Mihai decât orice ar mai fi putut el spera. (redacția)

Munca în lagăr*

Dan urma să plece curând în America. Dar pe când își aștepta în Austria „transportul final”, cu destui bani în buzunar de să-l

invidiem cu toții, tot a acceptat să se întoarcă la muncă pe acoperișuri, în Viena. Și aia chiar era muncă grea. Știu, fiindcă m-a luat și pe mine cu el. Firma aceea făcea mai ales izolații de acoperișuri și angaja refugiați ca muncitori necalificați. Șefului îi plăcea atât de mult de Dan, încât i-a dat o mașină, un Opel vechi, ca să poată face naveta între Wallsee și Viena. I-a spus să mai aducă un om cu el și așa am ajuns eu să fac pentru prima oară în viață o „muncă adevărată”. După prima zi de lucru pe acoperiș, cărând în sus și-n jos tot felul de poveri și apoi așezând dale de beton, una câte una, cu o unealtă specială, peste stratul de bitum, n-am putut să mă scol din pat, în dimineața următoare. Eram înțepenit și mă dureau toate alea de muream... dacă înțelegeți ce vreau să spun.

– Îți trece, mă, dacă te scoli, m-a încurajat Dan. Hai, încă o zi și te obișnuiești. O să înveți multe cu ăștia, o s-ajungi să poți lucra pe orice șantier și să vezi ce-o să-ți folosească! Dan făcuse de toate în Austria, tot felul de munci, vreau să zic. Șeful firmei spunea că era cel mai bun muncitor imigrant pe care l-au avut vreodată. Strânsese prietenul meu cam douăzeci de mii de dolari în anul cât a așteptat să plece în America. Singura lui problemă acum era că fusese acceptat și de Canada. Zicea că îl chinuie gândul că ar avea de ales. De fapt, primise și azil politic în Austria, ceea ce obțineau foarte greu românii. Înalt, blond și cu ochi albaștri, știind să se arate entuziast și îndatoritor, apărând mereu deschis și onest, Dan le plăcea austriecilor. Și mie îmi plăcea mult, de fapt, și îi eram și foarte recunoscător. El îmi spusese, la o zi după ce l-am întâlnit prima oară, că sunt locuri libere într-o pensiune și așa am putut să plec din lagărul de la Traiskirchen. M-am bucurat grozav să plec. Ziarele din România spuneau lucruri înspăimântătoare despre Traiskirchen. Dan mi-a explicat că era doar o propagandă idioată și l-am crezut, dar tot m-am bucurat că plec. Oricum, el spunea că singurul motiv de a sta acolo era că se găsea mai ușor „de muncă”, dar eu mă gândeam că asta chiar nu era de mine – nu genul ăla de muncă. Cât despre el, el nu mai avea în niciun caz nevoie să muncească. Și totuși, iată-ne pe amândoi făcând naveta între Wallsee și Viena, să lucrăm pe acoperișuri. [...]

În ce mă privește, eu m-am lăudat imediat la Mitzi cu munca mea la Viena. Știam că-i va face impresie bună gazdei noastre. Am pretins că mă simt mult mai bine de când muncesc și ea m-a aprobat din toată inima: Ja, ja, es ist gut fuer die Seele – „e bine pentru suflet“. [...] Oricum, munca n-a durat prea mult atunci. Când a început să ningă, a trebuit să încetăm lucrul. Dar firma ne-a lăsat mașina – veste mare pentru toți românii din pensiunea lui Mitzi. Făceam acum, cu rândul, drumuri la Linz. Se apropia Crăciunul, îți dădeau lacrimile văzând strălucirea orașului și bucuria de pe fețele oamenilor. La Wallsee, Mitzi era acum și mai bună cu noi, în sala de mese apăruseră ramuri de brad și ghirlande de becuri colorate, mâncarea anunța și ea sărbătorile, iar noi o țineam într-o veselie și organizam petreceri. Învățaserăm să ne ferim de schnaps-urile lor, dar am descoperit curând o șliboviță trăsnet din Iugoslavia. Ce mai, adevărată

vacanță de sărbători! Ne mai simțeam uneori vinovați gândindu-ne la cei din țară, dar ne trecea repede. Numai Dan era altfel. Și ce i-a dat lui prin cap? Și-a găsit din nou un serviciu, de data asta lângă Wallsee, în orașul Amstetten. De ce naiba, când știa că în două-trei săptămâni urma să plece?

– Păi e o treabă strict sezonieră, se încheie la Crăciun și au mare nevoie de oameni tocmai acum. Habar n-am cum a dat el de slujba aceea, dar zicea că nu poate scăpa o asemenea ocazie. Lucra acum într-un abator.

– Dacă pot s-o fac și p-asta, zicea, n-ar fi nimic ce n-aș putea face în America. Acesta era Dan al meu, cel inteligent, citit și „rafinat“. Omorau zeci de vite și porci în fiecare zi. Se ducea acolo la cinci dimineața și se întorcea seara târziu. Mi-a spus că, într-o zi, un taur scăpase din mâna ucigașilor și îi fugărise prin toată hala. Fugeau, alunecând și căzând în bălțile de sânge. Dan urla acum în somn; când

venea de la lucru mi se părea că are privirile rătăcite; i-am spus că își pierde mințile. Dar nu s-a oprit. Și până la urmă chiar era s-o-n-curce. Pe când ridicau un tăuraș, atârându-l de cârlig cu capul în jos după ce fusese împușcat în frunte cu acea tijă având o mică bilă la capăt, bietul animal și-a revenit în simțiri și, cu o mișcare rapidă, l-a lovit pe Dan cu cornul în spate. Și... asta a fost! Dan și-a dovedit ce voia să-și dovedească și îmi închipui că s-a bucurat că avea acum o scuză ca să-ncezeze.

Am închis ochii, am inspirat adânc și am început în gând singura rugăciune pe care o știam – „Tatăl Nostru“. Am deschis apoi ochii și m-am uitat din nou la cabina telefonică, simțind cum mi se strânge inima. Cabina se afla chiar în fața pensiunii lui Mitzi, pe o latură a micii piețe din Wallsee, înconjurată de fațade roz, aurii și vernil. Îmi era dor să aud vocile de acasă, dar mă chinuia teama de ce mi-ar fi putut spune acele voci. Telefonasem doar de patru ori în cele opt săptămâni de când plecasem, iar acum se apropia Crăciunul. Era greu să vorbești când știai că ei ascultă. Nu aveam voie să spun cuvinte de iubire – ar fi devenit o farsă afirmația că îmi părăsisem soția. Nu puteam părea fericit, căci asta i-ar fi iritat pe ei, și nici nefericit, fiindcă asta i-ar fi demoralizat pe ai mei. Nu puteam pune întrebări vitale pentru mine, oricât de disperat aș fi fost să știu răspunsurile. Tot ce puteam era să le spun că lucrurile sunt în regulă cu mine și tot ce speram era ca vocile să îmi spună același lucru despre cei dragi, și să nu mă îndoiesc apoi de ceea ce îmi spuneau. Dar trebuia să trec mai întâi prin calvarul celor 15-20 de minute de încercări, repetând numărul de acasă iarăși și iarăși fără să obțin legătura, terorizat tot timpul de gândul că, atunci când în fine telefonul va suna, nu va răspunde nimeni sau că, atunci când mi se va răspunde, voi avea vești rele.

Ah, tati, tu ești? Cum îți mai merge ție, sărăcuțul de tine? Alex avea 11 ani. Nu era greu de bănuț prin ce treceau ea și Mona și, iată, tonul fetiței mele era protector – ei îi părea rău de mine! Era destul ca să izbucnești în plâns. Dar bineînțeles că nu puteam face asta – ei ascultau.

– Mami nu e acasă. Ești bine, tati?

– Da, draga tatii. Totul e bine. Spune-i mamei că am găsit ceva de lucru și că o să tri-

mit un pachet. Din păcate, nu cred că va ajunge până la Crăciun. Ar putea ajunge până la Anul Nou, sper. Ce-ați mai făcut? Cum merge școala?

– La școală e foarte bine. Tocmai am luat un zece la engleză. Ah, poate n-ar fi trebuit să spună asta.

– Da' cu matematica cum stai?

– Hai, tati, doar știi că la matematică sunt eu cea mai bună. Mami e la serviciu. Bun! asta însemna că n-au dat-o afară. Era o veste bună.

– Dar nu se simte prea bine. Cred că mami este îngrijorată că va face o recădere. Dar își ia regulat medicamentele, să știi. Nu-i așa că asta e bine? Eu cred că o să fie bine! Vai, așadar Mona din nou nu se simțea bine, una din veștile de care mă temeam! Iar felul cum vorbea copilul despre asta...

– Și, tati, ai putea te rog, dacă e posibil, să-mi trimiți niște chewing-gum în pachet? Unele cu mentă, te rog, și unele cu aromă de portocale, dacă găsești pe acolo. Numai dacă nu ți-e greu...

– Sigur, sigur... am să sun din nou peste câteva zile. Te iubesc mult.

– Și eu pe tine. Și lui mami o să-i pară tare rău că n-a fost aici să vorbească și ea cu tine.

Alex n-ar fi trebuit să spună asta, m-am gândit o clipă. Dar dracu' să-i ia! Cât de bine mi-a făcut că a spus-o. Am ieșit din cabină și m-am uitat în jur. Eram în Austria. Chewing-gum de mai multe feluri, mi-am spus. Da, și ciocolată de mai multe feluri; și biscuiți, și cafea, bineînțeles; și stafide, și smochine, și curmale; ce mult îmi plăceau curmalele cu mulți ani înainte, când se mai găseau de Crăciun; eram sigur că Alex nici nu știa cum sunt curmalele; și banane, poate, dar bananele sigur s-ar fi stricat în săptămânile până să ajungă pachetul; dar aveam să trimit conserve de carne și conserve de pește, și altele... cât de multe poți îndesa într-un pachet? Și câte din astea vor primi ele într-adevăr? Erau atâtea lucruri pe care aș fi vrut să le trimit! Mi-am amintit deodată cum, scurt timp după ce ajunsesem în Austria, m-am dus la un supermarket din Viena și am întâlnit acolo din întâmplare o refugiată româncă, abia venită la Traiskirchen. Ea era pentru prima oară în vest.

– Vai, vedeți ce e aici? Întrebuse cu un fel de spaimă în glas. Vedeți ce au ei aici? Apoi, în mijlocul magazinului plin de lume, izbucnise

deodată în hohote de plâns, cu fața îngropată în palme și umerii scuturându-se.

Frământări

Când Mitzi, gazda noastră, a bătut la ușă cu un aer aferat, în acea dimineață de aprilie, pe fața ei se citea deslușit: „chestiuni de mare importanță“.

– Vor să vorbească din nou cu tine, a zis.

Am încercat să-mi păstrez calmul, am ieșit din cameră și am luat-o de-a lungul

coridorului pășind încet, ca să am timp să mă gândesc la ce-ar putea fi. Lungul coridor de la etajul pensiunii din Wallsee unde locuiam împreună cu alți șapte refugiați români, avea patru camere pe o parte și cinci pe alta. Camera noastră, unde stăteam cu Dan, era la capătul unde se afla și baia, iar eu am luat-o spre scara aflată la celălalt capăt. Mitzi mi-a șoptit ceva când am trecut pe lângă ea, în capul scării. N-am auzit prea bine și nu i-am înțeles pe loc cuvintele în germană, dar pe trepte, în jos, am reconstituit ceva: „de data asta arată cam prost dispuși“. Veniseră pentru prima dată împreună, cei de la securitatea landului și cei de la securitatea federală. Și, într-adevăr, nu arătau deloc veseli. „Hopa, avem o problemă“, mi-am spus și m-am gândit imediat că știam și de ce. Ultima oară, în decembrie, mă întrebaseră despre relațiile mele cu Securitatea și le spuseseam atunci tot ce-mi aminteam, doar chestii nevinovate după mine, dar uitasem un lucru extrem de important – extrem de important fiindcă era singurul lucru despre care ei, cu certitudine, aflaseră deja de la altcineva. Și, iată, veniseră acum să mă tragă la răspundere.

– Da’ de ce mă-ntrebați, sunt suspiciuni în legătură cu mine? am întrebat eu atunci, în decembrie.

Cei doi, veniți cu acea ocazie de la securitatea federală, s-au uitat unul la altul. Era greu de spus dacă erau ușor amuzați sau ușor jenați.

– Am vrea doar să știm mai multe despre anumite lucruri: de pildă, cum procedează Securitatea când încearcă să recruteze pe cineva. Trebuie să vă fi abordat și pe dumneavoastră, mai toți românii au propriile povești despre asta!

„Cât de adevărat! Și cât de neplăcut!“ m-am gândit. „Dar acum importantă e atitudi-

nea“, mi-am zis. [...] Și astfel, încurajându-mă singur, am început discuția cu ei atunci, în decembrie. [...]

– Să-ți fie rușine! mi-a spus Dan, când i-am povestit cum a fost atunci discuția cu austrieicii. Ai făcut Securitatea să pară aproape benignă: ușor de refuzat, ușor de dus de nas și cam tâmpită. Și te crezi grozav, cum i-ai manipulat tu pe securiști! Ce mai, ăsta-i sport național la noi – „ce șmecher sunt eu și ce proști sunt alții, las’ că-i trag eu în piept“. Te crezi poate deștept și cu povestea aia pe care le-o spune soția ta, că n-a știut ea că tu o să fugi și că ai părăsit-o fiindcă era bolnavă. Chiar crezi că o să țină?

– Sunt sigur că ține. Altfel ar fi dat-o afară. Nici măcar părinții ei n-au știut de înțelegerea noastră.

– Ce? Vrei să spui că nici ei nu știu?

– Da. A fost mai sigur așa.

– Ești nebun! Nu-ți dai seama prin ce trece ea? Ar putea începe și ea să creadă că ai părăsit-o. E groaznic! Cum pot trăi oamenii în asemenea ambiguitate? Bun, și ce-o să fie când face ea cerere să vină la tine?

– Nu știu, o să vedem atunci, am răspuns.

– Extraordinar! Manipulatorii lu’ pește! Chiar că ăsta-i sportul național!

Drăguțu’ de Ceaușescu, marele nostru șmecher genial, nu-l admiram noi ce grozav îi duce el și pe ruși, și occidentul? Iar în timpul ăsta România e-n cel mai mare rahat și se tot afundă. Nu-ți dai seama că tot jocul ăsta dublu, toate compromisurile astea, mentalitatea asta cretină, extinsă la un popor întreg, sunt un dezastru? Nu-ți dai seama cât de jos ai căzut și tu, cu slalomul tău moral?

– Hai, mă, Dane, ce te dai așa la mine? Am încercat și eu să mă lupt cu ei cum

am putut, în felul meu. Și poate nu e chiar rău să fie considerați proști și ușor de manipulat. Se bazează pe frică, vor ca oamenii să creadă că ei sunt atotputernici și pot controla totul. Iar asta pur și simplu nu e adevărat. E posibil să li te opui.

– Manipulându-i!? Vezi, mă? Vezi ce greșit gândești? Exact asta-i mentalitatea care-a făcut să nu mai existe opoziție față de regim în România. De-asta sunt doar vreo doi-trei disidenți.

Dacă oamenii cred că pot păcăli sistemul – și mai cred și că asta înseamnă să te

opui – atunci ce sens ar mai avea opoziția sau disidența deschisă? Trebuie să fii prost pentru așa ceva. Sau nebun. Așa gândesc oamenii.

– Nu! Eu zic că în primul rând teama că ei ar fi atotputernici îi împiedică pe oameni să le reziste.

– Daa? Atunci tu, care spui că ești conștient de puterea lor limitată, de ce n-ai făcut nimic? Nu fiindcă te-ai gândit că sunt mai deștepte metodele tale? Și ia ascultă! De ce n-ai zis nimic când a dispărut Roșcovanu? Asta s-a-ntâmplat chiar la tine în institut și nimeni n-a zis nimic!

Așa, deci. Îi povestisem lui Dan și de Roșcovanu! De tânărul fizician care vorbea de syndicate libere, și cum ne plăcea nouă de el, și cum unul dintre noi l-a turnat. Iar într-o dimineață, o mașină l-a așteptat în fața blocului și el a dispărut pur și simplu. Patru ani mai târziu a ieșit dintr-un spital psihiatric, un om distrus. Când i-am povestit lui Dan, mi-am dat seama că nici nu mai știam cum îl cheamă. Mi-l aminteam doar ca Roșcovanu’.

– Și, vezi, nici măcar nu le-ai spus austriecilor de Roșcovanu’. De ce nu le-ai spus?

– Păi m-au întrebat doar despre relațiile mele cu Securitatea. Nu m-au întrebat despre...

– Hai, las-o! Știi, am ajuns să cred că oamenii nu-nțeleg niciodată adevăratele motive pentru care fac sau nu fac ceva. [...] Dar poate știi totuși de ce nu le-ai spus povestea cu specialistul canadian...

Își amintea așadar și de asta. Îi spusese cum odată, când a venit un specialist canadian în institut și a ținut niște seminarii, eu m-am ocupat mai mult de el, fiindcă îl cunoscusem în Canada. Și cum, chiar înainte să plece, eu am fost cel care l-a însoțit la o degustare de vinuri, la Ștefănești. Îl așteptam în holul hotelului Muntenia din Pitești, când l-am văzut pe colonel la recepție. A trecut pe lângă mine și mi-a făcut cu ochiul, șoptind în mustață: „Distrați-vă liniștiți, să nu vă grăbiți!” Avea, credea el, simțul umorului. Am descoperit, după ce a plecat canadianul, că fotocopiaseră toate documentele tehnice secrete pe care le adusesese cu el pentru seminarii. Ne-au fost trimise copiile de la așa-numitul Birou de Documente Secrete. Ni se cerea o evaluare, ca ei să poată raporta „valoarea“

celor furate. Făceau asta cu toate materialele obținute prin „mijloacele lor specifice“, lăudându-se cu sumele uriașe în dolari, cum ziceau ei, pe care le aduceau țării. Se lăudau chiar și cu „documente secrete“, care erau de fapt copii după articole din presa de specialitate. Cineva le fotocopiase în vreo bibliotecă din vest și, chiar dacă articolele se găseau deja și în biblioteca institutului, tot se raporta că valorau mii de dolari. În cazul de față însă, chiar furaseră documente secrete, proprietate a companiei canadiene AECL.

– Vezi, nu le-ai spus austriecilor de chestia asta. Poate îmi spui de ce.

– Păi, din nou, fiindcă n-avea de-a face direct cu mine.

– Daaa? Sau poate ți-a fost teamă să nu mergi prea departe, să nu spui prea multe! Sau te-ai gândit că, de fapt, ai folosit și tu astfel de documente furate...

– Nu. M-am gândit că oricum nu era ceva important. Fiindcă mai nimic din ce-au furat nu ne-a fost de folos, cel puțin nu în domeniul meu, al proiectării reactorilor. Erau doar mici bucățele dintr-un proiect uriaș. Genul acela de informații trebuia integrat în ceva mult mai mare și părți esențiale lipseau. Așa că, până la urmă, când guvernul român a semnat contractul pentru reactorii canadieni, a trebuit oricum să cumpere licența pentru întregul proiect și am primit legal toată informația. Toată lăudăroșenia securiștilor a fost vorbă goală, cel puțin în acest caz..

– Mă, dar cum o întorci! Dan s-a oprit un pic aici, apoi a adăugat cu vizibilă satisfacție: Să știi, însă, că ai făcut o mare greșală!

– Ce-ai mai găsit? Ce greșală?

– Nu le-ai spus nici de povestea cu Traian!

– Vai de mine, am uitat complet de asta!

– Păi, sigur. Și e greu de spus, nu-i așa, de ce uităm unele lucruri și altele nu. Freud avea multe de zis despre așa ceva. De exemplu, ai uitat numele lui Roșcovanu’, dar n-ai uitat numele celui care l-a denunțat. Și asta era adevărat. Știa și de asta. [...] Dar de ce, Doamne iartă-mă, uitasem de povestea cu Traian? Era un lucru pe care ei îl aflaseră deja, de la alții. Asta chiar fusese un ghinion. Veniseră acum, în aprilie, să mă tragă la răspundere? [...]

*Notă * subtitlurile aparțin redacției*

Bogdan Adrian TOMA

Rânduri pentru Atlas

Eu, zeilor le-am spus c-am să ridic
Acest pământ din tristă-ncremenire;
Că pot să-i dau și sens, și deslușire,
Pe umeri c-am să-l port fără să-l stric.
Iar ei, atunci, cu nevăzute fire,
L-au ridicat în sus, ca pe nimic
Și pe spinarea mea, făcută cric,
L-au țintuit cumplit. Fără iubire.
Însă, în timp, am ostenit de greu
Iar când venit-a noul Dumnezeu
El a văzut, în forța-mi, efemerul...
Pământul de pe umeri mi-a săltat,
Și-n locul vânat și despovărat
A așezat, cu eleganță, cerul.

Două inimi

De multe ori, când ploaia se îngână
Lângă ferești, cu suflet zgribulit
Mi-aud bătaia-n piept precum un mit:
Stinsă și grea, și-atâta de bătrână...
Cumva, simt însă că s-a adâncit
Sub mușchiul ei, - cât bobul de rășină
O inimă mai mică, dar mai plină
De toate cele câte le-am trăit.
Ce-așteaptă ea, e fără de cuvinte:
Să pun în cârca-i moale și cuminte
Ce inima cealalt-a dus în spate;
Iar când va sta, după atâta greu
Lumii s-o las, sinteză de mereu,
Păstrându-ți ție inima ce bate.

Sânziana MUREȘEANU

După-amiaza omenirii

Au ieșit corali din mare,
Tiptil, tiptil,
Nerăbdători
Să țeasă
Armura lumii.
În cănițe mici
De smarald,
Peștii își beau ceaiul,
Este ora cinci după amiază
A omenirii.
Nu mai avem timp.
Căutăm vizuina

Timpului,
E atât de adâncă,
De necunoscută.
Avem lanterne de mineri,
Strălucitoare,
Felinare,
Licurici,
Stele căzătoare,
Nu avem destulă
Lumină
Ca să căutăm
Timpul.

Trenurile
Nu se mai opresc,
Coboară precum lacrimile
Pe neteda față
A depărtării.

Mestecăm
Flori dulci
De salcâm,
Tăiem mieii
Acestui an,
Cad șerpilor Boa din cer
Precum castanele
La vremea lor;

Umbra păsării de pradă
Deasupra capetelor noastre,
Umbra gândului tău
Deasupra inimii mele.

La umbra unei petale
Ne vom da ultima suflare...

Ultima ta suflare
Se va înălța la cer,
Ca o șoaptă
Levantină,
Intraductibilă.

După cincizeci de ani

Stau
Din ce în ce mai mult
Cu mine,
Mă mângâi pe creștet,
Mă țin de mână,
Îmi murmur
Cântece de seară,

Alung insomnia
Din jurul
Pleoapelor mele,
Îmi prepar cu grijă
Limonada cu mentă.

Mă privesc
Din profil,
Din spate,
Îmi cercetez
Mersul,
Gesturile de după
Cincizeci de ani.

Aș fi fumat
Țigări de foi,
Aș fi imitat-o
Pe doamna Georgescu,
Profesoara de franceză,
Aș fi locuit
Într-un oraș port
La Mediterană,
Aș fi fost sora
Lui Nazim Hikmet,
Aș fi rămas
În Mexico City
În acel an secetos...
Toate
Le-aș fi făcut
Dacă tu nu mă strigai
Pe nume,
Dacă nu mă prindeai
În brațe
Înainte ca avionul roșu
Să treacă în zbor
Deasupra noastră.

Dușmani

Singurătatea mea,
De nobilă viță,
Mă privește tăcută
Din sud,
Din Grădina Hesperidelor.
Singurătatea mea
E cu mine
Mereu,
Alungă albinele,
Norii,
Scutură copacii în floare,
Este mai veselă

Decât puii de șarpe.
Tu ești dușmanul ei,
Pe cine oare
Voi alege
În cele din urmă?

Singurătatea
Îmi sărută ochii,
Îmi cunoaște
Toate semnele de pe trup,
Toate cicatricile,
Singurătatea
Nu trădează,
Nu mă părăsește,
Nu se gândește
La nimic altceva
Decât la mine!

Când tu mă îmbrățișezi
Ea lăcrimează,
Când tu îmi răpești
Noaptea,
Ea îmi face semn
Că este acolo mereu.
Dacă nu ar fi
Aș porni în căutarea ei,
Dacă aș deschide ochii
Și nu aș vedea-o,
Aș dezgropa drumurile.
De dragul singurătății
Stau lângă tine
Pe acest țărm de mare,
Doar de dragul singurătății
Îți ascult povestea,
Te amăgesc
Să întârzi aici
Pentru o scurtă vreme.

George VIGDOROVITS

Eu nu sunt gata să mor, chiar să mor...

Mă exasperează cumplit
matematică simplă a morții,
cramponarea ei în numere mici,
care doar printr-o minune ajung
la piatra de hotar a lui o sută.
O bornă ciudată
aflată la eterica răspântie
dintre statul materialității căzute
și țara luminii veșnice.

Mă deprimă biologia simplistă a corpului
 în permanentă criză existențială
 între starea de moluscă
 și cea de verticalitate solidă.
 Mă descumpănește în fiecare clipă
 chimia gregară a trupului
 cufundat în mocirla sângelui, limfei, hormonilor,
 starea de mlaștină cu pretenții de demiurg.
 Mă întristează elementaritatea
 fizicii cuantice a vieții,
 uneori corpuscul alteori undă,
 incertitudinea ca stare existențială.
 Științele nu mă ajută cu nimic
 în a desluși taina curcubeului
 ori misterul copilului
 gângurind primele cuvinte:
 nici măcar de a explica esența
 acestui șirag de nimicuri
 întrupate în miraculoase cuvinte.
 De ce mie umilului George Vigdor
 rob al poeziei și prizonier al ecuației cu dor
 uneori universul îmi șoptește tânguitor;
 pregătește-ți sufletul pentru zbor, superb zbor
 dar eu nu sunt gata să mor, chiar să mor
 mă așteaptă înalături unde vreau să zbor,
 sublim zbor...

Hălăduiesc la limita absolutului

Hălăduiesc mereu la limita absolutului
 habar n-am cum să-l ating, cum să-l apuc
 știu doar că suntem entități diferite;
 eu doar o maimuță mai evoluată
 iar el, absolutul, probabil o metaforă divină.
 Încartiruit în trei dimensiuni
 și un interval neglijabil de timp
 nu am cum să-l cuprind, cum să-l scriu sau să-l
 descriu.
 În pătrățica mea de infinit
 trăiesc neglijabil între gratii metafizice,
 între care doar lumina filtrată a intuiției
 mă poate catapulta pentru o clipă
 în paradisul multidimensional al absolutului.
 Poate că m-aș descurca mai bine
 dacă absolutul ar fi o femeie veșnică
 un izvor nesecat de iubire și fecunditate,
 cu care aș procrea mereu
 într-o îngemănare cosmică supremă
 viitoarea armată a speranței ultime.
 Intersecția dintre absolut și firul de praf stelar
 cu eticheta „ eu „
 este aproape întotdeauna o mulțime vidă,
 străluminată arareori de viziuni divine
 imperceptibile, indescriptibile, inefabile.

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

Hamvas BÉLA

Spirit și existență

(Capitolul: ANATOMIA MELANCOLIEI, de Robert Burton / filosof existențialist, sec. XVII)

Anatomia melancoliei, a fost editată complet pentru prima dată cam cu 300 de ani în urmă. Dar dacă cineva și-ar propune azi să parcurgă cele trei volume ale acestei grandioase opere, va lăsa cartea din mână cu sentimentul că a citit una din cele mai importante cărți din lume.

Burton a fost bibliotecar la Oxford. Acest amănunt al biografiei sale nu este chiar așa de neînsemnat cum ar putea să pară. Pentru că, uneori esențialul poate fi ascuns într-un cuvânt.

Burton a fost bibliotecar. Iar bibliotecarul este un specimen ciudat pentru care cartea este hrană, pasiune, iubire, destin, aventură, fatalitate și extaz, așa cum este marea pentru marinari, pământul pentru țărani, sau planta pentru grădinar.

Pentru un om de știință cartea este doar material de studiu; o citește, o conspicează și o pune deoparte. Pentru poet este doar creație; o scrie și o uită. Pentru profesor cartea este instrument; scoate din ea ceea ce are de transmis mai departe. Iar pentru un om oarecare este doar o îndeletnicire plăcută; o citește și o savurează. Dar nimeni nu se apropie de carte ca bibliotecarul; cu atât calm și cu atâta grijă, așa cum ne atingem doar de lucrurile nemuritoare: de mare, de femeie, de pământ. Nimeni, în afară de el, nu știe ce înseamnă un autor bun a cărui carte, dacă o deschizi la întâmplare, te cucerește, te adâncești în ea, faci adnotări, subliniezi, bagi volumul în buzunar și te duci pe coasta unui deal să citești cu voce tare pasajele preferate.

Opere mari scrise de bibliotecari sunt numai două în toată literatura universală. Una este *Tao-te-king*, a lui Lao-te și cealaltă *Anatomia melancoliei*, de Robert Burton.

Lao-te a fost bibliotecar timp de 70 de ani. El a fost cel care a filtrat, a curățat, a șlefuit, a distilat cuvintele până ce a obținut un strop de rouă. Acest strop de rouă este *Tao-te-king*. O carte de

filosofie mai perfectă ca aceasta nu există. Și este deosebită mai ales pentru că esența acestei filosofii constă, dacă mi-e permis să mă exprim astfel, tocmai în *bibliotecărie*. Pentru că acea pace contemplativă nu poate fi învățată decât între cărți și de la cărți. Cartea este realitatea cea mai tăcută, cea mai însingurată și mai pașnică din lume. Iar bibliotecarul, cel care trăiește între cărți, devine de asemenea: tăcut, însingurat și pașnic. „*Nu repede, ci încet / Nu mult, ci puțin / Nu cu greu, ci ușor*”.

Dar cartea lui Burton este scrisă cu totul altfel. Poate ar merita să numărăm câte mii de cărți au fost citate în ea. El nu filtrează, nu șlefuește, nu distilează; el adună la un loc, rânduiește și cataloghează. Burton este, poate, chiar mai bibliotecar. Nu există carte scrisă mai liniștit, mai încet, mai nederanjat ca a acestuia. „*I am not poor, I am not rich, I have little. I want nothing*” (Eu nu sunt sărac, eu nu sunt bogat, eu am puțin, eu nu doresc nimic). El nu are soție, nu are copii, nu are prieteni, nu are admiratori. Idealul său a fost Democrit și a trăit o viață monahală, la fel ca și grecul în mănăstire, fără nici un fel de orgolii. „*The canst not think worse of me than I do of myself*” (Nu se poate gândi despre un om ceva mai rău decât gândește el însuși despre sine). El nu are dorință de afirmare.

Bibliotecarul este asemeni greierului, scrie chiar el într-unul din cele mi frumoase capitole ale cărții sale, citându-l pe Platon care-l descrie pe Socrate stând de vorbă cu Phaidros pe malul însoțit al Ilionisului. Bibliotecarul este urmașul acelor ființe care au existat cu mult înaintea Muzelor. Dar când acestea au început să cânte, acele ființe au căzut în stare de extaz, uitând să mai mănânce, să bea, să mai trăiască. Acele ființe au fost mai apoi transformate de Zeus în greieri cărora li s-a permis să trăiască fără să trudească pentru agonia hranei. Li s-a permis să trăiască asemeni Muzelor, doar contemplând, admirând, savurând. Sunt săraci? Sărăcia este zestrea Muzelor. Lor nu le pasă de avere, de putere, de renume, de plăceri. Ei sunt doar greieri capabili să trăiască fără mâncare și băutură, dar fericiți într-o liniște dumnezeiască, care este un fel de nemurire.

Au englezii un verb pe care-l găsim și în primele rânduri ale cărții lui Burton: *I am musing*.

E un verb intraductibil, care înseamnă: a fi în stare de forță majoră de a nu putea face nimic altceva decât să stai gură-cască și să contempli viața ca pe o melodie sau ca pe un poem. Bibliote-

carul este o astfel de ființă/musing care, asemeni greierului, trăiește în domoală liniște și senină însingurare, la fel ca Muzele, dar nu cu poezia în suflet ca poezii, ci fiind el însuși viață transformată-n poem.

O astfel de viață pare încântătoare pentru oricine. Țsta este un om! Acesta este un destin! Un astfel de om pare să se fi născut, ca greierele, tocmai pentru o astfel de viață.

Dar nu este chiar așa. O astfel de viață, o viață de greier, trebuie dobândită. Pentru ea trebuie să trudești. Nu ți se dă ușor.

Locul, ca punct de pornire al operei lui Burton, devine relevant doar din moment ce conștientizăm impresia pe care am avut-o atunci când am intrat prima dată într-o bibliotecă. Prima impresie este aceea de întuneric. Pentru a rezolva această problemă, clădirile bibliotecilor moderne au fost construite numai din sticlă. Dar bibliotecile sunt prin natura lor întunecoase. Și umbra lor nu poate fi înlăturată, cum nu poate fi înlăturat nici praful și nici aerul stătut. Astea sunt lucruri ce țin de hârtie și de litera tipărită. Și, în aceste locuri întunecate și prăfuite trăiesc acele ființe cu miros de aer stătut; bibliotecarii. Abia dacă există între ei indivizi a căror îndeletnicire să nu fie ghicită la prima vedere. De cele mai multe ori sunt cocoșați, șchiopi, chiori, prăpădiți și slabi. Au fața cenușie, ochi fără strălucire și mișcări grotești.

Când trece cineva pe străzile murdare și rău mirositoare ale unui cartier mărginaș, își pune, fără să vrea, întrebarea: ce fel de oameni trăiesc aici? Răspunsul e scurt și simplu: cei care vin să stea aici. Ei ar fi avut libertatea de a se duce să stea altundeva. De ce nu s-au dus? Pentru că au hotărât să stea aici din voința lor liberă, ba mai mult, dintr-un motiv mult mai adânc, pentru că ei țin de aceste locuri, sunt de aici. Și atunci, cine va fi bibliotecar? Cel care asta a vrut să fie. Cel care se simte acasă în camerele întunecoase cu miros rânced, între rafturile labirintice și coloanele umbroase ale bibliotecii. Cel care *este de aici*.

În general, toți cărturarii pot fi recunoscuți după aspect. Bibliotecarul este prototipul acestora. Poate fi recunoscut la prima vedere ca și elevul, așa zis, *silitor*. Se vede că e om de carte profesorul, filologul, vânzătorul de cărți și, mai ales, anticarul. Privindu-i cu atenție vom descoperi la ei câteva caracteristici foarte ciudate. Sunt, în general, infirmi (?), miopi (?), grotești (?). De ce? Pentru că sunt migăloși, le pace să despice firul în

patru, trăiesc în umbră, ca gândacii în subsoluri. Și există o mare înrudire, între elevul silitor, dascăl, filolog sau anticar cu Dracul. Pentru că Dracul este imaginea străbună a ființelor diabolice; este iscoditor, ciudat, răutăcios, se ferește de lumină, trăiește retras în cotloane cât mai întunecate. Privite per ansamblu, acestea sunt însușiri pe care le au și cărturarii, adică cei care țin cu tot dinadinsul la cuvinte și rămân reci în fața vieții propriu zise. Ei sunt cei care se ascund de viață. Unde? În litere.

Deci, este diabolică orice ființă omenească, fie dascăl, elev silitor, avocat, judecător, cercetător, doctor sau preot, dacă este legat de litere și paragrafe; adică de cuvântul scris și pune cartea înaintea vieții. Iar numele acestui păcat este: biblio-ilodatria, adică adorarea cărții ca Idol.

Omul de carte este cel care vrea să orânduiască viața prin litere. Dar, a face *orânduială*, nu este altceva decât *a domni*, spus cu alte cuvinte. Și *a domni* nu este altceva decât o expresie mai blândă a lui *a ucide*. Și orice ființă diabolică urmărește viața și vrea să o ucidă. Poate tocmai pentru că se teme de ea. Dracul este cel mai vechi dușman al vieții și aduce întotdeauna cu sine moartea, indiferent dacă vom numi moartea *lumină*, *spirit* sau *lege*. Dracul este cel care distruge cu patimă tot ce este neregulat, neuniform, inform, aparent, capricios, schimbător, sau multicolor (teatrul, târgurile, iubirea, lupta) – vrând să conducă lumea cu litere, cuvinte, paragrafe. Fie el dascăl, judecător, om de știință sau elev, cărturarul este întotdeauna un filistin diabolic. Iar filistinel diabolic desăvârșit este bibliotecarul.

Punctul nostru de pornire va fi, deci, acesta: bibliotecarul se află în legătură nemijlocită cu lumea subterană. Aflat permanent în imediata apropiere a cărților, el cade inevitabil în biblio-idolatrie și devine un filistin diabolic. Înțelegerea acestui filistinism diabolic și a legăturilor cu lumea subterană este primul pas în înțelegerea celui ce a fost Robert Burton.

De fapt, *Anatomia melancoliei* nu este altceva decât descrierea de mare anvergură a unui *catabasis*; a unei coborâri în lumea subterană. O coborâre asemeni celei pe care a făcut-o Dante sau Vergilius. Altfel spus, coborârea este o trecere în lumea morților, un *descensus*, o incursiune în lumea subterană care, de cele mai multe ori, se face fără voie sau, în cel mai bun caz, în mod inconștient.

Despre coborârea sa în lumea subterană și că, de fapt, cartea sa este o descriere a acesteia,

Burton habar nu are. Cum de altfel nici Dostoievski n-a fost pe deplin conștient de faptul că în *Însemnări de călătorie*, în *Noapți albe* sau *Crimă și pedeapsă* descrie un astfel de catabasis, și nici pictorul Bosch sau graficianul Kubin n-au știut să vadă asta în arta lor așa cum a făcut Blake sau Swedwbnorg. De regulă, cine se află în orice fel de raport cu lumea subterană se află doar la un pas de coborâre. Raporturi cu *lumea de jos* poate avea oricine. Dar cu adevărat interesant este faptul că marea artă, marea filosofie, sau marile destine nici nu pot fi închipuite fără o puternică relație cu subteranul. Profunzimea unei opere, sau a unui destin, este dată chiar de relația cu lumea subterană. Și cel care n-a parcurs catabasisul până la capăt, așa ca ca Enea, Vergilius sau Burton, sau cel care nici măcar n-a călcat în lumea subterană ca să poată arunca o privire în jur și s-o viețuiască, nu va avea nimic important de comunicat semenilor săi. De ce?! Pur și simplu pentru că fiind un om care n-a cunoscut sferele profunde, va rămâne neștiutor, nesigur și superficial în problemele mai complicate ale destinului. Și acest lucru este valabil, fie că este vorba de de literatură, pictură sau muzică, fie, în general, în orice alt domeniu în care este vorba de o activitate de creație.

Coborârea în lumea subterană nu trebuie să fie neapărat o trăire categorică așa cum a descris Strinberg descensus-ul omului modern în cartea sa *Inferno*. Ea poate fi uneori lină ca aceea a alui Mozart în *Don Juan*, sau poate fi o permanentă declarație de atitudine ca la Schumann și la Baudelarie, sau cum o întâlnim la E.T.A Hoffman. Cert este însă că la cei care au o relație slabă, sau inexistentă, cu lumea subterană, va fi evident faptul că le este inaccesibilă și pătrunderea în tainele vieții. Cei care nu știu ce este lumea subterană nu vor ști niciodată nimic despre destinul omenesc, și nu vor înțelege nici viața. Iar cei care, deși o cunosc, o uită sau o ascund cu bună știință, se vor ofili, vor deveni neimportanți, vor dispărea.

De obicei poarta lumii subterane nu se deschide în fața omului decât în clipele grave sau decisive ale vieții. *La jumătatea drumului vieții*, cum spune Dante, sau în situația limită dintre viață și moarte, eventual cu ocazia unor boli grave, sau cu ocazia unor călătorii. Se mai întâmplă ca aceste porți să se deschidă în cazul unor relații deosebite în dragoste, prietenie, căsnicie și alteori ocazia o creiază toate astea la un loc.

Burton fiind bibliotecar, deci un filistin diabolic, n-a avut nevoie de astfel de ocazii. Poate de

aceea nici n-a observat că a pătruns și că a existat în lumea subterană. De fapt, conform astrologiei, ocupația de bibliotecar este de natură mercuriană. Iar Mercur este cel care-i conduce pe morți în lumea de dincolo. El e află sub dominația lui Hermes și Hermes este *phsihopompos* – adică cel care conduce și îndrumă coborârea sufletelor.

Mitologia este plină de descrierea unor astfel de catabasis-uri deosebite. Răsăritenilor le-au devenit cunoscute datorită peregrinărilor lui Manda d'Haye, Nirgal, Ghilgameș și Marduc. Istar, la rîndul ei, a coborât în lumea de jos ca să-și aducă înapoi iubitul, pe Tamuz. Ea a fost condusă prin 7 porți și la fiecare a trebuit să depună câte ceva din ceea ce a adus din viața pământească. Erasika, stăpâna adâncurilor, i-a trimis peste 60 de boli și, de bună seamă, Istar ar fi pierit de nu i-ar fi venit zeul Ea în ajutor.

La greci, în afară de Odiseus, au pătruns în lumea de jos și Orpheus, Heracles, Theseus și Peiritos. Tot ei au consemnat faptul că un filosof, pe nume Menedemu Lamasacus, *umbla ca un nebun printre oameni și spunea că el vine din Infern ca să spioneze pentru draci, cum trăiesc oamenii pe Pământ*.

După părerea unor teologi *descensus-ul* este un pas escatologic care dovedește că unii oameni aleși pot năruie puterea morții, pătrunzând încă pe când sunt vii în împărăția ei, de unde, eventual, se pot și întoarce. Alții ne învață că aceste coborâri sunt urmarea unor păcate mari, dându-li-se păcătoșilor posibilitatea să se căiască acolo și să se întoarcă purificați. Acesta este și cazul lui Strinberg. Și tot aceasta este semnificația scufundărilor în cazuri de boală. Printre altele, tot așa ceva vizează și psihologia analitică modernă, sau filosofia existențială, dar la un mod mult mai neînțeles. Fapt este că învățăturile tuturor timpurilor au semnalat posibilitatea reînnoirii prin *descensus* în urma unei adânciri.

Asta face și Robert Burton. Coboară în adânc, ca să scape de groaznica și chinuitoarea boală care-i răstoarnă viața și-i surpă destinul. De aceea, se poate spune că această carte a lui Burton se înrudește îndeaproape cu ideile psihologiei moderne și cu filosofia existențială, numai că el știe ceva în plus.

Catabasisul din *Anatomia melancoliei* este descrierea coborârii lui Burton în adâncuri, pentru a se purifica și pentru a se salva de acea boală cumplită numită: MELANCOLIE.

Traducere: Gabriela LEOVEANU

George DIMITRIU

Explorând Delta Dunării (I)

Copacul cu... cormorani

În cea de-a treia zi de Paște a anului 2023 am pornit dis-de-dimineată împreună cu fiul meu cel mare, Ștefan, spre Dunavățu de Jos. Ajunși pe la prânz la pensiune, am fost întâmpinați de arbori gătiți cu superbe mag-nolii alb-movii, orname-n interior cu sute de puncte. Pe-un perete trona o imensă planșă care prezenta peștii din apele României alături de una referitoare la păsările migratoare, de ample hărți ale Deltei, și de-un tablou-caricatură ce înfățișa oameni politici. La loc de cinste se hodinea, înfipt într-un panou lemnos, un cap de pește cu gura deschisă - se voia hidos însă era cam știrb! Din restaurant se putea admira un pitoresc canal, vecin cu pensiunea, canal pe care se odihneau câteva bărci.

Începuserăm dejunul cu borș de pește, servit ca la Letea: zeama și cartofii în boluri iar peștele, fiert, îmbrăcat în legume, ne 'mbia de pe-un platou. Am continuat c-o saramură de crap cu mămăligă minunat așezată într-o farfurie încăpătoare, farfurie-n care locuia și un recipient cu supliment de zeamă. Nea Florin, barcagiul, și-a făcut apariția înainte să terminăm de mâncat. Fața roșie, de lipovean, n-avea pilozități; avea în schimb buze subțiri, nas consistent, și fusese plantată pe-un trup solid. L-am citit imediat:

- Aduceți un păhărel să vă torn niște pălincă ardelenească de prune.

Vine cu un pahar pentru vin, îl umplu pe jumate, însă băutura n-apucă să se hodi-nească.

- Încă unul?

- E bună! declară în timp ce-mi întinde paharul gol.

Îi fac plinul, stabilim planul de bătaie, însă ochii, căprui, cercetători, i se lipiseră de sticla de un litru plină cu lichid galben ca Soarele.

- Mai pun unu'?

- Nu, tre' să conduc barca!

Am coborât scările pietruite spre terasa cu piscină care avea atașat un mic debarcader și am urcat într-o șalupă. Doar noi.

Călătoria a început pe Canalul Satului, sub privirile mirate ale unei berze semețe care însă nu s-a sinchisit de noi. Străjuit de arbori, de debarcaderele pensiunilor și de ambarcațiuni, canalul găzduia și două bănci așezate pe-o platformă, la umbra unui copac. În scurt timp am ieșit în Lacul Barcaz care se lăuda cu o insulă de stuf și cu câteva rațe. Cerul se lăsase dominat de nori mari, albi. Prin intermediul unui canal de legătură străbătut de-o apă muștar, mată, încadrată de arbori ce formau parcă o boltă, am ajuns în Lipoveni. O puternică senzație de junglă îți transmitea acel canal, canal în care copaci pletoși, vernil, furau din luciul apei ca muștarul. Lăstăriș aparent timid mușca hotărât din canal când dintr-o parte când din alta, de-ți era imposibil să vezi calea de urmat. Pe-alocuri câte-o salcie plângătoare ne făcea reverențe ori fire răzlețe de stuf se odihneau pe fața adolescentă a apei. S-adunau mai multe câteodată, luând țațoș fața arborilor. Unele crengi se înclinau dându-și parcă mâna peste canal, ca într-un dans al dragostei. Altele, verzi-muștar sau de-un verde-crud, se reflectau alături de cerul alb-gri pătat uneori cu albastru lângă stuful maroniu ce străjuia apa 'ngustă, creând un peisaj ireal. Soarele, atunci când își făcea apariția, se folosea de arbori pentru a-ntuneca apa canalului, canal prin care barca se strecura unduindu-se.

Pătrunși pe Canalul Opt am constatat uimiți cum copacii, înclinați, își uneau crengile vernil pe deasupra apei, construind parcă un pod al mirilor. Atunci când ramurile s-au despărțit cerul s-a luminat și două lișițe și-au luat rapid zborul zbatând aripile-n tandem, cu viteză. Mai încolo o lebădă traversa agale canalul însă la apariția noastră a început să formeze cu aripile V-uri tot mai largi, călcând apa-n care-și desenase dâra.

Ne-am varsat în Canalul Dunavăț, penetrat și el de lăstăriș și de stuf însă tatonat pe-alocuri de stâlpi de electricitate. Cerul albastru, pătat cu nori, se oglindea leneș în canalul cu apă muștar. Am trecut pe lâng' un hotel plutitor vecin c-o casă de vacanță păzită de doi câini, unul alb și unul negru - cum

altfel?! Puțin mai în față, în dreptul superbului Complex Delta-Paradis, patru pui de găscă ce deprindeau înotul și-au dat examenul la trecerea noastră, scufundându-se instantaneu, cu rotiri peste cap. Complexul, străjuit de sălcii plângătoare și de-un ponton ce părea fără sfârșit, găzduia căsuțe acoperite cu stuf și o clădire impunătoare, cu acoperiș stufos ornat cu ferestre-pleoape. Canalul părea un bulevard acvatic! Din păcate, la capătul pontonului decorat cu șalupe sălășluiau un vapor și un hotel plutitor părăsite, aflate într-o avansată stare de degradare.

Ceva mai încolo canalul era străjuit de stuf pe-o parte și de arbori pe cealaltă - unii dintre ei își odihneau crengile pe luciul apei. Copacii au început să se rărească și să devină mai scunzi, ba chiar își făcuse apariția și unul ce părea uscat, fără frunze. Ba nu, avea frunze însă erau negre! Stai așa! Nu pot fi frunze, căci au cioc și coadă! Sunt cormorani negri, perfect camuflați! În zare, alți copaci purtători de cormorani. Mai mari, parcă! Ba nu, erau cui-

buri! Cuiburi și cormorani! Zeci! Copacii ce străjuiau canalul aveau „rod bogat”! Ne-am apropiat ș’am trecut pe sub cuiburile mari acompaniați de chirăitul păsărilor. Câte-un pescăruș stătea înfipt pe vreo creangă, așteptând momentul prielnic pentru a fura ouă. Soarele lumina rotund, scăpându-și uneori câte-o rază, ca un laser, printre crengile pline de cuiburi. Pe malul celălalt, asaltat de stuf, un arbore singuratic, cu crengile argintii, mai mult despuiate însă pline de cuiburi și de cormorani negri, se reflecta creț în apa canalului. Din când în când câte-un ciripit melodios se suprapunea, ca un *voice over*, peste chirăitul cormoranilor din acel loc mirobolant. Pe fundal, un cer alb-albăstriu completa o paletă de culori de care nu te puteai pur și simplu desprinde. Pân’ la urma nea Florin a întors barca ș’am pornit domol spre altă destinație, însă sufletele noastre au rămas multă vreme acolo!

Fragment din volumul „Prin mirifica Europă”, aflat în pregătire.

Constantin CUBLEȘAN

„Eu vinul vieții îl băui cu ură” (Mircea Vaida-Voevod)

De un dramatism profund sunt poemele lui Mircea Vaida-Voevod din recentul volum, **Amintiri de pe Terra** (Editura Risoprint, Cluj Napoca, 2023), asumându-și într-un discurs evocator istoria devenirii moderne a națiunii sale, așa cum o cunoaște

și cum o simte trăită în ținutul Munților Apuseni, de unde își trage obârșia. De altfel, este coordonata majoră pe care se înscrie întreaga sa creație literară, incluzând aici și masivul roman autobiografic, **Corinda**. Nimic patetic însă, nimic ostentativ în confesiunile de apartenență la ținutul natal („Sunt bine în pădurea mea,/ în munții mei...”), la durerile poporului său, de-a lungul veacurilor („În sinea mea s-au cuibărit/ zeci de generații,/ cu patimile, cu urile lor”), totul într-o rememorare oarecum crepusculară, a vârstei sale („Octogenar, de-o vreme,/ vorbesc singur, în poeme,/ cu tristul meu portret”).

Biografismul nu este neaparat o evocare a familiei sale biologice, prin ea înțelegând, la drept vorbind, mulțimea generațiilor de eroi anonimi care au ilustrat, care s-au implicat în istoria zbuciumată a ținutului opresat de puteri străine: „Că bunul meu e azi în cer,/ eu nu voi înceta să cred, să sper./ Din fier de plug își făurise spadă./ Căci fu sortit să vadă, cum că din/ scrumul celor arși pe rug,/ fumul, cu negri nori,/ înconjură de șapte ori planeta,/ ca dovadă!/ Ca luna pe un vârf de plop/ aștept un alt Potop/ și m-aș tocmi luntraș/ pe Arca Noii./ Trecutul de curând/ e vânt cu fum./ Pe drum trece un car cu fân./ Un căruțaș bătrân/ își bate boii” (**Din vârf de plop**).

E un patetism mocnit în aceste versuri ce conțin, în fiorul lor lăuntric, vibrația unor dureri istorice ancestrale. Regăsim astfel, evident, într-o altă cadență prozodică, expresia frustrată a încărcăturii emoțional-mesianice din lirica lui Octavian Goga. Căci, modernismul poetic al lui Mircea Vaida-Voevod vine, fără tăgadă, din tradiția literaturii ardelenesti,

sobră și robustă, în care simbolică stă mereu imaginea gorunului, în toate ipostazele sale existențiale, cu rădăcinile adânc înfipite în sol, în țărâna dătătoare de viață pe aceste meleaguri de legendă, ce urcă până în actualitatea momentului despre care vorbește și dă seama, în parabole, firește: „Pe sub pământ/ se-nvârte roata morii./ Alți secolii, alte boli,/ alte războaie./ Se-ndoaie trestia în vânt./ Se miră cugetul de cât se minte/ în istorii, în cuvinte./ În cronici vechi apă de ploaie/ scorniră niște lăudăroși,/ că nu se pomeniră maci mai roși/ nici brazi mai nalți,/ Goruni mai groși ca în Ardeal./ Că îi sădise pe un deal,/ vreun grof, vreun Eszterházy!/ Crescură codrii de măganul lor!/ Sub fiecare trunchi e-un veac de silă./ Cu ochii-nchiși pipăi Gorunii,/ Lutul./ E-un alfabet de culmi și văi./ Cu degetele, lin, citesc trecutul./ În crâng de pin, în pat de ulmi,/ mă dor Srăbunii” (**Străbunii**).

Nu cred că mai sunt mulți poeți astăzi la noi care să vibreze cu atâta intensitate la conștientizarea apartenenței lor la un trecut istoric plin de jertfe, de jefire întru afirma-

rea identității naționale. Mircea Vaida-Voevod își asumă oarecum profetic enunțul devenirii prin timp a seminției sale, trăind frenetic o veritabilă mitologie națională, în care legenda se ivește din fapta reală ridicată la simbol prin însemnele firii firești a acesteia, prezente pretutindeni: „De treci Valea Țebeii, unde anii devin mai grei, / mai mari, / vremea se ascunde / într-o scorbura, pe plaiul / cu iasme și smei, / unități de măsură din basme, / care dau îndărăt. / Și asta prelungește traiul / până hăt – în veci! / Aici Gorunii sunt zeii de demult, / ai codrului. / Aici, cimitirul fără hotar / e un aeroport cosmic, abrupt, / prin care se iasă din timp, / căci, se intră dedesupt / într-un anotimp secular, / al Ianului. / Ascult. / Se aude fluierul Lui!” (**În Valea Țebeii**).

Firește, o anume religiozitate, ce nu este explicată în poezie, ci implicată acesteia, translează reveriile metaforice ale lui Mircea Vaida-Voevod. Universul istoric al propriilor trăiri se umple de solemnitatea ritualică a evocărilor lirice, totul într-o atitudine polemică, ironică, față de prezentul imediat al aceleiași istorii (adesea) trădate. „Cândva, cel de

Sus, ne trimise / apostolii- socii. / Glasul lor îl ascult, pățimaș. / Când vei citi acest răvaș, / noi, vom fi murit toți, demult. / De flintă, de sabie, de boli. / Istoria e un cal năvălaș, / sau un car cu boi, / scârțâind alene din roți. / Spre destinatar, / cuvintele ajung rar la țintă! / Drumul e plin de bolovani, / de tâlhari. / Mi se rupe șareta / și din lipsă de bani, / poștașul își vându bicicleta. / Scrisorile întârzie sute de ani! / Îmi scrise și semnă plelung: / Neacșu de la Câmpulung” (**O scrisoare de demult**).

Poezia lui Mircea Vaida-Voevod e pățimașă, expresiv-dură, fără încercări, de nici un fel, de experimentări moderniste (postmodernisme!), la modă în ziua de azi. Din pricina aceasta ea poate părea, la o privire superficială, dacă nu desuetă, ieșită oarecum din actualitate. Nimic mai fals însă. Actualitatea ei constă în tocmai vibrația tensionată la tumultul istoriei naționale care e dincolo de spectacolul politician al zilei. E istoria vie a unor conștiințe trecute fără prihană prin timp și prin timpii acesteia. Este caracteristica funciară a liricii Bardului coborâtor din tenebrele luminoase ale Apusenilor.

Mircea Vaida-Voevod (foto: Ovidiu Cornea)

Augusta SUPPLE

Australian theatre director, producer and writer,
arts and cultural strategist

Recital „Eminescu” în Australia

Am primit la redacția „Orașul” o cronică a recitalului „Eminescu”, susținut în Australia de către traducătorul-poet Adrian George Sahlean (Global Arts Non-Profit) din Bostun – SUA, recital încununat de un succes răsunător. Este încă o dovadă că poetul nostru național este perceput pretutindeni ca poet universal.

„Capul de afiș” al recitalului a fost recitarea poemului „The Legend of the Evening Star”, scris de Mihai Eminescu, adoratul poet romantic al României, interpretat de traducătorul-poet Adrian G. Sahlean, venit de la Bostun.

După o prezentare introductivă impresionantă, Sahlean, purtând o originală cămașă românească cu broderie neagră, s-a urcat la microfonul de pe podium, și a privit publicul cu ochi zâmbitori, parcă pregătin-

du-l să asiste la dezvăluirea unui secret străvechi. Sahlean este cel mai important traducător al operei lui Eminescu în limba engleză și e renumit pentru spectacolele sale de poezie. Recitalul lui Sahlean, o premieră în Australia, a fost acompaniat de ilustrație muzicală preînregistrată.

Poemul lui Eminescu este o parabolă impresionantă, care atrage atenția asupra caracterului schimbător al iubirii arzătoare dintre doi îndrăgostiți cărora astrele le sunt potrivnice - o prea-frumoasă prințesă, îndrăgostită de Luceafăr/The Evening Star - doi îndrăgostiți prinși într-o alegere imposibilă: care dintre ei va sacrifica tot ce are și ce cunoaște pentru împlinirea iubirii?

Rostită cu solemnitate blândă, recitarea lui Sahlean a avut o calitate hipnotizantă. Să fi fost lumina dimineții ce se filtra prin fereastră? Sau ritmul vocii ferme și calde, scoțând în evidență muzicalitatea fiecărui cuvânt? Sau faptul că urmăream desfășurarea unei povești încântătoare pentru prima dată?

Indiferent de natura alchimiei, efectul a fost fermecător, lăsându-ne vrăjiți.

Adrian George Sahlean (foto: facebook)

Ion NOJA

Filatelia - deschidere spre lume

Apărută recent la Editura Școala Ardeleană, sub coordonarea lui Ioan Constantinescu, lucrarea *Filatelia Clujeană. Istorie, pasiune, valoare*, dedicată filateliei clujene de la începuturi și până în prezent, învederează sub multiple aspecte un volum de excepție pentru scrierile de acest fel apărute în cultura noastră.

Înainte de toate, cartea este expresia unei pasiuni materializate în fapte, ce presupune, în egală măsură, documentare, cunoaștere, consecvență, evaluări adecvate și, nu în ultimul rând, un efort financiar predictibil pe timp îndelungat; adică tot ce trebuie să aibă un colecționar de produse filatelice pentru a se ridica la standardele de natură să viabilizeze această preocupare.

În același timp, cartea reconfirmă un adevăr bine-cunoscut, dar insuficient luat ca argument pentru activitatea de perspectivă: faptul că filatelia este și rămâne un câmp al pasiunii cultivate generații la rând; un fenomen cu atractivă deschidere socială. Iar filatelia clujeană atestă pe deplin această realitate. Aici, aspirația spre frumos a atras oameni din toate categoriile socio-profesionale, de toate vârstele și credințele.

Este surprinzător numărul mare de personalități arhicunoscute pe plan local și național prezente în mod constant la toate activitățile filatelice. Academicieni, savanți, cadre universitare, economiști, medici, juriști, oameni din domeniul literaturii, artei și culturii au cultivat cu ardoare și rezultate remarcabile această pasiune socializantă, generatoare de bună colegialitate. Multe dintre activitățile filatelice de amploare – expoziții, concursuri, conferințe, colaborări cu organizații similare din țară și străinătate – au rămas în memoria celor prezenți și datorită prestigiului personal cu care aceste personalități s-au implicat nemijlocit în derularea evenimentelor. Cartea dovedește că

mișcarea filatelică clujeană a beneficiat, încă de la începuturile sale, de oameni care mereu au întrunit și pus în practica de organizare, valorizare și promovare a activităților filatelice pasiune, pricepere și prestigiu. Iar acest potențial s-a regăsit în cuprinderea, conținutul și finalitatea acțiunilor organizate, contribuind astfel într-o măsură unanim apreciată la dezvoltarea filateliei românești în general.

Retrospectiva filatelică oferită de cartea recent apărută dovedește, o dată în plus, că Asociația clujeană a fost mereu caracterizată, în cei peste o sută de ani de existență, de rigoarea colecționarului atent la amănuntele ce dau farmec și inedite surprize pasiunii sale.

Semnificativă și mereu prioritară a fost atenția acordată în timp respectării tradiției.

Acest stil de lucru a fost definitoriu pentru președinții Asociației, din rândul cărora Ioan Constantinescu, coordonatorul lucrării, s-a remarcat deopotrivă prin durata activității, amploarea și calitatea inițiativelor luate.

Fiecare etapă istorică a devenirii spre România de astăzi se reflectă cu fidelitate și în mișcarea noastră filatelică. Și asta în condițiile

în care filatelia clujeană continuă să fie recunoscută pe plan intern și extern pentru spiritul inovator pe care l-a impregnat preocupărilor sale. Prin mijloacele sale specifice, individuale și de grup – colecții, expoziții, schimburi de experiență, concursuri – filatelia clujeană a întreținut o stare afectivă benefică în preajma evenimentelor județene și naționale, cum au fost cele privitoare la: *Istoria națională evocată prin acțiuni filatelice clujene, Napoca-Cluj 1850, Independența României, Medici români în Războiul de Independență, Unirea cea Mare și filatelia* etc.

Este bine știut faptul că numai pasiunile puternice, constante și de durată au șanse să devină tradiții pentru o colectivitate. Numai după ce și-au dovedit importanța lor ca valori identitare pentru cei care le practică, obiceiurile ajung dorite, asumate și cultivate de urmași. Astăzi, vorbind de tradițiile filateliei clujene nu facem decât să reafirmăm convingerea că această activitate are un trecut bine conturat în contextul social, că este în continuare generatoare de pasiune, pentru toate categoriile socio-profesionale și de vârstă, reușind să-și păstreze locul ei distinct și inepuizabil ca sursă de satisfacție pentru cei care o cultivă. Este o realitate atestată convingător de conținutul acestei cărți. Din paginile ei se desprind fapte autentice de cultură, rezultate în urma unor eforturi organizatorice exemplare și ale unor concepții legate nemijlocit de viața reală.

O bună parte din manifestările filatelice au fost centrate, de-a lungul anilor, pe pre-

zentarea marilor noastre personalități, fie ele istorice – Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Iancu de Hunedoara; din domeniul științei și tehnicii – Aurel Vlaicu, Traian Vuia, Henri Coandă; din literatura clasică – Eminescu, Creangă, Macedonski, Rebreanu; din domeniul picturii – Nicolae Grigorescu; sculpturii – Constantin Brâncuși; sau din muzică: George Enescu, Ciprian Porumbescu.

De un interes larg din partea membrilor Asociației și a publicului s-au bucurat acțiunile prin care filatelia clujeană s-a integrat și armonizat cu tradițiile culturale locale. Clujul universitar este un câmp vast, fertil și binecuvântat pentru roadele sale în domeniul cunoașterii teoretice și practice, al științei, învățământului, culturii și artei. Motiv pentru care expoziții precum cele organizate sub egida ideii tematice *Studentfila* au fost și au rămas însemne de pasiune durabilă în viața clujenilor. La fel se petrec lucrurile cu *Toamna muzicală*, „transpusă” filatelic cu grijă similară efortului și talentului necesare obținerii bijuteriilor sonore caracteristice evenimentului, sau cu expozițiile prin care imaginea filatelică este pusă în slujba protecției mediului și naturii.

Ca să respecte tradiția și standardele de calitate, cartea de referință trebuia să ofere o mostră convingătoare de bun gust editorial și să dea cititorilor șansa unui exercițiu viabil de cultură vizuală. O face cu prisosință, adăugând valoare unui patrimoniu filatelic bogat, divers și mereu deschis primenirii.

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

„Orașul”

Apariție editorială:

Octavian Căpățînă - „Culture, Confession, Ethnicity and Race in the Middle Basin of the Danube”

Această carte, apărută recent la „Cambridge Scholars Publishing”, demască miturile și falsurile istorice despre Europa Centrală, care sunt prezente și astăzi în tratate și enciclopedii, din ignoranță și din lipsa vocilor alternative.

Folosește numeroase surse latine, bizantine, papale, germane, slovace, săsești, șvabe, ungurești și române și sintetizează lucrările celor mai importanți autori care s-au concentrat pe bazinul mijlociu al Dunării: George Barițiu, Ioan Slavici, R.W. Seton-Watson, Milton Lehrer, Johann Weidlein și David Prodan.

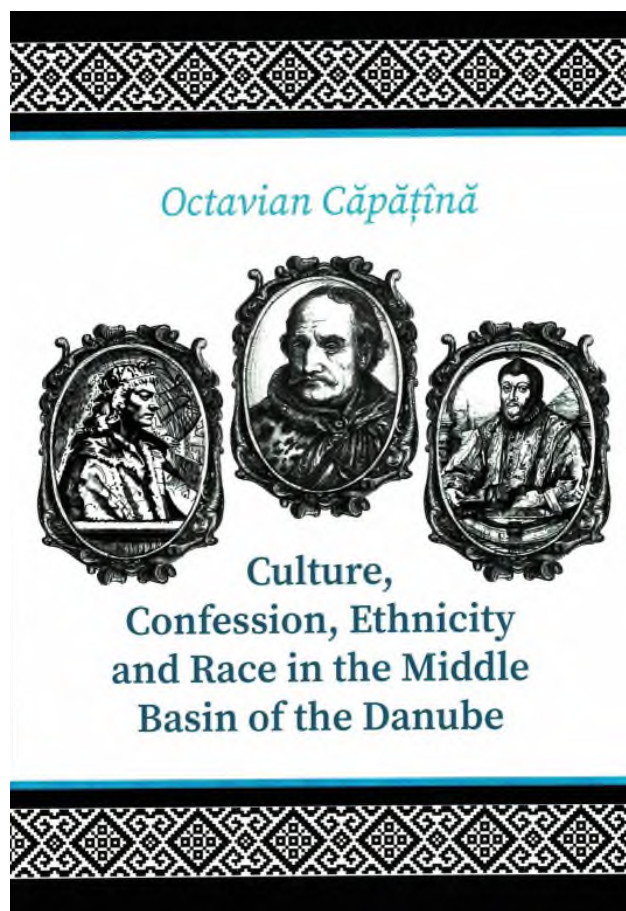
Această cercetare scoate la lumină un fenomen social unic, paradoxal, în care o minoritate lingvistică minusculă domină, printr-o cultură a intoleranței, o majoritate covârșitoare formată din români, germani, slovaci, ruteni, sârbi.

Adevărul dezvăluit este confirmat strălucit și incontestabil de către genetică, o știință care nu poate fi manipulată ușor.

*

Octavian Căpățînă, senior editor al revistei „Orașul”, a obținut un master în electronică în 1971. Ca cercetător în domeniul calculatoarelor între 1974 și 2000, a construit primul calculator cu microprocesor din România încă 1976/77, iar ulterior a scris cea mai vândută carte din domeniu, *Proiectarea cu microprocesoare*.

Între 1979 și 1985, a proiectat și construit un plotter și trei generații de unități

de comandă pentru roboți electro-hidraulici, precum și unități de comandă pentru o celulă flexibilă de fabricație.

Cea mai recentă carte a sa în domeniul tehnologiei, *The Large Grid Integration of Small Photovoltaic Cells*, a fost publicată în 2020, în Regatul Unit.

Căpățînă este, de asemenea, autorul mai multor cărți din domeniul culturii și istoriei europene, printre care: *The Towns of Transylvania* (1995), *The Encyclopaedia of Outstanding Romanian Personalities* (2013), *Cultură, confesiune, etnie și rasă în Transilvania, Câmpia Tisei și Pannonia* (2014, 2016, 2017, 2019) și *Spiritul Europei alături de o cronologie* (2017, 2022).

Virgil RAȚIU

Din dana lui Cornel Udrea pornesc hai-hui orice există pe Terra: materii, ființe, spirite, inclusiv... etc

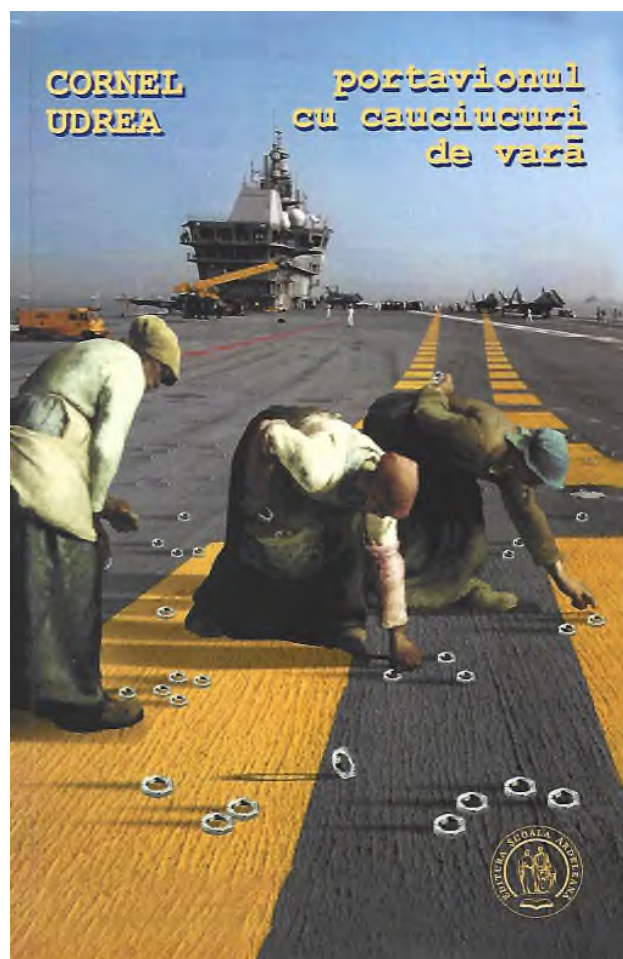

Nu demult, din dana vestitului șantier de construcții navale „Cornel Udrea” și din atelierul de construcții terestre cu același nume, însă fără *ghilimete*, a fost lansat la apă dulce, sărată, vitaminizată, vaccinată și piperată *Portavionul cu cauciucuri de vară* (Editura Școala Ardeleană, șantierul Cluj-Napoca, 2023 – director George Vasile Dâncu). Lansarea a fost potrivită cu toata lumea, fiindcă tocmai era vară pe țărnișurile Someșului și vipie cât termokilometrul, încât după catarge și aripi de terase te puteai ascunde, dar de zăduf nicidecum. *Portavionul* a fost aruncat în valurile de cititori cu toate pânzele și navele de zbor sus, cum se spune, dar și cu navodromul pregătit, construcții de râsete tip Cornel Udrea, mari cât radarele americano-ugandeze de pe Kilimanjaro, întrucât se știe că dacă nu ar fi existat vântul nu ar fi fost inventate vecele, iar dacă nu ar fi existat vapoare, nici navodromuri cu avioane de „vânătoare” nu ar fi fost concepute, iar dacă nu exista acuitatea umană, nici răsul sănătos nu s-ar purta pe Pământ. (Gândul ne duce spre Ulise, mai pe urmă spre Magellan..., însă astea sunt alte povești, fiecare cu chilipirul ei.)

Pentru lecturarea cărții în condiții de umiditate și temperatură optime, antreprenorul Cornel Udrea se raportează scopurilor social-culturale impuse de insalubra noua ideologie *politically correctness*, mai nou deviată spre „progresism”, spre curentul „woke”, emanații din Heptadecalogul *Portavionului...* (v. seria de maxime, aforisme, aforisisme, apoftegme, spuse, nespuse, verdicte..., pag. 197 șcl.). Conf. OUG nr. 1947/ 2024, categoriile lexemelor *umorist* și *satiră* și câteva proteguiuri față de râia neomarxistă americano-europeană manifestă astăzi în lumea contempo-

rană, și parcă prea vie, citez maximele: *Umoristul nu vorbește cu pălăria pe cap despre Limba Română*. • *Umoristul adevărat nu jignește, nu „prelucrează” o deficiență fizică, un neajuns mintal, pentru a satisface răutatea aflată în fiecare dintre noi*. • *Numai umoristul știe că iarba de pe maidanul copilăriei nu a visat niciodată să fie gazon*. • *Viitorului nu îi place umorul... de aceea umoristul scrie pentru prezentul său*.

Ei, cu „teoria” sentințelor și velelor am survolat „de plăcere” reușitul *Portavion* și învolburata viață, colcăitoare și veșnică pentru eternitate, aflate-n „fibrilație” aici, pe nemai-pomenita navă a lui Cornel Udrea. Dar care din mulțimea eterogenă până la identificări anonime, compusă din lucrători, angajați, pasageri, civili, șomeri, hamali, milipolițisti, politrucii, specialiști etc. de pe vas se identifică cu *comandantul* echipajului și al motoarelor, este greu de apreciat – întrucât toți râvnesc această funcție! –, întrucât de multă vreme popoarele au renunțat la moda uniformelor și uniformizării, rare sunt excepțiile sub „comandă” teribilistă, majoritatea preferând acum „por-

tul” *grunge* (adica simplu, sărăcăcios, rupt, mai degrabă cerșind milă), răspândită mai cu seama în rândul nidicului umani și *studentilor online* ori lumii mondenității, cealaltă jumătate aparținând categoriilor tradiționale, fundamentaliste, habotnice, fanatico-sportive, vegetariene etc... Doar globul e mare și mult..., însă, de știut: unde e învăț este și dezmaț!

Totuși se poate observa că personajul cu CV pe viață de comandant de vas, „muștruluit” și elogiât de Cornel Udrea în pensulații subtile din pagini, ar putea să fie *duamna*. Duamna X, Y, cu nenumarate chipuri narativitate și „deprinderi” fizico-psiho-surescitate. Fără comparație în lume, *duamna* este unică și multiplicată, eroină bărbatoasă foc în care caracteristicile umanoide se confundă și se identifică totodată cu succesul auctorial de casnică școlită. În această prototipă se întretes toate adjectivele, de la sublim la grotesc, conjugate cu vitalitate de *inteligență artificială* (IA), de castor cu excavator, din care cauză capătă identități de neconfundat dar și de bine-camuflare. Iată-i portretul în *tuș polizat* pe carton șagrin:

„O știți cu toții, ați văzut-o de sute de ori, o auziți mereu, nu numai când vă aflați în preajma ei: vocea sa este inconfundabilă, un ceva între Ilie Dobre, în iminența unui gol, și padre Pomohaci, într-o zi când Hrușcă vine neanunțat, treișpe ceasuri rele. Poate atinge acutele ciocârliei scăpată de la export, șmirghelirea unor nume care îi displac, poate introduce onomatopee convulsive, pe lângă care gazela prinsă la înghesuială de șacali este un fel de Maica Tereza în dulceața ritmată a unui tango, dar și cățeua care udă covorul din salon, la vederea pisicii purtată în brațe de stapâna circului. O reîntâlnești în moll, cu telefonul sudat la ureche, ținut cu umarul într-un fel curios (...), în timp ce în cealaltă mână are o înghețată colorată, de care este aninat un copil...” (*Doamna Eujenia*, pag. 37). Este marea țată a neamului, vorbește tare de se aude peste trei tramvaie deodată, înât sparge autobuze, gospodină, *apsolventă* de liceu, absolventă de înalte, mamă, soție cu probleme șamd.

Cornel Udrea are abilități particulare de compunere savantă a propozițiilor, frazelor, dar și de folosirea interjecțiilor metaforice și uzitarea de patronimice. Totodată deține capacitatea evaluării amănunțite a împrejurărilor

în care se petrec anumite fapte umane și acțiuni mecanice ori celular-informatic, așezate la suprafețele frazelor lungi și scurte într-un mod personal, chemând și solicitând ajutor balistic, literar, artistic, uneori cazon, cu împletire „științifică” a ceea ce gramatical numim formulări sinonimice, antonomice, paronimice etc., deținând ingineria de a le utiliza concomitent cu scrierea și exprimarea lor orală. Cu comportament academic de medic chirurg neurolog, înaintarea în miezul vieții fiecărui personaj începe cu etiologia anumitor afecțiuni, mai mult sau mai puțin ascunse, deși în viața de toate zilele a *portavionului*, Ministerul Sănătății nu are în evidență decât bolnavi sănătoși, lipsiți de anamneza care s-ar impune împrejurărilor. O altă particularitate a *portavionului* este curioasa răspândire între membrii echipajului, turiștilor, locuitorilor și diriguitorilor, a vorbirii pleonastice atât de frecventă în spațiile media și pe twitter, pe rețele de socializare, de trâncăneală etc. și nararea a orice prin graiuri dulci și oarecum patriotice dialectale, regionale, de înglobare a inexprimabilului. De pe imensa punte și de pe piste de aterizare ale colosului plutitor, frumos pictate, cum șoselele, sunt lansate „idei” într-un ritm susținut. Nu, absurdul omenesc, absurdul civilizat nu se recunoaște în niciuna din „paginile” lucrării.

Toate „figurile și eroii” de pe acest interesant și original *portavion*, pagină de pagină, anvelopă de anvelopă, cu specific literar au personalitate, sunt bine conturate de armurierul care le-a proiectat mental și practic, membrii echipajului sunt cu toți și toate realizați ca la carte, confuzii nu se pot produce nici măcar din „rea intenție bună”, fie în nimicnicia lor funciară, măreață, conglomerată neartificial, fie în beatitudinea dar și în imposibila dare uitării, căci odată identificați nu ți-i mai *delește* nici laptopul secolului XXII. Sunt eroi și personaje ale epocii pe care o tranzităm de 34 de ani (*tîgîdîm-tîgîdîm!*), unul ca altul, demni de a fi reținuți pe răbojul timpurilor românești, azi și în veci.

Un erou fără pereche este Instalatorul. El este salahorul cu frac, cheia franceză cu papion, atoateștiutorul și restauratorul. Când e angajat pentru o lucrare, familia, mai corect spus, *duamna* casei îl așteaptă în fața scării blocului, ridicătură prevăzută cu apartamente, e întâmpinat și de soț. Duamna tocmai

Cornel Udrea

s-a întors de la coafor, iar Instalatorul este tratat cu cafea, cogneac, tarte etc., ulterior, soțul, absent, și-a făcut program să viziteze mitocul „sihastrului” Daniil, zâmbind la ideea ferice că instalația sanitară din apartament va avea tot ce este necesar, de la sifon la rozetă, de la lavoar la conducta principală.

Un personaj memorabil este Gheorghe, om serios dar nenorocos în viață, cu soție corect asociată *duamnei* și o soacră care are vise cu Zarathustra, peste care însă a dat norocul din marția neagră, a câștigat la Loto potul cel mare, gâsca cu păr, și fără să se dea în stambă față de cele două femei din viața sa, și nici din răzbanare, Gheorghe decide să doneze câștigul de 2.500.000 € unei case de copii unde dânsulele vor avea loc de muncă asigurat până la sfârșitul vieții, și soția, și soacra, iar investiția și stabilimentul îi vor purta numele pe veci.

Las alte și alte minunate personaje să fie spre descoperirea lor de către cei interesați, așa cum sunt redade de armurierul-proiectant, trăind în sucul lor propriu.

Portavionul cu cauciucuri de vară, îmbibat de o scriere sapiențial-satirică voluntară în vederea punerii în scenă a programelor de divertisment ca antidot și medicație la nepăsarea generalizată cu programe care presează greu societatea românească, până la politic – doar nava portavion este o mare realizare autohtonă, cu specific național! – se car-

tografiază și citește ca un roman pentru care nu trebuie să depui mari eforturi în realizarea legăturilor neuronice și sintactice dintre zecile de personaje, și nici să le ghicești locul în fluxul mersului vieții ca pe roate de cauciuc, ca și cum le-ai cunoaște din vremuri imemorabile, similare și de fiecare dată nouă-nouțe, minunat de nemaîntâlnite.

„Instructiv-educativă” este *prefața de început a introducerii* care decorează volumul vasului cu imaginile unei inedite revolte a CĂRȚILOR aflate în librării. Să te ferească sfântul Sisoie și sfântul Pafnutie de la așa încercare publică din care nu numai cititorii, tineri, netineri, ies „șifonati”, ci și agramații, îngâmfații, parlamentarii, smartopfonii (mai puțin cocalarii, care nu au nevoie de portretizări), toți parcă înjunghiați de „cuvinte potrivite”, ce țintesc inclusiv spre Preșul din saloanele Cotroceni peste care, acum, calcă toată lumea informaticii și informațiilor sociale și administrative, însă dumnealui nu reacționează, nici nu zice, nici nu tace, pe dumnealui durându-l în olecran de România, de Europa, cu excepția Corporației FMI, Sucursala Kenya, componentă financiară la care România este simplu membru!

Este vorba de cartea *Portavionul...* și așa mai departe (autor: Cornel Udrea), care ar merita să fie premiată pe podiumul Portavionului Casei Poporului din București.

Negoiaș LĂPTOIU

Pictura lui ANDREI ȘCHIOPU - sursă de mărturii elocvent transfigurate

După ani de inspirat și prodigios efort creativ referențialul pictor clujean Andrei Șchiopu asistă cu senină detașare la cristalizarea unui îmbelșugat tezaur de valori artistice care-i particularizează contribuția într-un animat climat cultural. I-a devenit demult caracteristic un admirabil discernământ care a conferit constant unor mereu proaspete și expresive articulații cromatice sensul evolutiv al unei pronunțate sinteze formale, evitând cantonarea într-o comodă practică manieristă. Determinantă i-a fost preocuparea de a sonda aspecte dintre cele mai incitante răsfirate pe

făgașul a marcante praguri temporale, interferând cu vădit rafinament freamătul trecutului cu pulsațiile elevate ale unui precipitat cotidian. A ajuns astfel să definitiveze cu ridicat profesionalism profunde finalități spirituale.

După un început în care a brodat subtil vibrante imagini înscrise unei formulări afiliată figurativului tradițional în tentă post-impresionistă, de mai bine de trei decenii a considerat firească desăvârșirea expresiei sub semnul unei comprimate simplificări, suprimând detaliile și spațialitatea în avantajul unor sintetice orânduiri formale. Cu rigoare de abil arhitect a devenit exponentul unor configurări animate de trepidante succesiuni ritmice care se înlănțuie dezinvolt în spațiu, implimentând sugestive argumente existențiale. Prioritară avea să devină tendința distribuirii motivelor prin prisma unei viziuni panoramice, când privită din înalt suprafața picturală devine feeric câmp a plurivalente mărturii de perenă civilizație. Suple însemne simbolice decupate din splendide edificii și structuri arhitecturale sau din ornamentica populară autohtonă multiseclară, alături

„Destin“

de suplețea unor mlădioase meleaguri transilvane străjuite de limpezi orizonturi, vor alimenta generos fantezia unui sincer și devotat iubitor de istorică autenticitate. La aceste frapante destăinuiți a adăugat o bogată ghirlandă de prețioase materializări de trăire exprimată prin ingenioase pledoarii metaforice. Cu un cuceritor suflu liric a întruchipat și fascinante ipostaze ale umanului aflat într-o cuceritoare stare de veghe, asistând cu sinceră uimire la derularea a tonifiante revelații. Iată câteva exemplificări din bogata suită de reprezentări: *Vestigii, Însemn sacru, Privire în infinit, Clepsidră, Nostalgie, Orașul amintirilor, Casa misterelelor, Armonie, Bucurie florală, Scara timpului, Terenuri suspendate, Zbor, Rememorări.*

Prolifcă și prestanta activitate de reputat scenograf la Opera Română din Cluj-Napoca (1974-2007) i-a marcat profund gândirea și sensibilitatea, imprimând și confesiunilor sale picturale un sentiment de laborios spectacol, în incitantă derulare. De aici acea definitorie tendință de a imprima imaginilor un aspect vast de ritual prin implementarea a semnificative iradierii cu universală rezonanță. Referențiale i-au devenit – între altele – acele admirabile grupaje de personaje asociate în fin orchestrate posturi corale sau diafanele plutiri a grațioase siluete feminine înobilând spațiul și timpul cu solemne recitaluri. Se desprinde de aici performanta capacitate de a scoate motivul inspirator din sfera incidentalului, imprimându-i condiția evocatoare de generalizată splendoare și durabilitate.

Apartine de starea unui distinct și elevat comportament și memorabila preocupare de diversificare și amplificare a modalităților stilistice pentru a asigura demersului creativ intensitate expresivă. Exersând cu pilduitor patos în montare scenografică a înzecite spectacole, constant aplaudate, a prins drag atât de ritmica, dar mai ales de prețiozitatea unor materiale integrate ansamblului scenic. Drept urmare, va manifesta o pasiune specială pentru noblețea și fastul fibrei lemnoase pe care o va insera într-o impresionantă desfășurare de componente și accente în relief pe suprafețe line, dezvoltând structuri compoziționale încărcate de miracol și fantast. În autentic spirit post-modern va desăvârși complexe finalități creative aureolate de ingenioase orânduirii și sclipiri care încântă nu doar privirea, încurajând în spirit brâncușian și delicatețea gestului tactil, mângâitor. Ne

„Casa misterelelor”

„Simbolul păcii”

convinge de virtuozitatea descătușărilor inspirative abundentul ciclu de transpuneri eternizând plastic un *Labirint, Apus de soare, Vâsc, Amintire, Bizantină s. a.*

Proaspăt și vital la un marcant prag existențial maestrul Andrei Șchiopu își continuă un tonifiant pelerinaj pe coordonatele unui fertil univers inspirativ, particularizându-și intonația prin acuratețea tumultului cromatic și sugestivitatea traiectului linear în perimetrul abstracției lirice. În specific tonus românesc își întregeste relevant zestrea creativă prin referențială cultivare de luminos gând solar și caldă afectivitate.

Ovidiu AVRAM

Despre iluzie și realitate...

În contextul libertinajului formal al artei contemporane, demersul artistic al lui Nicolae Maniu se înscrie «contra curentului», printr-o formulă sinceră, nemediată de discursuri vicinate.

Situată tranșant în figurativ, cochetând cu pictura lui Caravaggio, cu tehnica precisă a “micilor olandezi”, aventura luminii trăiește în opera lui Maniu transfigurarea într-o nouă energie plastică.

Radiografia celor nevăzute transgresează ușor de la universul picturii la viziunea lumii ca palimpsest și anamneză revelatoare.

Maniu se livrează deliberat unui “anonimat” tehnic, care are în spate toată istoria picturii, derulată de la clasici până la consacrații simezelor de pe Champs Elysées și Rue Mantine, ca Sandorfi, Poirier, Di Macio, Ugarte, Claudio Bravo, printre care Maniu se numără.

Vehicol și mijlocitor, înspre și dinspre imagine, simbolul crește în pictura lui Maniu, ocrotit cu grijă de multiplele straturi și planuri “naturale”, care construiesc tabloul printr-o tehnică de polemică subtilă cu tehnicile, de raportare polimorfă la artă și civilizație.

Maniu pune sub semnul întrebării legitimitatea vizualului și a iluziei ca așezare eternă a acestei lumi, în care Frumusețea este indiferentă față de Bine și Adevăr. Acțiunea lui Maniu este una recuperatoare în însăși inima “Babelului” contemporan, desfigurată de norme polare, imposibil de reconciliată, multiplicând la infinit impostura ontologică, împinsă la marginile diavolescului, formalizând în tendințe vane impotența grăirii frumosului. Spiritul apusean, faustic, a înstrăinat cultura de ea însăși, glorificând două patimi: abstracția și absurdul.

Sesizând pe căi profunde abisul în care se află lumea contemporană, Maniu decantează în mijlocul Parisului, planurile evanescente ale iluziilor în care ne recunoaștem învinși; răsăriteni tranzitând Occidentul, plini

de o “lecție” grea, al cărei termen de valabilitate nici n-a început.

Simbolul și subiectul în jurul cărora gravitează figurația lui Maniu este folia aurit-argintată, material utilitar, ambalaj, funcțională și reflectantă creată de un mediu artificial și utilizată pentru a crea acel mediu. Subiectele sunt deconcertant de actuale și eterne. Într-o lume a audio-vizualului digital, Maniu captează, în foșnetul foliilor aurite, vibrațiile unui “paradis pierdut”, în care ochiul poate restabili adevărul de dincolo de cunoaștere. Jocul iluziilor figurative și al predestinărilor compoziționale relevă printr-o arheologie mnemotehnică, pulsionile unei materializări de dincolo de concept. Meditația asupra iluziei cuprinde insomnia ființei, într-un paroxism al lucidității. Compunerea se apropie de mistica oglinzilor din Cabală; uneori exaltă o precizie de bisturiu. Pentru un occidental lumina nu e absorbție ci reflectare. Figurativul în Occident este consecința instinctului reflectării luminii; în Orient el este transparentă, absorbție, pătrundere.

Ivirea și neivirea, dezvăluirea și ascunderea chipului printre foliile reflectant-transparente, locuiește suprafața picturii lui Maniu într-o imponderabilă vibrație, ridicare și coborâre; pragul sensului e fragil, fiindcă în această redare de “post modernism” recuperat pe “culmile disperării”, pictorul găsește

FRUCTELE INTERZISE - ulei pe pânză - 150x130 - 1994 - colecție particulară

miracolul desfătării, tocmai în redarea acestui chip. Se întâmplă în aceste cadre un murmur de culoare, fulgerând ca dezvoltarea unui polaroid în reflectarea unui dialog transfigurată; ipostazele evoluează pereche; bărbatul și femeia se întâlnesc în oglinda orgoliului; Narcis tulbură străfundurile eului.

Căutarea dramatică în câmpul vizualului exclude în Occident privitorul, conspirația formalismului denominalizând esteticul într-o derivă de vis fără visător. Strigătul artei occidentale stă sub semnul singurătății. Amoralismul nonșalant, declarat autonom în numele unui gestaltism "post factum", rupe unitatea dintâi a Adevărului, Binelui și Frumosului. Probei "de foc" a acestei lumi Occidentul îi opune o "folie" care nu va rezista, care nu are calitatea cerută de harismă. Adevărul Sinaiului și al Taborului cade în ecumenism.

Maniu deconspiră această idealism iluzoriu, care folosește conceptele New-Age-ului și a câmpului morfogenetic.

"Poarta infernului" deconspiră războiul nevăzut.

"Doctorii" de gândire ne trasează hărțile spirituale pe care putem descoperi America, virtual, inscripționați pe mână și pe frunte" cu noua identitate globalizatoare; predestinarea sociologică se numește program.

Foliile lui Maniu consfințesc un "program". Este programul în oglindă al acestei Isis moderne, care învăluie și înșală prospețimea noastră imaginativă. E un refuz în oglindă al timpurilor de pe urmă, mitic, asemenea lui Perseu...

La hotarul dintre Orient și Occident, Maniu face o pictură laică, dar există o religiozitate în felul spunerii, în rigoarea și canonul compozițiilor.

Este fastul unui Constantinopol secularizat, care poartă în el tristețea refuzului la spiritul deplin al Revelației.

Este un metarealism care rămâne terestru, deși sofianic, ca și metafizica lui Kant, obturat de inchișitori iconoclaști.

Personajele lui Maniu degajă o singurătate aparte, o psihologie stând sub semnul aparențelor; foliile ascund sau dezvăluie secretul de nerostit al acestei lumi, care încearcă să se prezerveze ca faraonii Egiptului în mumiile lor aurite. Un univers în care femeile nu au acces decât ca pretext, un pretext al problematizării

rii nu al plăcerii, privirile lor întorcându-se în interior, căutând printre folii identitatea unui "Narcis" condamnat la plictis.

Putem vorbi de o psihologie a adâncului care "crapă" suprafața imaginarului contemporan, împotriva căreia Maniu luptă cu mijloacele "Sophiei" pământeste. Căutarea lui Maniu de a face din lumină veșmânt, pendulează între transparență și reflectare, între Orient și Occident.

Femeile lui Maniu, aceste Magdalene triste, a căror privire așteaptă izbăvirea de o nenumită singurătate, populează tablourile, invitând la deciptare.

Europa, femeia răpită de o veche profetrie, stă sub semnul emblematic al reciclabilului, transparența ei se traduce în codul barat al Comunității Europene. Divinitatea Apusului oferă într-o oglindă "pâine pentru toată lumea". Heraldica a eșuat în convenție. Simbolul în semn. Arta modernă se vrea metafizică, lipsindu-i, elementar, fizica.

"Haltbar bis Ende" - fenomenologia punctului verde a expirat înainte de a începe. Occidentul multiplică pe ambalaje impecabile, iluziile unei lumi "smintite". Îngerul cu sabia de foc închide vămile.

Maniu vorbește despre splendoarea și mizeria Apusului văzute de un oriental...

INVINGATORUL - ulei-pe-panza - 80x60 - 1989 - colectie-particulara

Eugen COJOCARU

Arta post-modernă (VI)

Este timpul să reamintim o celebră polemică a secolului 19 dintre Max Stirner și Engels, în care primul, ca reprezentant radical al capitalismului și individualismului de atunci, susținea – în conformitate cu realitatea – că nu oricine poate să fie artist, iar

aceasta depinde de capacitățile și talentele pe care cineva le are ori nu. El replica, astfel, afirmației utopic-comunarde – în fond, bine intenționată, dar cu efecte devastatoare pentru artă și cultură – că „oricine poate să fie un Rubens.”

Ideea lui Engels a fost preluată entuziast de fondatorii statelor socialist-bolșevice în dorința lor de a nivela și egaliza toți membrii societății (din punctul de vedere al capacității este imposibil!), constituind una din cauzele fundamentale ale marelui decalaj dintre cele două mari sisteme antagoniste ale secolului XX și în final a căderii și dezintegrării imperiului comunist-asiatic („denumire” necesară pentru a-l deosebi de cel vestic, de o altă factură!), fiind una din ideile de bază ale societății și culturii din Est.

Însă după un secol și jumătate de crâncenă și sângeroasă luptă ideologică, politică, militară, economică, de spionaj, culturală etc. se întâmplă ceva absurd: lumea societății post-industriale/de consum, împreună cu „lumea artei” sale au preluat treptat – paradoxal - ideea marxistă că fiecare poate fi un artist!!

Se demonstrează încă o dată capacitatea extra-„ordinară” a societății capitaliste, în general, cu nebănuite potențări în creștere geometrică la cea de consum, în special, de a asimila și modifica toate celelalte valori umane (biologice, politice, juridice, teoretice, artistice, morale, religioase) cu ideile și cuceririle cele mai valoroase, benefice și revoluționare pentru scopurile mercantile și de hegemonie absolută ale valorilor economice!!

De aceea trebuie să triumfe această aberație culturală marxistă tocmai în capitalismul exacerbant contemporan, pentru că, în realitate, la ora actuală are loc un proces de negare și ani-

hilare a artei și artistului! Puțini au observat și înțeles fenomenul menționat și vă veți întreba, firesc și uimiți, ce vreau să spun cu aceasta?! Casta artiștilor a fost dintotdeauna - dar mai ales începând cu Renașterea, când ei și-au cucerit pentru prima dată în istorie un rang dintre cele mai înalte (deci putere și influență) în cadrul societății - „cenușăreasa” statelor despotice și tiranilor care nu i-au iubit niciodată, la fel ca pe intelectuali în genere, pentru simplul motiv că ei s-au identificat mereu cu adevărul, libertatea și năzuința spre mai bine. În concluzie: automat și *a priori* dușmanii de moarte a unor tagme la putere! Nici guvernelor occidentale nu le sunt comode poziția acestora, însă s-a dezvoltat un *modus vivendi* din înțelegerea și acceptarea înțeleaptă a necesității existenței spiritului critic al lor, ce împreună cu libertatea presei, constituie doi din pilonii de bază ai democrațiilor respective.

Iată cum multe fapte din trecut și din prezent se prezintă sub o cu totul altă lumină (mai ales pentru cine cunoaște „Caietele filosofice”(Lenin), unde se sintetizează „științific” cum trebuie efectuată combaterea, distrugerea și aservirea completă a păturii intelectualilor): „autodafé”-urile artei așa-zis „degenerate” sub naștiți, listele de interzicere a exercitării profesiei în epoca „mccarthystă” în SUA, „decimarea elitelor intelectuale” în lagărul comunist-bolșevic etc., trădează de fapt antipatia și ura statelor de sorginte totalitară împotriva spiritelor fronde, critice și necoruptibile ce nu vor să se supună oligarhiei și minciunilor unui asemenea sistem!

Cum să fie interesate statele capitaliste post-industriale de critica reală și imparțială, de adevăr, când ele împreună cu concernele lor din ce în ce mai „multinaționale” – în realitate clasa politică a ajuns cu totul subordonată și servilă celei financiar-economice (de exemplu „salariile” celor din urmă le întrec „astronomic” pe cele ale politicienilor, ca să nu mai vorbim de diferența de putere: conform unui sondaj în Germania/anul 2000, cel mai puternic om din țară este considerat J. Schrempf, șeful concernului Daimler-Chrysler și nu Cancelarul german G.Schröder!) – sunt interesate, în special, să-și vândă cât mai bine „image”-ul (așa cum se demonstrează în scandalurile recente din USA cu bilanțurile falsificate ale unor mari companii, ce reprezintă doar vârful vizibil al unui

Sculptură Jeff Koons Doggy

uriaș eisberg al „falsificării publicitare” a realității, specific „Weltanschauung”-ului post-industrial) respectiv, ceea ce-i ridică substanțial acțiunile la bursă și implicit capitalul deținut!!

Nu este de mirare, atunci, de ce catedrele de artă ale mării majorități a universităților americane sunt ocupate de persoane care „știu” doar tehnica pictării sau a sculpturii și pe care o transmit studenților lor fără a deține, de multe ori, nici măcar cunoștințe elementare de istoria și teoria artei!! Cum poți să prezinți ceva nou, original și de calitate fără să știi tot ce s-a creat important în domeniu până la data respectivă?! Marile progrese din artă – ca în orice domeniu al valorilor umane – au avut loc numai și numai sub aceste premise de bază, până și revoluția modernă – dada-iști, surrealiști, cubiști, abstracționiști, supremațiști, etc. - a artei, ca negatoare a întregii evoluții a celei clasice până la ea, a cunoscut-o și stăpânit-o foarte bine.

Adevărata artă și artistul prob au fost, sunt și vor rămâne întotdeauna „reflectorii intelectuali critici” fideli ai „saeculum”-ului în care trăiesc și-i sunt martori, dar astfel nu pot decât „deranja” (am arătat antipatia viscerală a „elitei intelectuale reacționare” al articolului din *Der Spiegel*, unde tipul nedorit de artă este respins

ca „artă conceptuală, de conținut, de idei...”) această societate de consum, așa cum am arătat, axată pe „images” în loc de realitate și adevăr! În consecință, acești „nedoriți” sunt recuzați, negați și anihilați în mod conștient de (la) „pupitrele de comandă” financiar-economice, ce sprijină în propriul interes acest tip marxist de pseudo-artist/-artă debusolat(ă), decadent(ă) în sensul negativ al pervertirii valorilor umane perene și propulsat(ă) de instinctele – interesat(ă) pentru că „*placere et impera*”!! - bazal-triviale ale plăcerii (numită intenționat fals „artă pură” pentru a debusola publicul).

Nu întâmplător această trăsătură – iminentă evoluției istorice, cât și intenționat și rafinat „dirijată de sus” - definitorie capitalismului de consum este mult mai accentuată în statele cu o mai mare și mai puternică tradiție conservatoare de dreapta și care în ciuda aparențelor actuale este adânc înrădăcinată în societățile respective: aici se înscriu Germania, USA, Austria etc. spre deosebire de țări al căror spirit liber-cugetător se bucură de o lungă istorie: Franta, Anglia chiar Italia. Pe unii îi va epata această aserțiune, însă, dacă se aprofundează ideea lucrurile nu mai apar atât de paradoxale. De exemplu, când cunoaștem aceste realități nu mai miră tonul anti-democratic și reacționar negator al artei și artiștilor virulent răspândit în Statele Unite ale Americii... Iată o întâmplare ca a făcut vâlvă în Europa de Vest (și care aici nu ar fi fost posibilă fără un imens strigăt de indignare), prea repede uitată/refulată peste Atlantic și oceanul de evenimente de atunci: este amenințarea oficială și foarte serioasă făcută de președintele Americii, G.W. Bush Junior (la câteva luni după atacul terorist perfid al extremiștilor musulmani asupra Twin Towers), ca o subversiune prezidențială adresată (independenței) artiștilor autohtoni în care interzic pur și simplu atitudinile și manifestările critice la adresa țării, cerând cât mai multe opere „patriotice”!! Eu însumi, ca „beneficiar” involuntar al deja cunoscutului „patriotism” comandat de partid și de stat în viață și artă din lagărul bolșevic, nu pot decât să semnez paralela uluitoare și să subliniez doar reacțiile intimidante, înfricoșate ale unor renumiți regizori, actori și producători, urmărite șocat la Televiziunea (la o mare gală din Los Angeles s-a sondat pulsul și reacțiile la acest subiect) de stat germană!!

Sculptură Jeff Koons

Sculptură Jeff Koons - Ciciolina

Și mai îngrijorător este faptul că președintele SUA, cum este știut, nu își exprimă numai o părere personală, ci constituie doar purtătorul de cuvânt al oligarhiei financiar-economice ai cărei cerberi politici și mass-media (cea americana este în totalitate republican-ultra-conservativă!) vor pune fără milă (așa se explică reacția panicată a unor mari personalități artistice din USA, de altfel atât de sigure de sine și infatuat-superior-lejere) în aplicare aceste „indicații prețioase”!! De aceea America a pierdut în lume orice credit politic și cultural!

Să studiem lumea marelui ecran, ce cu multele lui milioane și milioane de spectatori ne oferă fidel pulsul societății în epoca mass-mediei vizualului: așa cum am remarcat, aservirea „industrii visurilor” în anii '80 de către marea finanță – în scopuri de profit dar și persuasiv-oligarhice – americană a distrus aproape complet (cu excepția firavă a „independenților”) atât de mândra și elevata artă a cinematografului transoceanic. Trăim fenomenul, din ce în ce mai puternic începând cu deceniul '90, că semnificative și deosebite opere de artă în acest domeniu vin atât de rar – unul-maximal două filme pe an! - de „Dincolo”! Iar cei ce reușesc într-adevăr aceste rarități sunt, repet, nu de origine americană: „Ice Storm”-1997, regia Ang Lee (originar din Hong-Kong/China), „American Beauty”-2000, regia și scenariul Sam Mendes (englez de origine trinidadiană), „Truman Show”-2001, regia Peter Weir (australian), remarcând un vizibil numitor comun în accentuata dimensiune critică la adresa societății americane post-industriale/de consum! Evident că așa ceva nu este pe placul oligarhiei financiar-economice ce torpilează filmul critic și realist cu toate mijloacele permise și nepermise profitând de orice ocazie – vezi „(arta la) comandă” (a) lui Bush – pentru a mai îngredi din independența și așa destul de modestă, la ora actuală, a artiștilor americani! Această situație are însă un efect benefic și anume în Europa (!) (sătula de minciunile și deformările estetice ale realității din surrogatele de artă pe bandă rulantă cu rețeta „sex&action&brutalitate”) ce a reușit astfel să-și regăsească încrederea în sine și identitatea (pierdută fără speranțe și drept de apel după cel de-al II Război Mondial în fața hegemoniei SUA) în special prin intermediul vizualului filmic: revigorarea vitalizantă și în forță

din ultimii ani (simptomatic paralel cu fiasco-ul filmografiei americane) a cinema-ului francez*¹² („Lumea minunată a Améliei”- 2001 s.a. care a propulsat pentru prima dată procentajul spectatorilor autohtoni la peste 50% în defavoarea producției transatlantice ce deținea absoluta supremație), danez („Italiana pentru începători”- 2001), italian („Pâine și lalele” - 2000), norvegian („Elling” - 2002), etc.

Trăsătura frapantă comună și total contrară celei actuale din America sunt subiectele și oamenii normali de pe stradă cu problemele și bucuriile lor zilnice! De remarcat în acest context european situația menționată a societăților cu tradiții conservatoare de dreapta – Germania, Austria – care se zbat și sufocă (mai ales prima) într-o pletoară de imitații (inclusiv titlurile!) americane.

Din aceeași cauză notificăm o altă mare diferență față de epocile anterioare, și anume în lansarea și sprijinul creatorilor: înainte galeriștii și marii amatori/meceni de artă erau pasivi, ei căutau și-i descopereau pe artiști fără să se gândească numai la profit, pe când astăzi presiunea lor ideologică este mult mai mare – deși de o subtilitate sesizată de foarte puțini specialiști – din cauzele amintite mai sus. Ce ar spune astăzi H. Marcuse despre pseudo-arta contemporană, dacă el, deja la începuturile acestui fenomen, deplângea transformarea operelor de artă în „forme-marfă”?! N-ar trebui să ne mirăm când se știe de mult în „lumea oamenilor de afaceri” că investițiile cele mai eficiente și singurele „proprietăți” a căror valoare crește substanțial în timp sunt imobilele, terenurile și... operele de artă, precizând că dintre ele cele mai sigure și cu rate mai mari de creștere sunt ultimele!

„Actul valorificării economice poate să se îndrepte asupra unui obiect estetic (-artistic, n.n.) dar atunci el nu cuprinde valoarea estetică a acestuia, ci acea valoare economică a lui, coadaptată cu cea dintâi.”(4, p.51)

*¹² Völker Schöndorf_(regizor, emis.cit./lucrează pentru concernul Bertelsmann):”Nici unul dintre marile concerne, chiar europene, nu susține un film ancorat în cultura europeană... sub pretext că nu se vinde...fac totul ca acesta să nu fie rentabil, pretind că n-ar fi o piață și pe de altă parte ei fac piața!”; Ken Loach_(regizor, emis.cit.):”E grandios ce face statul francez care susține financiar cinema-ul autohton!”

Valeriu TEODORESCU

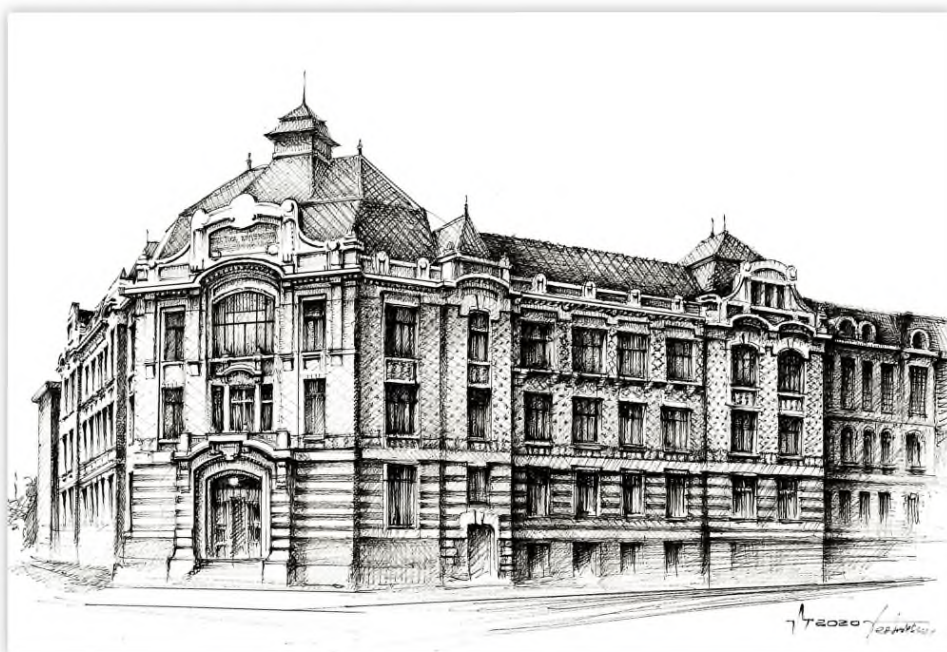
Valeriu Teodorescu, autorul graficii din acest număr, colaborator al revistei noastre, este unul dintre artiștii plastici de seamă ai Clujului.

S-a născut la Dumbrăveni - Sibiu, la 1 octombrie 1967. Este absolvent al Academiei de Arte Vizuale „Ion Andreescu” din Cluj-Na-

poca, promoția 1998, clasa prof. dr. Florin Maxa. Este membru al Uniunii Artiștilor Plastici, Filiala Cluj.

A fost prezent în expoziții de pictură și grafică, personale și colective, în țară și peste hotare, având lucrări în instituții publice și colecții particulare din România, Germania, Franța, Italia, Grecia etc.

CITADINE

Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Teatrul Național din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Hotel Continental din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Sorin VASILESCU

Expresionismul

Expresionismul este o componenta permanentă a arhitecturii moderne, ce dispare și reapare constant în evoluția istorică și în viața oricărui arhitect. El se naște înaintea celebrelor desene ale lui Erich Mendelsohn și înaintea Einstein-turm-ului: este suficient să ne gândim la Gaudi, Reapare atunci când toți l-au declarat mort: este suficient să ne gândim la capela de la Ronchamp a lui Le Corbusier. Trec prin experiențe expresioniste Wright, Mies van der Rohe, Gropius; pentru Wright acestea rămân fundamentale [...] Dar fenomenul este mult mai vast și mai complex: pentru o învinge hibernarea raționalistă și conformismul academic care îi urmează, se recurge în mod obligatoriu la expresionism”.

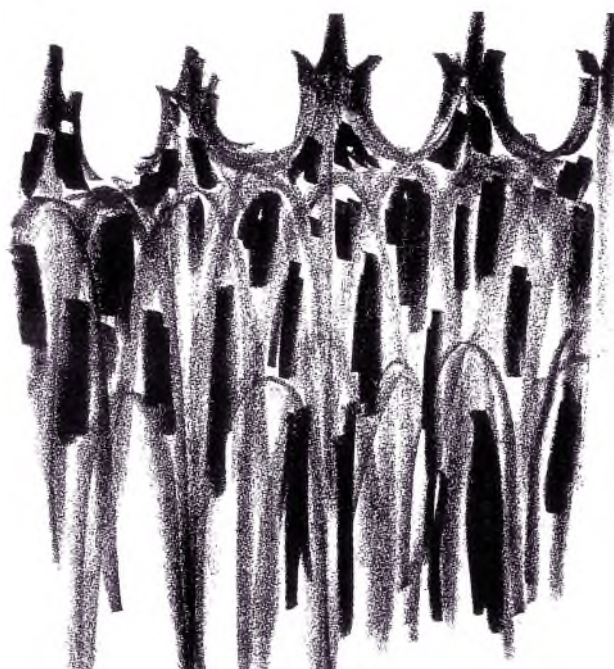
BRUNO ZEVI

Termenul „expresionism” a fost folosit pentru prima dată de către Wilhelm Worringer, teoreticianul empatiei, care îl utilizează în relație antitetice cu impresionismul, considerându-l legat de o atitudine artistică cu rezonanțe interioare, spre deosebire de impresionism, care are un caracter esențialmente senzitiv legat de percepția lumii exterioare

Atât impresionismul cât și expresionismul depășesc limitele viziunii figurative, fiind curente care marchează întregul univers artistic, de la lumea artelor vizuale la lumea literelor, a cinematografului, a teatrului, a scenografiei, a dansului și mai ales a muzicii. Mișcarea din lumea artelor vizuale are două curente distincte, unul francez - fauvismul și unul german, grupat în jurul cercului *die Brücke*. Ambele curente sunt caracterizate de un același scop comun, anti-impresionismul.

„Expresia este contrarul impresiei. Dacă impresia presupune mișcare din exterior în interior, realitatea (obiectul) imprimându-se în conștiință (subiect), expresia are o mișcare inversă, din interior în exterior, subiectul imprimând în sine obiectul. Raportul cu realitatea are un caracter senzitiv în cazul impre-

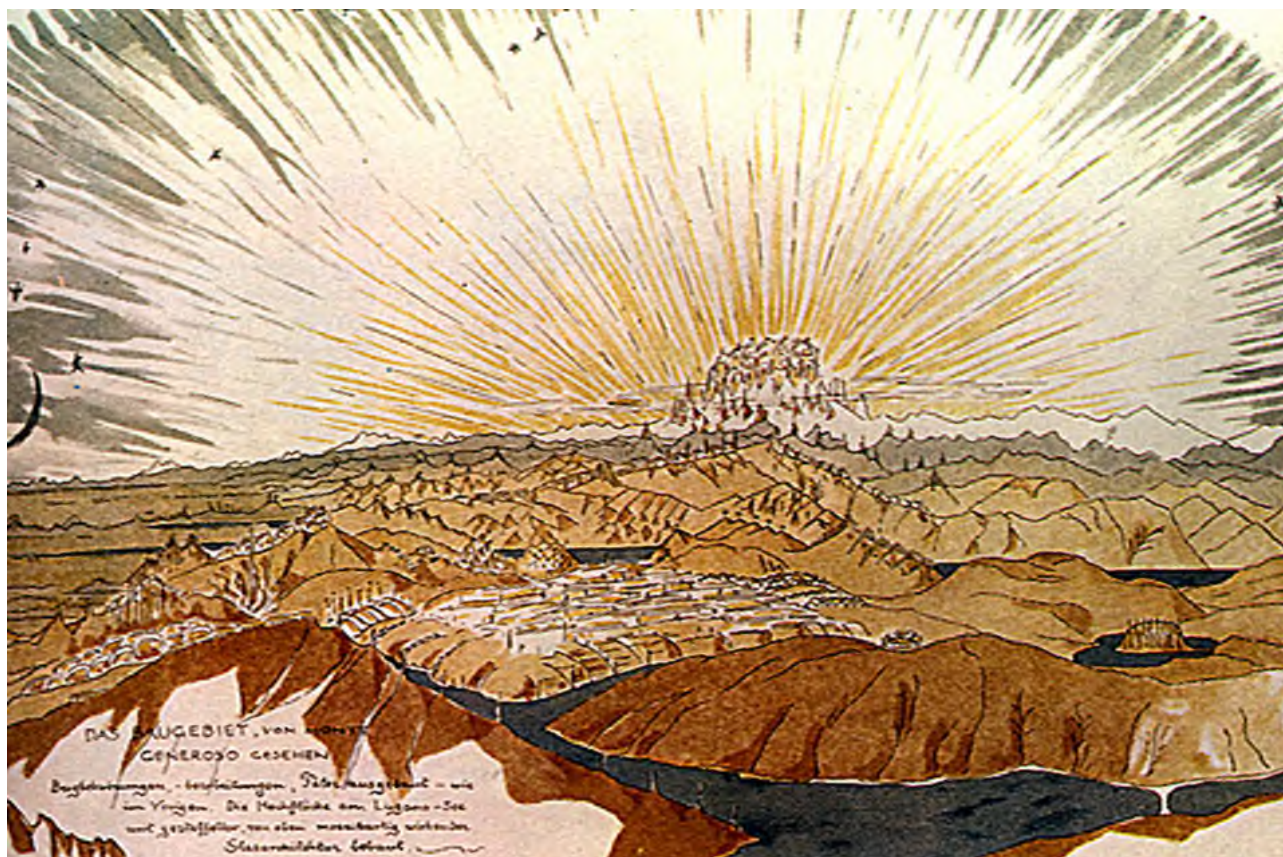
Erich Mendelsohn, *Expresionism*

sionismului, iar în cazul expresionismului un caracter volitiv [...] Născut în sânul curentelor moderniste, expresionismul încearcă să depășească eclecticismul modernismului și să treacă la un internaționalism mai concret, nu fondat pe utopia progresului universal, ci bazat pe depășirea dialectică a condițiilor istorice, pornind în mod firesc de la tradițiile naționale”¹. Aceste tradiții naționale, fie ele franceze sau germane, sunt tradiții figurative din care au fost total eliminate categoric, orice accente sau nuanțe de naționalism.

Expresionismul își pune în mod direct problema „comunicației”, deci a raportului concret cu societatea, spre deosebire de simbolism care exclude aceste raporturi, fiind marcat de problema incomunicabilității (din cauza nevoii de a cunoaște un cod, ce este doar în posesiunea „inițiaților”).

Tema obsedantă a expresionismului a fost tema existenței și atât Friedrich Nietzsche cât și Henri Bergson au furnizat, în mare măsură, „fundamentul” ideologic al mișcării. Pentru Nietzsche existența este conștiință, înțeleasă însă ca voința de a fi, în permanentă luptă cu schemele logice anchilozate și anchilozante, cu inerția oprimentă a trecutului. Pentru Bergson, conștiința este însăși viața, nu o repre-

¹ Bruno Zevi, *Erich Mendelsohn - The Complete Works*, Birkhäuser Verlag 1999

Bruno Taut, *Viziune fantastica Arhitectura Alpina*

zentare imobilă a realului ci o permanentă comunicare între obiect și subiect. „Expresionismul este antitetice impresionismului, fără ca în această relație să existe raporturi de superioritate sau inferioritate a unuia față de celălalt, dat fiind faptul că impresionismul nu este doar un „banal verism vizibil”, ci o riguroasă căutare a experienței vizuale, ca un moment prim și esențial al raportului dintre subiect și obiect, iar expresionismul reprezentând soluția dialectică și concludivă a contradicției istorice dintre clasic și romantic, înțeleasă drept constantă a unei culturi latino-mediteraneene și, respectiv, germano-nordice”².

Expresionismul, în afara relației antitetice cu impresionismul, este în mod limpede legat de Jugendstil; poetica expresionistă, în manifestările ei spontane, refuzând orice regulă prestabilită, regăsind prin noi accente vechea legătură psihologică de imitație interioară, de consens.

În studiul lui L. Rognoni, *Dall'Impresionismo all'Espresionismo*, (Mondadori, Milano 1960), se afirmă că expresionismul „își asumă

caracterul unei acutizări psihologice a obiectului pe care artistul îl filtrează instinctiv în propria-i experiență, făcându-l să trăiască în propria lui concretețe sensibilă și fizică”³.

Arhitectura expresionistă, eliberată de orice formă de constrângere, a încercat printr-o descătușare totală să participe la „cultura Einfühlung-ului”, fapt ușor de dedus din unele aspecte formale tipice cum sunt „liniile de forță” ce caracterizează numeroase realizări, printre care și Jahrhunderthalle din Breslau (azi Wrocław), operă monumentală de Max Berg.

Alt element specific arhitecturii expresioniste, ca și a celei protoraționaliste, este tendința spre simplificare, spre abstracțiune, ce pare a avea drept sursă linearismul organic, una din variantele Jugendstil-ului.

Grație lui Paul Klee, Einfühlung-ul (empatia), devine metodă didactică la Bauhaus, ajungând a fi prezentă în multe din curente abstracte, curente ce într-o oarecare măsură vor „alimenta ideologic” chiar unele căutări arhitecturale postbelice. Expresionismul încercând

2 Giulio Carlo Argan, *L'arte moderna 1770-1970*, Ed. Sansoni, Firenze 1970

3 L. Rognoni, *Dall'Impresionismo all'Espresionismo*, Ed. Mondadori, Milano 1960

o „empatie” cât mai completă, va fi adeseori reîntâlnit în unele experimentele artistice contemporane, cum ar fi: „arta concretă”, cu specifica sa organicitate fizică; „pictura semnelor”, cu grafismul ei simbolic; „action painting”, cu linearismul său dinamografic; „pictura gestuală”, cu impulsul creativ legat de acțiunea brațului care este, după De Fusco, cea mai tangibilă mărturie a unei intenții fizico-psihologice,

Termenul empatie încearcă să fie o traducere a germanului *Einfühlung*, care mai poate însemna simpatie simbolică, consens. El semnifică, după S. Mapurgo Tagliabue, o veritabilă atribuire de viață, pe care noi o facem grație actului estetic și care se produce esențialmente prin transpunerea în „obiect” a senzațiilor noastre organice de natură cinematică. În obiect se introduce astfel ceva ce nu îi aparține.

„Eu încerc să-mi dezvolt sensibilitatea, afirmă Franz Marc, prin ritmul organic al tuturor lucrurilor, încerc să mă confund în mod panteistic în curgerea sângelui în natură, cu vibrația, cu arborii, cu aerul”⁴.

Prin creativitate, fantezie și inventivitate, fideli expresionismului au încercat ieșirea din criza generală, deschizând largi orizonturi experimentelor formale. Mișcarea expresionistă este intim legată de înființarea în 1919 a *Arbeitsrat für Kunst* (Consiliul de muncă pentru arte), care a fuzionat în același an cu *Novembergruppe* (Grupul din noiembrie). Din aceste societăți cu orientări utopice au făcut parte Bruno Taut, Walter Gropius, Peter Behrens, Hans Poelzig, Erich Mendelsohn, Hans Scharoun, personalități care aveau să devină „copiii teribili” ai arhitecturii modeme. În anul 1919 *Arbeitsrat*-ul organizează „Expoziția arhitecților necunoscuți” și Bruno Taut afirmă în cuvântul de deschidere: „Astăzi nu mai există arhitectură, nu mai sunt arhitecți. Noi suntem sortiți la altceva, paraziți în sânul unei societăți ce nu cunoaște arhitectura, ce nu o vrea, pentru că nu are nevoie de Arhitect [...] În profesiunea noastră nu putem fi creatori, putem fi doar cercetători, oameni care pot”⁵.

Tot la această expoziție, Walter Gropius a prezentat un program care conținea multe

Taut Bruno, *Alpine Architektur*, 1919

din ideile ce vor prinde viață la Bauhaus: „Noi trebuie să vrem, să imaginăm, să creăm în cooperare noul concept arhitectural. Pictori, sculptori, zdrobiți barierele din jurul arhitecturii și deveniți constructori asociați și tovarăși de arme pentru atingerea scopului final al artei: ideea creatoare a Catedralei Viitorului (Zukunftskatedrale) care, odată mai mult, va conține totul într-o singură formă: arhitectura, sculptura și pictura”.

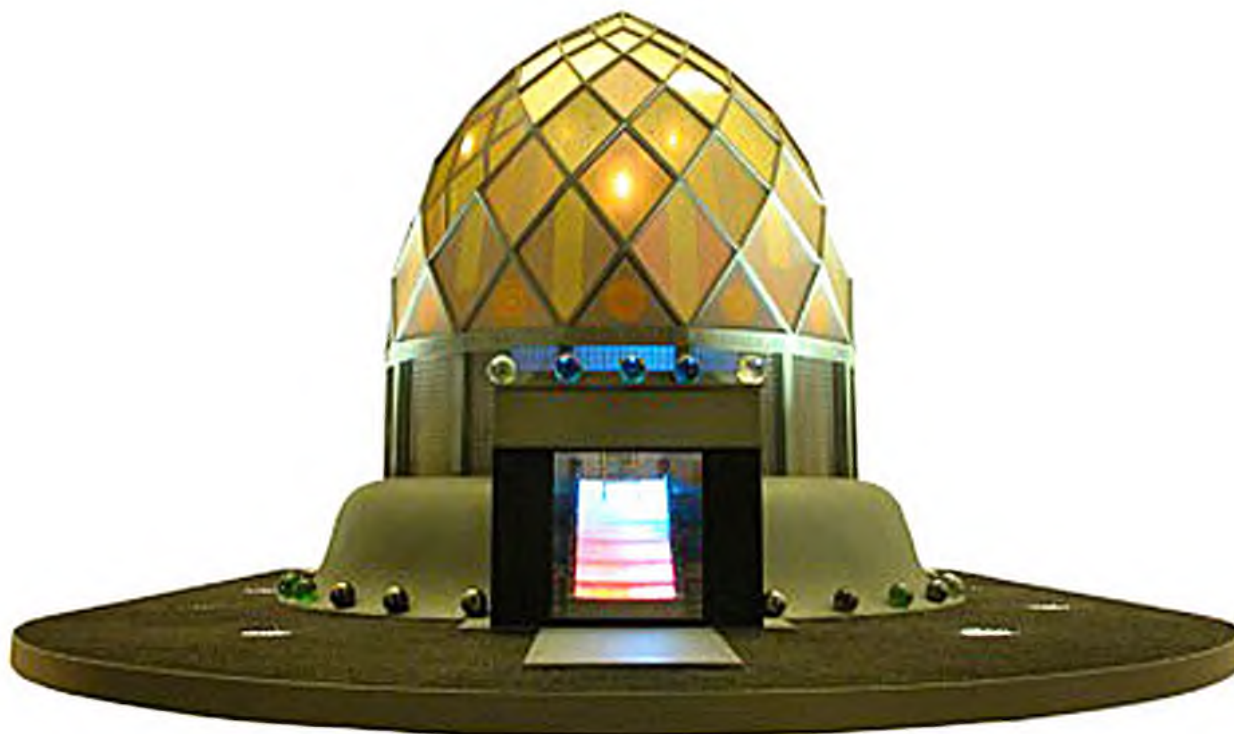
Prin mutația ce o face din planul purei funcționalități tehnologico-constructive în cel al funcționalității vizuale, de comunicație, expresionismul contrapune ideea arhitecturii ca interpretă a realității naturale sau sociale, ideii unei arhitecturi menite a modifica sensibil realitatea.

Expresionismul este considerat de către Jallós, „într-un sens mai profund, voința sau acceptarea comuniunii a tot ce este viu în nescindabila realitate interioară, [...] caracteristică extremă, acută a spiritului social al timpului.

Printre cele mai reprezentative opere ale arhitecturii expresioniste pot fi amin-

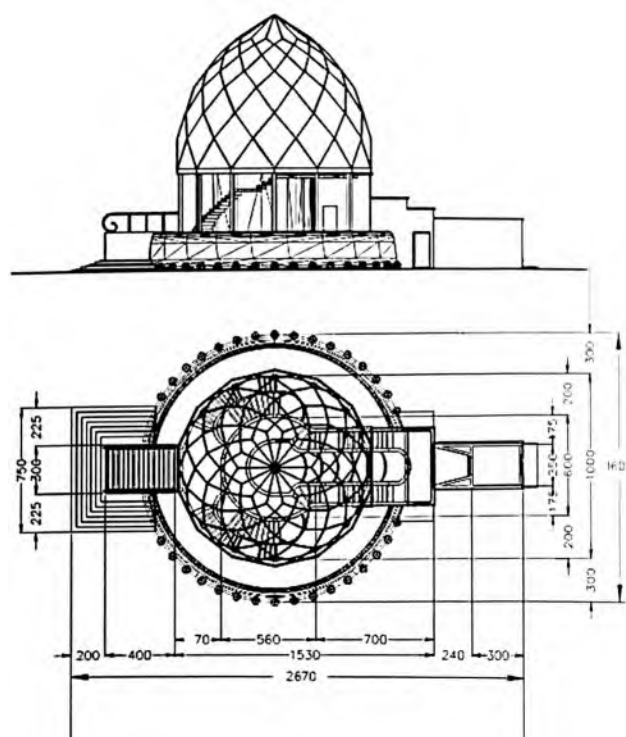
4 cf. Günter Meißner (Hrsg.), *Franz Marc, Briefe, Schriften und Aufzeichnungen*. Leipzig und Weimar 1980

5 Bruno Taut, *Architekturüberlegungen. Erstveröffentlichung*, Aachen 2009

Bruno Taut, Pavilionul de sticlă la Werkbundaustellung Köln, 1914

tite: Grosse Schauspielhaus de Hans Poelzig (Berlin, 1919); Höchst Farbwerke de Peter Behrens (Frankfurt 1920-1924); Einsteinturm de Erich Mendelsohn (Potsdam 1919-1923); monumentul „Căzuților din Martie” de Walter Gropius (Weimar, 1921); fabrica de pălării Steinberg de Mendelsohn (Luckenwalde, 1921-1923); palatul de birouri „Chilehaus” de Fritz Hoyer (Hamburg, 1923); al doilea „Goetheanum” de Rudolf Steiner (Dornach 1923); magazinele Schocken de Erich Mendelsohn (Stuttgart, 1926). Aceste opere au, la prima vedere, puține caracteristici comune invariante, de unde teza, susținută de unii, că nu a existat o arhitectură expresionistă propriu-zisă. De Fusco consideră însă că „în loc de a recunoaște drept constante: folosirea betonului armat și exploatarea resurselor sale plastice, adoptarea sticlei chiar peste proprietățile sale fizice de transparență, insistența pe liniile concav-convexe și în orice caz neregulate, ruptura de pură stereotomie atât de utilizată în protoraționalism, gustul pentru detaliu, intenția de a topi organic edificiul în mediul înconjurător etc., s-ar putea găsi în operele mai sus citate alte elemente cum ar fi: frecventul motiv al ferestrelor în bandă continuă, apărut prima oară la edificiul pentru magazine și birouri construit de Hans Poelzig

Bruno Taut, Pavilionul de sticlă la Werkbundaustellung Köln, 1914

în 1910 la Breslau (azi Wrocław) și reluat de mai multe ori de Mendelsohn, sau de frecvențele soluții unghiulare cu raze ample de curbură și ele reluate de același Mendelsohn”.

Hans Poelzig este cel ce a realizat pentru prima oară o operă expresionistă majoră,

proiectând pentru Max Reinhardt, în 1919, un teatru de cinci mii de locuri, Grosse Schauspielhaus din Berlin, despre care Wassili Luc-khardt spunea: „în interiorul vastei cupole este suspendată o varietate infinită de stalactite și pandantivi, cărora cupola [...] le conferă o mișcare ușor sinuoasă care, mai ales când lumina atinge micile prisme reflectându-se pe fiecare fațetă, generează o impresie de dizolvare și nedeterminare a spațiului”⁶.

În același spirit, imaginând o *Stadtkrone*⁷ de vaste proporții, purtătoare a unui mesaj de factură eroică, atât de drag expresioniștilor, Poelzig elaborează un proiect pentru Festspielhaus din Salzburg, iar în 1917 proiectează Freundschaftshaus din Constantinopol, cu arce exterioare ce aminteau de un zigurat și cu interiorul constituit dintr-o grotă prismatică realizată integral din pandantivi.

Alte realizări ale lui Poelzig, care anticipează limbajul fraților Taut și al lui Mendelsohn, sunt turnul rezervor de apă de la Posen, precum și edificiul de birouri de la Breslau (azi Wrocław). Într-un stil asemănător cu stilul industrial pe care avea să-l folosească pentru A.E.G., Behrens, Poelzig realizează în 1912 Uzina chimică din Luban, caracterizată de o interesantă și virtuoză utilizare a cărămizii aparente. Marea epocă creatoare tipic expresionistă a lui Poelzig avea să se încheie în 1920, după realizarea decorurilor pentru filmul „Golem” al lui Paul Wegener, unde, plin de un veritabil delir vizionar, creează cu mijloacele scenografiei un întreg oraș expresionist. Însă, după 1925, Poelzig intră într-o altă fază de creație, marcată de construcția la Berlin a cinematografului Capitol fază considerată de K.Frampton o reîntoarcere în „cercul criptoclasticist”.

Altă personalitate reprezentativă a mișcării a fost Hugo Häring (1882- 1958), adept necondiționat al primatului absolut al funcțiunii, căutător permanent a transcenderii naturii primare a simplei utilități, realizator al unui propriu univers formal, de largă expresivitate, cu multe similitudini cu formele biologice. Cu toate tendințele manifest expresioniste, Häring a rămas plenar legat de matricea

Johann Friedrich (Fritz) Höger, Chilehaus, Hamburg, 1922–24

stilistică a formei, de acea *Organwerk*, pe care o considera esența programatică a organismului, în opoziție cu expresia de suprafață, sau de *Gestaltwerk*.

Acuzându-l de schematism doctrinar formalist pe Le Corbusier care, la fondarea CIAM-ului la Saraz, își asumase roiiul de „apostol” al funcționalismului de un geometrism pur, Häring a încercat în zadar să convingă lumea de valabilitatea concepției sale fundamentale: „construcția organică”. Dintre realizările sale cele mai importante amintim: ansamblul de ferme de la Gut Garkau (Lubek, 1924), unde se realizează un spectaculos joc de contraste între acoperișurile înalte și elementele masive, tectonice; proiectul făcut împreună cu Mies van der Rohe, în 1921, pentru un imobil de birouri la Berlin pe Friederichstrasse; proiectul pentru „Club Tedesco” la Rio de Janeiro (1924); bloc de locuințe în Siemensstadt; casa Ziegler din Berlin (1931). Contestând „noua obiectivitate” a raționaliștilor Häring, care se considera un adept necondiționat al lui Wright, a refuzat să proiecteze o casă tip pentru Weissenhof Siedlung de la Stuttgart din 1927, calificând un atare act drept o „culme a vanității”.

6 Hans Poelzig, *Architekturfragen*. In: Das Kunstblatt, Jahrgang 1922, Heft 4, S. 153–163 (Teil 1), und Heft 5, S. 191–199 (Teil 2).

7 Bruno Zevi, *Bruno Taut, La corona della città, 1919*. Ed. Mazzotta, Milano 1973

Rudolf Steiner, Goetheanum, Dornach, 1925-28

Hugo Häring „nu reproduce impresia unei cvasi-mișcări, ci explicitează mișcarea ce realmente vine din edificiu”⁸. Pentru el, „a edifica devine a „îmbrăca” un precis fapt dinamic. Aceasta îl diferențiază nu numai de academiciști și raționaliști, dar chiar și de wrightieni superficiali sau de expresioniștii școlii de la Amsterdam”⁹.

Pentru Häring, casa este „locuită” de mișcare, ea fiind un „involucru” al mișcării. „Multora li se pare absurdă ideea de a dezvolta o casă ca o structură organică, profitând de forma care rezultă din adecvarea la scop, interpretând-o ca pe cea mai întinsă piele a omului, deci ca pe un organ. Și totuși, atare evoluție apare ineluctabilă. O tehnică ce adoptă materiale elastice și plastice nu favorizează casa rectangulară și cubică [...] Gradata mutație de la geometrism la organic, în actul vieții noastre spirituale, face ca formele funcționale să fie independente de geometrie”.

Rudolf Steiner (1861-1925) este altă personalitate care a influențat, atât prin opera

sa teoretică cât și prin cea practică, mișcarea expresionistă. Detestând utilitarismul vulgar, Steiner a fost marcat de „urâtenia lumii contemporane care separă viața de artă”, afirmând că: „orice obiect din jurul nostru trebuie să aibă o formă artistică [...] să fie adaptat funcțiunii dar inspirând un sentiment de frumusețe”¹⁰. Dând lumii o „coordonată spirituală”, vor fi create condițiile propice nașterii unei arte „capabile a se dezvolta până ce va da fiecărei mese, fiecărui scaun, o formă care să se impună”.

Steiner, fascinat de figura „omului total” care a fost Goethe, s-a preocupat de ideea „concilierii artelor” și și-a materializat parte din gândirea sa teosofică în Elveția, la Dornach, unde a realizat primul „Goetheanum”, care a ars în 1922 și a fost reproiectat și reconstruit din beton armat, având unele asemănări formale și de limbaj cu „arhitectura sculpturală” a lui Gaudi și cu prima manieră a lui van de Velde. (Michel Ragon). Cele cinci conferințe

8 Jurgen Jödicke, *Geschichte der modernen Architektur*, Stuttgart 1958

9 Bruno Zevi, *Storia dell'architettura moderna*, Einaudi, Torino 1950

10 cf. Eugene Santomaso, *Origins and Aims of German Expressionist Architecture: An essay into the expressionist frame of mind in Germany, especially as typified in the work of Rudolf Steiner*, Columbia University, 1973, AAT 7616368

Rudolf Steiner, Goetheanum II, Dornach, desen 1924

ținute lucrătorilor de pe șantierul din Dornach, în timpul edificării Goetheanum-ului II, au fost reunite și publicate abia în 1969, sub titlul „Către un nou stil în arhitectură”, fiind sursa cea mai importantă privitoare la gândirea lui Steiner.

Arhitectul german Hans Scharoun (1893-1972) a fost o altă personalitate de frunte a expresionismului, fidelă mișcării până la moarte. El a avut în arhitectura modernă un „destin singular”, cum spunea Pevsner. Datorită limbajului său arhitectural de avangardă, a fost solicitat de Mies van der Rohe să realizeze o construcție la Weissenhof Siedlung de la Stuttgart în 1927; dar odată cu „invasia agresivă” a raționalismului și cu mutațiile politice din Germania, a intrat într-o relativă eclipsă în întreaga perioadă a nazismului, el nepărăsindu-și însă patria, așa cum mulți dintre arhitecții germani de avangardă au făcut-o.

După al doilea Război Mondial, limbajul tipic expresionist din prima etapă a creației sale, pe care nu l-a abandonat niciodată, rede-

vine de actualitate, reșezându-l din nou în rândul marilor arhitecți de avangardă. Scharoun este unul dintre cei mai valoroși reprezentanți ai expresionismului, cu o operă vastă, începută în anii '20, când a realizat diferite locuințe, dar de-abia după război, în climatul de reconstrucție din Germania, a jucat un rol important prin reluarea tematicilor istorice de avangardă.

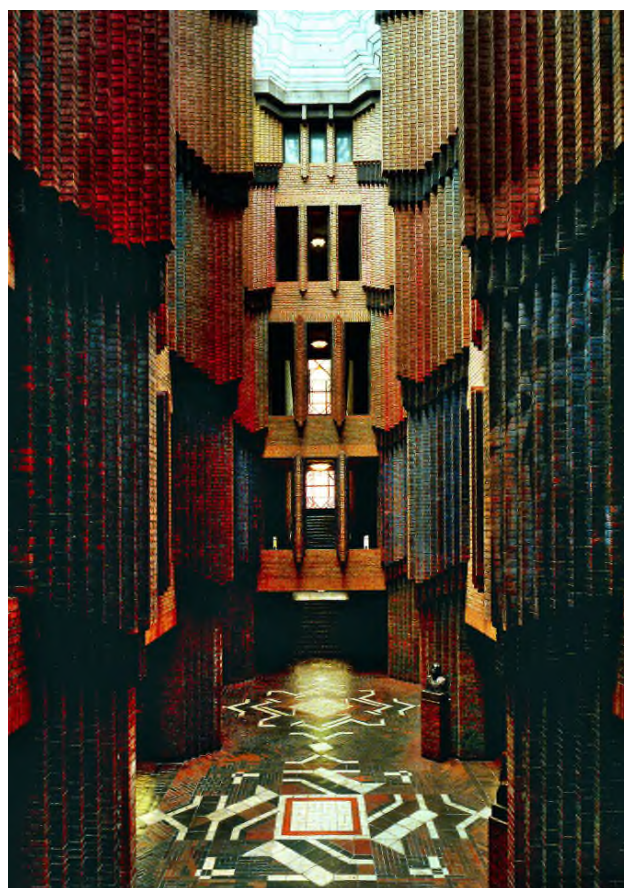
Alături de Hans Scharoun, ajungând la o poziție de vârf în cadrul expresionismului, poate fi așezat Erich Mendelsohn, născut în 1887 la Allenstein și mort în America în 1953, cu studii la Școala Politehnică din Berlin. În timpul primului Război Mondial, Mendelsohn a elaborat o serie de proiecte, așa zisele „schițe de tranșee”, inspirate de limbajul lui Wagner și Olbrich, schițe agresive, vag simboliste, de arhitectură fantastică, din care se simte intenția mărturisită a autorului de a „prepara” un nou limbaj arhitectonic de validitate generală. El „explorează” metodic rădăcinile acestui limbaj, încercând să-i găsească, cum spune Benevolo, „matricea stilistică”.

Imediat după sfârșitul primului Război Mondial, începe studiile pentru ceea ce avea să devină opera sa cea mai valoroasă, Observatorul astronomic „Einsteinturm” de la Potsdam. Cheie a arhitecturii expresioniste, materializare a „viziunilor subitane”, Einsteinturm, construit între 1919-1923, constituie o „integrare a structurii în ambient, un fel de involucru de zidărie și ciment”¹¹. Edificiul ar fi trebuit să beneficieze de fluentele formale oferite de betonul armat, dar din motive economice și organizatorice a fost realizat din zidărie de cărămidă; fără a beneficia, cum spune Dorfles, de acea „poetică a betonului armat, de acea particulară ductibilitate care îl face de neconfundat și care prin singularitatea expresionistă a formei ne permite și astăzi să-l considerăm o capodoperă”. Opera se reduce la ilustrarea unui concept abstract - rămânând, prin modul în care încearcă să se imprime forma în masa fluidă, o tentativă de aplicare a celui mai valoros repertoriu expresionist.

Activitatea vastă a lui Mendelsohn poate fi împărțită în trei faze principale: una germană, una anglo-palestiniană și una americană. Din prima perioadă bogată în variate proiecte și realizări, fac parte: fabrica de pălării din Luckenwalde (1920), unde relațiile plastice dintre volume se amplifică, iar clarobscururile și elementele decorative se dezvoltă parcă într-un univers curbiliniu. Tot acestei perioade îi aparține și Columbushaus, realizată la Berlin în 1931, marile magazine Schocken de la Stuttgart și Numberg, precum și cel din Chemnitz toate realizate în 1926. Aceste magazine sunt realizate ca veritabile „organisme” reduse la forme elementare, ca blocuri cu multe nivele ce se exprimă în exterior prin ferestre continue care accentuează discursul volumetric. Ultima realizare importantă a acestei prime și fecunde faze o constituie cinematograful Universum (astăzi Capitol) de pe Kurfurstendamm din Berlin, construit în 1928. Edificiul are vigoare particulară, conferită de o volumetrie curbilinie în care sunt inserate o cabină prismatică de proiecție și un atrium concentric.

Din perioada anglo-palestiniană pot fi remarcate: în Anglia, Pavilionul Bexhill on Sea precum și casa realizată împreună cu Cher-

11 F. Borsi, G. K. Knig, *Architettura dell'espressionismo*, Ed. Vitali e Ghianda, 1968

Peter Behrens, *Farbwerke Hoechst, Frankfurt auf Main 1920-24*

mayeff la Londra în Church Street, iar în Palestina, Spitalul din Haifa din 1937 și o sinagogă.

Ultima perioadă, cea americană, este marcată de realizarea unor numeroase edificii religioase, cum sunt cele de la Cleveland și la San Louis, de marele Ospiciu Maimonides din San Francisco, precum și de diferite vile în California.

Raporturile lui Mendelsohn cu expresionismul sunt în mod particular semnificative și ușor de remarcat de la bun început; nu este nici un dubiu că schițele sale din tranșee, Einsteinturm și, în parte, fabrica de pălării de la Luckenwalde, sunt unele dintre cele mai reprezentative manifestări ale epocii și cele mai direct legate de mișcarea expresionistă. Spre deosebire de mulți arhitecți germani, Mendelsohn nu a putut însă depăși poetica expresionistă, căreia i-a rămas prizonier (mai ales în ultimele temple americane, dar și în proiectele din tinerețe, cum a fost acela pentru Palatul Sovietelor din 1929). Peste tot se poate găsi acea particulară marcă romantico-teutonică proprie stilului său, cu rădăcini ce ajung în Jugendstil și în Secession. Dar în timp ce Einsteinturm și

la fabrica de plăcii limbajul expresionist l-a ajutat în găsirea unor noi efecte plastice și constructive, în operele din perioada americană (cu este cazul Ospiciului Maimonides) modul de punere în operă a betonului arm reîntră în canoanele funcționaliste ale Stilului Internațional. Lui Mendelsohn, unul dintre „părinții” artei moderne, i se datorează într-o oarecare măsură una dintre tentativele de „renaștere plastică” a arhitecturii. Ceea ce se întrezărea în primele studii, așa numitele „schite fantastice din tranșee”, făcute în perioada primului Război Mondial, s-a maturizat în timp prin găsirea unei linii constructive care a rupt staticitatea rigidă a triliticului.

Erich Mendelsohn a fost unul dintre rarii arhitecți care au urmărit constant ideea „recuceririi” spațiului, prin modularea lui în volumele înseși ale edificiului. El a fost printre primii care a dezvoltat în construcțiile sale o viziune tridimensională a spațiului, în care integrarea constantă a planului cu elevațiile provenea dintr-o concepție unitară a creației arhitecturale, în care edificiul era gândit plastic, „ca un sistem monolitic și indivizibil”¹².

„Cultura protestatară a expresionismului este direcționată pentru cel puțin un deceniu spre avangardele culturale și politice (cu care a coincis, coincidență ideologic hibridă), dar care au alimentat valul de speranțe pentru arhitectura postbelică europeană”¹³.

Mișcarea expresionistă, care poate fi considerată mai mult o stare decât un stil, nu poate fi perfect încadrată cronologic și nici analizată după legi istorice de ciclică periodicitate. Și dacă nu se poate afirma că expresionismul este un stil propriu-zis, se poate afirma că el este în mod cert un element fundamental pentru cultura modernă, cu pregnanțe și violente caracteristici revoluționare, protestatari, de stânga sau de dreapta.

Expresionismul, cu toată matricea stilistică comună cu fauvismul francez poate fi considerat ca cea mai importantă și originală contribuție germană fenomenului artistic modern. Spre deosebire de intențiile de revo-

luționare ale întregii societăți, specifice unor mișcări artistice de avangardă, expresionismul este o mișcare radicală, urmărind o profundă reînnoire, dar mai mult pe plan spiritual decât pe plan social. Această reînnoire cu profundă forță emoțională se dorea împlinită prin introspecție, prin penetrarea misterelor și profunzimii subconștientului individual și colectiv.

Mișcarea expresionistă a apărut în acea Germanie grav traumatizată material și spiritual după înfrângerea suferită în primul Război Mondial, climatul unei economii de „austeritate, de pace și de revanșă” și are, prin spiritul ei constructiv, unele puncte comune cu avangarda rusă, care a încercat și ea cu același succes, să lege procesul de reînnoire artistică de procesul de revoluționare a societății.

Data fiind prezența în expresionismul german a germenilor unei anumite forme de pangermanism, a grandiosului luciferic și a miturilor, poate fi înțeleasă atitudinea doctorelui Goebbels de a încerca să facă din expresionism estetica partidului. Cel care avea să devină ministrul propagandei Reichului, a scris la începutul carierei sale opere pur expresioniste precum romanul „Michael”¹⁴ și piesa de teatru „Der Wanderer”. Ca om de cultură, el era atașat idealurilor artistice ale avangardei și este semnificativ faptul că în biroul său se găseau expuse opere ale pictorului expresionist Emil Nolde, unul dintre primii membri ai partidului nazist. Dar, în 1935, Hitler a cerut cu vehemență să se pună capăt degenerației „arte moderne” care, ca orice formă de degenerescență, trebuia eliminată categoric, radical, total și definitiv. Și astfel, pentru sănătatea spirituală a omului nou, de totală puritate sanguină ariană, toate „bâlbâielile delirante culturale ale cubiștilor, futuriștilor și dadaștilor”, inclusiv cele ale expresioniștilor, aveau să fie eliminate din viața culturală a noii Germanii. Aceasta a fost șansa ca Expresionismul să nu devină stilul oficial al partidului și să nu fie marginalizat, precum toate produsele artistice ale celui de-al Treilea Reich.

12 Gillo Dorfles, *L'Architettura Moderna*, Ed. Garzanti 1981

13 Vittorio Gregotti, *Questioni di architettura*, Editoriali di Casabella, Ed. Einaudi, Torino, 1986

14 Joseph Goebbels, *Michael - Ein deutsches Schicksal in Tagebuchblättern*, Ed. Franz Eher, München 1929

Andrei TEACĂ

Către un ornament digital

În urmă cu mai bine de un secol, ornamentul era aproape complet proscris ca urmare a necesității arhitecturii de a răspunde numeroaselor provocări tehnice, economice, sociale și culturale survenite încă de la sfârșitul secolului al

XIX-lea, precum adaptarea expresiei la noile condiții de producție industrială și la noile sisteme constructive din oțel și beton armat, criza locuințelor cauzată de creșterea demografică fără precedent, agravată și de distrugerile Primului Război Mondial, sau apariția curentelor artistice de avangardă ce s-au răsfrânt și asupra arhitecturii.

Deși însuși unul dintre cei considerați a fi părinții arhitecturii moderne, marele arhitect american Louis Sullivan, celebru pentru dictonul său „forma urmează funcțiunea” („*form follows function*”), care printr-o repetiție mecanică și printr-o interpretare superficială a ajuns să devină o lozincă a arhitecturii funcționaliste golită de sensul mai profund al gândirii inițiale, ce viza o lege universală conform căreia sursa formei lucrurilor rezidă în esența acestora (atât în natură, cât și în plan spiritual), a acordat o atenție deosebită ornamentului, inventând chiar un sistem ornamental propriu adaptat viziunii sale asupra unei arhitecturi organice, mulți arhitecți promotori proeminenți ai modernismului s-au exprimat ferm împotriva acestuia. Le Corbusier remarcă aproape cinic un paradox terminologic: „arta decorativă modernă nu este decorată.”¹ Reacția probabil cea mai faimoasă împotriva ornamentului este eseul influent al arhitectului austriac Adolf Loos, „Ornament și crimă”, publicat în 1908, în care autorul compară ornamentele cu tatuajele criminalilor sau indigenilor, care recurg la semne exterioare pentru evidențierea individualității, în opo-

ziție cu oamenii integrați în anonimatul aparent al civilizației moderne, pentru care acest tip de epatare este gratuit, personalitatea lor fiind exprimată prin caracterul și activitatea acestora. Pentru Loos principalele argumente împotriva ornamentului sunt irosirea resurselor și efortului muncitorilor pe o muncă nejustificată, frivolitatea invențiilor formale dominate de subiectivitate într-un domeniu care tinde în esență către conservatorism și care se situează în afara artei datorită constrângerilor de ordin practic, cu excepția monumentelor, în cazul cărora dimensiunea funcțională aproape că este înlăturată. Modernismul ajunge astfel să își contureze identitatea stilistică și printr-o *absență* a ornamentului, după cum observă Hubert Damisch, pentru care lipsa ornamentului poate fi considerată în sine un fel de ornament ca „element vid” ce își păstrează rolul de semn al modernității și al clasei.²

Curentul postmodernist în arhitectură, care apare în anii '60 ca reacție la standardizarea și uniformizarea alienantă adusă de Stilul Internațional mediului construit, reinstaurează prezența ornamentului, însă tinde să îl abordeze ironic, ca pastişă butaforică după ornamente convenționale istorice, fără o legătură organică cu esența constructivă a clădirii. Deși reminiscențe postmoderniste subzistă și astăzi în creația arhitecturală, noile tehnologii digitale de proiectare și fabricare oferă posibilitatea unei schimbări de paradigmă în concepția ornamentului, în care acesta își poate regăsi formele timpului său, în acord cu noile posibilități tehnice, cu aspirațiile societății și cu realitatea constructivă a clădirilor, putând aspira la definiția dată de Frank Lloyd Wright în cadrul concepției sale asupra arhitecturii organice, conform căreia „ornamentul este ceea ce este inflorescența pentru un copac sau plantă, în comparație cu tulpina și ramurile acestora”.³

Afinitatea dintre ornament și digital poate fi speculată chiar pornind de la etimologie. Termenul „ornament” provine din latinescul *ornamentum*, care la rândul său își are

1 Le Corbusier, „The Decorative Art of Today”, în *The Theory of Decorative Art: An Anthology of European & American Writings, 1750-1940*, ed. Isabelle Frank, Yale University Press, New Haven & London, 2000, p. 213.

2 Hubert Damisch, „L'autre 'Ich' ou le désir du vide. Pour un tombeau d'Adolf Loos”, *Critique*, n° 339-340 (août-sept.): „Vienne début d'un siècle”, 1975, pp. 811-812.

3 Frank Lloyd Wright, „Limbajul unei arhitecturi organice”, în Nicolae Lascu (ed.), *Funcțiune și formă*, Editura Meridiane, București, 1989, p. 425.

Instalația printată 3D „Digital Grotesque II” (2017) realizată de arhitecții Michael Hansmeyer și Benjamin Dillenburger, inaugurată la Centrul Pompidou, speculează abilitățile instrumentelor digitale de a da naștere prin mijloace algoritmice, pornind de la forme geometrice elementare, unor forme insolite de o complexitate ridicată, aflate la cumpăna dintre ordine și haos, imposibil de conceput cu mijloace tradiționale de desen, reinterpretând tema arhitecturală tradițională a grottei, element la granița dintre artificial și natural. Autor fotografie: Fabrice Dall’Anese, sursa: <https://www.michael-hansmeyer.com/digital-grotesque-II>.

originile în *ordo*, adică „ordine”. Termenul „ornament” este totodată înrudit cu grecescul *kosmos*, în a cărui bogăție semantică găsim, pe lângă semnificația fundamentală de „univers”, și sensul de „ornament” sau „podoabă”. Aceste asocieri provenite din etimologie reflectă o accepție metaforică a ornamentului ca reproducere a ordinii cosmice, cu ajutorul căruia arhitectura își împlinește menirea simbolică de a recrea universul, remarcată de Mircea Eliade, de la scara celui mai mic detaliu. Această afinitate a ornamentului pentru ordonare și structurare a formei de la figura elementară cea mai mică către întregul volumului arhitectural pare să constituie o asemănare cu gestiunea digitală a informației, care prin legi algoritmice și matematice aspiră la simularea complexității universale.

Dacă, din motive economice și tehnice, producția în serie industrializată de acum un secol favoriza linia dreaptă și suprafața lisă în realizarea elementelor constructive, care au determinat și conturarea unei estetici moder-

niste „obiective”, tehnicile de producție și fabricare digitale permit obținerea unei înalte complexități formale până la scara celui mai mic detaliu, eliberând formele arhitecturii de condiționările geometrizării abstracte specifice limbajului tectonic tradițional. Libertatea aparent nelimitată a formelor ce pot fi executate direct de proiectant prin intermediul tehnicilor robotizate, precum cele de tăiere laser, debitare CNC, imprimare 3D în diverse materiale ș.a., în absența mâinii iscusite a artizanului tradițional ce avea un rol esențial în crearea ornamenticii tradiționale, în absența unor repere stilistice convenționale, devine în mod paradoxal o problemă dificil de rezolvat pentru arhitecții de azi și de mâine în căutările lor de expresie.

În încercarea de a găsi soluții formale cu sens în acest miraj plin de incertitudine al nesfârșitelor posibilități, poate că arhitecții ar trebui să acorde atenție la ceea ce am putea considera că ar fi unul din rolurile fundamentale ale ornamentului istoric, cel de a însufleți materia inertă, grea a arhitecturii, de a-i da

Pavilionul public de artă „Vaulted Willow” (2014) de Marc Fornes / Theverymany, în Borden Park, Edmonton, Canada. Cu o concepție holistică ce are în vedere deopotrivă eficiența structurală și expresia formală, proiectul se remarcă prin calitățile sale ornamentale provenite din însăși logica de țesere a elementelor componente, aflate într-o continuă variație dimensională permisă de tehnicile computaționale de proiectare ce înlesnesc calculul diferențial, în care culoarea are un rol esențial. Sursa: <https://www.designboom.com/architecture/marc-fornes-theverymany-vaulted-willow-pavilion-edmonton-02-09-2015/>.

viață, și la modul în care această viață coexistă cu limbajul propriu arhitecturii. Prin ritmurile sale subtile, pe care Louis Sullivan le aseamănă celor muzicale, prin dinamica liniilor sale, prin efectele de umbră și culoare, și nu în ultimul rând prin evocarea mai mult sau mai puțin naturalistă a formelor organice, ornamentul tradițional însuflețește construcția rigidă.

Însuflețirea arhitecturii este o temă arhetipală întâlnită în mitologiile a numeroase popoare. Alina Payne, pornind de la studiul lui Mircea Eliade asupra miturilor sacrificiului uman în zidire întâlnite în sud-estul Europei, printre care se numără și mitul meșterului Manole, remarcă necesitatea de a integra masa inertă, artificială a construcției în cadrul elementelor naturale, reconciliere între lumea organică și cea anorganică care nu poate fi realizată decât prin transferul sufletului uman prin jertfire.⁴

4 Alina Payne, „Living Stones, Crying Walls: The Dangers of Enlightenment in Architecture from Renaissance putti to Warburg’s

Pentru John Ruskin, ornamentul reprezintă o sursă fundamentală a vieții în arhitectură. Pe de o parte, sufletul uman, cu stângăciile și virtuțile sale, se materializează prin sacrificiul și dăruirea constructorului în acea arhitectură ce oferă „sentimentul că fiecare centimetru palpită”⁵, ce nu poate fi creată prin perfecțiunea rece a tăieturii mașinii; pe de altă parte, clădirea este animată prin sculptura ornamentală care imită formele de viață superioare și *familiale* întâlnite în natură, considerate de acesta ca fiind cele mai nobile. Conform lui, această ierarhie a formelor naturii în funcție de intensitatea vieții ce o conțin, determină atât amplasamentul față de privitor – formele superioare, precum cele animale și umane, vor fi amplasate cel mai aproape de ochiul uman -, cât și gradul de fidelitate naturalistă a imitației – formele cele mai nobile

Nachleben”, în *Art and Agency. The Secret Lives of Artworks*, ed. Caroline van Eck, Leiden: Leiden University Press, 2013, pp. 308-310.

5 John Ruskin, *Cele șapte lămpi ale arhitecturii*, coord., trad. Magda Teodorescu, Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2015, p. 166.

necesită o detaliere ce aspiră la *perfectiune*, pe când formele de viață mai puțin nobile și dificil de realizat ca figuri individuale, precum cele vegetale, se pretează stilizării în slujba obținerii unor efecte generale în compoziția arhitecturală, precum cel de umbră.

Supus condiționărilor formale impuse de înseși tehnicile artizanale, după cum observă în detaliu Gottfried Semper analizând originile stilurilor, reflecție a unei necesități psihologice umane pentru forme imuabile, geometrice, nesupuse naturii exterioare aflate în constantă schimbare, după cum speculează Wilhelm Worringer, însă și obiectul unei convenționalizării stilistice transmise de generații prin tradiție, ornamentul se află întotdeauna într-o stare mai avansată sau mai redusă de abstractizare, oglindire a viziunii despre lume a unui popor într-o anumită perioadă istorică. Worringer consideră că sursa formelor în ornamentică, și în artă în general, o reprezintă legitățile interioare de formare ale materiei în natură, fie că este vorba de materia anorganică neînsuflețită sau de organisme vegetale, și nu aparențele lumii exterioare.⁶ Condiția abstractă a ornamentului este amplificată în arhitectură, imaginea vieții organice evocate fiind în mod necesar integrată și subordonată cadrului rigid, tectonic, al clădirii.

Acest primat al schemei abstracte în ornament, căruia elementele figurative i se supun într-o continuă și efervescentă metamorfoză, este exemplificat elocvent de Jurgis Baltrušaitis în studiul său amănunțit asupra arhitecturii romanice unde expune cum amestecuri hibride de elemente vegetale, animale și umane se grefează în combinații nelimitate pe scheme liniare simple pornind de la motivul unei tije vegetale curbe cu frunzele stilizate.⁷

Ornamentul atinge un apogeu în abstractizarea formei organice în *Art Nouveau*-ul târziu, unde doar prin tensiunea liniei sinuoase ajunge să evoce dinamismul vieții, care ulterior va influența suprafețele curbe ale expresionismului, însă de data aceasta la nivelul siluetei întregii construcții, tendință ce va influența arhitectura organică biomorfă în a doua

Colecția Syntopia realizată de designer olandeză Iris van Herpen în 2018 mizează expresiv pe forme biomimetice și dinamism, îmbinând tehnici tradiționale de țesere cu țesături proiectate digital și lână tăiată la laser în geometrii manipulate parametric. Explorările formale cu un puternic caracter ornamental ale lui Iris van Herpen, într-un domeniu mai maleabil decât arhitectura cum este cel al designerului vestimentar, demonstrează potențialul estetic al tehnicilor digitale de proiectare și fabricare și deschiderea acestora către materializarea un spectru larg al formelor și efectelor imparate, potențial ce s-ar putea răsfrânge și asupra arhitecturii, mai ales în condițiile tendinței contemporane de a privi designul ca fenomen unitar de organizare a spațiului de la scara cea mai mare, a teritoriului, până la cea a obiectelor de dimensiuni reduse. Sursa: <https://www.irisvanherpen.com/collections/syntopia/the-inspiration-4>.

jumătate a secolului 20 și, ulterior, curente digitale ale suprafețelor și volumelor fluide, începând cu anii '90 și 2000.

Arhitectura biomimetică contemporană nu se limitează la imitarea formelor naturii, ci aspiră și la replicarea mecanismelor biologice folosind tehnologii avansate. Natura nu este percepută doar ca model de urmat din punct de vedere estetic, ci și din punct de vedere al performanțelor sale, ca model de eficiență și de adaptare la condițiile exterioare prin evoluția continuă a organismelor ce poate inspira soluții tehnice ino-

⁶ Wilhelm Worringer, *Abstracție și intropatie*, trad. Bucur Stănescu, editura Univers, București, 1970, pp. 64-65.

⁷ Jurgis Baltrušaitis, *Formări, deformări*, trad. Constanța Tănăsescu, editura Meridiane, București, 1989, p. 40.

vatoare în ceea ce privește structura, ventilația, umbrirea, sau alte aspecte ce țin de tehnologiile implicate în proiectarea clădirilor, în vederea creării unei ambianțe optime pentru oameni și integrării sustenabile în mediul înconjurător.

Traseul istoric al vieții în ornamentica arhitecturală prezintă o turnură interesantă în prezent, când se trece de la reprezentarea formelor vieții în cadrul ornamentației tradiționale la includerea concretă a organismelor vii în componența mediului construit. Suprafețele arhitecturale ajung să devină proteze performante, concepute în colaborare cu biologi astfel încât să asigure un microclimat optim dezvoltării microalgelor, bacteriilor, lichenilor, sau altor tipuri de organisme de obicei neglijate în viața cotidiană, care însă pot participa eficient la reducerea dioxidului de carbon din atmosferă și la producerea oxigenului. Se poate remarca și un paradox estetic inversat: de la reprezentarea în cadrul ornamenticii tradiționale a formelor complexe ale organismelor evolute, sau nobile cum le-ar numi Ruskin, se trece la incorporarea reală în construcție a celor mai simple forme de viață, cu un aspect amorf, în mod uzual respingătoare vizual și olfactiv.

Tehnicile digitale de proiectare înlesnesc arhitecților posibilitatea de a fragmenta volumele masive păstrând o coerență între unitate și întreg redată chiar prin consecvența repetiției algoritmice care permite în același timp multiple straturi de variație la diferite scări ale clădirii, variație ce poate fi speculată ca sursă a animării formelor. Spre deosebire de puritatea volumelor simple la care aspiră modernismul, sau de formele organice rigurose organizate ale organismelor evolute (sau nobile, cum le-ar spune Ruskin) la care aspiră tradiția clasică, formele arhitecturii digitale tind către organizarea aparent haotică a materiei amorfe neînsuflețite, sau către patternurile întâlnite la baza organizării vieții precum țesuturile și structurile biologice, patternuri uniforme însă mereu supuse unei variații aleatorii. Aceste forme par să reia explorări și atitudini estetice întâlnite în stiluri istorice ornamentale anterioare modernismului, în stilurile exuberante ale neclarității, în care materia pare să clocotească energetic sau să exprime un dinamism debor-

dant al vieții organice, precum goticul târziu, barocul, rococoul, sau *Art Nouveau*-ul, stiluri opuse clasicului care aspiră la o perfecțiune a inteligibilității, după cum remarcă Heinrich Wölfflin.⁸

În cadrul tendinței tot mai pronunțate de contopire a artei cu știința, formele ornamentului digital nu sunt întotdeauna doar un exercițiu estetic capricios, în concepția acestora existând adesea și motivații ce țin de atingerea unor performanțe tehnice cu un impact pozitiv concret asupra vieții umane și asupra mediului înconjurător, precum eficiența structurală, integrarea sistemelor tehnologice, sau chiar conlucrarea cu materia vie, în cazul designului bio-integrat.

După cum afirmă chiar adepții pasionați ai ornamentului, precum Ruskin și Sullivan, o arhitectură bună poate exista și în absența ornamentului, mizând pe severitatea inerentă a volumelor construite armonizată prin proporțiile generale ale maselor. Totuși, dincolo de farmecul formal și de potențialul comunicativ, simbolic, care îi sunt specifice, ornamentul presupune și reducerea scării elementelor compoziției arhitecturale la nivelul detaliului, apropiind astfel clădirile de scara corpului uman și înlesnind o mai bună integrare a noilor construcții în orașele istorice, printre clădirile care sunt adesea drapate cu delicatetea lucrărilor ornamentale minuțioase.

Reușita unei estetici a exuberanței formale prin reintroducerea organică a ornamentului în arhitectură se poate înfăptui printr-o reconciliere și sinteză dintre termeni aparent antinomici, care, de fapt, în marile exemple pe care ni le oferă istoria arhitecturii s-au dovedit a lucra împreună – rațiune și sensibilitate, obiectivitate și imaginație, abstracție și empatie, structură și ornament. Această reconciliere ar putea fi extinsă și între diferitele viziuni asupra arhitecturii întâlnite în diferite perioade ale istoriei: perspectiva tradițională anti-mașină promovată în secolul al XIX-lea de scriitori precum Ruskin ar trebui armonizată cu posibilitățile contemporane de fabricare digitală, iar discursul modernist concentrat pe obiectivitate ar trebui temperat de facultățile umane complementare rațiunii, precum imaginația și afectivitatea.

⁸ Heinrich Wölfflin, *Principii fundamentale ale artei*, Editura Meridiane, București, 1968, pp. 188-189.

Rareș Viorel DRĂGAN¹

Alice OPRICĂ²

Soluții de reglementare pentru o dezvoltare armonioasă și durabilă a comunei Apahida în contextul presiunii demografice a zonei metropolitane Cluj

REZUMAT

Municipiul Cluj-Napoca este un oraș magnet dezvoltat în lungul văii Someșului, cu o poziție împrejmuțată de dealuri, conectat funcțional cu satele de pe văile din jur. Printr-un cumul de constrângeri, comuna Apahida a rămas mai puțin dezvoltat în comparație cu ritmul altor zone similare din bazinul metropolitan Cluj, cum ar fi Florești, Baci, Chinteni. Prin necesitatea elaborării unui nou PUG în pragul începerii proiectelor majore de infrastructură, se creează combinația ideală de factori și oportunități și pentru a pregăti satul să facă față unei creșteri accelerate a populației de 200% în următorii 20 de ani. În ultimii ani, Apahida a intrat în vizorul dezvoltatorilor imobiliari, iar acest lucru are atât avantaje, cât și dezavantaje, mai ales datorită faptului că actul PUG este foarte laconic și permisiv, iar cel nou este în curs de aprobare.

Articolul descrie viziunea și strategia de formare a teritoriului pentru o astfel de dezvoltare, precum și pârghiile pentru generarea calității vieții și atragerea unei populații sta-

bile în localitate, dar și încercarea de a defini rolul polului Apahida în mecanismul metropolitan Cluj. Cercetarea se bazează pe munca unei echipe de arhitecți clujeni care au proiectat PUG-ul de la Apahida, și totodată sunt implicați și în unele dintre cele mai importante lucrări de infrastructură din zona metropolitană.

INTRODUCERE. CONTEXT

Cluj-Napoca este un oraș de rangul doi din România, situat pe valea Someșului, între dealuri, conectat funcțional cu satele de pe văile din jur. Spre est, Cluj-Napoca se învecinează cu Apahida. Întreaga Zonă Metropolitană a Clujului se află în pragul celei mai mari faze de creștere cunoscută în istoria Cluj-Napoca. Această creștere se bazează pe magnetismul orașului creat în jurul celor 9 universități, pe o economie plină de putere în jurul industriei IT, dar și a finanțelor și a serviciilor medicale, împreună cu o creștere generală a calității vieții.

Această creștere, împreună cu constrângeri naturale în zona metropolitană datorate reliefului și opțiunilor reduse pentru infrastructură, precum și nivelului scăzut de dezvoltare a acesteia, reprezintă cauza și efectul unor KPI determinanți:

- 38.000 de mașini fac naveta în fiecare dimineață din sau spre Cluj Napoca din zona metropolitană.
- 30-40.000 de persoane noi se stabilesc la fiecare 10 ani în Cluj-Napoca sau Zona Metropolitană Cluj.
- 3-4.000 de apartamente noi în fiecare an sunt livrate în Cluj-Napoca; total insuficient pentru creșterea zonei metropolitane

Din cauza acestui mix de constrângeri, satul Apahida a rămas mai puțin dezvoltat în comparație cu ritmul altor zone similare din bazinul metropolitan Cluj, cum ar fi Florești, Baci sau Chinteni.

Din punct de vedere urbanistic, Apahida este o comună extrem de complexă, privind comparativ la nivel național. Raportată la cei 11000 de locuitori ai săi (INS:2011), probabil 18.000 în 2022, comuna dispune: 2 aeroporturi - unul internațional, unul privat pentru recreere, impactul de la 2 gropi de gunoi metropolitane, intersecția a 3 drumuri naționale și o șosea de centură, parcuri industriale mari, majore.

1 Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, raresv.dragan@gmail.com

2 Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, alice.oprica@fau.utcluj.ro

Figura 1: Apahida in context metropolitan al Clujului, 2021

În ultimii 4 ani, administrația comună a liderilor Zonei Metropolitane Cluj a depus eforturi pentru a impulsiona unele proiecte majore privind mobilitatea: Trenul Metropolitan, Axa Metropolitană pentru Biciclete Cluj, devierea râului Someș, Extinderea liniei Aeroportului, Metroul Cluj. În ultimii ani, orașul a intrat în vizorul dezvoltatorilor imobiliari, iar acest lucru are atât avantaje, cât și dezavantaje, mai ales datorită faptului că actul PUG este foarte laconic și permisiv, iar cel nou este în curs de aprobare, proces care durează de obicei câțiva ani. Acest lucru creează o presiune reală asupra dezvoltării urbane a comunei, care ar putea duce la greșeli ireparabile.

SITUAȚIA ACTUALĂ

Cu un astfel de context, combinat cu posibilitatea de a crea un nou PUG condus de Arh. Rareș V. Drăgan, în pragul demarării proiectelor majore de infrastructură, se creează mixul ideal de oportunități pentru a pregăti orașul Apahida să facă față unei creșteri triplă a populației preconizată pe următorii 20 de ani.

Pentru a avansa spre o viziune și o strategie, echipa a făcut o analiză urbanistică solidă. Dintre acestea, merită menționate: Studiul de trafic, Studiul sociologic, Studiul istoric, Studiul de mediu, Studiul funcțional și economic.

Figura 2: Vedere aeriană Apahida 2019

În ceea ce privește datele de trafic, noi [1] am ajuns la concluzia că traficul local în Apahida este de numai 15%; restul provine de la navetiștii din Zona Metropolitană. De asemenea, capacitatea unor drumuri principale este de peste 100%.

În ceea ce privește datele sociologice, [2] am ajuns la concluzia că 2 din 3 cetățeni Apahida nu lucrează în Apahida și trebuie să facă naveta, iar două treimi din lucrătorii din Apahida provin din Zona Metropolitană Cluj, cu excepția Apahidei.

La analiza de mediu [3] am concluzionat că există: 0 arbori în spațiile publice urbane, 0,27 mp de spații verzi amenajate pe cap de locuitor și există surse continue de poluare

provenite de la vechile gropi de gunoi metropolitane și aeroport, dar și riscuri de mediu ridicate provenite din unele zone industriale. Există, de asemenea, un impact negativ asupra peisajului față de râul Someș și lacurile Câmpenești.

De asemenea, am identificat riscuri în ceea ce privește dezvoltarea zonei industriale din apropierea râului Someș și prea aproape de zona rezidențială.

Mai presus de toate, Apahida are mai multe condiționări structurale care îi subminează dezvoltarea: structura sistemului rutier stelar, subdimensionarea capacității utilităților necesare utilizării curente, proximitatea dintre industrie și zonele rezidențiale, teritoriul eterogen dezvoltat fără o viziune urbanistică coerentă.

VIZIUNE

Pe baza tuturor celor de mai sus și nu numai, echipa noastră a propus o viziune de dezvoltare a comunei Apahida bazată pe un set de principii după cum urmează:

- Integrarea în zona metropolitană
- Separarea funcțională și de acces între zonele de producție și zonele rezidențiale
- Creșterea mobilității între est-vest și nord-sud
- Creșterea calității vieții: polul de creștere Apahida – prin dezvoltarea locuirii, dotărilor urbane și serviciilor complementare;
- Politică privind spațiul public urban și dotări publice
- Politică verde - Axa verde, agricultura urbană, Politică forestieră, Inelul verde metropolitan.
- Limitarea creșterii centrului orașului; Dezvoltarea în cadrul intravilanului propus ca țesut compact

Obiectivele enumerate mai sus crează premisele adecvate ca Apahida să se dezvolte ca pol urban funcțional în Zona Metropolitană Cluj și ar putea deveni un bun exemplu de polarizări și angrenaje funcționale ale zonei metropolitane. Toate aceste politici și principii au fost urmate și implementate pe tot parcursul Planificării Urbane Generale a orașului Apahida, de la măsuri spațiale până la baza Regulamentului Local de Urbanism.

MĂSURI STRATEGICE PENTRU DEZVOLTAREA URBANĂ [4]

Pentru a implementa și pentru a înțelege mai ușor principiile de mai sus, au fost incluse în seturi de reglementări dublate cu vizualizări grafice. Una dintre cele mai importante componente ale acestei planificări strategice este politica rezidențială. Pentru acestea am structurat un set de linii directoare pentru a putea completa principiile viziunii principale, după cum urmează:

- Densificare vs. Dispersie urbană
- Delimitarea față de zonele industriale
- Limitarea dispersiei urbane pe zone care nu oferă perspective durabile de dezvoltare
- PUZ-uri publice pentru terenuri urbanizabile mari
- Menținerea zonelor cu caracter unitar
- Restructurarea zonelor cu caracter eterogen
- Asigurarea dotărilor publice necesare

Fără a urmări o descriere exhaustivă a soluțiilor, această lucrare va detalia doar două dintre măsurile propuse, care privesc zonele de dezvoltare urbană intensivă și care înregistrează cel mai mare grad de presiune de urbanizare. Acestea sunt în primul rând zonele construite existente care sunt în presiune pentru transformare în acest moment, și în al doilea rând privind terenurile libere foarte mari în imediata apropiere a țesutului urban existent.

În privința zonelor construite existente care se află sub presiunea transformării, am enunțat în procesul de lucru adverbul peiorativ care descrie cel mai bine fenomenul actual ca "rur-banizare". Acest lucru se datorează faptului că țesutul rural actual este transformat parcelă cu parcelă în intenția de a urbaniza terenurile fără înregimentare reală, obținând un fel de arhitectură care nu este rurală, dar nici nu are calitățile mediului și peisajului urban, ducând întregul teritoriu într-o direcție înșelătoare și, de asemenea, creând dizarmonie cu contextul și cuvecinii.

Pentru a contracara acest fenomen, am propus un set de măsuri care impun dezvoltarea în grupuri medii a unor parcele urbanistice bine definite care să ofere o abordare unitară a unei suprafețe mai mari, să se acomodeze ușor cu cartierele și să aducă noi funcții-

R-Mix - Zona de restructurare

Zonă de restructurare - Locuințe R_Mix (Prezentul reșed)

- Descriere / Caracteristici zonă:
- Locuințe (obiectiv) de nivel înalt și mijlociu (obiectiv) în cadrul unei dezvoltări a zonei
- parcarea și teritoriul predominant înalt, cu 50-60% din teren ocupat de o dezvoltare cu înălțime medie (2H-3H)
- locuințe cu nivel înalt (pentru) și dezvoltare adaptabilă de înălțime, astfel încât să poată fi dezvoltate și niveluri de înălțime medie și înalte (obiectiv) pentru dezvoltarea cu înălțime medie
- obiectivul dezvoltării este creșterea densității și înălțimii dezvoltării în zonă și asigurarea de 50% spațiu verde pe lot ocupat prin proiecte de dezvoltare de calitate și asigurarea unui teren în zonă (obiectiv) și asigurarea terenului

- Planșă / Anexă:
 - în scopul asigurării unei dezvoltări de calitate și asigurării terenului verde și teritoriului predominant înalt, cu 50-60% din teren ocupat de o dezvoltare cu înălțime medie (2H-3H)
 - înălțimea medie a clădirilor să nu depășească înălțimea terenului predominant înalt
 - parcarea și teritoriul predominant înalt și asigurarea de 50% spațiu verde pe lot ocupat
 - și să se permită dezvoltarea de nivel înalt și înalte
- REGULAMENTUL LOCAL DE URZĂRIE
CAPITOLUL 1.4
Regulamentul de Urbanism

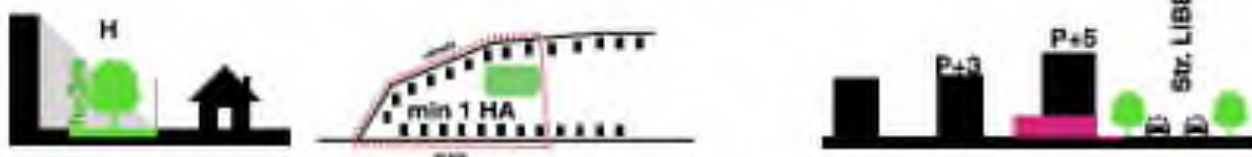

Figura 3: Sinteza reglementărilor pentru zonele de restructurare

(R)Lc - Zona de locuințe colective / restructurare

APARTAMENT 1 CAM - min. 45 mp
APARTAMENT 2 CAM - min. 65 mp
APARTAMENT 3 CAM - min. 90 mp

100% PARCARI ACOPERIT > CUT=0
SERVICIIL, comerț >10%, POT +10%

LUNGIME MAX. CVARTAL = 5 CLADIRI / 150 m

Figura 4: Sinteza reglementărilor pentru arii neconstruite în prezent

uni necesare în teritoriu. Acest mix de reglementări va impune pași strategici făcuți de dezvoltatorii privați pentru a dezvolta o zonă prin: forțarea consolidării parcelelor și negocierea cu autoritățile publice a dezvoltării spațiilor publice și a mixului necesar de funcțiuni.

O altă zonă complexă pe care am abordat-o prin măsuri speciale sunt zonele mari libere din jurul țesutului de bază dezvoltat. Aceste suprafețe, cu parcele agricole, riscă să

se dezvolte una câte una, așa cum s-a întâmplat în Florești, Popești, Leordeni și alte zone deja consacrate negativ din România.

Pentru a evita aceste tendințe, am propus un set de reglementări care ar putea face imposibilă dezvoltarea parcelelor cu geometrie agricolă, dar ar aduce și calitate în dezvoltarea urbană. Unele dintre aceste măsuri, de exemplu, sunt: fațadele paralele pot sta una față de cealaltă doar la dublul înălțimii

clădirii, fațadele paralele pot sta la o distanță de înălțime numai pentru 6m lungime, lungimile cvartalului sunt de maximum 180 până când trebuie să apară o nouă stradă, este obligatoriu ca proiectele vecine să fie corelate în deplasare vertical, distanța față de zonele de locuit existente ar trebui să fie dublă și proiectată ca un spațiu verde cu copaci maturi. Pentru a crea spații publice am propus ca mașinile să fie în parcări acoperite și am oferit facilitatea pentru CUT (KPI pentru utilizarea teritorială a terenului) = 0 chiar dacă se construiește deasupra solului.

Pentru a aplica politica publică de creare a spațiului public și a facilităților publice de către dezvoltatorii privați, am propus un stimulent care oferă CUT dezvoltatorilor pe baza valorii investiției lor în spații publice și facilități publice.

CONCLUZII

Articolul descrie viziunea și strategia de structurare a teritoriului pentru o dezvoltare coerentă a zonei Apahida, precum și pârgurile pentru generarea calității vieții și atragerea unei populații stabile în localitate, susținute de un demers general de a defini rolul polului Apahida în mecanismul metropolitan Cluj.

Toate aceste măsuri sunt exemple de reglementări agile care vor obliga și aplica negocierile publice în dezvoltarea urbană, oferind un instrument dinamic de dezvoltare la îndemâna comunității locale, a Primăriei, arhitectului șef al Consiliului Local și Județean, iar consiliul local are votul politic final asupra dezvoltării.

În combinație cu oportunitatea de a crea un nou PUG în pragul începerii proiectelor majore de infrastructură, se creează combinația ideală de oportunități pentru a pregăti orașul Apahida pentru a face față unei creșteri accelerate preconizate a populației de 200% în următorii 20 de ani, utilizând un plan urbanistic general dinamic solid, dar agil.

CITĂRI ȘI REFERINȚE

[1] Cadar Rodica, Boitor Melania - Studiu de trafic comuna Apahida, 2018

[2] Petrovici, Norbert - Studiu sociologic Apahida, 2018

[3] Mihaela Beu, Lucia Bodochi - Environmental study documentation, 2022

[4] Rareș V. Dragan, Alice Florean - Vision and Strategy for developing Apahida as a functional urban pole in Cluj metropolitan region, Questions 2022

SURSA IMAGINILOR

[Img. 1] Apahida in contextul Clujului Metropolitan 2021-Extras din P.U.G.

[Img. 2] Vedere aeriană cu Apahida 2019. Author: Rareș V. Drăgan

[Img. 3] Sinteza reglementărilor pentru zonele de restructurare – Extras din P.U.G.

[Img. 4] Sinteza reglementărilor pentru arii neconstruite în prezent – Extras din P.U.G.

MULȚUMIRI

Autorii doresc să mulțumească întregii echipe implicate în efortul de a crea piesă cu piesă puzzle-ul întregii strategii de dezvoltare a Apahidei, din care amintim: Ionel Vitoc, Sergiu Gherman, Maria Berinde (Iancu), Mihaela Beu, Lucia Bodochi, Rodica Cadar, Melania Boitor, Norbert Petrovici, Grigor

*

Dr.arh. Rareș V. DRĂGAN este Lector la Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Tehnică Cluj Napoca din 2007, pe disciplinele Urbanism, Strategia așezărilor și Proiectare de arhitectură. R.Drăgan este arhitectul fondator al companiei Atelier RVD, cu peste 15 ani de experiență în arhitectură și design urban, 10 ani de dezvoltare a platformei Transylvania Evolution pentru generarea de sinergii de creștere pentru actorii urbani în real estate și transformarea orașului având +150 proiecte ca arhitect principal.

Dr.Ar.h. Alice Maria Oprică, este arhitect, profesor și cercetător stabilit în Cluj-Napoca. Și-a făcut pregătirea la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, la HafenCity Universität Hamburg și la Universitatea Tehnică din Atena. Practica sa profesională combină planificarea spațială și cercetarea academică, cu o specializare aprofundată în zona Hoia din Cluj-Napoca și Apahida. Este activă în promovarea implicării civice pentru dezvoltarea urbană durabilă a Dealurilor Cetățuie-Hoia și a interfluviului Someș-Nadăș, precum și a zonei Apahida. A. Oprică predă proiectare de arhitectură și proiectare de urbanism la Facultatea de Arhitectură și Urbanism din Cluj-Napoca.

Mihaela ȘINCA

Jazzul în continuă devenire

O serată muzicală aparte ne-a fost oferită de Virgil Mihaiu în cadrul cursului său de Estetica Jazzului la ANMGD din Cluj-Napoca, în 7 martie a.c. Interesul publicului iubitor de jazz de toate vârstele a fost amplificat de invitatul serii, telessul Cătălin Ștefănescu,

cunoscut pentru emisiunea sa *Garantat 100%*, devenită un brand al Televiziunii Române prin abordările tematice de largă respirație culturală și personalitățile de înalt calibrul intelectual care-i vizitează platoul.

Virgil Mihaiu, la rândul său, un rafinat generator de „arabescuri” ale limbii române vorbite și scrise, are la activ numeroase volume de poezie, eseuri sau studii muzicale despre arta și istoria jazzului în lume. Ca frenetic organizator, producător sau jurizator de festivaluri de jazz, el contribuie la promovarea jazzului în țară, în Europa sau în lumea largă, făcând cunoscute nume de rezonanță sau tinere talente cu abordări tot mai sofisticate și surprinzătoare în branșă.

Seara de la Academia de Muzică a fost un dialog între cei doi, care aveau de mult timp un

interes comun pentru jazz, adânc înrădăcinat în spiritualitatea fiecăruia. A fost o deschidere sau o acceptare firească de a dialoga și a celebra genul acesta aparte al creativității instrumentale și vocale. Astfel, jazzul e văzut ca o adevărată filosofie pornind din zona fluxului conștiinței în evoluția sa spre abordări post-moderne tot mai alambicate.

După confesiuni prietenoase despre pasiunea sa pentru jazz, Cătălin Ștefănescu ne-a oferit un „play-list” selectat de el însuși, mergând spre zona tinerilor în jazz, a „puștimii” ce-și face auzit mesajul într-un mod tot mai provocator și cu disonanțe inchietaante. Iată interpretările video-urilor alese de invitatul serii: **Jacob Collier**, **The Bad Plus Quartet**, **David Gilmour**, grupul **Snarky Puppy**, pianistele **Natalie Tenenbaum** și **Connie Han**, formațiile **Cory Wong&Dirty Loops** și **Vullpeck**, ghtaristul **Mateo Mancuso**.

Deși fragmentată, audierea și vizionarea celor de mai sus a fost vie și optimizată de explicațiile avizate, pline profunzime, stil și eleganță ale lui Cătălin Ștefănescu. La final, verva lui Virgil Mihaiu ne-a revelat tandemul croat din Zagreb **Two Cellos**. Cei doi tineri violonceliști au adus un suflu energizant, aproape nebunesc, într-o interpretare unică prin armonie și coordonare maximă la scena deschisă a lumii. Astfel am petrecut două ore de reverie și împlinire muzicală în sfera noului jazz de bună calitate.

Virgil Mihaiu și Cătălin Ștefănescu în mijlocul fanilor

Autor interviu
„Orașul”

MĂIASTRA

De vorbă cu Simona Noja-Nebyla, Prima Balerină a României

În urma unei cariere internaționale de succes ca prim-balerină, profesoară și directoare de școli de balet, Simona Noja-Nebyla activează în planul cercetării de balet și continuă să promoveze baletul ca sursă inepuizabilă de cunoaștere. Ea deține titlul de doctor în teatru și artele spectacolului și crede în balerin ca atlet de performanță, artist de înaltă vibrație și om de mare cultură a mișcării.

Orașul: Doamnă Simona Noja-Nebyla, sunteți din Huedin, județul Cluj și ați început cariera de la o vârstă fragedă ca gimnastă. Ulterior, în loc să urmați un liceu sportiv, dvs. v-ați înscris la unul de balet și coregrafie. Din ce cauză ați trecut de la mișcarea sportivă, la cea estetică, ce gânduri, sentimente și aspirații au concurat la acea schimbare?

Simona Noja-Nebyla: Am fost un copil sfios care prefera ca mod de expresie mai degrabă mișcarea decât cuvântul. Era ca și cum corpul meu avea nevoie de mișcare pentru a cunoaște. Cuvintele, în special cele vorbite, mă intimidau. Îmi limitau libertatea de a descoperi nevăzutul. Gimnastica îmi oferea un mod de mișcare incitant, accesibil, cu un grad sporit dar calculabil de pericol. Era un joc continuu în a-mi depăși limitele corpului, ale gravitației... Exersam oriunde și oricând. De preferință făceam salturi și elongații pe iarba din fața blocului de pe strada Albac nr.16 sub admirația vecinilor. Mai apoi, curtea blocului s-a schimbat cu sala de gimnastică. Mirosul ierbii a fost înlocuit de textura aparatelor. Salturile de pe trambuline și aterizările în groapa cu bureți făceau aerul să vâjâie în urechi asemeni vârtejelor de vânt. Muzica de la aparatul sol îmi dădea curajul dansului de a mă învărti nebunește pe pământ și în aer și mă consola suficient ca să nu disper în controlul exercițiilor de la bărnă sau de la paralele inegale. A fost probabil dintotdeauna dansul cel care mi-a fost aproape... Atunci însă, la 9 ani, nu îl identificam ca pe un vehicol al

Frigia din baletul Spartacus (Fotograf Zeininger@Wiener Staatsoper)

viselor mele. Eram prea fascinată de salt, de plutire... de a ajunge o Nadia Comăneci, de a câștiga olimpiade! Cu mâinile sângerânde de la sacăzul de la paralele, și sufletul sângerând de tristețe, am acceptat cu greu hotărârea părinților mei de a mă retrage din echipa olimpică de gimnastică. Mi se părea că toate visele îmi fuseseră spulberate... Prima nota de 10 din istoria olimpiadei, obținută de Nadia la Montreal în 1976, starea de mândrie și bucurie în atingerea perfecțiunii persistau încă vii și după doi ani în memoria sportului internațional, dar și în memoria oricărui român. Pentru mine ele erau nu doar prezente, ci incandescente... Ce altceva ar fi putut să le concureze?

Orașul: Vă rog să ne prezentați sumar traieul profesional al vieții dvs. până în prezent! Dacă au fost momente cruciale ce v-au influențat major în ascensiunea spre perfecțiune în profesie, care au fost acestea?

Simona Noja-Nebyla: La 10 ani, destinul mi-a scos în cale șansa unei alte abordări a mișcării. Baletul s-a arătat a fi un mod posibil de a-mi pune foarte bine în valoare cunoașterea dobândită în gimnastică, puteam să îl practic acasă la Cluj nu departe de locuința părinților și profesorii școlii de balet se arătau admirativi față de abilitățile mele sportive. Mi-am zis: Poate

Black Swan. Simona & Giuseppe Picone (Fotograf Zeininger@Wiener Staatsoper)

că nu-i rău de încercat. Încercarea a fost reușită și dintr-o tânără speranță în gimnastică, cum eram văzută de Bela Karolyi, antrenorul echipei naționale de gimnastică, am devenit tânăr talent în balet, apreciată ca atare de maestrul Vasile Solomon.

Școlii i-a urmat o cariera de 21 de ani de prim-balerină (în ordinea cronologică a spectacolelor) în: România (1986-1990/ 1999/ 2006) Israel (1987/ 1997), Germania (1987-1989/ 1991-1997), Polonia (1988), Serbia (1990), Croația (1990), SUA (1990-1991/ 1999), Suedia (1991/ 1994), Elveția (1991), Finlanda (1993/1994) Luxemburg (1995), Rusia (1995), Austria (1995-2006), Italia (1995-2006), Olanda (1996), Ungaria (1996), Coreea de Sud (2000), Spania (2000-2003), Argentina (2000), Franta (2001), Japonia (2001), Chile (2001), Grecia (2002), Bulgaria (2002), Mexico (2003/2004), Ucraina (2004), Cuba (2004). A fost o cariera intensă, răsplătită cu premii și recunoașteri internaționale, ordine de merit din România și Austria, colaborări cu mari personalități din lumea baletului și culturii, și desigur, cu multe satisfacții.

La ideea soțului meu, Boris Nebyla, în 2006, după încheierea carierei active de dansatori, am deschis împreună un studio de balet privat, care timp de 16 ani a fost considerat cel mai mare studio privat din Austria.

În 2010, la cererea lui Manuel Legris, directorul companiei de balet de la Wiener Staatsoper, am preluat conducerea Școlii de balet de la Wiener Staatsoper din Austria, pe care am transformat-o într-o Academie de balet în 2013, am creat o companie de tineret care funcționează și azi și pe care am părăsit-o în 2020, când s-a încheiat mandatul lui Legris în Viena.

În toți anii de practică activă a baletului, urmați de anii de profesorat și condus școli de balet s-au ridicat sfere tematice care necesitau o atenție sporită. De aici și hotărârea de a-mi dedica timpul necesar cercetării artistice. Așa se face că m-am înscris la doctorat în domeniul teatrului și artelor spectacolului și în septembrie 2023 am obținut cu *summa cum laude* titlul de doctor, de care sunt foarte mândră. Am ajuns la concluzia că modul în care pot să transmit cel mai bine celor interesați experiența de scenă și de catedră acumulate de-a lungul anilor este mediul universitar, cadrul cel mai potrivit pentru a demara o schimbare de paradigmă în percepția și interpretarea contemporană a baletului.

Orașul: *Am citit cu mult interes cartea dvs. „Baletul, model educațional academic - pledoarie pentru o abordare epistemologică”, o carte întemeiată pe multă trudă, care problemele și rezolvările unor teze pedagogice despre o paradigmă educațională a baletului. Însă, dacă urmăm și*

cuvintele scriitorului Ion Noja, tatăl dvs., despre coborârea și urcarea mișcării estetice în cuvânt, atunci ne putem gândi la o problemă de cunoaștere estetică. Dacă e să facem o analogie, orice cunoaștere ne înfățișează chipul unui ceva necunoscut prin mijlocirea unor altceva cunoscute. Ce putem cunoaște prin balet, doamnă Simona Noja-Nebyla?

Simona Noja-Nebyla: Este o întrebare foarte bună, pe care mi-o pun de mult timp. Datorită muncii de cercetare la școala doctorală am reușit să aduc (pentru mine în primul rând) lumină în diverse zone ale cunoașterii legate de balet, zone cărora li s-a dat mai puțină atenție. Cred că mișcarea de balet a avut parte de recunoaștere artistică și implicit pedagogică de-a lungul existenței sale de aproape 400 de ani, mai puțin a fost analizată însă din perspectiva estetică a cunoașterii. Au fost criticii de balet, în special cei proveniți din lumea scrisului, cei care au surprins în cuvânt aspecte ale spectacolului de balet, ale interpretării artistice. Mai puțin s-a dedicat atenție încadrării mișcării de balet ca repertoriu specific de mișcare gândit estetic și întrupat estetic, relaționat cu alte zone ale cunoașterii, ca filosofia sau științele exacte. Deci, câmpul cunoașterii prin balet trebuie deschis. Nu se poate rămâne la o abordare mecanicistă, ale carei urme din secolul XVII se simt încă puternic și azi. Balerinii nu sunt doar „mașini pentru fabricarea frumosului”, executanți supuși autorității coregrafului, ci sunt (și au fost *per se* dintotdeauna) co-creatori în procesele coregrafice. Forsythe a fost unul dintre primii coregrafi care a recunoscut calitatea creativă a practicanților baletului și le-a oferit cadrul propice pentru dezvoltarea creațiilor colective. Cred că interpretat nu doar artistic sau educativ, ci aprofundat și estetic, baletul poate oferi surprize în descoperirea de noi valente de cunoaștere ale mișcării în procesul aplicării ei. Câmpul cunoașterii prin balet trebuie deschis și dincolo de profesia de balerin, înspre valorificarea socială a potențialului său cognitiv.

Orașul: Am reținut din vorbele dvs. o ușoară nostalgie față de baletul clasic. De ce și prin ce diferă baletul modern de cel clasic? Este cumva baletul clasic superior celui modern? Și, în general, ce beneficii aduce un balet practicantului și spectatorului?

Împreună cu Manuel Legris în baletul *Manon*
(Fotograf Zeiniger@Wiener Staatsoper)

Simona Noja-Nebyla: Cred că ați simțit o nuanță de tristețe datorată nerecunoașterii profundelor calități ale celor care practică baletul... Din fericire există studii din neuroștiințele cognitive care vin să le recunoască baleriniilor (științific) competențe până acum doar de ei știute. *Dă Cezarului ce e al Cezarului*. Cred că ne mișcăm în direcția bună. Un exemplu în acest sens este recunoașterea aceluși spațiu comun dintre cei care practică dansul și cei care observă dansul. Se pare că *neuronii oglindă* devin actorii principali în procesul observării dansului, proces care are valențe mult superioare celor recunoscute până acum, similare cu efectele practicării dansului. Împărțirea aceluși spațiu comun (al observației) unifică dansatorul și spectatorul într-un mod inedit. Creierul spectatorului (avizat și concentrat) funcționează similar (dacă nu identic) cu cel al dansatorului. Se parcurge același spațiu, în același timp, cu aceeași vibrație. Dansatorul și spectatorul intră în rezonanță. Devin unitate. Beneficiile sunt multiple nu doar pentru cei care practică baletul, ci și pentru cei care îl observă. Conclusiv, cu cât mai multe spectacole de balet sunt vizionate, cu atât mai des creierul spectatorului exersează dansul.

Orașul: În cartea dvs., care este o excepțională pledoarie pentru o pedagogie holistică a baletului ați menționat sumedenie de teorii din toate domeniile sociale. Folosindu-le, orice profe-

sor de balet poate atinge desăvârșirea metodică. Dacă ar fi să alegeți aplicarea a doar trei teorii dintre toate acelea enumerate de dvs., care ar fi acestea?

Simona Noja-Nebyla: În primul rând cred că ar fi extinderea spectrului de abilități pentru testul de aptitudini la intrarea în școala de balet. În prezent sunt luate în considerare aptitudinile fizice (proporția, elasticitatea, capacitatea rotirii șoldurilor, arcuirea labelor picioarelor), aptitudinile ritmice și de orientare spațială. Pornind de la teoria inteligențelor multiple a lui Howard Gardner de la sfârșitul secolului XX și contextualizând-o în peisajul cerințelor secolului XXI, excluderea testării și altor tipuri de inteligențe la cei care doresc să practice baletul (ca de exemplu cea narativă, matematică etc.) considerate irelevante pentru viitoarea profesie de balerin este o eroare. Poate că în contextul viitorului, tocmai una dintre aceste inteligențe aparent irelevante pentru profesia de balerin devine fundamentală pentru o nouă profesie, accesibilă doar prin cunoașterea dobândită în balet...

Teoria învățării centrată pe conținut o consider demnă de adăugat în procele educative de balet. Se vorbește mult despre învățarea centrată pe elev, căruia îi sunt acordate tot mai multe drepturi și mai puține responsabilități, teorie care dorește să se impună în fața teoriei de învățare centrată pe profesor. Autoritatea profesorului de balet a fost mult pusă în discuție, la fel și metodele tradiționale de predare. Eu pledez pentru diversificarea metodologică. A include și teoria centrată pe conținut asigură un echilibru de forțe în sala de balet, unde procesele de predare devin la fel de importante ca cele de învățare și unde atât profesorul cât și elevul continuă să se dezvolte concentrându-se pe conținutul care trebuie înțeles și integrat, ei deplasându-se împreună în aceeași direcție. Forțele aflate în joc nu sunt antagonice, ci complementare, creând un întreg, care este mai mult decât suma părților sale.

Predarea sub forma *conceptelor de prag* o consider plină de satisfacții și pentru profesor și pentru elev. *Ruptura de cunoaștere* produsă în momentul trecerii pragului spre necunoscut își amortizează efectul șocant, uneori traumatic, și devine o șansă incitantă de descoperire a unui viitor latent în intenție, dar încă neconștientizat de elev (uneori doar intuit de profesor). *Conceptul de prag* conduce elevul (prin ghidarea profe-

sorului) la autodescoperirea unui potențial altfel rămas în umbră.

Orașul: Vorbesc acum din perspectiva unui părinte care dorește să-și îndrume copilul spre arta dansului gândindu-se la avantajele. Cum este, în general, viața de balerin? În cât timp poți ajunge la performanță și în ce mod? După criteriile actuale ale reușitei, se poate spune că sunteți un om de succes, aceasta cu atât mai mult cu cât v-ați afirmat în străinătate, în special la Opera din Viena. Ce trebuie să facă și cum trebuie să fie un român pentru a se afirma în străinătate?

Simona Noja-Nebyla: Cred că datoria părinților este de le crea copiilor șanse de a descoperi ce le place, ce îi face fericiți. Timpurile s-au schimbat în ceea ce privește afirmarea în țară și în străinătate. Cred că mai degrabă trebuie luate în considerație cadrul și profesorii unde învățarea are loc și nu neapărat numele celebre ale școlilor. Cum înveți îl devansează pe unde înveți. Cu alte cuvinte, eu aș pleda pentru un cadru sănătos acasă, pentru continuitate și cu deschideri regulate spre noi experiențe. Clădirea calităților umane devin prioritare față de cele profesionale. Și cred că este bine așa.

Orașul: Cunoaștem că preocupările dvs. v-au îndrumat spre conceperea și realizarea proiectului-pilot cu finanțare privată Noja-Nebyla Stage Education, acțiune merită să verifice teorii și să descopere altele noi. Unul dintre obiective a făcut referire la unde trebuie căutată creativitatea în baletul clasic. O întrebare al cărei răspuns poate anihila antinomia clasic/modern. Ați ajuns la acest răspuns? În ce măsură și prin ce forme poate fi creativ baletul clasic?

Simona Noja-Nebyla: Baletul clasic se bazează pe un canon de circa 450 de elemente, care pot fi combinate după reguli precise, dar nu fixe. Caracterul oarecum imuabil al canonului a fost dat în timp prin asocierea lui cu un anume tip repertorial de spectacol, cu precădere din secolul XIX, ca *Lacul lebedelor*, *Giselle* etc. Această asociere a alunecat în totala identificare a dansului clasic cu acest tip de repertoriu, de aici și perceperea baletului ca ceva desuet și demodat. L-am amintit anterior pe Forsythe ca renovator al baletului, tocmai prin disocierea lui de acest gen repertorial, și regândirea sintaxei baletului după norme estetice și teme contemporane.

Tocmai această asociere a canonului cu altceva decât estetica spectacolului secolului XIX sau chiar a secolului XX deschide alt orizont

White Swan. Cu Tamas Solymosi (Foto Zeininger@Wiener Staatsoper)

de interpretare. Balerinilor li se dă șansa de a-și crea modul propriu de mișcare, care îi face unici și în conținut și în formă. Aplicarea preciziei liniilor matematice la propriul corp, și relaționarea lui în forme specifice cu un spațiu definit, cu ritmuri ce sincronizează lumea interioară cu cea exterioară și expresia individualizată a gândurilor și emoțiilor prin mișcarea de balet oferă tot atâtea șanse de unicitate. Dificultatea vizibilității creativității în balet constă în confruntarea acerbă și continuă cu o paradigmă ancorată adânc în conștiință publicului: Baletul = *Lacul lebedelor*. Or, baletul este mai mult decât atât. Baletul este un mod de gândire aparte a mișcării estetice, a cărei întrupare în comportamente este zilnic re-creată. Deci șansa creierului de a construi zilnic noi sinapse conferă neuroplasticității spațiul adecvat de manifestare. Or, nu este tocmai crearea de noi sinapse sursa continuă a învățării?

Orașul: *Am fost surprins să constat în cartea dvs. existența unor idei care țin de literatură. Nu este un fapt de mirare, deoarece ambele, baletul și literatura sunt unite prin numitorul comun al esteticii. Ați vorbit undeva despre metaforă ca substitut al cuvântului-lipsă din vocabularul canonic al baletului. Cât de frecventă poate fi situația în care balerinul trebuie să recurgă la metafore? Creează această metaforă numai un nume pentru balerin sau și o imagine pentru spectator?*

Simona Noja-Nebyla: Baletul ca întreg este o metaforă. În balet, pe primul plan este

metafora prin analogie și personificarea. (Între cele două noțiuni de obicei se pune semnul identității, dar sunt și deosebiri în această privință.) Exemple în acest sens ar fi: „Lebăda albă” și „Lebăda neagră” din baletul *Lacul lebedelor*, prima întrupând puritatea, și cea de-a doua personificarea maleficului, sau „Silfida” din baletul *La Sylphide*, ca ființă eterică, personaj interpretat pentru prima dată de Marie Taglioni (sec. XIX). Oricum, susținerea noastră necesită o primă apreciere tranșantă asupra faptului că personificarea nu este exclusiv o metaforă verbală, că analogia între două noțiuni este la fel de posibilă atunci când aceste noțiuni sunt exprimate nonverbal, fie ele prin semne și culori, semne-sunete, semne-atitudini corporale, sau semne sugerate de mișcări configurative. A înțelege o metaforă este similar cu a descifra un cod sau a desluși o ghicitoare, acoperind golurile din vocabularul literal, dar nu numai. Metafora este în mod fundamental o tranzacție între contexte care cooperează într-un sens inclusiv, spunea Max Black. În exprimarea verbală, sprijinindu-se pe comparație și personificare, metafora cunoaște o varietate de forme, ea poate fi alegorie, fabulă, parabolă sau ghicitoare. În comunicarea non-verbală, inclusiv în cea prin mișcare și atitudini corporale, aceste forme de interpretare metaforică a realității se păstrează, doar că viabilitatea lor estetică presupune înțelegerea mai profundă a convenției dintre scenă și sală, dintre interpretare și receptare.

Orașul: *Un interviu pune întrebări numai despre ceea ce sunt interesați cititorii sau despre ce crede jurnalistul că îi interesează, or aceasta este o lipsă majoră. Ce alte fapte de viață, idei, sfaturi, ați avea de împărtășit cititorilor?*

Simona Noja-Nebyla: Cred că un îndemn la a experimenta mișcarea de balet ca practician sau ca spectator ar fi binevenit tuturor. Cei care și-au dorit încă din copilărie să învețe baletul au ocazia la orice vârstă și la orice nivel de cunoștințe să o facă. Iar ca spectator ai nu doar satisfacția estetică a sincronizării la frumos, dar dobândești în același timp și, prin vizitarea regulată a spectacolelor de balet, o anume neuroplasticitate a creierului, care, cu cât se înaintează în vârstă, cu atât este mai binevenită. Deci, citându-l pe Isus, conform unui imn gnostic: „Dansați! Doar cei care dansează știu ceea ce se întâmplă în jurul lor!”

Adrian ȚION

TIFF.23. Pelicule pe scara evaluărilor subiective

Dacă urmărim înregistrarea preferințelor din totalul vizionărilor de la TIFF 2024, ediția cu numărul 23, vom vedea, ca pe un grafic al balanțelor economice, că linia zigzagată urcă și coboară vertiginos stabilind ierarhii subiective. Fiecare cu preferințele lui, firește. În ceea ce mă privește, electrocardiograma emoțiilor oglindește fidel evaluarea cu plus și cu minus a producțiilor cinematografice văzute cu ochi critic. Abordările și viziunile regizorale reprezintă ele însele un evantai estetic generos, greu de cuprins în integralitatea lui diversificată. Mozaicul de stiluri, pe secțiuni, genuri și teme, face dificilă ierarhizarea cât de cât obiectivă a filmelor aduse la Cluj la această ediție. Directorul artistic al festivalului, Mihai Chirilov, atrăgea atenția asupra uneia din specificitățile ediției: „La TIFF.23 avem filme care filtrează problematici sociale stringente.” Dar alte problematici, cum ar fi războiul sau inteligența artificială, la fel de stringente? Cum rămâne cu *reel*-urile de pe telefoanele mobile care ne asaltează și ne diversifică sfera comunicării. Spoturile prezentate ca jocuri *reelationship* sunt amuzante și relaxante, dar nu oferă soluții viabile la căderea în anxietate și depresie. Lumea e policrom-carnavalescă și ca dânsa suntem noi. Ca ea sunt producțiile cinematografice recente care depun mărturie despre epoca în care trăim.

S-o luăm pe linia unei „problematici sociale stringente”. Din calupul de filme asiatice, două au fost premiate: *Fetele tot fete* (Trofeul Transilvania) și *Fata îndărătnică* (Premiul Special al Juriului). Două filme din aceeași țară, dar conturând medii sociale diferite. Mediul select și rigid al familiilor cu stare din nordul Indiei și sărăcia purulentă a satului indian actual. *Fetele tot fete* (regia Shuchi Talati) e pe linia ascendentă notată cu plus în seismograful personal al preferințelor. O elevă eminentă dintr-o școală etalon din munții Himalaya e cuprinsă de fiorii dragostei, dar nu poate ieși din legile stricte ale

castei, respectate riguros de mama sa. Lentoarea camerei de a dezvălui cadrul natural în care trăiesc personajele se pliază perfect pe acțiunea săracă în evenimente, dar bogată în tensiune dramatică. Tot despre respectarea cutumelor tradiționale ale castei este vorba în *Fata îndărătnică* (regie Vinothrai PS) și tot despre iubire. Fata îndrăgostită de un băiat dintr-o castă inferioară este dusă de membrii familiei la un șaman să scoată dracii din ea, întrucât se crede că i s-au făcut vrăji. Pe trei motoare hodorogite, familiile indignate de atitudinea fetei străbat spațiul periferic al unor marginali tradiționaliști. Drumul e plin de peripeții, hărmălaie, conflicte, promiscuitate și primitivism tribal. L-am notat cu minus în seismograful evaluator personal. Și tot cu minus am notat pelicula *Răpirea* (regia Karan Tejpal), altă alergătură după fiica furată a unei femei sărmame. Subiecte ce pun în evidență buluceala unor grupuri sociale debusolate, marcate de practici ritualice ancestrale.

O foarte bună impresie a lăsat asupra mea filmele proiectate în secțiunea *What's up, Doc?*. Săltarea documentarului din funcția pur informativă mi se pare evidentă în peliculele văzute la actuala ediție. Meșteșugul realizatorilor de documentare țintește spre filmul de artă. Așa sunt câteva. *Ecoul tău* (Zara Zerny, Danemarca) e un florilegiu delicat de interviuri cu persoane în vârstă care un rămas singure după ce partenerul de viață a decedat. Rememorarea unor momente fericite de cuplu, clipa întâlnirii, bucurii din partea copiilor și nepoților, singurătatea apăsătoare pentru unii, menținerea în formă pentru alții. Mărturisiri sincere despre împăcarea cu soarta, cu senectutea și cu beneficiile ei. Devoalarea unor amintiri picante, amuzante. Adorabil *April în Franța* (David Boaretto, Franța)! Mai exact o adorabilă fetiță de 5 anișori, April, născută în Anglia și venită în Franța cu tatăl ei (cineast francez, nepotul poetului Paul Eluard) în timpul pandemiei, și excursia făcută după ridicarea restricțiilor sanitare într-un sătuc din sudul Franței, unde familia moștenește o proprietate de la străbunicul fetiței. April vorbește cu păsările, cu animalele din gospodărie, cu florile, cu arborii și chiar cu străbunicul care „doarme” în cimitir. Prilej pentru spectatori să pătrundă și să simtă atmosfera provincială din Gasconia celor trei sau chiar patru muschetari prezenți într-un grup statuar din localitatea Condom la nord de Tou-

Moromeții 3 în Piața Unirii

louse. **Muzică din pahare** spune povestea lui Rogier Kappers din Amsterdam care își pune în aplicare, la 52 de ani, visul din copilărie de a cânta plimbându-și degetele pe gura diferitelor pahare. El este un veritabil muzician stradal care atrage atenția impresarilor și televiziunilor și ajunge să fie apreciat pentru sunetele din muzică de Bach obținute la „orga sa de sticlă”. Sensibilitatea artistică a lui Rogier e desenată cu finețe pe parcursul mai multor ani. Optimizant pentru oricine. Un hobby poate deveni o profesie când ambiția și perseverența înving. Cu câteva grade mai jos pe linia descendentă a scalei valorilor se situează producția celor doi unguri Balint Rovesz și Dávid Mikulán ce poartă numele **Kix**. Filmări de-a lungul a 12 ani pe străzile Budapestei cu o ceată de țânci zănatici în mijlocul căreia se află Sany. Desigur, copiii fac parte din pătura sărăcăcioasă a societății. Membrii familiei lui Sany dorm într-o singură cameră înghesuiți și lipsiți de mijloace de trai decent. Explicabil de ce copiii stau mai mult pe străzi neglijând învățătura și folosesc un limbaj excesiv obscen, de mahala. Sunt filmări din mână, trepidante, care imprimă un ritm dinamic acțiunilor celor din gașcă. Totuși, când năzbâtiile

lor devin agresive, lucrurile primesc gravitate și reclamă responsabilitate. În urma unui innocent incendiu provocat de ei moare un om. Asta coincide cu maturizarea subită a lui Sany. Filmul a primit *Premiul secțiunii „What’sup, Doc?”* la această ediție a TIFF-ului clujean.

Multe din peliculele aduse la Cluj în acest an au ca personaje scriitori. Două dintre ele le-am prins în obiectiv: **Scriitorul** (regia Romas Zabarauskas, producție Lituania, Germania, SUA) și **Limonov** (regia Kirill Serebrennikov), un biografic inspirat din cartea francezului Emmanuel Carrère publicată în 2011. Situat în polul negativ al evaluărilor mele, **Scriitorul** este o lungă și plicticoasă convorbire între doi bărbați trecuți de prima tinerețe, Kostas și Dima, care sporovăiesc la nesfârșit despre relația lor amoroasă din anii '80, după care s-au despărțit. Kostas a ajuns scriitor respectat și locuiește la New York. Lansarea romanului scris de Kostas despre relația dintre ei i-a adus din nou împreună. Punerea lor față în față e mai mult decât jenantă, iar acuplarea din final de-a dreptul scabroasă. Pălăvrăgeala lor despre Europa de azi și războiul din Ucraina pare decupată din ziare iar comentariilor n-au sare și piper, unde mai pui

că spun aceleași lucruri de mai multe ori. Dezamăgirea merge și pe linia evocărilor, sensibilitățile lor rănite sunt deplorabile. Imaginea cu doi urși de mare îmbătrâniți, îmbrățișați la marea tandrețe, trimite spre penibil și patologic. Prea multă liberalizare a moravurilor dăunează grav sănătății mintale. Celălalt titlu, *Limonov*, e cu mult deasupra anostului dialog semnalat mai sus. Are dinamism, are forță de persuasiune care-i rezervă locul între surprizele festivalului. Acțiunea din filmul lui Serebrennikov (titlul inițial *Limonov: The Ballad*) ne aduce în actualitatea bulversantă a Rusiei putiniste prin prisma răvășitoarei aventuri existențiale a eroului considerat de *The Guardian* „rebel politic și coșmarul cel mai cumplit al lui Putin” care n-a ajuns să fie „înlăturat” ca și Aleksei Navalnîi, dar a murit în 2020 la 77 de ani, după ce a fost arestat pentru trafic de arme și după ce Partidul Național Bolșevic înființat de el a fost interzis în 2007. O viață tumultuoasă, de erou baladesc, opozant, la început, al regimului comunist sovietic, în război cu toată lumea mai apoi, extremist cu spirit revoluționar înăscut, Limonov a trăit în afara Rusiei între 1974 și 1991. Ben Wishaw creează profilul lui Eddi ca tânăr punk autentic, cu plete de beatnic și fizionomie de răzvrătit, poet sovietic radical, expulzat din URSS ca Iosef Brodski, vagabond în New York și politician dizident după întoarcerea în Rusia. Actorul intuiește cu precizie temperamentul coleric al eroului, afișează strident trăirile lui excentrice și construiește un arhetip al revoltatului funciar implicat în implementarea și dezvoltarea utopiilor revoluționare de orice fel, până la a răspândi ideologii de orientare comunist-fascistă. Un personaj funest care și-a dorit celebritatea ca un dement, luând în răspăr toate constrângerile de ordin politic sau social. A izbutit doar să atragă atenția asupra sa. N-a reușit să fie mai mult decât un rebel din lungul șir al rebelilor istoriei, un revoltat oarecare, neîmplinit în himerele lui agitatorice, alături de alți nedreptățiți politici și sociali.

Dar cel mai confortabil succes al ediției a fost filmul proiectat în deschiderea festivalului, la 14 iunie în Piața Unirii, când mai mulți câini de rasă au fost plimbați pe podiumul din fața marelui ecran gonflabil. Se ilustra alegoria cu câini din filmul *DogMan* al francezului Luc Besson, prolific regizor și scenarist, producător de filme de succes, captiv al maniei hollywoodi-

ene. Ascensiunea lui Douglas, un copil terorizat și umilit de propriul lui tată, cunoaște rezoluții cu bătaie în fantastic. Închis în cușca câinilor, copilul duce o viață de câine, ajunge olog, dar se răzbună pe toată lumea din jurul său cu ajutorul câinilor-prieteni care-l ocrotesc ca niște forțe ale binelui și dreptății. Mai mult chiar, ei fură din casele bogaților bijuterii făcând, după spusele lui, o redistribuire a bogăției. Cu mare încredere în Dumnezeu creștin, el trece peste greutate și în ciuda handicapului, ajunge vedetă într-un local de noapte, travestit în femeie și cântând hituri din repertoriul internațional. În final, avem o scenă minuțios construită, simbolică. Câinii (reprezentanți ai binelui) îl eliberează din detenție și, la umbra unui turn de biserică, se așază ca să moară înconjurat de câinii lui dragi. Filmul are structură de *thriller* psihologic încărcat cu o simbolistică derivată din basmele copilăriei. Este un mixt-cinema ce place și impresionează puternic. Motiv pentru care l-am așezat în linia mediană a preferințelor. Au fost și de acestea. Dar parcă tot filmele vechi au adus valorificări însemnate pe harta preferințelor, pentru că ele nu mai sunt nici speranțe, nici inovații, nici experimente, nici extravagante ce-ți sucesc mintea, ci simple certitudini. Ca *Întâmplările vieții*, filmul lui Claude Sautet din 1970 cu Michel Piccoli, Romy Schneider și Lea Massari în rolurile principale. Un film clasic, solid construit pe tripleta conjugală, cu vedete adevărate de altădată, nu în devenire sau în probabilă și eternă nedevenire. Nu pot să închei aceste rânduri fără să amintesc pe cel mai simpatic personaj din acest lung șir de filme. El vine din Japonia (secțiunea *Focus Japonia*) și se numește Hirayama. Interpret: Koji Yakusho – Premiul pentru cel mai bun actor anul trecut la festivalul de la Cannes. Filmul realizat de regizorul german Wim Wenders în Tokio se numește *Zile perfecte*. Și perfecte sunt zilele și rutinele cotidiene ale singuraticului Hirayama, spălător de toalete publice în marele oraș. El știe să se bucure de orice. De florile îngrijite în mica lui cameră, de muzica ascultată în dubița cu care merge regulat la locul de muncă, de copacii din parc pe care îi fotografiază, de o lectură din Faulkner sau din orice altă carte pe care le are în casă. Și are o mulțime. El trăiește „zile perfecte”, mulțumit cu sine, calm și senin. O ediție perfectă, ca atare, cu bune și rele, cum e normal să se întâmple în cadrul unui festival precum TIFF!

Teodor MATEESCU

Pre – olimpice 2024 - Onoruri, decepții, viziuni...

Competițiile de rutină ale primăverii s-au bucurat, firesc, de forfota arenelor, însă totul a fost așteptare febrilă a întrecerii estivale 2024: noua ediție a Jocurilor Olimpice de la Paris și Campionatul European din Germania nu puteau prefigura decât mari arene luate cu asalt, confruntări de elite sportive și reprezentării ale unei promoții de campioni ai lumii (panoplia medaliilor va fi în oglinda oricărui pasionat al fenomenului sportiv).

„Prezicătorii” și-au făcut și ei din plin datoria: una din cele mai renumite companii de sondaje („Nielsen Gracenote”) a prezentat clasamentul virtual al ierarhiei 2024 a Jocurilor Olimpice. Delegația României ar fi astfel câștigătoare a 10 medalii pariziene (2 aur, 3 argint, 5 bronz), sportivii noștri (peste 80) participând la întrecerile de atletism, înot, box, canotaj, gimnastică, polo pe apă, tenis de masă, haltere, lupte etc. Ar fi cel mai bun bilanț olimpic românesc de la ultimele 5 ediții ale Jocurilor de vară, după ce la Beijing în 2008 „tricolorii” noștri obținuseră 9 medalii (4-1-4). Aceeași companie de sondaje a anticipat și un clasament pe nați-

uni cu SUA pe primul loc (palmares 123 medalii: 39-37-47), urmată de China (89 de medalii) și Marea Britanie (69 de medalii). Cât de aproape vor fi asemenea previziuni față de clasamentele finale se va ști duminică, 11 august 2024, ultima zi a întrecerilor olimpice. Până atunci competițiile naționale la final de sezon și-au urmat cursul pentru laureații locali (naționali).

În sportul clujean, de pildă, baschetul masculin este de ani buni cel mai consecvent colecționar de trofee. Parcursul „U”-BT se derulează pe trei trasee: cupă, campionat și cupe europene. Pe fiecare din acest itinerar echipa lui Mihai Silvășan a avut evoluții memorabile încununată fie cu trofeul suprem, fie cu poziții de frunte, de unde se întrezărește totuși promițător strălucirea unui viitor succes. În actualul sezon „U”-BT a confirmat în toate competițiile: a câștigat pentru a 6-a oară Cupa României (în finala cu Rapid București: 84-70), iar între Cupă și Campionat a susținut testul BKT Euro Cup, dispută continentală în care prezența unor jucători cu stagii în celebra NBA a SUA face deseori...diferența pe tabela de scor. A ajunge în asemenea competiție în „optimi”, „sferturi” sau „semifinale” este deja o reușită de răsunet european. Clujenii au abordat curajos disputa, urcând până la „sferturi”, pas următor fiind confruntarea cu un adversar redutabil: London Lions (cu un Sam Decker, 200 de jocuri în NBA). A fost episodul care a...amânat pentru viitoarea ediție visul frumos pe o treaptă de podium. Sunt înfrângerii la capătul cărora nu se părăsește arena cu fruntea plecată: au consemnat-o cei 10.000 de tribuniști de

Fosta și noua campioană a României la baschet (m), „U”-BT Cluj-Napoca; moment după victoriile cu CSU Oradea în turneul fina

„U”-iștii de pe gazon au felul lor de a... savura înscrierea golului

la BT-Arena pentru o aventură peste așteptări totuși... Consolarea urma să vină din nou acasă în Liga Națională, victorii în serie neîntreruptă, depășindu-și net adversarele. Pentru încă un titlu național contracandidatele erau Dinamo București, FC Argeș, CSU Oradea în turneul final, decisivă partida cu orădenii. Provocarea pentru învingătoare era...patru victorii în șapte întâlniri. Clujenii n-au ratat nici această șansă, alăturând cel de-al 5-lea trofeu celor câștigate în 2017, 2021, 2022, 2023!

Pe urmele seniorilor, „U”-BT un „detaliu” de perspectivă: juniorii. Echipa celor mari e secundată și de o pepinieră în plină înflorire: Academia „U”BT. Una din formațiile ei (categoria 14 ani) a devenit și ea campioană a României cu un succes de finală (76-75) în compania celor de la CSU Andu Sibiu. Cândva, de sub panouri, poate se va auzi de numele copiilor de azi Alexandru Hațiegan, Andrei Vomir Bizo, Sebastian Lăpuște. Este viziunea antrenorului Mihai Racovițan.

Deloc surprinzător, automobilismul clujean se menține la rândul-i în centrul atenției. Campionul național absolut la raliuri, Simone Tempestini (cu opt titluri în palmares) a debutat excelent în Campionatul european cu poziție de lider după etapa inaugurală, reușită fără pre-

cedent pentru motorsportul românesc. Simone este, după cum se știe, component al echipei Napoca Rally Academy pe o mașină-model Skoda Fabia RS Rally 2, copilot fiindu-i Sergiu Itu. Sezonul european moto de opt etape este în plină desfășurare.

O distincție specială a primit-o anul acesta și TENISUL clujean, argumentul de evaluare având sigla Turneului internațional Transilvania open-250 WTA, inclus de-acum în calendarul forului internațional, odată cu organizarea sub cele mai bune auspicii a ediției 2024 la BT Arena cu sală arhiplină în zilele competiției. Inițiativa și patronajul turneului aparțin foarte tânărului și energicului Patrik Ciorcilă, secundat de un grup de pasionați ai tenisului gata oricând de acțiune. Asemenea idee s-a consacrat și prin acordarea titlului de „Emblemă a Clujului” din partea Asociației culturale „Pro Transilvania” în cadrul Galei seniorilor-2024.

Onorurile cu care „elitistele” fotbalului clujean își obișnuiseră suporterii s-au...amânat pentru alte vremuri. Pentru că de la premoniții cu lauri la început de sezon, primăvara lui 2024 a scos la iveală adevăruri trecute galant cu vederea chiar în situații stânjenitoare pentru orice blazon care se respectă. Gruparea CFR-ului, multiplă campioană a țării a clacat nu numai în

Totdeauna „ceferiștii” Clujului împătășesc cu fanii tribunelor entuziasmul de campioni ai țării (și al succeselor de pe parcurs)

fața celor 2-3 contracandidate (FCSB-ul în primul rând), ci și a unor formații mai mereu aflate în partea ultimă de clasament. Neașteptate înfrângeri pe teren propriu ori căderea catastrofală în „Cupă” (cu o divizionară B, Corvinul Hunedoara) sau acea „capitulare” (1-5 pe faleza Farului la Constanța) au generat suspiciuni asupra managementului clubului. Intrarea în declin a impus urgența despărțirilor și a noilor numiri de antrenori, care nici ele nu s-au dovedit inspirații salvatoare de moment. De departe însă, de la capătul răsăritean al Asiei a vibrat iarăși duhul lui Dan Petrescu, cel cu 4 titluri de campion al României la CFR. Nu conta că acolo, în cețurile Asiei D.P. trăise tristețea unui fiasco cu o echipă de subsol. Astfel mai curând decât se aștepta, D.P. a aterizat în Gruia Clujului pentru încă un asalt la trofee...

Cealaltă „elitistă” a Clujului, („U”) este și ea în căutarea liniei de plutire stabile între protagonistele „off” și „out” ale Superligii. Toate speranțele de...revitalizare se puneau pe seama devotamentului fostului său mare jucător Ioan Ovidiu Sabău și a încrederii sale în izbândă. Ajunsă la un moment dat la un pas de calificare în play-off-ul superligii („ar fi fost ca și cum am fi câștigat în sfârșit titlul”, mărturisire I.O.S.), „U” izbutea totuși calificarea de senzație în semifinalele Cupei. Mai departe n-a fost să fie (Galațiul a fost mai tare), însă

eșecul a provocat îngrijorări („Jucătorii, unii, parcă ar fi intrat deja în vacanță... Ar trebui să se întrebe fiecare dacă dă, cât primește” v.I.O.S.). Cum se deslușiseră și șoaptele unui... antrenorat, e de înțeles supărarea titularului. Oricum, spre deosebire de celelalte parteneri de Superligă, formația „alb-negrilor” (brand recunoscut al Clujului) are de depășit iarăși acel real handicap la început de sezon din cauza...exilului impus la primele etape cu meciuri programate pe teren propriu, susținute însă...în deplasare (!!!), stadionul devenind cu accept forțat al clubului sportiv, gazda celebrului concert Untold, cu zeci de mii de participanți trepidând pe firavul gazon al arenei ce va trebui refăcut obligatoriu de organizatorii marelui festival! „U” este astfel, evident, în incompatibilitate cu pomenitul Untold, ce aduce, e adevărat, beneficii financiare celorlalte „secțiuni ale urbanismului clujean” (nu atât de fantastice, precum încearcă să prezinte susținătorii cauzelor concertistice). Cât despre cultură...

Memento: La un club spaniol de categorie secundă, pe un fundal de perete este înscrisă cugetarea unui laureat Nobel (un oarecare Ernest Hemingway!): „Sportul te învață să câștigi cinstit. El te învață și să pierzi cu demnitate. Prin urmare sportul te învață de toate, te învață ce este viața!”

Dan DRĂGHICIU

Este pregătită România să faciliteze instalarea de panouri fotovoltaice cu acces pentru toți cetățenii ei?

CONSILIUL CIVIC LOCAL,
PRIMĂRIA CLUJ-NAPOCA ȘI LADO CLUJ:
Raport final la audierea publică pe
tema – „Este pregătită România să faciliteze
instalarea de panouri fotovoltaice cu acces
pentru toți cetățenii ei?”

Audierea publică pe tema panourilor
fotovoltaice, inițiată de Consiliul Civic Local
Cluj, în parteneriat cu Primăria municipiului
Cluj- Napoca și LADO Cluj, a mobilizat cca 86
de persoane direct implicate și peste 100 de
participanți, având reacții pozitive de la 76%
dintre cei invitați. Au răspuns invitației repre-
zentanți ai instituțiilor statului, de la nivel
local și central, reprezentanți ANRE, ai Consi-
liului Concurenței, reprezentanți DEER, profe-
sori, ingineri, economiști, presă etc.

Din cele 60 de depoziii scrise transmise
organizatorilor, un numar de 21 de persoane
au ținut să își susțină punctele de vedere și
verbal sau on line, în cadrul dezbaterii pro-
priu-zise și să răspundă întrebărilor.

Organizatorii dezbaterii publice remarca
interesul de participare venit dinspre județele
Cluj, Bistrița-Năsăud, Alba, Sibiu, Mureș, Sălaj,
Constanța, din București și chiar din Germa-
nia, motiv suplimentar să ceară instituțiilor
statului român, sesizate, să încurajeze con-
sultări similare și să răspundă în scris propu-
nerilor și soluțiilor consemnate în prezentul
RAPORT.

Comisia de experți, compusă din: Ing.
Drăghiciu membru CCL-președinte, Prof. Dr.
ing. Silviu Darie, Dr. ing. Ștefan Gadola, Dr. ing.
Andrei Ceclan, Ing. Paul Giurgiu, a analizat
cele 60 de depoziii scrise și a urmărit susține-
rile celor 21 de vorbitori, consemnând princi-
palele concluzii și recomandări în RAPORTUL
sinteză menționat în continuare:

*

Întrebarea nr. 1: Dispune astăzi cetă-
țeanul român de o legislație clară și coerentă,
care să permită oricărei gospodării accesul

facil la energia solară ieftină și nepoluantă? Ce
ar trebui oferit în plus?

Răspuns: În principiu Da, în măsura în
care orice cetățean poate accesa pe internet
siturile ANRE sau ale Companiilor de elec-
tricitate. Legea 184/2018 definește noțiunea
de Prosumator, completată de legea 220, OUG
143/2021, OUG 163/2022 și cu ordine de apli-
care 226, 227, 228 ale ANRE etc. De aseme-
nea, ANRE a întocmit un Ghid al Prosumato-
rului, care conține detalii și proceduri privind
modul de acțiune. Ca urmare a extinderii de
la 100 la 400 kw a puterilor aprobate pentru
prosumatorii agenți economici, a fost reactu-
alizat acest GHID PROSUMATOR, care poate fi
consultat pe situl ANRE –INTERNET. Asa cum
precizează Dl. ing Dumitru Chisaliță –preșe-
dintele Asociației Energia Inteligentă, există
însă unele neclarități comerciale și fiscale
pentru gospodăriile care doresc să își mon-
teze panouri fotovoltaice. Legislația cuprinde
o serie de limitări și de condiționări care ar
trebui revizuite și simplificate. (De exemplu
gospodăriile neîntabulate nu pot deveni Pro-
sumator, nu există referiri la consumatorii
casnici care locuiesc în blocuri, adică mai mult
de 35% dintre abonații existenți).

ANRE trebuie să revizuiască reglementa-
rile privind posibilitatea montării PFV pe blo-
curile de locuințe și în ce condiții (prosuma-
tor doar pentru consumul comun de pe casa
scărilor sau pentru blocurile cu un număr mic
de apartamente, în regim de comunitate ener-
getică etc. De asemenea, administrațiile locale
trebuie să reglementeze în ce mod se pot
emite autorizații de construire pentru monta-
rea PFV pe blocurile de locuințe.

DEER-Electrica Distribuție, care acțio-
nează pe 18 județe ale țării, a elaborat Ghidul
de racordare la rețea, care are două subsecți-
uni-Client casnic și Prosumator, cu toate infor-
mațiile necesare pentru etapele de racordare
până la punerea în funcțiune a instalațiilor.
Ghidul se află pe site-ul Electrica Distribuție,
dar și la centrul de relații cu utilizatorii.

Ca orice problemă mai tehnică-mai greu
de înțeles pentru cetățeanul de rând-legislația
pare complicată și neclară, așa cum rezultă din
foarte multe depoziii primite. Există însă con-
sultanți tehnici, firme de specialitate atestate
de ANRE, care pot să îndrume și să ajute pe
oricine dorește să instaleze panouri fotovol-

Instalarea pe acoperiș a panourilor solare

taice în regim de prosumator, sau doar pentru acoperirea propriului consum de energie electrică, sau să acceseze fonduri nerambursabile în acest sens-din păcate doar contra cost.

Actuala legislație nu favorizează deloc familiile vulnerabile cu venituri mici și care din păcate sunt și cele mai puțin informate-considerăm că este necesară o reglementare în acest sens.

Mass-media, Primăriile ar fi trebuit să informeze mai mult cetățenii despre acest subiect, chiar tipărint și oferind, gratis sau contra cost, ghidul prosumatorului (în special primăriile rurale), sau având un contract cu un consultant tehnic de specialitate, care în anumite zile să poată oferi relații complete cetățenilor interesați. Considerăm că ar trebui să devină o obligație pentru PRIMĂRII!

Întrebarea nr. 2: Cât de suportabil este prețul actual al kwh de energie electrică și în ce măsură susține Statul Român o competiție loială între marii producători, marii importatori și micii producători?Ce soluții propuneți pentru viitor?

Răspuns: Prețul actual este un preț plafonat pe trepte de consum și chiar așa, mult

mai mare ca înainte de liberalizarea pieței de energie pt. consumatorii casnici. S-au acordat vouchere de energie pentru consumatorii casnici vulnerabili (cu venituri mici/membru de familie etc). Din păcate acest ajutor va expira în 25 martie 2025, data de la care se intră din nou în liberalizarea totală a pieței de energie. Furnizorii de energie electrică dornici să ofere un preț bun trebuie să achiziționeze energia în bandă (pe parcursul întregii zile de 24 de ore) de la producătorii de energie regenerabilă solară, cu stocare!

Nu există o transparență a prețurilor de producere a energiei electrice și a tarifelor practicate în mediul concurențial. De asemenea, sunt firme de furnizare care contractează mai multă energie decât ar avea nevoie pentru numărul de consumatori contractați și care revând energia la prețuri mari.

ANRE ar trebui să analizeze cu multă atenție firmele de furnizare care doresc să facă contracte cu abonații casnici, impunându-le să aibă programe informatice pentru înregistrarea consumurilor și emiterea facturilor de plată on -line sau prin bancă-ex. facturilor, pentru a evita ce s-a întâmplat cu HIDROE-

LECTRICA, firmă care neavând acest program informatic a emis facturi cu mare întârziere.

Nu credem că liberalizarea pieței de energie pentru casnici, va putea reduce prețul facturii de energie, fără o diversificare serioasă a surselor de energie, având în vedere și contextul internațional și lipsa oricărei predictibilități.

Consiliul Concurenței și ANRE ar trebui să verifice periodic respectarea unei competiții reale și loiale între producătorii și furnizorii de energie electrică, precum abuzul de poziție dominantă a unor producători, impunând un profit maximal față de prețul de producție inclusiv la producătorii de energie regenerabilă. De asemenea ar trebui să verifice mai des, firmele de furnizare care sunt doar intermediare, respectiv cumpără și vând energie fără a avea contracte cu consumatorii.

ANRE ar trebui să revizuiască și să modifice procentul de energie regenerabilă pe care trebuie să îl achiziționeze fiecare Furnizor sau în caz contrar de a cumpăra certificate verzi pentru completare.

Întrebarea nr. 3: Unde și cum pot acționa instituțiile statale pentru accesul facil la: echipamente, tehnologie, finanțare, instalare de panouri fotovoltaice?

Răspuns: Există o mulțime de firme private care dispun de echipamentele și tehnologia necesară pentru realizarea unei instalații de panouri solare complete, proiectează și execută toate lucrările necesare inclusiv realizarea branșării la rețeaua de distribuție pt. contractul de prosumator. Aceste firme sunt atestate de ANRE, la fel ca și echipamentele și tehnologia folosită. De altfel chiar și marile companii Electrica, EON, ENEL oferă servicii la cheie prin firmele proprii. Statul ar putea eventual să ofere facilități fiscale pentru firmele care doresc să investească în producerea de panouri solare și echipamente anexe la noi în țară. Din păcate există încă multe firme de montaj panouri fotovoltaice fără atestare ANRE, care execută lucrări de montaj de proastă calitate, existând riscul unor incendii, sau chiar electrocutări ale locuintelor. Aceste firme trebuie depistate și sancționate drastic. Pentru ridicarea standardului unor lucrări de calitate, ANRE trebuie să fie mai exigent în atestarea firmelor de montaj și a echipamentelor folosite de acestea.

Echipamentele și tehnologiile aferente montării panourilor fotovoltaice evoluează foarte rapid. Au apărut deja panouri solare mai ușoare și mai eficiente energetic, invertoare de calitate superioară, precum și baterii de stocare de mai mare amperaj cu durata de viață mai lungă și prețuri mai mici. Au apărut deja panouri solare transparente care pot fi folosite la luminatoarele de pe scară a blocurilor sau în balcoanele blocurilor etc. ANRE trebuie să revizuiască și să atesteze periodic firmele și echipamentele aprobate pentru montaj la prosumatori. De asemenea trebuie redusă birocrația excesivă, timpii de obținere a avizelor necesare precum și a avizelor de instalare.

Prin Legea 117/2019 se elimină necesitatea autorizației de construire pentru montarea panourilor solare pe acoperișurile clădirilor, în schimb pentru montarea la sol, în curți, este încă necesară!?

La administrațiile locale și la DEER să existe liste cu firmele atestate pentru montaj panouri solare, ghidul prosumatorului, sau un ghid unic unde să poți obține informațiile necesare în acest sens. DEER să inventarieze zonele de rețea unde se pot racorda prosumatori fără soluții complicate și scumpe pentru racordarea acestora la rețeaua de distribuție. Având în vedere creșterea foarte mare a cererilor de prosumatori, DEER, dar și celelalte Companii de Distribuție (ENEL, EON, CEZ), ar trebui să își întărească cu personal competent serviciile energetice, care analizează și emit avize de racordare, pentru a se încadra în duratele impuse în acest sens de ANRE.

Întrebarea nr. 4: Sunt suficient de clare și de complete criteriile de eligibilitate pentru accesul cetățenilor la finanțările nerambursabile? Aveți alte soluții?

Răspuns: Considerăm că nu sunt suficient de clare, pentru cetățeanul obișnuit și nu numai, actualele criterii de eligibilitate la finanțarea nerambursabilă. Necesită încă destule hârtii, avize, acte de proprietate, condiționari și restricții. Sistemul și criteriile sunt un joc de NOROC și nu reprezintă o politică energetică menită să țină cont de realitatea din teren, cerințe de consum, cerințe sociale și de vulnerabilitate, eficiență energetică și utilizarea corectă a banilor publici.

Majoritatea cetățenilor cu bani, apelează la oameni de specialitate, la consultanți,

sau chiar direct la firme de panouri solare atestate, care se descurcă mai ușor. Se depun multe cereri și se aprobă doar 20-30% din solicitările depuse.

Ar trebui să aibă prioritate la finanțările nerambursabile, cererile până la 3-5 kw în case locuite cu consum permanent și nu în case de vacanță, scopul principal fiind de a acoperi cât mai mult din consumul propriu și nu debitarea energiei în rețeaua de distribuție.

Cât privește limitarea puterii aprobate la puterea din avizul de racordare existent am acorda un punctaj mai mare celor care își montează și baterii de stocare. Pentru acest an - 2024, au fost aprobate 2 miliarde de lei fonduri nerambursabile pentru viitorii prosumatori personae fizice Considerăm că după experiența de peste 3 ani de acordare a acestor fonduri nerambursabile, criteriile de acordare ar trebui revăzute.

Solicităm o revizuire urgentă a criteriilor de acordare a finanțărilor nerambursabile!

Întrebarea nr. 5: Pot fi administrațiile locale un suport real pentru cetățeanul dispus să investească în energia solară? Ce alternative nebirocratice și eficiente propuneți?

Răspuns: Administrațiile locale au obligația de a se implica și de a fi un suport real pentru cetățeanul dispus să investească în energia solară, oferind informații clare și detaliate despre proceduri și eliberând mai prompt documentele și avizele necesare pentru cetățenii interesați și pentru firmele care execută aceste lucrări. Ar putea stabili soluții standard pentru montarea acestor panouri solare pe cladiri, în curți, pe blocuri etc. Chiar Administrațiile locale ar trebui să investească în montarea acestor panouri pe clădirile administrative, școli, grădinițe, fostele centrale termice de cartier etc, fiind un exemplu pentru cetățeni.

Ar putea oferi reduceri fiscale de impozite și taxe pentru familiile care montează panouri solare. La nivelul primăriilor rurale să existe o persoană instruită care să poată oferi informații clare și detaliate despre instalarea panourilor solare. Se pot organiza comunități energetice (5-7 gospodării), asociații între vecini etc. Administrațiile locale pot inventaria terenurile degradate, contaminate etc, care s-ar preta să fie puse la dispoziția unor investitori în energie fotovoltaică și eoliană.

Principale tipuri de stimulente financiare aplicate în unele țări din UE în sprijinirea utilizării panourilor solare: granturi (sprijin direct pentru investiții), reduceri fiscale (impozite directe și indirecte), credite cu dobânzi subvenționate.

Întrebarea nr. 6: Este pregătit Sistemul Energetic Național, să reglementeze producția ieftină de energie electrică, să preia spre redistribuire surplusul generat de energia verde și să mențină un nivel ieftin al kwh?Ce propuneți?

Răspuns: Neexistând o strategie NAȚIONALĂ pe termen mediu și lung implicând și energia regenerabilă, considerăm că SEN este pregătit doar parțial. Energia solară și cea eoliană sunt energii intermitente, care sunt condiționate de vreme, de anotimp, de zile însorite, de vânt etc.

În lipsa acestor condiții de funcționare trebuie să existe și o producție sigură și constantă de energie electrică menită să acopere rapid acest deficit - centralele hidro în primul rând (sunt 9 centrale hidro în construcție în diverse stadii de realizare, însumând cca 500 MW, blocate de ONG uri de mediu) centralele nucleare (REACTOARELE 3 și 4?), mini reactoarele nucleare de 60MW, în curs de realizare experimentală la Doicești, centrale pe gaz (finalizarea centralei de la IERNUT și a celei de la Deva-cca 1000Mw). Măsura de decarbonizare impusă de UE, înseamnă oprirea tuturor centralelor care folosesc combustibil fosil până în 2032, ori asta înseamnă la această oră cca. 20 % din producția de energie a SEN.

De asemenea ca să redistribui surplusul de energie regenerabilă trebuie să dispui de posibilitatea de stocare, noi tehnologii de stocare, centrale hidro cu pompaj (Tarnita-Lapuștești!?) sau stații complexe de baterii, sau stații de producere hidrogen. Până la 20% hidrogen în conductele de gaz metan asigură o eficiență energetică mult superioară. De asemenea o interconectare cu Sistemul Energetic UE prin cât mai multe linii de foarte înaltă tensiune pentru a putea importa sau exporta o putere cât mai mare în caz de nevoie.

Nu există viitor în energia regenerabilă fără STOCARE!

Comaniile de electricitate trebuie să își întărească și să își modernizeze rețelele de joasă și medie tensiune pentru o racordare

mai facilă și la costuri mai mici a prosumatorilor și a mini centralelor solare și eoliene până la 1-2 MW. Sunt necesare și alte investiții în stații și rețele de înaltă tensiune pentru viitoarele centrale solare și eoliene de mare putere. Este necesară cunoașterea în sistem on line a producției de energie electrică introdusă în rețeaua de distribuție cât și predicția acestei producții, ceea ce impune monitorizarea și gestionarea on line printr-un sistem smart metering (contorizare inteligentă), a energiei regenerabile nedispecerizabile, care se debitează în rețeaua de distribuție, pentru a se putea lua măsuri rapide de reechilibrare a sistemului și a reduce perturbațiile nivelurilor de tensiune. De asemenea implementarea cât mai repede a sistemelor Smart metering și Smart grid per ansamblul SEN.

Principiile care stau la baza funcționării corecte a SEN la parametri normali trebuie respectate:

- 1. Sistemul energetic național este chestiune de Securitate națională (mai ales având drept context conflagrația din țara vecină);
- 2. Stabilitatea SEN și continuitatea în alimentarea cu energie electrică a tuturor consumatorilor;

- Ca soluție temporară, pe termen scurt, trebuie instituită posibilitatea deconectării de la distanță a producătorilor fotovoltaici. Montarea de transformatori cu reglaj sub sarcină a ploturilor în posturile de transformare-medie/joasă tensiune, pe rețelele cu mulți prosumatori, pentru reglarea rapidă a nivelurilor de tensiune.

- Ca soluție durabilă, recomandăm implicarea mediului universitar, atât proactiv cât și la solicitarea operatorilor de rețea și Ministerului Energiei, pentru a demara studii de caz pe teren și a elabora o modalitate de racordare a cât mai multor sisteme PV, ținând acoperirea consumului propriu și în consecință reducerea solicitării rețelelor de distribuție.

- Parcurile (Centralele fotovoltaice cu puteri >5 MW) trebuie tratate distinct față de sistemele montate în rețelele de distribuție de joasă tensiune.

- Așteptăm adoptarea urgentă a STRATEGIEI DE DEZVOLTARE ENERGETICĂ A SEN, întocmită de MEE pe termen mediu și lung.

Întrebarea nr. 7: Apreciați ca normală poziția anunțată public de către ANRE de a impune limitări la montarea de panouri

Câmp cu panouri fotovoltaice

fotovoltaice cât și alte condiționari menite să descurajeze accesul la energia ieftină?

Răspuns: ANRE este singura autoritate care este îndreptățită să impună noi reguli în acest domeniu, bineînțeles cu justificări tehnico-sociale. Ideea cu prosumatorul a fost o măsură de eficiență energetică pentru abonații casnici și micii consumatori industriali pentru reducerea costului cu energia electrică și nu de a se transforma într-o afacere (debitare surplus de energie mare în rețeaua de distribuție), perturbând funcționarea și siguranța în alimentarea celorlalți consumatori pe joasa tensiune (nivele de tensiuni oscilante peste limitele admise, dezechilibrarea sarcinilor vehiculate în rețea etc).

Din acest motiv este în discuție limitarea prosumatorilor la nivelul puterii aprobate prin avizul energetic existent, în gospodării cu consum permanent. Aceeași măsură și pentru micii agenți economici, cărora totuși le-a mărit plaja de putere până la 400KW, precum și stimularea stocării.

Aproape 35% din abonații casnici locuiesc în blocuri, mai vechi sau mai noi, fără a avea deocamdată posibilitatea de a deveni prosumator sau de a-și monta panouri solare. Odată cu apariția unor echipamente și tehnologii tot mai performante este necesar de a se reglementa sprijinirea acestora pentru o factură mai ieftină. Există o statistică ce menționează că există cca. 150.000 de blocuri construite în România și acceptând o medie de 20 de apartamente/bloc, ar reprezenta cca 3 milioane de abonați casnici. Un procent cam mare de familii care nu au acces la oportunitatea de a deveni Prosumatori!?

Un număr de doar 26 de asociații de proprietari din țară, au instalat totuși PFV însumând doar 309,4kw, pentru compensarea energiei electrice de pe casa scărilor și funcționarea liftului. Este imperios necesar de a se reglementa și a se completa legislația și pentru această categorie de consumatori, corelat cu autorizațiile de construcție necesare a fi emise de administrațiile locale pentru diversele tipuri de blocuri de locuințe (P+2,P+4,P+8 etc).

Având acum experiența problemelor create de cei peste 110.000 de prosumatori racordați la rețeaua de distribuție, cu o putere instalată de cca 1200 Mw, și care la sfârșitul

anului 2024 va ajunge la peste 2000 MW, credem că se impune o analiză foarte temeinică, la nivelul ANRE-cu specialiștii din Companiile de Distribuție și cu specialiștii din Universitățile tehnice de profil -pentru a stabili pe termen scurt și mediu măsurile tehnice ce se impun în continuare:

- obligativitatea contorizării inteligente în sistem Smart metering la toți prosumatorii,
- montarea de transformatoare medie/joasă tensiune, cu reglaj al ploturilor sub sarcină în posturile de transformare care alimentează rețele de joasă tensiune cu multi prosumatori,

- impunerea montării bateriilor de stocare pentru prosumatori,

- implementarea tehnologiilor de tip grid-to vehicle și vehicle to grid,

- soluții pentru limitarea nivelului de tensiune la invertoare,

- încheierea de contracte pe termen lung cu clienții în afara pieței centralizate,

- implementarea prevederilor pachetului legislativ "Energie curată pentru toți Europei"

Întrebarea nr. 8: Ce proiecte sau parteneriate vedeți posibile în asimilarea și implementarea unor tehnologii emergente pentru energie verde?

Răspuns: În România există Centrale solare însumând cca. 1150 MW (în afara prosumatorilor) iar până în anul 2025 se preconizează realizarea a încă cel puțin 8 centrale solare cu o putere totală de 1250 MW.

La sfârșitul anului 2023 erau înregistrați peste 110.000 de prosumatori însumând o putere totală de cca. 1200 MW. Randamentul unei centrale solare per 24 de ore este de 15-25% în funcție de anotimp, zile însorite etc. E mult mai puțin decât pare. Soluția ideală ar fi să existe posibilități de stocare a energiilor produse de centralele solare prin hidrocentrale cu pompaj și centrale de baterii de stocaj, astfel încât să existe o continuitate în folosirea acestor energii suplimentare și șansa opririi temporare a unor grupuri din centralele pe gaz și cărbune,

- Stimularea investițiilor în dezvoltarea industriei producătoare de echipamente pentru centralele solare și eoliene, inclusiv pentru baterii de stocare, pentru a diminua importul echipamentelor din China,

-Adoptarea de tehnologii avansate în domeniul energetic,

-Parteneriate cu sectorul public privat,

-Asocierea cu mari firme producătoare de echipamente pentru energii regenerabile (Germania, Franța, Spania etc),

-Realizarea de stații de electroliză pentru producerea Hidrogenului verde,

-Dezvoltarea sistemelor de energii regenerabile pe baza de biomasă și biogaz,

-Investitii în realizarea platformelor eoliene off-shore.

Întrebarea nr. 9: Cum apreciați actualele programe de informare, educație sau conștientizare pentru a încuraja comunitățile să adopte practici mai sustenabile în ceea ce privește consumul de energie verde?

Răspuns: Sunt programe de educație, conștientizare și informare pentru personalul din Administrațiile locale, școli etc, pe tema energiei verzi, a eficienței energetice, care se derulează prin cursuri de scurtă durată, workshopuri, mass-media, emisiuni TV etc.

Clujul este un oras universitar unde sistemul de informare și de educație civică este corespunzător. Cred ca marea parte a locuitorilor sunt la curent cu noțiunile de energie verde, energie regenerabilă. De altfel chiar această dezbatere este o dovadă în acest sens.

Este imperios necesară o educație a consumatorului de energie electrică privind avantajele eficienței energetice și implementarea pe scară largă a energiei verde pentru sănătatea mediului. În acest sens ANRE, DEER, Administrațiile locale, ar trebui să întocmească - cu specialiști energetici - pliante, ghiduri explicative privind eficiența energetică, energia verde, energia regenerabilă, etc, care sa fie difuzate consumatorilor, cetățenilor.

Întrebarea nr. 10: Dobândirea calității de Prosumator este soluția cea mai potrivită pentru producătorii de energie verde fotovoltaică? Puteți susține și recomanda alternative pentru viitorul apropiat?

Răspuns: Nu este obligatoriu să devii Prosumator, adică surplusul de energie electrică să fie debitat în rețeaua de distribuție prin bransarea instalației fotovoltaice la rețeaua de joasă tensiune. O soluție la fel de eficientă ar fi să se monteze până la 8-10 panouri solare respectiv 2-5kw-corespunzător consumului zilnic - iar surplusul de ener-

gie electrică să fie stocat într-o baterie specială, astfel încât să beneficiezi de această energie și pe timp de seară și noapte. Recuperarea investiției fiind de 5-7 ani - un pic mai lungă datorită costului încă destul de mare al bateriilor de stocare. Extinderea acestei variante la cât mai mulți consumatori casnici sau mici consumatori industriali, ar reduce substanțial necesarul de energie produsă pe combustibili fosili -cărbune, păcură.

Creșterea rapidă a Prosumatorilor vine cu o serie de provocări pentru rețelele de distribuție care devin căi bidirecționale care trebuie pregătite să livreze și să preia energie electrică cu menținerea calității energiei în parametrii reglementați (fluctuații mari ale nivelurilor de tensiune, distorsiuni armonice, dezechilibre de sarcină etc).

La nivelul Electrica Distribuție-DEER, care acoperă 18 județe la sfârșitul anului 2023 - au fost înregistrați ca racordați 43.133 de prosumatori cu o putere instalată de 557 Mw. În 3 ani a fost o creștere exponențială a cererilor de prosumator. Au fost demarate investiții atât pe fonduri proprii cât și pe fonduri europene pentru întărirea și modernizarea rețelelor de jt.mt. și 110 kv.

Investițiile necesare doar pentru dezvoltarea unui sector energetic decarbonizat sunt estimate, pentru țara noastră, la 356 mld de dolari până în anul 2050, reprezentând cca. 3% din PIB-ul României pe aceeași perioadă cumulată (RAPORT World Bank -Oct 2023).

Varianta de Prosumator a fost o oportunitate pentru reducerea costurilor/gospodarie cu energia electrică. Soluțiile viitorului sunt centralele solare de mare putere completate cu stocarea acestei energii. De asemenea trebuie investit în continuare în energia eoliană și mai ales în cea off-shore. Rămâne o sursă prea puțin valorificată energia pe baza de biomasă și biogaz, prin folosirea miiilor de tone de deșeuri biodegradabile sau de compost.

O abordare integrată-care combină inovația tehnologică cu politicile bine gândite, un cadru de reglementare stimulat, flexibil și inovativ, cu implicarea activă a comunitatii - va juca un rol important în tranziția spre surse de energii regenerabile.

Întrebarea nr.11: Aveți de adăugat alte recomandări și soluții la tema audierii de față?

Răspuns: Potențialul energiei solare în România pentru un sistem de PANOURI FOTO-VOLTAICE (PFV) cu capacitatea de 1kw este de cca 1300 kwh/an în sudul țării și cca. 1200 kwh/an în Transilvania, unde sunt mai puține zilele cu cer complet senin fără nori, spre deosebire de sudul Spaniei sau Italiei unde este 2000-2200 kwh/an.

Performanța panourilor solare depinde atât de tipul de tehnologie utilizată pentru construcție cât și de modul cum sunt amplasate pe acoperișul casei. De ex. în cazul României se recomandă ca panourile fotovoltaice să aibă o orientare sudică cu o înclinație de 30-35 de grade, iar în cazul panourilor flexibile o înclinație de 53 de grade iarna și 25 de grade vara.

În general sunt PFV disponibile în kituri de diverse capacități, iar cel mai mic este de 3,2 kw și include 12 panouri de cca 260 w cu o suprafață desfășurată de 20 mp. Un astfel de kit este cel mai accesibil ca preț cu numai 10-15% mai scump decât finanțarea de 20.000 lei nerambursabilă, acordată de stat prin programul Casa Verde. Un astfel de kit generează cca. 4000 kwh /an suficient pt o locuință. Durata de viață a unui kit de PFV este de cca 25 de ani cu lucrări de mentenanță minime. Prosumatorii racordați până la sfârșitul anului 2023 aveau o putere medie instalată de 13 kw (7 kw la clienții casnici și 44 kw la clienții agenți economici, folosind doar 40% din energia produsă pentru propriul consum, iar 60% debitată în rețeaua de distribuție. Așadar marea provocare o reprezintă STOCAREA energiei. O importantă soluție de folosire a energiei regenerabile injectată în rețelele de distribuție o constituie stațiile de electroliză pentru producerea Hidrogenului verde, care în combinație cu gazul metan (10-20%) cresc eficiența energetică a acestuia.

Programul REPOWER/EU include ca cel târziu până în 2029 toate noile clădiri rezidențiale să beneficieze de sisteme de PFV.

Din acest motiv se impune completarea Legii urbanismului cu prevederi privind folosirea energiei regenerabile la toate construcțiile viitoare!

UE va acorda finanțări de 26 mld. de euro până în 2027 în acest sens, iar în plus alte 19 mld. de euro prin PNRR, astfel ca UE să aibă

cca. 320 GW energie solară până în 2025 și 600 GW până în 2030. Din păcate sunt sute de proiecte de centrale solare cu ATR-uri (avize tehnice de racordare) emise, însumând peste 40.000 MW, care blochează capacități importante ale rețelelor de distribuție și transport și care stau în expectativă. Din acestea probabil se vor executa max. 20-25% în următorii ani, iar 80 % din ATR-uri vor expira și totul se va lua de la capăt.

Eficiența energetică a energiei solare și eoliene constă în STOCARE.

Capacitățile de stocare la nivel macro din România sunt zero. Singurele măsuri în cazul surplusului de energie constau în export sau în oprirea unor grupuri hidro, singurele care pot fi repornite rapid în caz de nevoie.

Compania privată Monnson a început construirea unui Parc Fotovoltaic de 1044 MW, lângă Arad pe o suprafață de 1064 ha dublat de o stație de stocare energie, pe o suprafață de 20 ha. (Cel mai mare PFV din Europa are 590 MW și a fost construit în Spania de Compania de electricitate IBERDROLA).

Mare ATENTIE la Administratiile Locale să nu sacrifice terenurile agricole pentru construcția PFV. O reglementare clară se impune la nivelul țării!

Trebuie găsite terenuri degradate, contaminate de fostele exploatare miniere de suprafață, fostele cariere de piatră, exploatarea petroliere cu terenuri infestate etc!!!

Ațiunea PROSUMATORI a pornit ca o mare oportunitate, dar a devenit o problemă, cu multe provocări, între care:

-alocarea de bani pentru investiții importante în rețelele de distribuție, digitalizare - rețele inteligente (Smart grid), contoare inteligente pentru informații în timp real (Smart Metering) și nu în ultim rând instalații de STOCARE.

-elaborarea strategiei energetice pentru ROMÂNIA - bazată pe o viziune pe termen lung, al carei leadership să transforme oportunitățile pe care țara le are în realități economico-energetice și care să-i consolideze independența energetică.

Prof. Dr. ing. Silviu Darie
Dr. ing. Ștefan Gadola
Dr. ing. Andrei Ceclan
Ing. Paul Giurgiu
Ing. Dan Drăghiciu

Corneliu TARBA

Schimbările climatice

Cât de periculoase sunt și cum ar putea fi oprite sau limitate? (II)

Pentru a veni în ajutorul cititorilor (mai ales a celor care nu au citit Partea I-a a acestei serii de prezentare a problemei schimbărilor climatice) vom sintetiza pe scurt câteva idei esențiale discutate anterior. Spuneam în prima parte că problema schimbărilor

climatice actuale sau a încălzirii globale din perioada industrială (cu precădere a ultimilor 50 de ani) este urmarea indubitabilă a unor efecte antropogene de poluare termică, fizică și chimică. Mai precizăm că moleculele gazoase formate dintr-un număr de atomi mai mare decât 2, adică moleculele poliatomice, așa cum este și dioxidul de carbon (CO_2), generat astăzi masiv prin arderea în principal a carburanților fosili, au o proprietate foarte interesantă, cu rol fundamental în stabilirea temperaturii de suprafață a unei planete, deoarece aceste molecule constituie un fel de plapumă sau folie transparentă pentru radiația solară înalt energetică, dar opacă pentru radiația calorică/termică rezultată la contactul radiației solare cu solul. În felul acesta, căldura generată la nivelul solului este reținută în troposferă, aproape de suprafața planetei. Fenomenul este similar cu ceea ce se produce într-o seră învelită cu o folie transparentă. De aceea, **gazele poliatomice** au fost numite și **gaze cu efect de seră**. De fapt, oamenii de știință au stabilit că datorită în primul rând efectului de seră temperatura medie globală anuală la suprafața planetei noastre a crescut treptat în ultimii 150 de ani, însă nu cu o viteză constantă, adică liniar, ci cu rate din ce în ce mai mari pe măsură ce ne apropiem de prezent (creștere exponențială), astfel că mai mult de două treimi din această creștere a avut loc în ultimii 50 de ani. În plus, trebuie să ținem seama că există mari variații în valoarea acestei medii de la o zonă la alta a planetei. Dacă la nivel global creșterea față de perioada preindustrială la mijlocul anului 2023 era cu ceva peste 1,2 °C, la nivelul Europei această creștere atinsese 2-2,5

°C. În general, ceva asemănător este valabil în toată zona nord-atlantică și are cel puțin parțial legătură cu circulația apei în Atlantic (curenți marini) de tip meridional (preponderent de la sud spre nord). Evident, există și variații pe timp scurt sau mediu ale valorilor acestei temperaturi. De exemplu, s-a stabilit recent că perioada de 12 luni, începând cu iunie 2023 și terminând cu mai 2024 este cea mai caldă perioadă de când există măsurători meteorologice extinse și că fiecare lună din acest interval a avut o temperatură medie globală mai ridicată decât luna corespunzătoare din anii precedenți, astfel că la sfârșitul lui mai 2024 temperatura medie globală crescuse cu peste 0,3°C față de anul precedent, atingând deja o creștere globală totală de circa 1,7°C în raport cu valoarea sa din perioada preindustrială. Este puțin probabil ca acest lucru să se întâmple și în 2024, deși, după cum a început acest an, nimic nu este imposibil. Chiar dacă majoritatea dintre noi, credem că vedem cu "ochiul liber" ce se petrece cu clima, trebuie spus că în spatele graficelor care prezintă cel mai elocvent și credibil rezultatele studiilor climatice se află de fapt o muncă titanică de colectare și prelucrare a datelor la care participă meteorologi, climatologi, fizicieni, chimiști, ingineri, matematicieni și informaticieni. Sper să nu se supere eventualii specialiști sau simpli lucrători care nu au fost amintiți aici, dar promit că unii dintre ei se vor identifica totuși în prezentarea ce urmează.

În continuare vom arăta de ce o creștere aparent insignifiantă (1,5 °C, sau chiar 1,7°C în 150 de ani) este atât de relevantă pentru ceea ce se întâmplă astăzi cu clima și de ce depășirea unui prag de 1,5°C, fixat prin acordul climatic de la Paris în 2015 (urmărit atunci a fi atins în nu mai puțin de 15 ani) reprezintă un pericol uriaș, în timp ce atingerea unui prag de 2 °C ar putea echivala chiar cu o **catastrofă globală ireversibilă**. Înainte de a intra în fondul problemelor este bine să mai facem câteva precizări. În primul rând, materialele publicate cu privire la creșterea temperaturii fac mereu referință la **perioada preindustrială** ca termen standard de referință, iar această perioadă este aleasă, oarecum subiectiv ca fiind intervalul 1850-1900. În realitate, conform unor grafice prezentate de en.wikipedia.org/wiki/Global_temperature_record..., epoca preindustrială ar fi mai curând cea de dinainte de anul 1800. Există

totuși două motive importante pentru care a fost aleasă perioada 1850-1900: (1) nu există suficiente măsurători sistematice directe de dinaintea acestei perioade, dar există totuși suficiente dovezi indirecte și câteva directe că între 1750 și 1850 a existat pe ansamblu doar o creștere ușoară a temperaturii; (2) intervalul 1850-1900 a reprezentat și el o perioadă de relativă stabilitate a temperaturii globale medii și cu suficiente date directe. Temperaturile au crescut apoi ceva mai mult în preajma primului război mondial, în perioada interbelică, și mai ales a celui de al doilea război, urmat din nou de o creștere ceva mai lentă între 1945 și 1975, după care creșterea s-a accelerat tot mai mult, ajungând la sfârșitul lui mai 2024, așa cum am precizat și în paragraful anterior, la incredibilă rată de creștere de 0,3 °C/an. Dacă această rată se confirmă (sau crește!) în anul/anii următor/i înseamnă că ținta fixată la Paris pentru 2030 se va atinge în cel mult 10 ani în loc de 15 și că este foarte posibil ca până în 2030 să atingem sau chiar să depășim și următoarea țintă nedorită (2 °C). Cum se poate ca în ciuda celor mai sofisticate modele matematice computerizate, bazate pe date culese din realitatea înconjurătoare, previziunile noastre să fie în mod aproape sistematic depășite de noua realitate. În cartea scrisă în anul 2017 și tipărită în 2018 (C. Tarba, SINGURI în UNIVERS?, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca), adică după numai 2-3 ani de la Acordul Climatic din Paris, am între-

văzut acest rezultat și am încercat să explic de ce se întâmplă așa ceva. Așa cum era de așteptat, am constatat ulterior că mulți alți oameni de știință au exact aceleași păreri. În cele ce urmează, voi încerca să prezint pe scurt câteva aspecte mai speciale care stau în spatele schimbărilor climatice, pentru că temperatura în sine nu este decât o reflectare statistică a cantității de energie din sistemul extrem de complex de la suprafața Pământului, care include nu numai partea proximală a învelișului gazos (Troposfera), ci și cea mai mare parte a învelișului apos (Hidrosfera) și a Biosferei și chiar elemente solide de la suprafața planetei (sol și parțial subsol, ghetari etc), ca și întreaga infra- și suprastructură artificială creată de om.

În general, în literatura și conferințele de popularizare a problemei încălzirii globale și a schimbărilor climatice asociate, situația este prezentată în mod relativ simplu, dacă nu chiar simplist, probabil din dorința de a capta interesul și a convinge cât mai mulți participanți despre urgența climatică în care se află planeta noastră și pe cale de consecință întreaga umanitate. Cititorii sau auditorii rămân cu impresia că marele vinovat este doar dioxidul de carbon (CO₂), deoarece toți știm că activități umane foarte necesare (cum ar fi activitățile industriale și agricole, încălzirea locuințelor, pregătirea hranei, construcțiile, diverse forme de transport etc) sau doar plăcute/distractive (turismul,

plimbarea cu mașina, dar și cursele de mașini ca atare etc) au nevoie de utilizarea carburanților fosili și toate acestea duc la creșterea concentrației de CO₂ (gaz cu efect de seră!) și implicit la creșterea temperaturii ambiante. Ce să mai spunem despre războaie, și alte înfruntări care s-au înmulțit și agravat tocmai în această perioadă critică pentru soarta planetei? Dar, când li se prezintă cifre exacte privind creșterea temperaturii în decursul ultimilor 150 de ani, de genul 1,5 sau chiar 1,7 °C, în mintea multora se strecoară îndoiala privind existența unei adevărate urgențe climatice, cei mai ignoranți sau/și mai nepăsători considerând această problemă un fel de “mult zgomot pentru nimic”, mai ales că sunt și ajutați în acest sens de teoriile conspiraționiste care abundă pe unele rețele de socializare. În realitate, lucrurile sunt mult mai complexe și doar cunoscând și înțelegând, cel puțin parțial, această complexitate putem accepta existența unei urgențe climatice și mai ales a măsurilor restrictive care se impun în vederea stopării cât mai rapide a deteriorării climei, pentru că am ratat deja șansa de a ne putea mulțumi doar cu încetinirea schimbărilor într-un interval relativ lung de timp și cu restricții mai rezonabile (deși primele semnale serioase de alarmă au fost trase încă în urmă cu cel puțin 50 de ani, adică la începutul anilor '70 din secolul trecut, de către un grup de oameni de știință, cunoscut sub numele de grupul de la Roma). În această idee, vom încerca să prezentăm în continuare câteva elemente importante ale acestei complexități. În primul rând, în afară de CO₂ există alte câteva gaze, care, chiar dacă au deocamdată o pondere mai mică în procesul de încălzire globală, devin tot mai importante prin creșterea concentrației lor, fie ca urmare directă a unor activități umane, fie în mod indirect, tocmai ca urmare a procesului de încălzire indus de activitățile umane. Apoi, în natură, fenomenele nu au loc independent unele de celelalte ci între ele există relații/interacțiuni complexe, care duc de multe ori la rezultate impredictibile sau chiar la comportamente de tip haotic. Nu în ultimul rând, în această ecuație a complexității trebuie amintită existența unor momente/puncte/praguri critice (în engl., *tipping points* sau *breaking points*), numite în l. română în diverse moduri (puncte de răsturnare, puncte de ireversibilitate etc), care sunt în general caracteristice sistemelor complexe, iar sistemele naturale sunt prin excelență astfel de

sisteme. În esență, clima este un fenomen atât de complex, influențat de atât de mulți factori, unii care pot interveni total imprevizibil, încât oricât ar fi de sofisticate modelele matematice pentru simularea lor, ele nu dau întotdeauna rezultatul corect.

În ceea ce privește concentrația de CO₂ în atmosfera terestră (ca și în apa extrasă direct din ghețari), nu există nici un dubiu că ea a crescut aproape continuu de la circa 280 ppm (părți pe million) în ultima jumătate a secolului XIX la circa 425 ppm în prezent, existând o bună corelație între creșterea concentrației de CO₂ și creșterea temperaturii. Mai mult, niciodată în ultimii 10 000 de ani (perioada istorică de după ultima glaciație) această concentrație nu a depășit 300 ppm. De fapt, nici măcar măsurătorile făcute pe/carote/extracte de gheață (din ghețari) cu vechime de zeci sau chiar sute de mii de ani, nu au înregistrat valori atât de ridicate ale concentrației de CO₂ ca cele din prezent. Există totuși o oarecare discrepanță între modul cum a crescut concentrația de CO₂ și cum a crescut valoarea temperaturii, în sensul că în special în ultimii 50 de ani rata de creștere a temperaturii a fost mai mare decât rata de creștere a concentrației de CO₂. Această discrepanță poate fi însă ușor explicată dacă se iau în considerare și contribuțiile altor factori cu efect de seră. În primul rând trebuie considerat gazul natural (în esență metan, CH₄). Acesta este un gaz de seră cu o eficiență de zeci de ori mai mare decât CO₂, ceea ce compensează parțial pentru concentrația sa mai mică. Metanul ajunge în atmosferă prin scăpările/pierderile ce se produc la exploatarea sa și chiar a petrolului, cu care se însoteste frecvent. Dar mai există și alte surse importante de metan. În primul rând, zootehnia. Animalele rumegătoare (vite, oi, capre) au un proces digestiv care duce la generarea semnificativă de metan ce ajunge în final în atmosferă. Să nu uităm că în ultimii 50 de ani, populația Terrei s-a dublat (de la circa 4 miliarde la peste 8 miliarde, adică mai mult decât a crescut în precedentii 10 mii de ani (aveasta este creșterea exponențială tipică!). Și dacă s-a dublat numărul oamenilor, este evident că a trebuit să se dubleze și efectivul de bovine etc și în consecință s-a dublat (cel puțin!) și cantitatea de metan eliminată de ele în atmosferă. Ceva și mai amenințător pentru soarta planetei este ceea ce se întâmplă cu permafrostul (solul și subsolul înghețat permanent până la zeci

de metri sau chiar mai mult), în special cel din zonele arctice siberiene și din Tibet, care începe să se dezghețe și să elibereze în atmosferă atât metanul din subsol cât și cel rezultat din procesele de putrefacție ale resturilor organice. Fenomenul are la bază faptul că în zona polară încălzirea este de cel puțin 3 ori mai mare decât media globală. Acest fenomen observat doar în ultimii 10-15 ani contribuie evident la accelerarea creșterii temperaturilor din ultimii 5-10 ani. Legat de acest fenomen, apar și alte probleme îngrijorătoare. Odată cu metanul și dioxidul de carbon din țesuturile organice ce se dezgheață pot fi eliberate în atmosferă virusuri și posibil spori ai altor micro-organisme (forme ce rezistă bine la îngheț) pentru care organismul uman nu mai este cătuși de puțin pregătit. Tot asociat cu dezghețul permafrostului a apărut o altă problemă. Infrastructura construită de om în aceste regiuni (de ex., unele căi ferate construite în Siberia arctică și Tibetul înalt al Chinei) încep să se scufunde. Au început să se scufunde de fapt până și unele drumuri, fabrici, case etc.

Exemplele tratate mai sus ne permit să extindem abordarea celui mai important aspect al sistemelor complexe, în particular al sistemului climatic, respectiv problema punctelor critice ce apar în evoluția lor. Sistemul climatic al unei planete este în general dominat de tranziții imprevizibile și uneori ireversibile, cel puțin pe termen scurt și mediu, ceea ce la scară geologică înseamnă de la câteva sute de ani la sute de mii de ani. Exemplul pe care îl voi alege nu este cel mai elocvent pentru ilustrarea întregii dimensiuni a ceea ce înseamnă un punct critic sau o tranziție ireversibilă, dar este instructiv pentru că ilustrează nu numai o mică verigă a procesului de schimbare climatică ci și mecanismul de bază al modului în care el evoluează (se schimbă) și pe care îl putem modela/reprezenta ca o înlănțuire de zeci, sute sau poate chiar mii de verigi, a căror intrări (engl., *inputs*) se traduc într-o ieșire finală (*output*) cu adevărat imprevizibilă și posibil ireversibilă. Vom alege și de această dată tot cazul unui gaz cu efect de seră, dar un gaz cu totul special. Este cazul vaporilor de apă (H_2O). Aminteam în Partea I-a a acestei serii de articole despre faptul că vaporii de apă reprezintă un gaz cu efect de seră foarte puternic și că datorită prezenței masive a apei pe suprafața planetei noastre, concentrația vaporilor de apă a reprezentat principalul contribuabil la efectul

de seră ce a permis planetei noastre să nu fie un glob pe deplin înghețat ci să aibă o temperatură medie globală de suprafață pozitivă (peste $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ în cea mai mare parte a existenței sale). Atât timp cât suprafața apei și temperatura medie sunt constante, concentrația de vapori în atmosferă este și ea relativ constantă, deci în aceste condiții apa nu contribuie la schimbarea temperaturii globale, ci la păstrarea ei. Când alți factori, de exemplu creșterea concentrației altor gaze cu efect de seră, duc la creșterea temperaturii medii globale, aceasta va avea ca rezultat intensificarea evaporării apei și creșterea concentrației de vapori în atmosferă, contribuind astfel la creșterea și mai mare a temperaturii ș.a.m.d. Acest fenomen de autosuținere/autoîntreținere sau mai curând de autostimulare este cunoscut în literatura de limbă engleză ca *positive feed-back*. Dar noi, ca români, avem o expresie mult mai elegantă pentru acest proces. Îi spunem retroacțiune pozitivă. Pentru a stopa procesul de autostimulare este nevoie de intervenția unui proces invers, pe care îl numim retroacțiune negativă. Dacă nu apare un astfel de proces, de ex., o erupție vulcanică de durată, care aruncă în aer cantități mari de praf și alți aerosoli, ce blochează parțial lumina solară, contribuind astfel la scăderea măcar temporară a temperaturii, atunci procesul de creștere al temperaturii va continua, generându-se și mai mulți vapori ș.a.m.d. Pe termen mai lung, în lipsa unui proces de retroacțiune negativă, un astfel de proces de retroacțiune pozitivă ar putea duce în principiu la evaporarea tuturor oceanelor Terrei. Un proces de acest tip este invocat de fapt de către unii astrofizicieni în explicarea dispariției apei pe planeta Venus, care a ajuns astăzi să aibă o temperatură de suprafață de circa $470\text{ }^{\circ}\text{C}$.

În episodul următor, vom continua discutând despre multiple alte interacțiuni periculoase în procesul schimbărilor climatice, despre consecințe dintre care unele deja ireversibile ale acestui proces și altele care se speră că sunt încă reversibile, dar (dacă spațiul editorial va permite) și despre responsabilitățile avute și măsurile pe care ar trebui să le implementeze cu celeritate statele acestei lumi, diverse foruri internaționale și naționale, autorități naționale și locale, instituții și întreprinderi și nu în ultimul rând despre ce ar trebui să facem fiecare dintre noi, dacă dorim ca urmașii noștri să aibă un viitor.

Zeno MILLEA

Topo și antroponime în Ardeal

Suntem îndemnați să ne (re)cunoaștem identitatea, s-o redescoperim (dacă e cazul), să-i (re)găsim rădăcinile, urmele, reperele, confirmările, atestările, să-i probăm vechimea și continuitatea, într-un cuvânt, s-o legitimăm – istoric, arheologic, lingvistic, antropologic, axiologic etc. (Cine ne îndeamnă? Cei – din ce în ce mai puțini – care conștientizează iminența pierderii amintitei identități și încă le mai pasă; cei ce nu râvnesc la statutul de „europeni de nicăieri” sau „cetățeni ai planetei”, cei ce mai cred că *Ubi bene ibi patria* este deviza nu doar a apatrizilor, ci și a dezertorilor neamului, cei ce se încăpățânează să creadă, cu disperare, că locul nostru este aici: în România!!!)

Îmi cer scuze pentru paranteza de mai sus: nu judec și nu condamn pe nimeni. Îmi justific doar crezul „anacronic și romantico-desuet”. Atât – și nimic altceva!

Cât privește îndemnul enunțat (nu întâmplător la o reuniune a românilor din secuime!), răspunsul meu, firește, nu-și propune o abordare exhaustivă sau măcar complexă, în condițiile spațiului de care beneficiaz orice încercare de acest fel fiind o utopie. Ba chiar și abordarea unui singur aspect, cel pe care titlul deja îl trădează, ar fi o întreprindere de o anvergură total disproporționată. Ce doresc de fapt? Doresc să mă ocup cu precădere de acele topo și antroponime (fiind vorba de Ardeal – evident) care, pe parcursul mileniului trecut, n-au fost nici schimbate și nici traduse, ci, cel mult, stâlcite. Desigur, doar de o parte dintre ele, absolut suficiente însă pentru a demonstra, în lipsa oricăror alte argumente, de orice natură ar fi acestea, autohtonitatea și continuitatea noastră, a românilor, pe aceste meleaguri.

De ce mi-am propus cele de mai sus? Pentru a face ordine în filele unui dosar care se tot îngroașe de peste 30 de ani și, pe de altă parte, pentru că ne aflăm pe un teren minat.

De ce spun asta? O dată, că încercări similare, în lipsa unei bune cunoașteri a limbii maghiare, au invocat, pe ici – pe colo, antropo și mai ales toponime care din dorite argumente au devenit contraargumente, denumirile cu pricina fiind nu numai de origine maghiară, dar având și o etimologie așijderea ba chiar și un înțeles clar și adecvat obiectivului respectiv. În al doilea rând, că există o mulțime de nume și denumiri care, după o veche maghiarizare, au fost reromânizate – lăsând impresia unei românizări primare. În al treilea rând, că există românizări radicale și de dată relativ recentă – veritabile rebotezări, unde fie denumirea veche s-a pierdut, fie nu s-a găsit o formă de compromis care să sune bine sau măcar acceptabil. Și, în fine (dar nu în ultimul rând), pentru că cei ce rebotezau (în ungurește!) de multe ori trișau, compunând denumiri care să păstreze virtuțile paronimice dar să dea și un înțeles adecvat termenului maghiar, lăsând impresia că cel românesc (lipsit de semnificație concretă în cazul dat) este o alcătuire (să-i zicem) onomatopeică sau „după ureche”. (Voi reveni, pe parcurs, cu exemplificările de rigoare).

Așa stând lucrurile, după promisiunile exemplificări, demersul meu, în concordanță cu cele schițate deja în finalul alineatului al 3-lea, va oferi suficiente exemple de toponime unde nu numai că denumirea maghiară nu are niciun înțeles, nicio semnificație (fiind vorba de stâlcirea celor românești) dar unde denumirea românească are un înțeles clar și perfect adecvat *toposului*, înțeles care a scăpat cotropitorului rebotezator. Care, neștiind despre ce este vorba, neînțelegând virtutea (și) funcțională a denumirii a recurs doar la schimbarea accentului, la schilodirea unor sunete, practic, la schimonosire, la stâlcire (pentru ca toponimul să capete o rezonanță ungurească; voi reveni și aici cu suficiente exemple edificatoare).

De ce toate cele de mai sus? Pentru că sistematic și oficial (tratate istorice, manuale școlare, cartografie etc.) ni se contestă autohtonitatea și continuitatea în Ardeal, ba chiar și în spațiul carpato-danubiano-pontic! Pentru că în *Erdély Rövid Története* („Scurta Istorie a Ardealului”), Ed. Academiei Ungare, 1993, Budapesta (o condensare a celor trei volume din 1986) se afirmă textual:

- Că ne-am fi format ca popor la sud de Dunăre!
- Că avem o origine și limbă iliro-albaneză!
- Că am început să ne infiltrăm în Ardeal pe la sfârșitul secolului XIII!
- Că după retragerea aureliană din 271-275, care a fost totală, pe teritoriul fostei Dacii nici istoria, nici arheologia și nici hidro și toponimele nu pun în evidență existența vreunei populații romanizate!

(De notat că în aceeași sursă se susține că dacii ar fi fost, în războaiele duse cu romanii, integral exterminați).

Ar trebui să lăsăm istoria și arheologia în pace și să ne ocupăm doar de topo și antropime, începând cu cele despre care se mai poate discuta și terminând cu cele (arhisuficiente) despre care orice discuție ar însemna să punem la îndoială, vorba poetului, lumina soarelui sau a lunii. Așa ar trebui, așa ne-am propus, așa am promis.. Să fim iertați, dar nu ne putem, totuși, reprima câteva cuvinte în plus, câteva întrebări mai mult de logică și bun-simț:

- unde și când, în istoria omenirii, a mai existat vreun război care să extermine integral populația unei țări?

- cum ar fi fost posibil așa ceva în condițiile geografice ale Daciei?

- cum s-ar putea împăca așa ceva cu tradiția, cu doctrina militară a imperiului, cu *Pax Romana*?

Cât privește retragerea aureliană din 271-275, motivată de rațiuni strategice (imperiul putea fi apărat de năvălitori mult mai eficient pe granița naturală reprezentată de Dunăre), aceasta nu putea să vizeze decât armata, administrația și familiile de patricieni, în nici un caz populația romanizată (care a existat, pentru că cei mai sus pomeniți n-au făcut nici agricultură, nici zootehnie, nici minerit etc.) Unde s-a mai pomenit, în istorie, vreun popor care, de teama năvălitorilor, să părăsească integral și definitiv un teritoriu, mai ales în condițiile de relief și vegetație pe care le prezenta Dacia, capabile să ofere o protecție apreciabilă? Și unde să plece și, mai ales, cum – o populație sedentară și nu nomadă?

Ce mai spune, în continuare, „*Scurta Istorie a Ardealului*”? Cităm: „*Pe teritoriul Daciei părăsite* (cu referire la Ardeal – n.m.), *istoria, arheologia și geografia (toponime, hidronime) nu evidențiază persistența vreunei popula-*

ții romanizate.” Aici și în acest sens intervine și zdroaba surselor maghiare în a demonstra vechimea denumirilor ungurești și, în antiteză, „tinerețea” celor românești. Este adevărat, istoria nu prea vorbește despre noi până prin veacul al X-lea, dar nici nu oferă date obiective care să ne conteste existența. În schimb, istoria bisericească ne atestă prezența între secolele 4-10. Referitor la datele arheologice, doar atât că până și arheologii maghiari (Kovács, Tamás, Alföldi) evidențiază, în perioada în discuție, prezența urmelor ce confirmă continuitatea elementului daco-roman. Cât privește topo și hidronimele, avem – slavă Domnului – ce să le oferim surselor maghiare (fie ele și academice), până s-or sătura.

Stimați academicieni, ne acuzați că am rebotezat localitățile spre „a șterge urmele”. Dar d-voastră, ungurii, ce-ați făcut, ce altceva ați făcut timp de aproape un mileniu, cu precădere la începutul acestuia? Cu deosebirea că ați procedat mult mai temeinic decât noi: ați pârjolit tot ce ați întâlnit în cale, pe văile inferioare și mijlocii ale râurilor, și ați ucis tot ce n-a apucat să se refugieze în munți. După care vă prevalați de niște atestări documentare din secolul XIII?! Cum să mai rămână vreo urmă de veche denumire românească în zonele joase pe care le-ați cercetat, când strămoșii d-voastră au ras, au făcut una cu pământul tot ce era așezare românească pe-acolo? Și ce puteau face urmașii urmașilor celor alungați, după sute de ani poate, decât să românezeze, așa cum s-au priceput, denumirile maghiare? Să facă din Földvár Feldioara, din Ebesfalu Ibașfalău și așa mai departe. Și să apeleze, ulterior, la Războieni și Dumbrăveni. Cine e de vină că s-au pierdut denumirile românești inițiale? Noi, românii, sau cei ce au trecut prin foc și sabie, la vremea respectivă, localitățile cu pricina? De altfel, așa cum am mai arătat în repetate (alte) rânduri, la fel s-a întâmplat și cu numele de familie a zeci (sau sute) de mii de români. De unde atâția Naghiu, Baghiu, Mezei, Chirteș, Cheșcheș, Rădui, Sighiartău, Mihali etc. etc. etc.? Toate aceste nume maghiare „romanizate” au fost, de fapt, reromanizate. Mare, devenit Nagy prin traducere în maghiară, ajunge Naghiu, Badea, stâlcit în Bágya, devine Baghiu, Câmpianu, tradus în Mezelyi, devine Mezei. La fel și pentru celelalte: Goarnă (kürt în maghiară) – Kürtös

(gornist) – Chirteș, Căpraru – Kecskés (kecske = capră) – Cheșcheș, Curelaru (Sziogyártó în maghiară) – Sighiartău, Radu – Raduly – Rădui, Mihai – Mihály – Mihali etc. Nici unul, sau aproape niciunul dintre aceștia nu conștientizează filiațiunea descrisă, nu (mai) știe că poartă un nume unguresc (reromânizat) și cu atât mai puțin că la origine, cu sute de ani în urmă, s-a numit Mare, Badea, Câmpianu, Goarnă (nume frecvent în județul Alba), Curelaru, Radu, Mihai ori Căpraru (Căprariu, de fapt, acel „i” fiind un echivalent de „semn moale” slav și, ca atare, practic nu se aude, fapt pe care frații noștri extracarpatici nu vor să-l înțeleagă și respecte nici în ruptul capului!!!; la fel pentru Morar(i)u, Cofar(i)u, Trăistar(i)u, Văcar(i)u etc. etc. etc.!!!). Ar mai fi multe de spus – poate cu altă ocazie.

Să ne întoarcem, însă, la topo și hidronime. Cum își explică domnii academicieni că toate râurile mai importante din Ardeal (cu o singură excepție, asupra căreia vom reveni) poartă denumiri ungurești aproape identice cu cele românești, iar cele românești, indubitabil, provin din cele antice, geto-dacice? (Tisia – Tisa – Tisza; Marisia – Mureș - Maros; Samus – Someș - Szamos; Aluta – Olt – Olt; Crisia – Criș - Körös). Dacă Ardealul era quasi-pustiu, iar noi, românii, eram pe nicăieri, de la cine au preluat ungerii, la venirea lor, aceste denumiri? De la „pâlcurile sporadice de pecenegi, cumani și protoslovaci întâlnite în zonă”? Care de unde le cunoșteau, dacă noi am plecat cu toții în 275? Sau au așteptat ungerii, până în secolul 13, ca să (re)venim de dincolo de Dunăre și să-i învățăm noi denumirile respective?

Cât privește teza ungurească conform căreia noi am fi preluat (de la maghiari) hidronimele cu pricina, există (printre multe altele) o dovadă irefutabilă asupra sensului acestei preluări: într-un document al cancelariei regelui maghiar Géza, din anul 1075, Crișul este pomenit sub numele de Crys (prezent, în secolul 13, și în „Gesta Hungarorum” a lui Anonymus) și nu sub cel de Körös. De altfel, denumirea maghiară, apărută mult mai târziu (în 1590, documentele maghiare încă foloseau forma Crys), este nu numai o preluare-adaptare a celei românești, ci și o veritabilă maghiarizare, dusă până la a găsi un termen care – fără a-și pierde virtuțile paronimice – să aibă și un înțeles adecvat. Körös

(kör = cerc) însemnând „cu cercuri” sau „ceva care descrie cercuri” (meandre – în cazul de față).

Aminteam, mai sus, de o excepție. Ne refeream la Târnavă, singurul râu (dintre cele mai importante) care poartă un nume de origine slavă, dar nu la acest aspect (de excepție) ne-am gândit, ci la faptul că este singurul hidronim (dintre cele în discuție) pe care ungerii nu l/au preluat, recurgând la denumirea maghiară de Küküllő. Care să fie cauza, să fi uitat strămoșii domnilor academicieni să se intereseze – înainte de a-l căsăpi și pe ultimul localnic întârziat? Sau cuvântul Târnavă (Tárnovo) le producea dificultăți fonetice insurmontabile? N-ar fi exclus, din moment ce nici astăzi nu reușesc (mulți dintre urmași) să-l articuleze pe „â”, ba, mai mult, nici să și-l reprezinte ca sunet. (Reamintim că revista „Tromf” din secuime recomanda, în acest sens, imitarea sunetului emis de către un subiect care luptă să-și învingă constipația!). Cât privește denumirea de Küküllő, ce să spunem? Cuvântul üllő înseamnă nicovală, küllő înseamnă spiță (de roată), küküllő nu înseamnă nimic. Dacă, totuși, küküllő vine de la küllő, atunci singura explicație ar fi că marele șef care a (re)botezat Târnavă era bâlbâit!

Cum să boteze cineva o apă curgătoare după spița de la roata carului? Mai ales când n-o fi văzut așa ceva până atunci? (În paranteză fie spus, în unele sate ungurești din zona Aiudului, ungerii nici astăzi nu-i zic căruței szekér – ci karutză!). Trebuie să spunem că n-ar fi exclus. Ungurii au partea asta cu botezatul după uneltele sau articole tehnice. De pildă, în „Scurta Istorie” scrie, negru pe alb, că numele pretinsului voievod Gelu este inventat (ca și personajul și voievodatul), fiind vorba de preluarea, distorsionată, a unei denumiri de localitate maghiară: Gyalu. Care gyalu, în limba maghiară, înseamnă un singur lucru: rindea! Sculă de tâmplărie cu care oamenii lui Arpád au venit, se pare, sub șa. Sau, mă rog, pe-acolo pe undeva.

Așa cu Küküllő (cu scuzele de rigoare pentru rabatul făcut sobrietății de până acum, dar atunci când te confrunți cu absurditatea tentația parodiei sau a pamfletului poate deveni irezistibilă). Dar mai este ceva. Ceva serios și important. Ceva ce le-a scăpat dlor academicieni maghiari. Despre ce este vorba?

Despre faptul că dacă (așa cum scrie în aceeași „Scurtă Istorie a Ardealului”) nu noi, ci ungurii au conviețuit cu slavii și i-au asimilat, cum se face că noi am preluat de la aceștia hidronimul Târnava? Cum și când l-am fi putut prelua, dacă n-am conviețuit cu slavii și am apărut în Ardeal abia spre sfârșitul secolului al XIII-lea? Când slavii erau deja asimilați (de unguri!) iar râul cu pricina se numea Küküllö! Cum de n-am preluat-prelucrat (în Chichilău – de pildă) hidronimul maghiar? Se aude, domnilor academicieni?

Firește, spațiul nu ne permite să ne ocupăm de toate toponimele românești pe care năvălitorii unguri, la vremea respectivă, din diverse motive, nu le-au putut face să dispară și le-au preluat. Din mulțimea acestora le vom alege, în cele ce urmează, doar pe acelea (evident, o parte din ele) care în românește au un înțeles adecvat – raportat organic la locul denumit, iar în forma maghiară acest înțeles lipsind cu desăvârșire. Astfel, cum vă explicați dlor academicieni (și ne-academicieni), de pildă, că vârful Retezat (versantul nordic pare, realmente, retezat oblic – privit de la cabana Pietrele) în ungurește se numește Retyezát (cuvânt ce nu înseamnă, în limba maghiară, absolut nimic!)? Sau culmea Vlădeasa (a lui Vlad), care și ea, pe toate hărțile maghiare, apare ca Vlegyásza (cuvânt fără nici o semnificație în respectiva limbă)? Sau vârful Călineasa (de la poalele căruia izvorăște Arieșul Mare), care apare, pe aceleași hărți, sub forma de Kalinyásza (tot fără nici o semnificație în maghiară)? Sau Vârful Mare din Apuseni, care apare ca Vurvumare?! La fel Petroșani – Petrozsény, Poiana – Polyána, Codru – Kodru, Suru – Szoru, Surianu – Surlyán, Detunata – Detunáta, Pietrosul – Pietroszul, Porumbacu – Porumbák, Bogata de Mureș - Marosbogat, Satu Mare – Szatmár etc. etc. etc. Denumiri preluate în negura vremurilor, când ungurii nu știau nici măcar atâta românește încât să realizeze că respectivele toponime au un înțeles, o semnificație organică în limba română. Altfel și-ar fi luat, negreșit, osteneala să le traducă. Retezat putea deveni Nyesett, Vlădeasa – Vlăd hegye, Vârful Mare – Nagyhegy, Pietroszul – Köves, Porumbacu – Galambos, Satu Mare – Nagyfalva etc.

De altfel, referitor la ultimul exemplu, avem dovada că nici astăzi, nu numai maghia-

rul de rând, ci ziariști de elită ca dna Gáll Eva Emese de la RMSz nu cunosc atâta limbă română încât să priceapă filiațiunile etimologice simple. Distinsa publicistă se lamenta, în paginile amintitului cotidian central de limbă maghiară, că ne lipsește fantezia atunci când românizăm denumiri maghiare, pentru că am recurs la același „Satu Mare” și în cazul lui Szatmár, și când a fost vorba de Maréfalva (falu-falva = sat!)!!! De râsul lumii!

Și dacă tot ne/am preumblat prin fascinantă dar neiertătoarea lume a denumirilor, o ultimă întrebare pentru domnii academicieni (și „trâmbițele” lor): dacă noi am fost nomazii care ne-am așezat în Transilvania (maghiară), cum de n-am preluat de la strămoșii d-voastră nici un termen legat de sedentarizare sau de muncile câmpului? Și cum de toți acești termeni legați de viața sedentară și de agricultură din limba română sunt de origine latină?

În încheiere, o întrebare adresată tuturor contestatarilor autohtonității și continuității noastre în perimetrul carpato-danubiano-pontic, cu precădere celor ce, în publicațiile lor cotidiene și periodice fac trimiteri la prestigiosul „Révai Nagy Lexikona” (ediția 1911-1915): cum vă explicați că în mult citatul d-voastră lexicon, în volumul 13, la pagina 228, există o hartă de epocă pe care figurează „Gyelo vlách országa” (Țara valahă a lui Gelu), precum și Țara lui Glad și cea a lui Menuomorut? În aceeași ordine de idei, cum vă explicați că în același lexicon (vol. 10, pag. 389) este redată, pe patru generații, genealogia românească și nobiliară a celui mai mare rege pe care l-a avut Ungaria: Mátyás Király (alias Matei Corvin)?

Cum se împacă cele de mai sus cu infiltrarea noastră în Ardeal (secolele 13-14) ca oieri nomazi veniți să-și pască turmele?

*

P.S. Pentru a veni în întâmpinarea necunoscătorilor limbii maghiare scrise (și nu numai) – câteva precizări: în limba maghiară s se citește ș; sz = s; zs = j; atât j cât și ly este un i scurt și legat – ca într-un diftong; cs = ce, ci, ciu etc. (ca la ceară, cină, ciudă etc.); ny = gn (ca la **ign**orer sau la **compagn**on); ty și gy sunt construcții asemănătoare cu ny, dar, având niște sunete cu totul aparte, nu pot să le reprezint grafic. (eventual niște exemple: tyuk /găină/, gyár /fabrică/).

Tudor PĂCURARU

Istorie recentă - Un război ultrasecret: Sindromul Havana

Arsenalul "psihotronic"

În aprilie 2012, ministrul rus al Apărării, Anatoli Serdyukov, a anunțat că Planul de dotare a Armatei 2011 – 2020 cuprinde și arme "psihotronice", concepute pentru a ataca sistemul nervos central.

De multe ori, militarii ruși se laudă cu arme pe care nu le au. De această dată amenințarea era însă reală. În cartea sa *Spoken from the Heart* (Scribner's, NY 2011) Laura Bush povestește experiența pe care a avut-o la 7 iunie 2007 în Germania, la Heiligendamm, la summitul G8 la care participa soțul său, George Bush: *„După-amiaza abia mă puteam ține pe picioare. Capul mi se învârtea, eram teribil de dezorientată, îmi era greață. Timp de mai multe ceasuri m-am simțit atât de rău, încât mi se părea că voi muri în acea cameră de hotel... Vreo duzină de membri ai delegației noastre au fost afectați... Pentru cei mai mulți, principalele simptome au fost greața sau amețea, dar unul dintre militari a avut dificultăți de mers iar unul dintre angajații Casei Albe și-a pierdut auzul la o ureche.”*

"Războiul Microundelor"

Inițial, SUA au considerat că rușii reiau "războiul microundelor", început în 1945. În acel an, un grup de pionieri sovietici îi făcuse cadou ambasadorului SUA, Harriman, un basoreliev reprezentând Marele Sigiliu al SUA. Basorelieful conținea un rezonator RFID, similar cu tagurile folosite azi la interfonul scărilor de bloc. Fusese inventat de Leo Theremin, care a născocit și straniul instrument muzical ce-i poartă numele. Transmitea nu un cod, precum tagurile, ci sunetele din încăperea, dacă era "iluminat" cu un fascicul de unde radio. A fost descoperit în 1952, dar sovieticii au continuat până în anii 1980 să bombardeze clădirea ambasadei cu microunde. Unii consideră că, de aceea, trei dintre ambasadorii americani la Moscova

au murit de cancer, înainte de 70 de ani: Chip Bohlen, Llewellyn Thompson și Walter Stoessel.

Iar după anexarea Crimeii și răcirea relațiilor ruso-americane, cazurile s-au înmulțit. Mai întâi a fost un atac "de probă" asupra Consulatului american de la Frankfurt, apoi un atac masiv asupra Ambasadei Statelor Unite de la Havana. În 2016, presa internațională evoca *„O nouă și misterioasă maladie neurologică, care a afectat subit oficiali americani din lumea întreagă și care părea a fi început în Cuba. Mai mult de trei duzini de diplomați și oficiali CIA relatează că au dureri de cap severe, greață, după ce au auzit zgomote de origine necunoscută, la un nivel insuportabil: scârțâituri, sunet de bormașină...”* Noua "maladie" a fost botezată *Sindromul Havana*. Incidente similare, implicând personal american, erau semnalate în China, Austria, Bulgaria, Franța, Georgia, Polonia, Serbia, Elveția și Regatul Unit, în Australia, Columbia, Siria și Uzbekistan. Din 2019, pe când se pregătea războiul din Ucraina, au avut loc atacuri pe teritoriul Satelor Unite, chiar în zona Casei Albe. În 2022, circa 1.500 de persoane fuseseră afectate. De fiecare dată, la locul faptei se aflase personalul U.M.29155 (GRU), reperat de americani prin interceptarea comunicațiilor și localizarea telefoanelor mobile.

Propaganda specială la inamic

Efectele fasciculelor de microunde asupra omului sunt cunoscute: ele afectează personalul stațiilor radar, mai ales a celor aeropurtate (AWACS). Dar nimeni, niciodată nu a semnalat că ar provoca *„zgomote de origine necunoscută, la un nivel insuportabil: scârțâituri, sunet de bormașină”, „un sunet ca o lovitură, de te îndoie”*. În schimb, aceste simptome coincid cu cele resimțite de bucureștenii aflați, la 21 decembrie 1989, în Piața Palatului. Datorită muncii procurorilor în Dosarul Revoluției, azi știm ce s-a întâmplat. Așa cum arăt în cartea mea, Planul Nistru – 1989,, s-au folosit infrasunete generate interferențial, de dispozitive militare de producție sovietică. La 30.10.2017, în fața procurorilor militari, sub jurământ, martorul col. r. Dumitrescu Ionel relatea: *„În decembrie 1989 eram ofițer al MApN, cu gradul de inginer colonel... având ca principală atribuție de serviciu asigurarea cu tehnică de propagandă specială – război psihologic. La 21.12.1989 de la unitatea unde activam (UM 02348) au fost trimise patru autospeciale*

care au avut rolul de a amplifica sunetul... Afirm în deplină cunoștință de cauză că una dintre autospeciale a fost sursa sunetului de joasă frecvență cu efect de panică, sunet care a provocat dezordine în mulțimea adunată în Piața Palatului. Semnalul de panică a fost opera propagandei speciale la inamic. Precizez că acel sunet cu efect de panică, înregistrat pe două benzi magnetice, a fost probabil importat... Cele două benzi cu efect de panică urmau a fi folosite în cursul discursului președintelui Ceaușescu, doar dacă s-ar fi ivit ocazia. Concret, această ocazie s-a ivit... În acel moment a fost declanșat sunetul cu efect de panică de pe benzile respective. Sunetul era emis pe o bandă de joasă frecvență...”

Tunul-Vârtej. Proiectorul Gavreau.

Urechea percepe sunetele între 16 și 16.000 Hz. Sunetele situate sub 16 Hz sunt numite infrasunete și, deși nu le putem auzi, au efecte grave. Generatorul de infrasunete de putere au fost inventat în 1943 de dr. SS Mario Zippermayr, de la Institutul de Acustică din Viena. El lucra la un generator de unde de șoc întreținute, "Wirbelwind Kanone" ("Tun-Vârtej") capabil "să rupă aripile" bombardierelor: un tub, de 7.79 m, corespunzând frecvenței de 44 Hz, acționat prin detonarea unui amestec de hidrogen și oxigen. La testele, pe poligonul Hillersleben, a dovedit că rupe scânduri de 25 mm la 200m distanță, dar personalul aflat la mai puțin de 60m de dispozitiv suferea repercusiuni fiziologice grave: greață, vomismente, pierderea echilibrului, teamă, chiar panică... Tubul rezona și la sfertul lungimii de undă calculate: 11 Hz, sub pragul urechii umane. Douăzeci de ani mai târziu, un cercetător francez, Vladimir Gavreau, a reluat proiectul și a construit un generator interferențial de infrasunete, descris în patentul FR1437460A/ 1966. Două asemenea "proiectoare" generau sunete de frecvență foarte înaltă, în antifază și ușor decalate, care în spațiul liber al țintei se anihilau reciproc, rezultând diferența: infrasunete. Efectul e descris în patent: „Chiar și la intensitate scăzută, infrasunetele împiedică radical orice activitate mintală, cum ar fi calculul, și provoacă rapid oboseală, greață și vertij. (...) Infrasunetele acționează asupra canalelor semicirculare ale urechii, afectând simțul echilibrului într-un mod absolut analog cu cel produs de oscilațiile de frecvență joasă («răul de mare»). La o intensitate puțin mai mare, ele

provoacă o panică irezistibilă: avem impresia că «capul va exploda».”

În vara anului 2019, Olivia Troye, angajată a NSA, a fost supusă unui atac "tip Havana" în zona Casei Albe. Iată ce relatează dânsa: „Era ca și cum cineva mi-ar fi găurit partea dreaptă a capului și mi-a venit amețeala. Eram nesigură pe picioare, eram cuprinsă de greață, eram dezorientată și mă gândeam cum să fac să nu cad pe scări.” Exact conform patentului FR1437460A!

Poliția în acțiune

În anii 1970, forțele de poliție din Apus au început să folosească generatoare Gavreau. Francezii le-au folosit pentru a "sparge" manifestațiile de protest: declanșau panică, vertij și vomismente. În 1973, jurnaliștii au aflat că CIA „a creat o armă numită Squawk Box, care generează simultan două fascicule ultrasonore, la 16 și 16.002 KHz; aceste fascicule, foarte direcționale, se suprapun la țintă și dau naștere la o bătaie de 2 Hz, sub pragul auzului normal, care face ca urechile, umerii, coastele și fesele celor vizați să intre în rezonanță. Transformă corpul omenesc într-un enorm diapazon. Simptomele includ dureri de cap, probleme de vedere, furnicături. Din 1973, Squawk Box a fost folosit de armata britanică în Irlanda de Nord. Era o armă direcțională care putea ținti persoane.” În 1997, Departamentul Apărării din SUA a elaborat propria versiune, producând infrasunete la 7 Hz – folosită ulterior în Irak. În 2012, autoritățile germane au prezentat "Goarna Herbertz", inventată la Universitatea din Duisburg. Este tot un sistem Gavreau. După cum relatează cotidianul Die Welt, „O durere de cap sfâșietoare se instalează imediat, craniul îți vibrează, iar câmpul vizual se îngustează. Atacul sonor provoacă asemenea vibrații în trup, încât te simți rău, îți vine greață.” Iar în 2021, presa a relatat despre folosirea unui echipament similar de către Poliția grecească, pentru a interzice intrarea migrantilor la frontiera cu Turcia, de pe râul Evros.

În 2023, GRU a reluat atacurile "Havana", vizând un funcționar superior al Departamentului Apărării SUA, la summitul NATO din Vilnius. Cazul a apărut în presă abia după opt luni. Rușii, americanii, germanii, francezii și englezii par hotărâți să mențină discreția asupra naturii reale a armei. Poate pentru a păstra efectul de surprindere, util cu prilejul viitoarelor intervenții polițienești?

Horia GIURGIUMAN

Europa, unificare sau federalizare?

Astăzi, când privesc harta Uniunii Europene, mă duce gândul spre alte hărți ale trecutelor imperii (să le numim sisteme politico-economice): cel Bizantin, Roman de Apus, Otoman, Habsburgic etc. Te cuprinde o ușoară amețeală numai când, în fața hărții, întorci capul de la o graniță la alta. Și îmi vin în minte, sub formă de precizare, cuvintele lui Peter Lynch (One Up On Wall Street, 1989), dispariția prin implozie a sistemelor nefuncționale, din cauză de „diworsification”, în loc de „diversification”. Imperiul Roman, de exemplu, s-a extins atât de mult, până când nu s-a mai putut administra. Într-o dimineață, „barbarii” care treceau Limesul ca să jefuiască în Imperiu, l-au găsit fără apărare. Și au jefuit până când n-au mai avut ce. Pe urmă, „barbarii” au ajuns la Roma, unde, vorba lui Dürenmatt, s-au lăsat civilizați și au construit și ei, la rândul lor, tot felul de Limesuri sub alte etichete.

După mai bine de patru decenii de activitate inginerescă, științifică și pedagogică, în diferite puncte ale mapamondului, după ce am analizat mii de tipuri umane, studenți, specialiști, colegi, cunoștințe etc., îndrăznesc să mă consider un observator extern (aus-senstehender Beobachter, gem.) obiectiv. În context, afirm că actualul eșafodaj, numit UE, nu este viabil, dintr-un motiv extrem de simplu: nu urmează principiul universal al evoluției umane line, ascendente, armonioase, și anume:

DEZVOLTAREA PRIN INOVARE!

Inovarea, termen component al unui bazin terminologic complex, împreună cu inteligența, creativitatea, tehnologia, inventica etc., are, spre surpriza multora, o semnificație precisă. Inovarea este o colecție de proceduri mentale benefice, care concură la ameliorarea existenței umane în cadrul sistemului ecologic numit natură, cu respectarea legilor imuabile care guvernează acest sistem. Inovarea este o tranzacție energetică, și nu una materială, trebuie să fie o mentalitate cotidiană, nu un proiect anume. Ca să parafrazez un cunoscut scriitor francez: „Viitorul va fi inovativ, sau nu

va exista deloc”! Totala confuzie privind inovarea, poate fi ilustrată prin câteva „Perle” din gândirea UE:

- „Comisia a aprobat 48 de sisteme de cercetare și dezvoltare și/sau **inovare** notificate”. Se confundă inovarea cu tehnologia!
- „Europa trebuie să investească în **inovare** dacă dorește să dezvolte noi produse și servicii”. Se confundă inovarea cu producția de bunuri!
- „Dreptul Uniunii ar trebui să stabilească un cadru clar pentru **inovare**, realizabil într-un interval de timp realist”. Inovarea trebuie să fie continuă și nu secvențială!

Ignorând acest concept de bază al inovării, UE s-a dezvoltat anarhic, subiectiv, prin crearea de mecanisme birocratice, prin alipire, metamorfozare, prin interese politice locale, prin tot felul de mecanisme și subsisteme, fără nici o legătură cu principiul universal enunțat mai sus. Monstrul birocratic care a ajuns UE, o combinație nefastă între **democrația simulată și dictatura timid temperată**, nu poate fi coordonat prin algoritmi benefici tuturor participanților. În prezent, se pornește de la o premiză falsă, se încearcă acreditarea ideii că toți funcționarii decidenți sunt de bună credință și sunt servitori ai „binelui colectiv”, dar oare este așa? Câți din miile de funcționari de la Bruxelles, inimaginabil de generos plătiți, știu ce atribuții are fiecare Comitet și Comisie din UE? Înainte de a trece la argumentarea prin exemple concrete, consider util să anticipiez concluzia finală e expunerii mele: **UE nu trebuie reformată, ci trebuie să lase locul unei Confederații Europene!**

Critica, chiar și cea constructivă este nu numai inutilă, dar și dăunătoare, dacă nu este susținută de argumente și de propuneri inovative privind posibile soluții. Le supun atenției cititorului.

În dezvoltarea de software de proces în domeniul ingineresti, există câteva principii, care pot fi utile argumentației ce urmează:

1. Comunicarea Om-Mașină (PC) este mai importantă decât algoritmi funcționali.
2. Fără o Comunicare adecvată, algoritmi de bază devin inutili!

3. O Comunicare (interfață) uzată moral nu se „repară“, ci se înlocuiește! Ex. În calculul angrenajelor evolventice, unii algoritmi aparțin lui L. Euler, 1752. Interfețele PC, spre deosebire de algoritmi funcționali, „trăiesc“ numai 2-5 ani!
4. Soluțiile de compromis, de avarie, ridică exponențial costurile, falimentul este asigurat.
5. Dacă un proiect de soft nu este realizat în timpul prevăzut, trebuie abandonat. E mai economic!

Câteva exemple care caracterizează disfuncționalitatea UE:

1. Comisia Europeană are o reprezentanță la București, am aflat asta cu surprindere, fără să înțeleg rostul acestei reprezentanțe. Comisia Europeană nu poate comunica cu autoritățile române decât prin interpuși? Șeful Statului, care este Parlamentul ca reprezentant al poporului, nu este abilitat să comunice cu CE? Nici Guvernul? Nici alți demnitari? Am înțeles ulterior că această reprezentanță este un „releu“ de comunicare unidirecțională a informațiilor privind România, „releu“ care se bucură de mai multă încredere decât autoritățile statale. Mai mult, șefa acestei comi-

sii are un rol de „caimacan“ care dojenește și amenință „neascultătoarele“ autorități românești. Citez:...“Bruxelles-ul are la dispoziție mai multe „instrumente“, precum procedura de infrigement pentru încălcarea principiilor statului de drept“. Întrebare: ce prerogative are acest personaj, care își permite să amenințe autoritățile statului român și să nesocotească suveranitatea acestuia? Mie îmi face impresia unui observator de artilerie cocoțat într-un copac între cele două fronturi, având rolul să corectze tirul tunurilor spre inamic. Numai că „inamicul“ este tocmai poporul care o plătește.

2. Din presă am aflat că a fost creată o Procuratură Europeană. O inovare desigur, care, ca orice inovare, izvorăște dintr-o necesitate. La conducerea acestui oficiu a fost numită (nu era democratic să fie aleasă, în urma unei propuneri autohtone?) o persoană din România, extrem de contestată în țara sa. Deci, o notă bună pentru România, unde exigențele profesionale sunt mai înalte decât în UE, adică ce nu e bun în România, e minunat pentru UE. Să fie cu noroc! Dar să profităm de privilegiul de a putea comunica în limba noastră maternă cu un înalt funcționar al UE. Iată cum ar arăta o incompletă „To do list“ cu propuneri pentru Parchetul European:

- Transparentizarea activităților lui José Manuel Durao Barroso, după terminarea mandatului ca șef al Comisiei Europene. Să fie clarificat și comunicat opiniei publice dacă, unde și în ce măsură a folosit acest fost demnitar informațiile la care a avut acces ca „insider“, dacă eventualele scurgeri de informații au provocat prejudicii, cât de importante sunt acestea, dacă ele există și ce măsuri juridice se vor lua, în cazul existenței unei culpe?
- Clarificarea evoluției și a statutului Fundației Gojdu. Testamentul lui Emanuil Gojdu a prevăzut, prin regulament, cum trebuie folosită averea sa în favoarea românilor ortodocși din România și Ungaria. Este necesar să fie lămurit dacă acest testament a fost respectat sau nu. Dacă nu a fost respectat, trebuie spus dacă există culpabilități ale unor funcționari ai Statului Român, cine sunt ei, care sunt culpele și cum se recuperează prejudiciile. În presă se spune că statul maghiar intenționează să înstrăineze complexul de clădiri Gojdu unui concern din afara UE, care urmează să contruiască acolo un complex comercial. Propun ca la această investigație să participe și delegați UDMR, a căror bună - credință să nu mai poată fi pusă la îndoială.
- Transparentizarea principiului juridic conform căruia numai unele state sunt obligate să se supună Mecanismului de Cooperare și Verificare. Pornind de la premiza că acest MCV are ca scop să reducă corupția, care este indicele cantitativ al corupției care impune acest MCV numai unora dintre state? Și cine hotărăște asta? Corupție există peste tot, în mai mare sau mai mică măsură, corect ar fi ca toate statele membre ale UE să fie obiectul unui MCV. „De mai bine“ e loc în toate statele UE, iar impunerea MCV numai anumitor state, în cazul de față, României, are un clar caracter discriminatoriu și de antepunonțare.
- Constituirea unei delegații europene, care să cerceteze și să confirme sau să infirme legalitatea numeroaselor retrocedări de bunuri confiscate în România, din 1918 și până în prezent. Problema are dimen-

siuni europene, deoarece multe din documentele utilizate juridic în cazul diferitelor retrocedări provin din afara României și trezesc îndreptățite dubii de legalitate. Concret, ar fi recomandabil să se înceapă cu retrocedările din Cluj și Sibiu.

3. Acum câțiva ani am inițiat la Universitatea Tehnică din Cluj un proiect finanțat de UE, proiect care avea ca scop final generarea, în cadrul Școlii Doctorale, a unui Task Force de inovatori înarmați cu aprofundate cunoștințe în domeniul inovării, a gândirii structurate, a sistemelor de generare a ideilor. Acești „inovatori calificați“ urmau să aplice principiile adevăratei inovări în cadrul cercetărilor lor doctorale și să le ducă mai departe în lumea tehnică românească, să le valorifice, în special în IMM-uri, să le multiplice, să le adapteze, să le perfecționeze. Acest proiect nu a putut fi finalizat, și nu în ultimul rând, din cauza cerințelor formale, birocratice, venite de la UE:

- activitatea principală în cadrul proiectului consta în raportări fără sens, pe formulare care erau modificate în permanență;
- nu a existat nici un sprijin organizatoric sau tehnic din partea UE;
- controalele, venite „de sus“, se rezumau numai la nesfârșite critici privind forma raportărilor și nu la fondul lor.

Multe aspecte de neconcordanță funcțională pot fi aduse în discuție, dar concluzia va fi una singură: fără respectarea strictă a principiului INOVĂRII și fără o comunicare pertinentă între toți participanții și cu toți beneficiarii, nici un sistem socio-economic-cultural, mai ales unul gigantic ca UE, nu este funcțional. Ideea unei organizații suprastatale, autoritare, de tip „Înalta Poartă“, cu nivelarea impusă a diversităților naționale, este aprioric sortită eșecului. Păstrarea și cultivarea diversităților poate duce, în schimb, la unitate.

Ideea de unificare sub egida unei organizații suprastatale a mai fost încercată și „s-a bucurat“ de un răsunător insucces. Unificare și nivelare prin decrete și ucazuri? Cine va îndrăzni să impună românului să nu mai mănânce mititei sau să nu mai taie porcul de Ajun?

Unificare prin forța armelor? A mai fost un împărat, care a presărat cu regi din familia pro-

prie toată Europa, dar când a vrut să înfrunte un popor „rezilient“, a constatat că armata sa nu mai are nici ce mânca și nici ce bea, că hamba-rele erau arse și fântânile secate. Și, vorba lui Badea Ion: „La ce i-o folosit?“

Răspunsul la întrebarea pusă prin titlul prezentării este unul singur: **FEDERALIZAREA STATELOR EUROPEI!**

De ce federalizare? O inovare istorică izvorâtă dintr-o necesitate este exemplul de succes al formării federației elvețiene. În cartea „La Suisse, ou l’histoire d’un peuple heureux“, Denis de Rougement, face o descriere veridică a modului în care Elveția a ajuns statul federal prosper, pacific, tradițional neutru de astăzi. Dar, „a fost nevoie de mai bine de șase secole pentru a federaliza cantoanele elvețiene!“ Legenda spune că nucleul federalizării elvețiene datează din 1291, prin Jurământul de ajutorare a trei „Văi“ (de fapt, cantoane): Schwyz, Uri și Unterwald. Baza „ideologică“ a acestei prefederalizări o constituie asigurarea independenței fiecărui partener, egal în drepturi și obligații. „...fiecare din numitele comunități, făgăduiește celeilalte de a-i sări în ajutor în caz de nevoie...“. Asta înseamnă că, dacă unul din cei trei tovarăși de jurământ (Eidgenossen) este atacat ce celălalt, al treilea trebuie să ia partea celui mai slab. „Procedura arbitrajului, considerată sacră,..., îi favorizează pe cei mai mici și descurajează orice tentativă de hegemonie.“ „...puterea unuia singur nu respectă diversitățile, obiceiurile, privilegiile grupurilor.“ De atunci, istoria acestor locuri menționează nenumărate alipiri de noi comunități, pacturi separate între diferite cantoane, lupte fratricide, uneori cu substrat religios, ocupații străine, un șir întreg de evenimente tumultuoase, dar principiile federaliste de bază, autonomia și diversitatea, se păstrează. Confederația Elvețiană, care se naște cu adevărat la 1848, își elaborează o Constituție, are o armată unică. „Uniunea este reală, puternică, în măsura în care autonomiile își aduc contribuția la ea, iar ele își aduc contribuția numai dacă au garanția existenței lor distincte.“

Reușita „soluției elvețiene“ a dat de gândit multor cugetători: Bluntschli, Karl Meyer, Gagliardi, Nabholz, Feller, Gasser etc. Sunt mulți, dar de la toți rămâne ideea de bază: „...federalismul se prezintă ca o adevărată apărare împotriva spiritului totalitar“. Asta ar trebui readus în atenția multor europeni actuali.

Cum ar trebui să arate o Europă federalizată, cu perspective de funcționare? Iată câteva propuneri:

1. Renunțarea la forma actuală de organizare a UE și înlocuirea acesteia cu o Confederație a Statelor Europene, CE

2. CE să fie total apolitică și să aibă caracter economic, cultural și de apărare

3. Consiliul CE să fie format din persoane nepolitice, unul pentru fiecare țară și să fie aleși de statul respectiv. Acești aleși să reprezinte, în primul rând, interesele țării și pe urmă un domeniu de activitate, în care sunt competenți

4. Parlamentul CE să fie format din Comitete Naționale și să elaboreze Reguli de Conducă în cadrul CE, numite Legi Federale. Aceste Legi vor fi adaptate și preluate de fiecare Parlament Național, în funcție de specificul național

5. Interzicerea amestecului CE sau al unui stat din CE în treburile interne ale altui stat!

6. Țările participante vor colabora între ele pe bază de contracte negociate separat, în funcție de interesele naționale.

7. Comitetul de Apărare al CE va lua toate măsurile necesare securității Europei, alianțele militare în afara Europei vor fi interzise

8. Fiecare stat va organiza și va subvenționa propriul aparat administrativ în CE

9. Administrația Generală CE va fi organizată de către Parlamentul CE și va fi suportată solidar de către statele participante

10. Nu vor mai exista subvenții CE, decât pentru Apărare

11. Unire prin Diversitate! Înființarea unui Comitet CE pentru păstrarea identității naționale a fiecărui stat

12. Existența unui Comitet de Conciliere și Aplanare a conflictelor între statele participante și cu statele din afara CE

Punerea în fapt a unui asemenea Codex poate duce la salvarea Europei „diworsificate“. E un proiect uriaș, care nu poate fi încredințat decât unei organizații neutre, competente, experimentate și cointeresate în reușita lui. „Die Erfahrung ist die Summe de Misserfolge“- Experiența este suma insucceselor! Mai cunoașteți pe cineva care să aibă o experiență seculară în realizarea unei federalizări de succes în afară de Elveția? Și care să fie arzător interesat în existența unei Europe funcționale? Eu nu!

Octavian CĂPĂȚÎNĂ

Proverbe și zicători (I)

*Cântă, zeiță, mânia ce aprinse pe Ahil Peleianul.
Patima crudă ce aheilor mii de amaruri aduse
Suflete, multe, viteze trimise pe lumea cealaltă,
Trupul făcându-le hrană la câni și la feluri de păsări
Și plinită fu voia lui Zeus...*

De ce Homer tradus în românește e mai viu, mai savuros și mai ne transformat decât în alte limbi? Fiindcă româna păstrează o mireasmă telurică pe care altele au pierdut-o de nu se mai ține minte când. – Nicu Steinhardt

GENERALE

Mic ca acu, rău ca dracu.
Albina are și miere și fiere.
Azi (furi) un ou, mâine un bou.
Bețivului și necuratu îi iese cu ocaua înainte.
Te trezești din beție, niciodată din prostie.
Boala vine cu caru și iese cu acu.
Boală lungă, moarte sigură.
Boii ară și caii mănâncă.
Buba cap nu face până nu se coace.
Numa bine, rău la nimeni.
Are un car cu boi și o sută de nevoi.
Să fii domn e o întâmplare, să fii om e lucru mare.
Să fii mare nu-i nimica, omenia te ridică.
Care frunză pică jos, nu mai urcă unde a fost.
La cal rebegit, frâu poleit!
Când e să-te ia dracu, te ia și din biserică.
Când norocu-și schimbă pasu, n-aduce anu ce aduce ceasu.
Când mănâncă câinele nu latră.
Câștigu și paguba sunt frați de cruce.
Câte bordeie, atâtea obiceie.
Când vine Domnu vine și dracu cu colaci.
Cele bune să s-adune, cele rele să se spele.
Cel nemulțumit trăiește nefericit.
Cine în altă lege sare, nici Dumnezeu nu are.
Cine n-a gustat amar, nu știe ce îi zaharu.
Cine se teme de lup, nu se face păcurar.
Cine-i sănătos e destul de bogat.
Cu o floare nu se face primăvară.
Cum îi boieru așa și servitoru.
Se cunoaște omu bun pe cărare ori pe drum.
Cade zaua, pică lanțu.
Dar din dar se face raiu.
De ce ți-i frică nu scapi.
Doamne apără-mă de prieteni, că de dușmani mă feresc singur.
Drac mort n-a văzut nimeni.
Drac pe drac nu se trage de cap.

Dragostea veche îți șoptește la ureche.
Dreptatea mai mult umblă cu capu spart.
După coajă cunoști pomu, după haine omu.
Fățarnicu mănâncă sfinți și scuipă draci.
Ferește-te de săracu fălos, bogatu zgârcit și bătrânu desfrânat.
Fețișoara mărită fețișoara.
Fie pâinea cât de rea tot mai bună-i în țara mea.
Focu niciodată nu-i sătul de lemne.
Găină te naști, găină mori.
În gura necuratului și adevăru e hulă.
Greu la deal cu boii mici și la vale cau'să-m-pingi.
Gura lumii nici pământu n-o astupă.
Hoțu fură și se jură.
Iad pe pământ îi omu care ți-i urât.
În balta liniștită stă dracu.
În copacu fără poame nu se dă cu pietre.
În cuibu smeritului stă dracu.
În inima tăcutului stă dracu.
În față miere, în dos fiere.
În față te linge, în spate de frige.
În gură cu Dumnezeu, în inimă cu dracu.
Încetu cu încetu se face oțetu.
Învățăm cât trăim și tot neînvățați murim.
La deal greu, la vale rău.
La un car de minte e bun și un dram de noroc.
Lucră boul, mănă calu.
Se dă la lucru ca piatra la deal.
Lumea-i amăgitoare ca apa curgătoare.
Mai mulți se îneacă în băutură decât în râu.
Mila străinului ca umbra spinului.
Minte de stă soarele în loc.
Moșiile mărită urgiile, oile însoară nevoile.
Nici măgaru nu cade de două ori în aceeași mlaștină.
Necuratu și-o muiere te învață a face rele.
Nemulțumitului i se ia daru.
Nici nu ajută, nici nu strică ca apa sfințită.

Cristian CHEȘUȚ

Povara de a fi munte

*Scris este că nu numai cu
pâine va trăi omul,
ci cu orice cuvânt al lui Dumnezeu.
Luca, 3,4*

Cornel Udrea spăla zilnic cuvintele, pe care apoi le întindea la uscat în pagini memorabile de literatură aleasă. Le mângâia, le vorbea, le asculta, uneori le cearta și mai apoi le șlefua cu harul său, pentru a deveni într-un final previzibil diamantele dintr-o diademă princiară pe care o purta zilnic, deși nu o vedea, dar urmele ei i se vedeau pe frunte, pentru cine are ochi de văzut.

De aceea, și nu numai de aceea, aș defini opera lui Cornel Udrea ca fiind emoția colectivă ce motivează într-un ciclu perpetuu existența unui Paradis câștigat, prin gramatica Luminii, de 77 de ori.

Între Homo Sapiens, Homo Faber, respectiv între Homo Ludens și Homo Religiosus, va exista întotdeauna Homo Co(s)micus, ca remediul natural împotriva deficitului de umor. Acesta este Cornel Udrea, pentru că opera sa este aidoma unui fabulos copac înflorit, în care vin zilnic păsările să cânte, în chip de nobiliar semn de carte. Cornel Udrea rămâne, astfel, suma cărților sale. Deși socoteala s-a încheiat din păcate...

*

Timpul este, prin definiție, un leneș. Are răbdare cu noi și nu se grăbește să ne tragă de mânecă, doar atunci când el însuși tresare din amorțeală la zăbărnăitul ceasornicului ce-i ține loc de agendă. Ei bine, Cornel Udrea putea fi orice, dar niciodată un leneș! Ritualul său cotidian, împărțit nemțește între scris, citit, corespondență cu lumea, organizarea de festivaluri, muncă în editură, pe de-o parte și treburile casnice firești, întâlnirile de lucru cu prietenii și neprietenii, pe de altă parte, îl fac un privilegiat și un preferat al Timpului și niciodată un adversar al său. Cornel Udrea își făcea zilnic rânduială în viață și își completa CV-ul cu încă o izbândă a minții și a condeiului său neastâmpărat, fără a deveni un afront față de unii dintre confrății săi, pierduți uneori fără de izbăvire în fața angoasei neantului alb al colii goale de hârtie.

Cornel Udrea rămâne densitatea deliberată a jarului fără de flacără, pentru că numai așa, la temperaturile lăuntrice ale lavei sale vezuviene, opera sa poate genera Lumină, poate genera Căldură. Literatura sa nu este niciodată egoistă! Își căuta, își respecta, își adula și își onora întotdeauna cititorii cu darurile scrierilor sale, oferite cu generozitate de bun samaritean celor mulți.

*

Prin și în literatura sa, Cornel Udrea scria zilnic câte o scrisoare; nu soției sale, niciunui prieten, de fapt nimănui. Scria unor destinatari nevăzuți: iubirea, timpul, spectacolul cotidian al vieții, speranța, moartea, împlinirea. Și, culmea!, primea răspuns de fiecare dată. De la cititorii, de la spectatorii, de la prietenii săi, de fapt de la heruvimii dumnezeiești ce-l vizitau zilnic și care-i lăsau, la plecare, câte o pană fermecată din aripile lor, pentru condeiul său de mâine.

*

Genialitatea nu poate fi, în cele din urmă, decât o certitudine firească, sub semnul normalității egale cu o operă desăvârșită. În lucru bun și bine făcut! Certitudinea că scriitura lui Cornel Udrea a fost un imens șantier literar și spectacular, în care normele de protecție ale muncii sale deveneau reguli impuse de protecție împotriva diletantismului, a kitsch-ului, a superficialului în strai cu sclipici ieftin, a literaturii egală cu maculatura, cu praful de pe tobă și, mai trist, cu uitarea.

Cornel Udrea rămâne un munte ce-i poartă povara! Și el știa asta, deși, uneori, prins în vârtoarea faptelor sale culturale cotidiene, mai uita uneori. Pentru că, numai așa, pe o potecă nebătătorită dar presărată cu pietre prețioase, putea privi soarele mai de aproape, numai așa putea număra cele 77 de curcubeie ce-l unesc acum cu cerul!

Ionel VITOC

Încă o mare pierdere – Titu Popescu

Prin plecarea celor din jurul nostru se spune că ne tot împrăștiăm. Așa e pentru fiecare care mai întârzie. E altfel pentru toți. Toți suntem tot mai mulți. Niciodată omenirea n-a regresat. Întotdeauna a existat o supraproducție de suflete.

Noi, cei de la "ORAȘUL" suntem pregătiți cu plecările colegilor noștri. Au plecat mulți colegi dincolo, fără să ne mai scrie, deși o fac, dar nu știm să citim acele scrisori. Trăim durerea momentului dar și pe cea a timpului.

Titu Popescu, știm că ți-a fost foarte greu în ultimul tău timp, și a trebuit să pleci. Ai plecat lăsând un gol în urma ta, pe care nimeni nu-l poate umple. E golul tău, ca al fiecăruia. Noi, fiecare dintre noi, suntem noi înșine. Așa ai fost și tu, Tu însuși! Câtă vreme vom fi noi înșine, te vom purta în conștiințele noastre. Așa că pentru o vreme vei fi cu noi.

Până atunci îți dorim să dormi în pace, mângâiat de sufletul tău, care te însoțește, în lumea sufletelor nepieritoare!

11 martie 2024

Ion NOJA:

Rămas bun, dragul nostru Titu!

Titu Constantin Popescu s-a născut la 1 mai 1942, în comuna Ciprian Porumbescu din frumoasa Bucovină. Acolo era detașat ca notar tatăl său, Titu. După doi ani, părinții se întorc la Alba Iulia, la casa părintească a mamei sale, Letiția, din neamul Totoienilor.

Titu ajunge la Cluj în anii studenției, în orașul visurilor și speranțelor sale. Începe să publice articole în reviste literare încă din timpul studenției. Se dedică jurnalismului și literaturii cu pasiune. Apoi schimbă orașele, Cluj, Oradea, Sibiu, München, și din nou la Cluj. Mereu rămâne credincios și loial limbii române. S-a declarat, cu vorbele lui directe, admiratorul limbii române și slujitorul ei. A publicat cam 50 de cărți, majoritatea cu teme și idei din estetică.

Anul trecut a publicat "Despre Contemplație", o carte care ne-a ridicat la mulți moralul. Cu toată modestia, îndrăznesc s-o citez pe doamna profesoară M: "...parcă l-a atins aripa unui înger...", referindu-se la acea carte. Anul acesta, în ianuarie, publică ultima lui carte, îi dă BT-ul, bun de tipar, din căruciorul cu rotile.

Cei care l-au cunoscut și familia îl descriu ca pe un om tenace, harnic și încăpățânat. A vrut să învingă boala și de data aceasta. Nu a mai reușit. Dumnezeu l-a chemat la el, după două luni grele a primit liniște și îndurare, și milă de la Domnul.

Credința lui în Dumnezeu era adâncă și tăcută.

Credea, după multele lui lecturi, că ajungem la credință prin "Contemplație". Revine titlul cărții lui despre frumusețea creației intelectuale, frumusețea artelor, care sunt tot darurile lui Dumnezeu.

Titu a avut patru copii: Adrian, gemenii Șerban și Alin, fiica Diana, zece nepoți: Adia și Christian, Teodora și Ștefan, Paula, Adina, Șerban și Irina, Aaron și Bastian, și doi strănepoți, Gabriela și Oliver.

Noi îi vom păstra amintirea caldă și luminoasă în inimile noastre. Iar prietenul lui, Ion, a spus așa: "ne părăsește omul Titu Constantin, dar ne rămâne scriitorul Titu Popescu".

Îi mai spunem o dată versul lui Eminescu, care îl încânta, "mișcătoarea mărilor singurătate..."

Rămas bun, dragul nostru Titu!

15 martie 2024

Adrian ȚION

La despărțirea de Mircea Ioan Casimcea

La câteva zile după trecerea în neființă a scriitorului Mircea Ioan Casimcea, survenită în ziua de 9 mai 2024, a apărut cartea sa *Seisme... seisme* la editura Casa Cărții de Știință, pe care, din nefericire, nu a mai ajuns s-o vadă tipărită. Volum apărut postum, cu sprijinul Consiliului Local și al Primăriei Casimcea. Și din această sponsorizare se poate vedea legătura indestructibilă a scriitorului turdean cu administrația din comuna Casimcea, județul Tulcea, localitate în care s-a născut la 4 noiembrie 1936.

Cartea cuprinde un florilegiu de articole, eseuri, evocări și piesa de teatru *Morcoveață*, dramatizare a romanului omonim al lui Jules Renard. Texte scrise în ultima perioadă de viață, când omul se întoarce la origini și reflectează la trecerea sa prin lume. Texte cu caracter memorialistic în care se simte vâna prozatorului, dar și a eseistului. Scriitorul octogenar a scris și publicat 29 de cărți, aceasta urmând să fie a treizecea, obsedat de perfecțiunea cifrelor rotunde. În rândul seismelor prin care a trecut în viață, alături de cele din 1940 și 1977, e trecut „seismul” nașterii, al izbândirii în lumină ca fiu al familiei de învățători ai satului, Gheorghe și Dumitra. Înzeștrările de prozator ies în evidență cu deosebită claritate. Naratorul nașterii sale, printr-un ingenios artificiu prozastic, este chiar fătul care descrie încăperea, atmosfera și vorbește la timpul prezent despre mama sa, asistată în chinurile facerii de moașa Floare și „doftorul Dănilă”. Picanteriile unui hâtru narator nu lipsesc. Emoționat, Gheorghe, tatăl, aprinde un trabuc în hol și „fredonează *Internaționala*, cu însemnat adaos: *Hai la lupta cea mare / Pe care Viața o numim.*” Cutremurul din 1940 îl petrece în totală nepăsare, „îmbrățișat de mâinile ocrotitoare ale mamei”. Cel din 1977, după ce dobândise funcția de președinte al Comitetului Municipal Turda de Cultură și Artă, îl prinde la București la un curs de reciclare profesională. Amintește personalitățile culturale dispărute la cutremur: Alexandru Ivăsiuc, Doina Badea, Toma Caragiu, Alexandru Bocăneț.

Din 1959 a locuit în Turda și a activat în domeniul culturii ca director al Bibliotecii Municipale sau ca membru al Cenaclului

Literar „Pavel Dan”. Aproape un deceniu a fost directorul Teatrului de Stat din Turda, devenit ulterior Teatrul Național „Aureliu Manea”. A debutat în revista *Tribuna* din Cluj în 1967. S-a remarcat ca prozator de literatură fantastică prin cărți precum *Întâmplări la Calostră* (1999), *Călătorii nemaiauzite* (2000), *La nunta moșilor* (2001), *Amintiri închipuite* (2016), *Generatorul de fantezie* (2003). Într-adevăr Mircea Ioan Casimcea a fost un nepuizabil generator de fantezie! În alte cărți sunt adunate articolele culturale, recenziile și eseurile scrise întru glorificarea cuvântului scris. Imnuri de înălțare și beatificare a cuvântului. Toate sunt încercări de a îmblânzi Timpul. Din tragedianul Sofocle a decupat aserțiunea *Timpul e zeu blând*. Așa că a mers alături de el și Timpul a avut răbdare cu scriitorul cel harnic la faptă și sprinten la gând. „Zeul cel blând” l-a ocrotit și i-a permis să-și desăvârșească opera. A publicat în multe reviste literare și de cultură din țară, printre care și revista *Orașul*. Colectivul de redacție s-a simțit întotdeauna onorat să publice texte de Mircea Ioan Casimcea.

Rememorările înșirate în volumul *Seisme... seisme* îl copleșesc, se simte emoția, nu și oboseala vârstei. Privind în urmă se vede ca „un june agitat” pregătit să înfrunte „seismele” vieții. El știe că „timpul nu așteaptă, fuge continuu (...) Tânărul nu simte graba anilor, pur și simplu ei gonesc necurmat. Timpul rodește viață, distruge viață.” Ceea ce a rodit în operă rămâne. Evocările au gust de poveste. Scriitorul povestește mereu, cu emoție și precizie, cu umor și nostalgie, momente din armată, de pildă, când a fost „cătană agrară” sau din anii de studenție când dormeau trei într-un pat și studentul mucalit de la Științe Economice flueră și striga noaptea: *Pe partea cealaltă! Executarea!* Totul la timpul prezent cum prezente sunt toate cele trăite în memoria omului. În memoria scriitorului „Casimcea din Casimcea”. A mai semnat și cu alte nume împrumutate, dar iată ce spune despre pseudonimul ales să-l reprezinte: „Așa s-au orânduit faptele, că pseudonimul Casimcea devine un purtător de noroc, fiindcă am semnat cu acesta zeci, sute de pagini cu proză scurtă, cu romane, poezii, articole culturale, cronici literare, istorie literară...” Încrederea în cuvântul scris a rodit. Omul a adormit sub timp, opera scrisă depune mărturie peste timp.

RESEMNARE

Stau în casă ca o cloșcă
Grijulie, -n cuib, pe ouă.
Nici un chef n-am de plimbare –
De cinci zile-ntruna plouă.
Dau să scriu o poezie
Dar mi-s verbele pleoștite
Inspirația de-asemeni
Zace-n zale ruginite
Ce ți-e și cu toamna asta
A venit și nu mai pleacă –
Pomii s-au golit de frunze;
Vântul de-ar mai sta oleacă...
Mă aștept să vină iarna
Cu zăpadă, cu ghețușuri –
Oare-o fi ceva mai bine
Să pășim pe lunecușuri?
As, de unde? Nici o șansă!
Nu mai e ca astă-vară –
Despre asta mă previne
Vârsta mea seniorială.
Și mă leagăn pe iluzii
Și pe vise – cine știe? –
Că va fi o iarnă blândă...
Deci, m-am resemnat, e bine.

Constantin Cubleşan

Inima Transilvaniei

VISIT CLUJ-NAPOCA

The Heart of Transylvania

